

Д-р Семен Шевчук

ПОРА СКАЗАТИ ПРАВДУ
ПРО
НАШІ ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ
ДОБИТИСЯ ВОЛІ ДЛЯ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ
1918 — 1939

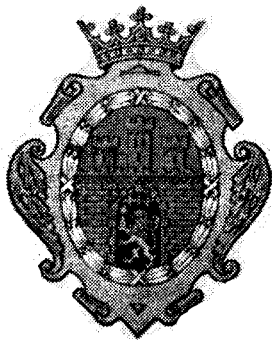
Герб ЗУНР (Галицької Держави).

ТОРОНТО, КАНАДА

1965

Д-р Семен Шевчук

ПОРА СКАЗАТИ ПРАВДУ
ПРО
НАШІ ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ
ДОБИТИСЯ ВОЛІ ДЛЯ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ
1918 — 1939

Герб міста Львова.

diasporiana.org.ua

Накладом Автора.

ТОРОНТО, КАНАДА
1965

PRINTED IN CANADA

Друкарня і Видавництво В. Діюка

HORIZON PRESS, 299 King St. W., Toronto 2, Ont.

ВПАВШИМ БОРЦЯМ
ЗА ВОЛЮ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ
ТА ТИМ, ЩО КАРАЛИСЯ ПО ТЮРМАХ І КОНЦТАБОРАХ,
ЦЮ КНИЖКУ
ПРИСВЯЧУЄ
Автор.

Д-Р ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ (*1863 — †1940)
Диктатор і Вождь УГА,
Президент ЗУНР (Галицької Держави),
Головний Творець Листопадового Чину 1918 р.

I

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ Д-РА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА

1. Д-р Євген Петрушевич, Президент Західньо-Української Народної Республіки, яку ми популярно звали Незалежною Галицькою Державою, народився 3-го червня 1863 р. в містечку Буську в Галичині. Він походив із старинного боярського роду, який упродовж століть видав багато визначних діячів для галицької вітки українського народу. Його батько був парохом і деканом у Буську.

2. Народну школу д-р Петрушевич закінчив у Буську, а академічну гімназію та правничий факультет — у Львові, де здобув диплом доктора прав. Як студент університету, брав жваву участь у житті української академічної молоді.

3. Адвокатську практику д-р Петрушевич відбув у Львові, в адвоката д-ра Федака, а опісля відкрив власну адвокатську канцелярію в Сокалі.

4. Тут розвинув широку діяльність на політичному, організаційному, освітньому й економічному полях. У Сокалі заснував філію Просвіти, Повітову Касу Ощадности, за його ініціативою і старанням збудовано в Сокалі “Народний Дім”. По селах скликав віча, засновував читальні, виголошував по читальнях доповіді, організував Каси Райфайзена, а коли у Львові постала Українська Національно-Демократична Партія (28.XII.1899 р.), д-р Петрушевич був довгі роки членом ексекутиви тієї партії.

5. У 1907 році д-р Петрушевич був вибраний послом до віденського парламента з округи Сокаль-Радехів-Броди і зразу вибився на одне з перших місць.

6. У 1911 році Сокальщина знову перевибрала його послом до австрійського парламента.

7. У 1910 р. д-р Петрушевич був вибраний послом до Галицького Сойму і був заступником голови Українського Посольського Клубу д-ра Костя Левицького. Тут велася упродовж двох років гостра боротьба українських послів за реформу виборчого права до Галицького Сойму, а в останньо-

му часі (1913 р.) при допомозі галасливої інструментальної музики, яка унеможлиблювала наради Союму. У висліді польська більшість уступила зі свого опірнього становища й погодилася на ухвалення нової виборчої ординації (14.II.1914), яка запевнювала українцям у Галицькому Соїмі поважне збільшення представництва.

8. В часі першої світової війни д-р Петрушевич був заступником голови Загальної Української Ради у Відні, яка перебрала на себе заступництво українських інтересів перед центральними державами.

9. Як голова Українського Парляментарного Клубу, д-р Петрушевич робив заходи перед австрійським урядом в тому напрямі, щоб з українських земель під Австрією створити окремий коронний край. Справа ця натрапила однак на труднощі воєнно-політичного характеру, а тому австрійський цісар Карло I, щоб піти назустріч народам Австрії, видав 16.X.1918 р. декрет-маніфест про перебудову Австрії на федерацію окремих національних держав і закликав парляментарних послів поодиноких національних груп створити Конституанти, які мали представляти свої народи в будучім федеральнім парламенті у Відні.

10. Д-р Петрушевич, заздальгідь поінформований про цісарський маніфест, скликав Конституанту до Львова на 18.X.1918 р.

11. Конституанта зібралася в означеному дні, прийняла назву Української Національної Ради та проголосила створення Західньо-Української Народної Республіки (Галицької Держави) на цілій етнографічній українській області в Австро-Угорщині, вибравши д-ра Петрушевича на президента ЗУНР.

12. Збройне перебрання влади від австрійського правительства у Львові й у цілій Галичині відбулося I.XI.1918 р.

13. Виїзд д-ра Петрушевича 2.XI.1918 р. до Відня для нотифікації утворення Західньо-Української Народної Республіки всім державним урядам в Австрії та нав'язання контакту з Антантою.

14. Вибух польсько-української війни за посідання Львова і території цілої Галичини 2.XI.1918 р.

15. Військова евакуація Львова з 21 на 22 листопада 1918 р. Перенесення Української Національної Ради зі Львова до Тернополя, а опісля до Станиславова. Доповнення Укра-

їнської Національної Ради делегатами з міст і поновне переви-
брання д-ра Петрушевича на президента ЗУНР.

16. Безуспішні спроби Антанти замирити галичан із по-
ляками.

17. Інтервенція д-ра Петрушевича за посередництвом
д-ра Л. Цегельського і О. Колесси в половині вересня 1918 р.
в Українським Національним Союзі в Києві з осторогою не ор-
ганізувати повстання проти гетьмана, бо повстання проти
гетьмана буде кінцем державницьких змагань, як Східньої,
так і Західньої України. Інтервенція не дала бажаних наслід-
ків.

18. 3.I.1919 р. Українська Національна Рада в Станисла-
вові, під проводом д-ра Петрушевича, по попереднім поро-
зумінні з Директорією УНР в Хвастові 1. XII.1918 р., оголоси-
ла закон про злуку Галицької Незалежної Держави зі Схід-
ньою Україною з застереженням автономії для Галицької Дер-
жави й її окремого уряду. Дефінітивна злука обох держав
мала наступити по виданні закона про об'єднання через спіль-
ний парламент, скликаний із представників обох українських
держав, що ніколи не відбулося.

19. Цю ухвалу Української Національної Ради про злуку
затвердила Директорія УНР без змін 21.I.1919 р. Дня 22-го
січня 1919 р. урочисто проголошено в Києві на площі св. Со-
фії, ухвалений Українською Національною Радою в Станисла-
вові вищезгаданий закон з 3.I.1919 про злуку, а дня 23-го січня
1919 р. Трудовий Конгрес затвердив також без змін ухвалу
Української Національної Ради в Станиславові про злуку обох
держав, згідно з постановою Директорії з 21.I.1919 р. Тру-
довий Конгрес покликав д-ра Петрушевича на члена Директо-
рії від Галицької Землі, а також Галицька делегація з Укра-
їнської Національної Ради ввійшла в склад Трудового Кон-
гресу на рівних правах із наддніпрянськими членами Кон-
гресу.

20. Бої Галицької Армії з Польщею в Галичині й офен-
зива армії Галера.

21. Виділ Національної Ради і Державний Секретаріат
проголосили 9.VI.1919 р. д-ра Петрушевича уповноваженим
Диктатором.

22. Перехід Галицької Армії і Галицького Уряду на Схід-
ню Україну 16 - 18 липня 1919 р., щоб збройно допомогти
Директорії УНР в її війні з большевиками.

23. Трагічні події в Східній Україні і незавидна доля д-ра Петрушевича і Галицької Армії в комірнім у брата.

24. Розтіч. Виїзд д-ра Петрушевича закордон, до Відня, а опісля до Берліну. Його праця за кордоном для Галицької Землі і його смерть 29-го серпня 1940 р. в Берліні.

Д-Р ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ.

ЙОГО ЖИТТЯ І ПРАЦЯ ДЛЯ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ. ПРОГОЛОШЕННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 18-ГО ЖОВТНЯ 1918 РОКУ. НАШ ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД 1918 РОКУ.

Завданням цієї історичної розвідки є критично розглянути життя і діяльність д-ра Євгена Петрушевича, Президента Західно-Української Народної Республіки, яку ми називали популярно Незалежною Галицькою Державою, а зокрема докладно розглянути цей період його життя і діяльності, який тісно в'яється з проголошенням дня 18-го жовтня 1918 року Західно-Української Народної Республіки на Галицькій Землі. А далі розглянути його працю в характері Президента ЗУНР від 1-го листопада 1918 р., себто від дня перебрання державної влади на території ЗУНР від австрійської влади. Буде також розглянена його діяльність у Східній Україні по переході Галицької Армії і Галицького Уряду за Збруч, а вкінці його діяльність, по розвалі нашої державности в Галичині, на еміграції в зв'язку з діяльністю УВО і ОУН аж до його смерти дня 29-го серпня 1940 р. в Берліні.

Є добре й корисно в річницю наших великих національно-історичних подій глянути на ці етапи з перспективи минулих літ і застановитися, які наслідки потягнули за собою ці історичні події для нашого народу в Галичині, і яку науку належить собі засвоїти з цих подій на майбутнє. Треба це зробити тому, бо життя народу — подібно, як і життя людини — не стоїть на місці. Воно пливе бистрим ходом та завжди йде по лінії нашої народної приповідки: “Як собі постелиш, так будеш спати”. Приповідка ця, застосована до великих національно-політичних актів, звучить так: Якщо зробимо добре діло, то це добре діло потягне за собою добрі наслідки. І, навпаки, якщо діло було зле в своїм зародку, легкодушне, необдумане або зроблене в злій волі, — то наслідки його будуть погані. Тоді заходити буде конечна потре-

ба виправити браки й занедбання, бо неконтрольоване зло звичайно має ту прикмету, що любить поширяться в геометричній прогресії. Тому злу треба поставити таму у відповідному часі — його на будуче уникати — а не ждати безчинно, щоб воно само змінилося.

Зло само через себе ніколи не переміниться на добро, воно радше переміниться на катастрофу. Вже старинні римляни говорили, що історія є учителькою життя. Цю велику правду мусимо собі засвоїти й передати своїм нащадкам, якщо хочемо в майбутності добитися волі для нашої Галицької Землі.

Тому при оцінці історичних подій, зокрема з часу наших визвольних змагань, треба бути скрупулянтним, об'єктивним і справедливим. Не треба керуватися злобою, заздрістю, ненавистю; не творити мітів та видумок; не таїти правди, а на фронт висилати брехню та з емфразою подавати її до вірування тим нашим братам, які з різних причин не могли запізнатися з правдивим станом справи.

Це треба зробити тим більше тому, бо тепер у нас на еміграції з'явилися людя й кліки, які безцеремонно обріхують нашу ширшу публіку. Вони своїх "камратів", неуків, фантазюрів та примітивів у підібраних для них масках представляють публіці, як героїв і як зразки громадянських чеснот, а тих, які все своє життя посвятили невсипущій праці для добра й щастя нашого обездоленого народу, або обливають помиями і гряззю (щоб не робили конкуренції їхнім псевдо-героям), або вбивають їхню пам'ять мовчанкою.

Я, як правник і обсерватор подій з часу наших визвольних змагань (від 1918 до 1939 рр.), ставлю собі за завдання поставити перед зеркалом історії постаті тих наших державних мужів, які волею долі трудилися над відбудовою наших держав у Східній Україні й на Галицькій Землі, і показати їх читачеві з їхнім правдивим власним обличчям — обличчям без маски.

Запевняю читача, що представляю їх у світлі об'єктивної правди, правди без фалшу; на зимно, без екстази й без тенденції. Можу це зробити тим легше, бо від часу повстання подій, які я маю намір зобразити, минули десятки літ, упродовж яких вияснилося завдяки різним обставинам (історичні розвідки, опубліковані державні документи, спомини самовидців, яких ніхто досі не скоригував тощо) багато з то-

го, що в роках наших визвольних змагань за віднову нашої державности в Галичині й у Східній Україні, покривалося свідомомо заінтересованими в різних справах — мовчанкою, а то й таємницею, якої не належало розкривати уявно в нашім національнім інтересі.

Галицька Земля перед днем 1-го листопада 1918 року.

Вкоротці пригадаю — головно для нашого молодшого покоління, яке не обізнане з історією відбудови нашої державности в році 1918 в Галичині, як прийшло до проголошення Західньо-Української Народної Республіки (ЗУНР) на Галицькій Землі й як ми в обороні її незалежности потерпіли поразку у важких, кривавих боях з польськими агресорами. Відомо нам із нашої історії, що занепад нашої державности в Галичині в княжих часах наступив по році 1340. Того року дня 7-го квітня підступно вбито у Володимирі останнього князя Галицько-Волинської держави, Юрія Тройденевича, а вже наприкінці квітня того самого року польський король Казимир Великий несподіваним нападом зайняв Львів, забрав велику добичу, між іншим, княжий скарб, дві дорогоцінні золоті корони, золотистий княжий плащ, трон, оздоблений золотом і дорогоцінними діамантами, кілька великих золотих хрестів і подався скоро до Кракова. Десять літ відбивалися тодішні мешканці Львова від польських нападів під проводом боярина Петра Детька, але вкінці поляки зайняли цілу Східню Галичину і Львів у 1350 році, а пізніше на протязі десятка літ посунулися далі на схід і зайняли землю України аж поза Дніпро (Д-р Зубик, “Княжий Львів”).

Плянком Польщі було знищити наш нарід, його зденационалізувати і проковтнути, щоб таким способом кількакратно побільшити корінну Польщу коштом наших земель і нашого населення. Цей утопічний плян “зніщення Русі” поляки консекветно провадили впродовж довгих віків. У Східній Україні аж до Богдана Хмельницького, а на Галицьких Землях — навіть під Австрією, до якої приділено українську частину Галичини по третім поділі Польщі, цебто в році 1772. Вислід цієї польської акції був для нашого народу трагічний. Ми втратили все, що було до втрачення. Загинули наші княжі роди й їхні нащадки, а навіть і їхні могили. Пропало наше боярство, горде міщанство, землі наші обсіли польські магнати

й польська шляхта, заведено панщину, — остався руским тільки “поп і хлоп”, як цинічно говорили поляки. Прилучення Галичини до Австрії в 1772 р. поважно поправило нашу національну ситуацію. Австрія в році 1848 знесла панщину й наділила наших селян землею, а на підставі австрійської конституції з року 1867 ми, галичани, дістали змогу зорганізувати крок за кроком наше політичне, економічне й культурне життя, відбудувати наше шкільництво, пресу, на загал створити рами для нашого національного розвою. Все таки, завдяки впливам польських магнатів, вся адміністрація в українській частині Галичини під австрійською займанщиною оставалася постійно в польських руках і завжди була спрямована на нищення нашого національного дорібку й роблення всяких можливих перешкод для всебічного нашого національного розвою. В цій ситуації заскочила нас перша світова війна, яка вибухла у вересні 1914 року і тривала до пізньої осені 1918 р.

Партнерами в цій війні були з одної сторони т.зв. Центральні Держави, а то: Німеччина, Австрія, Туреччина й Болгарія; а противниками Центральних Держав був блок держав т.зв. “Антанта”, в склад якої входили Росія, Англія, Італія, Франція й Америка з рядом інших менших держав. Спочатку війна велася зі змінливим щастям для обох воюючих сторін. Тільки початок 1917 р. змінив воєнну ситуацію на користь Центральних Держав. А саме, в березні 1917 р. вибухла в Росії революція. Революціонери усунули з трону царя, а згодом вбили його разом із родиною. Наслідком цих подій Росія відпала з рядів противників Центральних Держав. Російські війська, здеморалізовані революцією, не бажали битися, а війська Центральних Держав посунулися глибоко в територію російської імперії. Тоді здавалося всім, що Центральні Держави переможно вийдуть із війни. Так одначе не сталося, бо несподівано для всіх у вересні 1918 р. Болгарія скапітулювала перед Антантою, а по ній — Туреччина. Тоді всім стало ясно, що Центральні Держави, себто Німеччина й Австрія програють війну і, що вони, програвши війну, змушені будуть нести тяжкі консеквенції.

З огляду на те, що противники Центральних Держав ще під час війни плянували поділити багатонаціональну Австрію й таким чином ослабити на майбутнє Німеччину, — народи Австрії, передбачуючи її капітуляцію, почали восени 1918 року приготуватися до свого власного самостійного життя.

Наш славний 1-ий листопад 1918 року.

Австрійський цісар Карл I, бажаючи рятувати габсбурзьку монархію, проголосив дня 16-го жовтня 1918 року маніфест до народів Австрії, де обіцяв перебудувати австрійську монархію на федеральну австрійську державу. В маніфесті було сказано, що Австрія по волі своїх народів має статися союзною державою, в якій кожне плем'я на області, яку воно заселює, має право творити всій власний державний організм. Рівночасно цісар Карл I завізвав парламентарних послів поодиноких народів, щоб вони уконституувалися в національні сойми-конституанти для представництва тих новоутворених держав у будучій федеральній австрійській монархії. Д-р Євген Петрушевич, тодішній голова Українського Парляментарного Клубу у Відні, будучи на довгий час перед появою маніфесту поінформований про пляни цісаря в цім аспекті, заздалегідь приготував у подробицях скликання Української Конституанти. Ту працю перевів у Львові д-р Баран, секретар Народного Комітету у Львові, при допомозі військового комітету, який тоді утворився, щоб перебрати владу від австрійського уряду. Українська Конституанта зібралася у Львові вже в два дні по появі цісарського маніфесту, а саме, дня 18-го жовтня 1918 р. Взяли в ній участь із Галичини й Буковини всі наші парламентарні й соймові послі, та по три делегати від кожної партії. Між присутніми вибився на перше місце наш греко-католицький Єпископат: Митрополит Андрей Шептицький, станиславівський єпископ Григорій Хомишин і перемиський єпископ Йосафат Коциловський, як вірилісти до галицького сойму, та наші найвизначніші політики-послі до парламенту у Відні, як: д-р Петрушевич, голова Українського Парляментарного Клубу, проф. Романчук, д-р Кость і Євген Левицькі, д-р Охримович, проф. Ол. Барвінський, о. О. Стефанович, д-р Загайкевич, д-р Цегельський, д-р Макух, світочі нашої науки: д-р Горбачевський, міністер здоров'я в австрійському уряді, д-р Дністрянський, професор університету, д-р Роман Залозецький, професор політехніки, д-р О. Колесса, професор університету, а з Буковини: барон Микола Василько, О. Попович, д-р Смаль-Стоцький, професор університету. Були там теж професори, адвокати, судді, священники, селяни, журналісти, письменники, а життєва карта кожного з них була вщерть записана працею

для добра й щастя Галицької та Буковинської вітки українського народу. Такою була наша Конституанта. Вона не була партійна, вона була всенародна. Президентом Конституанти, яка назвала себе Українською Національною Радою, одностайно вибрано націонал-демократа, провідника української політики в Австрії й голову Українського Парляментарного Клубу у Відні, — д-ра Євгена Петрушевича.

Питання: Чому саме цей достойний збір наших нотаблів вибрав д-ра Петрушевича на президента Західньо-Української Народної Республіки? Вибрав його тому, бо він був головним організатором для скликання до Львова Української Конституанти. Вибрали його тому, бо всі знали, що д-р Петрушевич все своє життя посвятив невсипущій праці для щастя нашого народу, що він культурний у поведінці з іншими, високоосвічений чоловік, що він досвідчений довголітній парламентарист, знаменитий бесідник, досконалий правник, безкорисний, обов'язковий, муж кристального характеру, чоловік чистих рук і чистого серця, прямолінійний, консеквентний і непохитний у своїх постановах, з глибоким почуттям своєї відповідальности за свої вчинки і, що з цих причин існувала повна запорука, що д-р Петрушевич буде гідно репрезентувати Вільну Галицьку Державу й не нанесе ніколи сорому Галицькій Землі.

По довгих нарадах Конституанта схвалила наступну постанову:

“Стоячи на становищі самовизначення народів, Українська Національна Рада, як Конституанта, постановляє:

Ціла етнографічна область в Австро-Угорщині, зокрема Східня Галичина з граничною лінією Сян, з влученням Лемківщини, північно-західньої Буковини, з містами Чернівці, Сторожинець і Серет, та українська полоса північно-східньої Угорщини — творять одноцілу українську територію.

Ця українська національна територія в обшарі 70 тисяч кв.км з 6 мільйонами населення уконституовується, як Українська Самостійна Держава. Ту саму постанову Конституанти проголосив д-р Петрушевич 19-го жовтня 1918 року вечером з'їздові делегатів з цілої Голичини й Буковини в числі около 300 осіб, що з'їзд прийняв до відома з нечуваним ентузіазмом.

А у відозві до населення між іншим було сказане: “Український Народе! Доля Української Галицької Держави в Твоїх руках! Ти станеш, як непобідний мур при Українській

Національній Раді і відопреш всі ворожі замаху на українську державу.

Все здібне до оружжя українське населення має утворити боеві відділи, які або ввійдуть у склад Української Галицької Армії, або на місцях оберігати будуть спокій і порядок, а особливо залізницю, пошту і телеграф.

Національним меншостям Української Держави, без різниці народности і віроісповідання, заporučується горожанську, національну і віроісповідну рівноправність”.

Після з'їзду і проголошення ЗУНР почалася горячкова підготовча праця до перебрання влади від австрійського уряду на терені Східньої Галичини у Львові. Д-р Петрушевич виїхав до Відня, як Президент ЗУНР, нотифікувати проголошення ЗУНР центральній віденській владі, амбасадорам різних держав, які мали в тому часі своїх представників у Відні, а також урядам Антанти.

Збройне перебрання влади від австрійського уряду у Львові й цілій Східній Галичині наступило дня 1-го листопада 1918 року без проливу крові, а доконав його український військовий комітет під проводом сотника Українських Січових Стрільців Д. Вітовського.

Тут треба додати ще й те, що галицькі соціалісти, які брали участь у проголошенні ЗУНР, з дня 18-го на 19-го жовтня 1918 року, жадали, щоб в ухвалі про проголошення ЗУНР помістити додаткову постанову, що ЗУНР об'єднується рівночасно зі Східньою Україною. Національна Рада відкинула це жадання, як правно недопустиме. Об'єднання ЗУНР зі Східньою Україною означало б відірвання ЗУНР від Австрії, а це становило б, за австрійським карним кодексом, злочин головної зради. Це тому, бо ЗУНР, згідно з маніфестом цисаря Карла I, мала ввійти в нововідбудовану Австрію, як її член, а не відділятися від перебудованої нової Австрійської Держави.

Відносний уступ маніфесту цисаря Карла I звучить,, як нижче зазначено: “До часу закінчення в законодатній дорозі перебудови (Австрійської) Держави, позістають у силі незмінно існуючі зараз державні урядження для безпеки спільних інтересів (жителів Австрії)”.

Постанови Маніфесту цисаря Карла I створювали для народів Австрії гарні перспективи для їхнього національного й культурного розвою в своїх власних державах. На нещастя однак не дійшло до реалізації плянів перебудови Австрії, бо

12-го листопада 1918 року вибухла в Австрії голодова революція, в наслідок чого цісарська Австрія розпалася, а народи Австрії потворили свої власні суверенні держави, між ними також українське населення Галицької Землі.

Долучається копію Маніфесту цісаря Карла I, про який була вище згадка.

НАДЗВИЧАЙНЕ ВИДАННЯ

(“Вінер Цайтунг” № 240, четвер, дня 17-го жовтня 1918 р.)

ІХ ЦІСАРСЬКИЙ І КОРОЛІВСЬКИЙ АПОСТОЛЬСЬКИЙ
МАЄСТАТ зволили вселаскаво видати наступний найвищої
вартости

М А Н І Ф Е С Т

до

МОЇХ ВІРНИХ АВСТРІЙСЬКИХ НАРОДІВ.

Від того часу, як я вступив на трон, було моїм незломним старанням добитися для всіх моїх Народів бажаного мира, як також вказати Народам Австрії шляхи, на яких вони могли б без перешкод і спорів розвинути свою Національну Силу й використати її з добрим вислідом для благословенного розвою свого духового й господарського добробуту.

Однак страшні змагання світової війни здержали мирну працю. Геройство, вірність і жертвенна посвята серед недостатків і терпінь оборонили зі славою в тих тяжких часах нашу Вітчизну.

Тяжкі жертви війни мусять забезпечити Нам почесний мир, на порозі якого ми вже стоїмо сьогодні завдяки Божій помочі.

А тепер мусимо взятися без проволоки до перебудовання нашої Батьківщини на її природних, а тому певних підставах.

Бажання Австрійських Народів треба старанно узгіднити й виповнити.

Я є рішений перепровадити це діло при співпраці моїх Народів у дусі і по лінії тих засад, які об'єднані Монархи, в предложених мені мирових пропозиціях, вважають за свої власні.

Австрія має за волею своїх Народів статися Союзною Державою, в якій кожна Національність (народ) має право утворити на терені осідку своєї людности свою власну Державну Одиницю (Державу).

Злука польських областей, які є тепер у границях Австрії, з незалежною польською державою покищо ні в якій мірі не передрішується.

Місто Трієст разом зі своїм округом займе спеціальне особне місце згідно з бажанням його населення.

Ця нова перебудована Держава ні в якій спосіб не порушує єдності угорських країн, країв св. Корони (Корони св. Стефана). Вона має забезпечити кожній поодинокій Національній Державі її самостійність, вона буде також охороняти діяльно спільні інтереси (об'єднаних держав) і завжди покаже свою вірність там, де для поодиноких держав спільнота окажется їхньою життєвою konieczністю.

Зокрема треба буде сконцентрувати всі сили, щоб згідно з правом і слушністю та з добрим успіхом розв'язати важкі наслідки війни.

До закінчення в законодавчій дорозі перебудови Держави позостають у силі незмінно існуючі тепер державні урядження для забезпечення спільних інтересів (мешканців Австрії).

Я дав доручення своєму Правительству підготувати заздалегідь і негайно всі праці, потрібні для перебудови Австрії.

Звертаюся зі закликом до всіх Народів Австрії, на самовизначенню яких буде опиратися нова Держава, щоб вони співпрацювали над великим ділом при допомозі своїх Національних Рад, створених з парламентарних послів кожної нації, та щоб їхня праця у співпраці з моїм Правительством принесла користь для інтересів цих Народів.

Нехай наша Вітчизна, зміцнена згодою Народів, які Вона обнімає, вийде з бурі війни, як Союз Вільних Народів.

Нехай благословенство Всемогучого Бога осінить нашу працю, щоб це велике діло мира, яке ми будуємо, принесло щастя для всіх моїх Народів.

Відень, 16-го жовтня 1918 р.

Карл I (в.р.п.)

Печать: Студіен — Бібліотек ін Лінц.

За згідність з оригіналом Шауер.

Переписав Гуссарек, власноручний підпис.

ВИБУХ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.

Поляки у Львові були заскочені переворотом, але вже 2-го листопада 1918 р. польська молодь у місті під проводом польських офіцерів, які в тому часі були у Львові на часовій відпустці, розпочала збройний спротив проти української влади. Вже з 2-го на 3-ій листопад польські боївки зайняли головний залізничний товарний і особовий двірці, який був обсаджений слабенькими нашими військовими силами. — з великими засобами зброї, військових одягів і харчів. Дня 3-го листопада поляки зайняли Святоюрську гору, Дирекцію Поліції при вул. Міцкевича, військовий магазин при вул. Янівській і головну пошту. Натомість українці укріпилися в соймовім будинку і у домах при вул. Словацького і від цих двох головних позицій поширився фронт в напрямі південному й північному аж до периферій міста. Був він твердо вдержаний в українських руках аж до дня евакуації Львова, себто до 21-го листопада 1918 р. В цій ситуації український Львів, у зрозумілому зрештою схвилюванні, почав вичікувати на приїзд Українських Січових Стрільців, які мали явитися у Львові на 1-го листопада.

Українські Січові Стрільці, як пізніше вияснилося, були розташовані на буковинсько-бесарабському фронті та розкинені четами по віддалених місцевостях, а тому не змогли з причин різних транспортних перешкод, які постали несподівано по перебранні влади українцями у Східній Галичині, прибути на 1-го листопада до Львова. Перші транспорти УСС прибули під Львів дня 3-го листопада в полудень й того дня взяли участь у львівських боях. В найближчих днях до 5-го листопада прибула решта корпусу УСС, всіх разом около 1 500 вояків. Вони сталися основою української військової сили у Львові й їм треба завдячувати, що українці вдержалися впродовж трьох тижнів у Львові серед кривавих боїв із переважаючою, озброєною, польською мілітарною силою. Мені, як невійськовикові, здається, що початку наших невдач у Львові треба добачуватися в тому, що львівська делегація УНРади і військовий комітет запізно спровадили до Львова сотника Дмитра Вітовського, Січового Стрільця, на командира українських військових сил. Він прибув до Львова 29-го жовтня 1918 р., а беручи під увагу різні наради з нашими політиками в предметі означення реченця та способу перебрання влади

від австрійського уряду і т.п., сотникові Вітовському забракло часу на основну, докладну і детальну конференцію з військовим комітетом у Львові в предметі уложення пляну та розміщення наших військових сил у місті, на випадок перебрання влади у Львові дня 1-го листопада. Дня 1-го листопада українці у Львові мали до диспозиції понад 1 100 озброєних вояків, щоправда, замале число, щоб у цілості обсадити велике місто. Тому, на мою думку, треба було обсадити в першу чергу докладно важливі об'єкти, як: товаровий двірець з великими засобами зброї, живности й військових одягів, а також головний особовий двірець. На це вистачило б около 300 вояків, а тим часом двірець був обсаджений кілька десятками вояків, кажуть, що їх було несповна 50. Далі треба було забезпечити головну пошту й телеграф, силою около 100 вояків. Тим часом пошта урядувала, а в середині на коридорах проходжувалося около 50 наших вояків. Головна брама на пошту від вул. Сикстуської, кудюю в'їздили поштові вози, була відкрита й без охорони. Туди влізли польські боївки і виперли наших вояків із пошти. На залізничну станцію Підзамче треба було післати около 100 вояків. Головну військову квартиру і наш цивільний уряд, Національну Раду, треба було сконцентрувати разом у Народному Домі під охороною яких 50 вояків. Решту вояків, як резерву, треба було держати на непередбаченні випадки, але не роздрібнювати їх на охорону пустих касарень, намісництва й інших державних будинків. Коли б так було сталося й наші військові сили були б обсадили головний двірець і пошту до полудня 1-го листопада, то мимо вибуху спротиву польської молоді дня 2-го листопада, українці були б, у найгіршому для себе разі, вдержали вищезгадані ключеві позиції до 5-го листопада, себто до часу повного приїзду до Львова УСС-ів. А по приїзді УСС-ів можна було з успіхом розпочати правдиву воєнну розправу з польськими "орлятами". На жаль, так не сталося. Через втрату головного двірця ми втратили зв'язок із західньою частиною Східньої Галичини й великі магазини, повні всякого воєнного добра. Залізничий двірець Підзамче остався в руках українців аж до часу відвороту наших військових сил зі Львова. Користи однак із нього було небагато, а то через брак залізничних машин, які осталися на головному двірці.

Українці впродовж трьох днів втратили половину Львова тому, бо мали у Львові замало війська. Треба нам було на

початок мати принаймні 2 000 вояків, а ми мали однак около 1.100. В додатку до цього, наші вояки були переважно діти села. Вони билися ідейно, але вони кепсько орієнтувалися в розкладі вулиць міста, а вже цілковито не були обізнані з війською в місті. З цього користали місцеві польські боївки, які стріляли до наших вояків із дахів домів, із пивниць і вікон домів і змушували їх таким способом до відступу. На цю підпільну стрілянину з дахів, пивниць і вікон домів не було з української сторони ніякої реакції, бо наша цивільна влада забороняла драстичних протидій, щоб не дразнити поляків, надіючись, що українці діб'ються переговорами з проповідниками поляків занехання польського опору. Відомо, що ці сподівання були даремні. Заіснувала ще одна причина, послаблення опору наших військ у Львові. Причиною цього було невисадження мостів на Сяні в Перемишлі. Військовий комітет у Перемишлі, який перейняв там владу від австрійського уряду 1-го листопада 1918 р., мав доручення висадити в повітря мости на Сяні в Перемишлі, відтяти в цей спосіб połącнення Східньої Галичини зі Західньою, й цим унеможливити полякам у Львові доставу залізницею підкріплення зі заходу, головно з Кракова. Цього доручення не виконано. Поляки зайняли міст на Сяні, а 11-го листопада зайняли Перемишль, і маючи у Львові в своїх руках головний двірець, без перешкод доставляли до Львова зі заходу підкріплення. Таким способом польські сили у Львові росли, а наші в наслідок боїв малі, бо українці через втрату головного двірця не могли стягнути до Львова належних підкріплень. Праця на двірці Підзамче через брак залізничних машин відбувалася в дуже обмежених розмірах. Серед тих обставин ситуація українців у Львові ставалася з дня-на-день критичніша.

ПОДІЇ В СХІДНІЙ УКРАЇНІ ВІД БЕРЕЗНЯ 1917 Р. ДО 14. ГРУДНЯ 1918 Р.

Заким буде розглянена справа дальших змагань галичан за розбудову Галицької Держави, треба спершу зробити короткий перегляд подій, які відбувалися в Східній Україні від березня 1917 року, себто від вибуху російської революції, а то через діяльність Центральної Ради і діяльність Гетьмана до його повалення. Це тому, бо події, які розігралися на Га-

лицькій Землі від дня проголошення Незалежної Галицької Держави 18-го жовтня 1918 року, — забуваються, а деколи тісно в'яжуться з подіями в Східній Україні того часу. Тому тільки хронологічне представлення галицьких подій на тлі того всього, що сталося в Східній Україні від березня 1917 р. до повалення Гетьмана 14-го грудня 1918 року, — дасть читачеві ясний і зрозумілий образ наших змагань за відбудову нашої державности на Галицькій Землі і в Східній Україні.

Короткий перегляд політичних подій, які мали місце в Східній Україні від вибуху російської революції в березні 1917 року до часу утворення Української Гетьманської Держави 29-го квітня 1918 р.

Дня 13-го березня 1917 р. вибухла революція в Петрограді — усунуто тоді царя, а пізніше вбито його разом з його родиною. Державну владу перейняло Тимчасове Правительство з Керенським у проводі.

Народи, поневолені Росією, почали тоді творити свої власні незалежні держави на своїх землях — між ними на першім місці Україна.

Коли вістка про вибух революції в Петрограді надійшла до Києва, а це сталося 17-го березня 1917 р., зійшлися в Києві в Міській Думі представителі громадських організацій і партій і склали постійну раду, яка вибрала з-поміж себе Виконавчий Комітет, зложений з 12 членів. В Комітеті цім засідали 5 українців. Цей Комітет перші три місяці по революції був найвищою владою в Києві, аж поки його місце на зайняла Українська Центральна Рада.

Дня 17-го березня 1917 р. за почином членів Українського Клубу “Родина” в Києві і членів Товариства Українських Поступовців (ТУП), до яких прилучилися представники від різних інших нових українських організацій (наукових, робітничих, військових, педагогічних, представників духовенства міста Києва) утворено нову політичну організацію, яку названо Українською Центральною Радою, а якої призначенням було обняти владу в Україні, і заступати Україну перед новим революційним тимчасовим правительством в Петрограді. Сталося це 17-го березня 1917 року, про що повідомлено населення України спеціальною відозвою.

Дня 19-го квітня 1917 р. зібрався в Києві Український Національний Конгрес, на який явилось около 1500 делегатів з усіх кінців України, від усіх, тоді існуючих партій і організацій, на якому дискутовано і ухвалено різні резолюції в предметі організації державного ладу в Україні. Конгрес станув на становищі, що тільки національно-територіяльна автономія для України є в стані забезпечети потреби українського народу і всіх національних меншин інших народів, які живуть на українській землі (Д. Дорошенко, том I, стор. 58, Історія України). Опісля переведено вибори до Української Центральної Ради. Вибрано з-поміж присутніх около 150 депутатів від губерній, партій, міст та українських колоній в Москві і Петрограді. Центральній Раді признано право кооптувати дальших членів до Центральної Ради. Головою Центральної Ради вибрано проф. М. Грушевського, а його заступником С. Єфремова і В. Винниченка. Вибрано також Виконавчий Комітет Центральної Ради (Мала Рада), головою якого був вибраний М. Грушевський, а його заступником С. Єфремов і В. Винниченко. Прямуючи до установа автономного ладу в Україні, виробила Центральна Рада конституцію автономного ладу в Україні під назвою “Статут вищого управління в Україні” і утворила Генеральний Секретаріят України (Раду міністрів) найвищий орган управи України, відповідальний перед Центральною Радою. Тимчасове Правительство Керенського затвердило цей Генеральний Секретаріят.

Українська Центральна Рада в своїх двох універсалах до Тимчасового Правительства жадала двократно, щоб Російське Тимчасове Правительство публічно і окремим актом заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, та проти права нашого народу на автономію — але надармо. Відповідь Тимчасового Правительства була негативна, та йшла в тому напрямі, що Тимчасове Правительство не є в праві рішати справу про автономію України, бо справу цю може тільки вирішити в будучності “Учредительное Собрание” (Всеросійські законодавчі збори).

Дня 19-го листопада 1917 р. Українська Центральна Рада видала III-ій Універсал. Цей III-ій Універсал був виданий уже по поваленні Тимчасового Правительства Керенського в Петрограді. До влади дійшла Большевицька Рада Народніх Комісарів. У цьому III-ому Універсалі знову зазначено було, що Україна не бажає відділятися від Російської Республіки,

що бажає задержати з нею єдність на підставі територіальної автономії і, що вразі потреби своїми силами допоможе “всій Росії, щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів”. Закомуніковано Раді Народніх Комісарів у Петрограді текст III-го Універсалу, але безрезультатно. Большевики, обнявши владу в Петрограді, забажали ущасливити своєю владою також Україну. (Гляди стор. 89, Проголошення I-го Універсалу 23-го червня 1917 року; стор. 115, Проголошення II-го Універсалу 16-го липня 1917 року; Проголошення III-го Універсалу 19-го листопада 1917 року, стор. 179. У III-ім Універсалі проголошено Україну Українською Народньою Республікою і означено її границі (Д. Дорошенко, Історія України, т. I).

Дня 17-го грудня 1917 року Рада Народніх Комісарів переслала радіотелеграму Українській Центральній Раді в Києві, в якій попри різні інші закиди обвинувачується Центральну Раду, що вона прикриваючись національними фразами, веде “непевну буржуазну політику”, що Центральна Рада не признає совітів та совітської влади в Україні. Рада Народніх Комісарів жадала, щоб Українська Центральна Рада негайно зівзолила на З’їзд Українських Совітів в Україні.

Генеральний Секретаріят Української Центральної Ради відкинув вимоги Ради Народніх Комісарів, заявляючи, що Рада Народніх Комісарів не має ніякого права вмішуватися в справу упорядкування державного і політичного життя в Народній Українській Республіці.

У цій ситуації вибухла большевицько-українська війна, а большевики вислали свої полки на Київ з метою усунути Українську Центральну Раду, опанувати Україну і запровадити на ній совітську владу.

Воєнні сили, якими розпоряджало Українське Правителство в Києві для своєї оборони, не були великі. Обороняти Київ мали наступні військові з’єднання: “Вільні козаки”, невеликі групи козаків з полків Полуботківського і Богданівського, відділ панцирних авт під командою Дістена, відділ моряків з Чорноморської Фльоти, “Студентський Курінь”, зложений з гімназійних студентів в числі около 250 осіб, члени якого опісля вцілості згинули в геройськім бою з большевиками в обороні Києва під Крутами; відділ вояків, якими проводив Петлюра, “Слобідський Кіш” в числі около 300 бійців і “Галицько-Буковинський Курінь”, який зістав зорганізова-

ний наприкінці 1917 року в Києві. Складався він з б. австрійських вояків-українців, з дрібною домішкою вояків-буковинців, полонених російською армією, під час боїв в Галичині в часі I-ої світової війни. По вибуху в Росії революції в березні 1917 році полонені відзискали в таборах полонених волю, а по прибутті до Києва восени 1917 року, не можучи вернутися додому в Галичину з огляду на існуючі тоді ще боеві фронти Центральних Держав і російської армії на теренах Росії, бажали поставити себе до диспозиції Української Центральної Ради. В тому часі прибула також з таборів полонених група українських старшин з Галичини, а то Андрій Мельник, Роман Сушко, В. Кучабський, Ф. Черник, Іван Андрух, Євген Коновалець, І. Чмола, Роман Дашкевич. Усіх разом з рядовими полоненими було около 500 людей. Українська Центральна Рада розглянула їх прохання і прийняла їх при кінці 1917 року, як свою воєнну боеву групу під назвою Галицько-Буковинський Курінь. На чолі Куреня поставлено Є. Коновальця, якого Симон Петлюра, міністер військових справ, іменував отаманом.

Українська Центральна Рада, zagrożена в своєму існуванні агресією большевиків, постановила заключити з Центральними Державами мировий договір (в тому часі на бойових фронтах тривало перемир'я), надіючись одержати від Центральних Держав по заключенні мира у війні з большевиками, в першу чергу дипломатичну, а то може й військову поміч. Відомо було загально, що розбиття Росії на поодинокі національні держави лежало тоді в інтересі Центральних Держав. В тій цілі Генеральний Секретаріят звернувся до представників Центральних Держав в Бересті Литовському з нотою з дня 22-го грудня 1917 року, пропонуючи зустріч української делегації для заключення мира з представниками Центральних Держав. На цю ноту негайно наспіла відповідь того змісту, що Центральні Держави радо приймуть українську делегацію для мирових переговорів. Українська делегація під проводом Голубовича прибула до Берестя в перших днях січня і вже 6-го січня 1918 року розпочала переговори з представниками Центральних Держав. На другий день, 7-го січня, приїхала до Берестя російська делегація для переговорів під проводом Троцького, а з Харкова Шахрай і Медведів, члени Виконавчого Комітету Ради Салдатів, Робітників і Селян (українські большевики). Українська делегація представила свої домагання відносно територій, що мали бути влучені в границі

України, а німці бажали знати, яку одиницю під оглядом правно-державним представляє собою Україна. Голубович вручив представникам Центральних Держав ноту Генерального Секретаріату, в якій було зазначено, що Українська Народна Республіка є заступлена Генеральним Секретаріатом, що вона виступає самостійно в міжнародних справах і тому вона подібно, як інші держави, бажає брати участь у всіх мирових переговорах, конференціях, конгресах і т. п. Заява ця не вдоволила німців. Ген. Гофман заявив, що представники Центральних Держав бажать мати до діла з правно і дефінітивно оформленим державним твором, а тому — сказав Гофман, — що коли українські делегати хочуть мати формальне право заключати мир, незалежно від того, чи заключають його совітська Росія з Центральними Державами, чи ні, **то український уряд мусить формально проголосити повну самостійність Української Республіки**". (Стор. 300, Історія України, том I, Д. Дорошенко).

Дня 18-го січня 1918 року зроблено перерву нарад на 10 днів, а українські делегати Голубович, Любинський, Полозов і Севрюк виїхали до Києва і здали звіт зі своєї праці в Бересті. В поспішнім темпі скликано на засідання Українську Центральну Раду і в ночі з 24-го на 25-го січня 1918 року проголошено IV-им Універсалом Самостійність і Незалежність України. В тому часі большевицькі війська стояли вже у брам Києва. З гаслом Української Центральної Ради: "Заклучайте якнайшвидше мир" виїхали Севрюк і Любинський з Києва до Берестя. Там по нарадах упорядковано справу границь України і в ночі з 8-го на 9-го лютого 1918 року в урочистій обстанові відбулося підписання з Україною миру. Тим часом дня 8-го лютого 1918 р. большевики зайняли Київ, а Центральна Рада евакуювалася на Волинь в напрямі Рівного, під охороною Галицьких Січових Стрільців. Мировий договір за Україну підписали Ол. Севрюк, Микола Любинський і Н. Левитський, а за Центральні Держави їх уповноважені представники.

Як тільки мировий договір зівстав підписаний, українська делегація почала переговори з німцями і австрійцями в справі мілітарної помочі Україні. По коротких переговорах німці і австрійці погодилися дати Україні мілітарну поміч в її війні з большевиками. Заклучено ще ряд господарських умов, на підставі яких Україна зобов'язалася достарчити за запла-

тою Німеччині, Австрії, Болгарії і Туреччині великі скілько-сті хліба, цукру, м'яса, товщів, спирту, яєць і т. п. Німці і австрійці погодилися уділити Україні позички в сумі 1 мільярда нім. марок на її біжучі потреби, а то незалежно від заплати за доставлені провіянти. Тут треба зазначити, що Україна мала в тому часі 278 мільйонів пудів лишків живности (стор. 99, В. Іванис, Симон Петлюра, президент України). Звільнення України з війська Центральних Держав мало наступити по ратифікації мирового договору через її партнерів .

Підписання мирового договору України з Центральними Державами положило кінець пануванню большевиків у Києві, яке тривало від 8-го лютого до 1-го березня 1918 р. В останніх днях лютого большевики серед тривоги почали евакуюватися з Києва, довідавшись, що німці і австрійці розпочали похід на Київ. Відступаючи з міста, большевики вивозили все, що можна було вивезти, залишаючи за собою багато вбитих мешканців Києва, багато спалених будинків з часу здобування Києва, сльози і згарища. Дня 2-го березня 1918 року військові відділи Петлюри і Присовського ввійшли до міста. Дня 3-го березня ввійшли до Києва німці, Січові Стрільці і інші відділи.

Ол. Севрюк в своїх споминах про Берестейських мир, виданих у Парижі, на стор. 12-ій пише: "Що коли він, вертаючись із Берестя до звільненого від большевиків Києва, зустрівся між Житомиром і Сарнами з М. Грушевським і оповів йому про підписання Берестейського миру і про марш німців на допомогу українцям, та про додаткову торговельну умову, Грушевський розплакався". Прихід німців в Україну був драмою його життя. Його концепція про федерацію з Російською Республікою, упала, — а він сам зі своїм урядом мусів спровадити в Україну німців, щоб рятувати Українську Державу. (Стор. 333, Д. Дорошенко, Історія України, том I-ий). Смішний, а zarazом трагічний епізод у житті нашого великого історика, а дуже короткозорого політика.

Населення Києва вітало входячих з нечуваним ніколи в Києві ентузіязмом, жінки засипали входячих квітами, раду ючись, що позбулися большевицького безладдя і кривавого терору. На Софійській площі відправлено молебень, а опісля відбувся військовий парад перед військовим міністром Жуковським. За Києвом поступово звільнено з-під тиранії большевиків решту України, так що на початку травня 1918 року

вся територія України була очищена з большевицьких військ. Здавалося тоді, що Україна звільнена з-під большевицької тиранії перейде при допомозі німців і австрійців на шлях внутрішньої консолідації, закріплення своєї незалежності і буйного господарського розвою. Так думалося, але інакше сталося. Соціялісти, позбувшись большевиків з України, цілком не одушевлялися незалежністю України і німцями в Україні, які освободили Україну.

Керуюча в Українській Центральній Раді партія українських соціал-революціонерів (ес-ерів) не крилася ані трохи з тим, що самостійність України не є для неї здійсненням якогось ідеалу, як про це мріяло покоління 1900-х років. Її орган “Народня Воля” раз-у-раз підкреслював, що Україна п р и м у ш е н а була оголосити себе самостійною державою проти свого бажання. В статті “Фактична самостійність” (ч. 186, з дня 2-го січня 1918 року) “Н.В.” писала, що “Україна проти своїх бажаннів і надій опинилась в стані самостійної, воюючої з московсько-петроградським правительством, державою . . . життя примусило Республіку стати самостійною”. На слідуючий день (ч. 187, з 3. січня 1918 р.) з приводу випуску українських грошей “Народня Воля” знову повторює, що “як і в других справах, так і в грошовій, Україна була примушена петроградським правительством стати на самостійний шлях”.

А вже по проголошенні незалежності і самостійности України в Бересті після залишення Києва Українською Центральною Радою М. Грушевський, президент Центральної Ради, будучи по втечі з Києва перед большевиками на еміграції в Житомирі, писав в статті: “Українська самостійність і її історична необхідність”, що “проголошення самостійности було викликане потребою заключення мира, потребою рішучої політики супроти Москви, та необхідности свободи в упорядкованні соціальних, економічних і фінансових справ України. Але самостійність це лише етап до федерації і федералістична традиція надалі залишається провідною ідеєю нашого національно-політичного життя” (“Народня Воля”, 1918, 21, Житомир, ч. 2, III, 1918, Історія України, I-ий том, Д. Дорошенко, стор. 263). Так написав М. Грушевський. А “Робітнича газета” в статті “Самостійність і самостійники” (19-го січня 1918 р., ч. 222) писала: “Самостійність проголошена творить тепер єдиний шлях до справжньої федерації — через само-

стійність до федерації”. (Стор. 261-262, Д. Дорошенко, Історія України, т. I).

Такої думки про самостійність України були, по проголошенні незалежності України, українські соціялісти, вождем яких були Петлюра і Винниченко. Соціялісти мали також велику перевагу в Українській Центральній Раді.

Вкоротці, по приході німців в Україну, показалося, що Центральна Рада не схоче і не зможе виконати умови про доставу збіжжя Центральним Державам, згідно з підписаною умовою, хоча в тому часі Україна диспонувала великою кількістю зернових залишків. Причин до цього було доволі, а між ними найважливіші наступні: Українці не потрапили зорганізувати відповідного апарату, який мав би зайнятися збіркою збіжжя. Причиною цього був брак відповідних людей. Влада була в руках соціялістів, які не бажали незалежної України і хотіли якнайскоріше позбутися німців з України. Консервативний елемент здержувався іти на службу соціялістів, одні з ненависти до соціялістів, другі зі страху, не хотіли ангажуватися в цю справу перед непевним завтра. Ніхто не вірив у тривкість соціялістичного режиму, а всі знали, що большевики, як виявилось по зайнятті Києва, співпрацівників з Українською Центральною Радою розстрілювали без суду і слідства. Другою причиною була нехоть селян продавати німцям збіжжя, викликана агітацією соціялістів і большевиків, які горлали: “Не дайте німцям ні зерна, — вони заберуть від вас і збіжжя і землю. Вбивайте падлюк на місці, це ті німці, які чотири роки вбивали ваших дітей на воєнних фронтах”. У цій ситуації збірка збіжжя проходила дуже пиняво, — а коли згодом заряджено примусові реквізиції — знову за агітацією соціялістів вибухали по селах бунти і розрухи. Обі сторони вживали зброї, а коли вкінці вбито ген. Айхорна (вбив його москаль, але українські соціал-революціонери це вбивство публічно апробували), прийшли німці в тій ситуації до переконання, що ідучи зі соціялістичною Українською Центральною Радою, вони хліба з України не дістануть. Почалося шукати заради і німці прийшли до висновку, що Центральну Раду треба від правління Україною усунути, а натомість треба зорганізувати консервативний уряд в Україні, який вмів би утихомирити пристрасть мас і розпочати еру спокою та еру виконання господарчих умов, заключених у Берестю з Українською Центральною Радою.

Здається, що цю сугестію піддав німцям Союз Земельних Власників. Цей Союз запропонував також покликання до правління в Україні Гетьмана, в особі ген. Павла Скоропадського.

Дня 29-го квітня 1918 р. відбувся в Києві з'їзд земельних власників-хліборобів і на ньому на майдані св. Софії проголошено Павла Скоропадського Гетьманом усієї України.

ГЕТЬМАНСЬКА ДЕРЖАВА.

Гетьман Скоропадський видав дня 29-го квітня 1918 р. грамоту до всього українського народу, якою проголосив себе Гетьманом усієї України, скасував у ній Українську Центральну Раду, заповів скликати в короткому часі український сойм, і того самого дня видав закон про тимчасовий устрій України. Україною до скликання сойму мав рядити Гетьман з іменованою через себе радою міністрів. Першим прем'єром ради міністрів стався Василенко.

Дня 31-го серпня 1918 р. явилася в Гетьмана делегація від полку Січових Стрільців у складі: полк. Коновальця та старшин Кучабського, Мельника і Матчака. Устами цих старшин склади Січові Стрільці на руки Гетьмана заяву, що вони, хоч при перебранні влади Гетьмана від Української Центральної Ради ставили відділам Гетьмана збройний опір, зокрема під час зайняття будунку, в якому містилася Центральна Рада, при чому згинуло чотирьох вояків Гетьмана, — то тепер всі вони готові послужити Українській Державі і виконають завдання, які на них будуть покладені.

Гетьман заявив, що він уважно ставиться до долі галичан в Україні, що він належно оцінює терпіння і турботи галичан, які вони понесли в обороні української державности і соборности в Україні, і що він уважає співробітництво Січових Стрільців при будованні української держави за цінне і побажане, а тому приймає Січових Стрільців в склад своєї армії. Місцем формування призначено Білу Церкву. При кінці жовтня 1918 р. полк Січових Стрільців нараховував у своїм складі 59 старшин і 1187 вояків.

Стрільців з проханням про прийняття до армії Гетьмана піддержав Д. Дорошенко, міністер заграничних справ.

Діяльність Гетьмана Скоропадського, як Гетьмана України, припала однак на дуже неспокійні часи. В Україні панував хаос і анархія. Гетьман опинився зразу оточений кільцем ворогів. Большевики московські і українські вели пропаганду за утворення селянсько-робітничої (большевицької) влади в Україні. Вони організували між робітниками і селянами заворушення та збройні повстання. Праві росіяни, зорганізовані в “Русском Союзе”, мобілізували сили для відбудови Росії, а з нею повернення панування над Україною. Жиди і поляки-поміщики були за єдиною неподільною Росією. Українські соціялісти різного відтинку, та бувші члени Центральної Ради вели також пропаганду проти Гетьмана, закидаючи Гетьманові, що він є німецьким ставлеником, що його уряд є реакційний, що Гетьман хоче повернути старий режим, що він хоче бути “самодержавцем”, що хоче скасувати народні вольності, що не хоче заспокоїти землею селянства, що хоче від селянства забрати хліб і землю, що уряд Гетьмана і державна адміністрація складаються з москалів, або людей, які вправді мають українські кості, але що ці кості є оброслі московським м'ясом і т. д. Коли однак прем'єр першого кабінету, Василенко, старався втягнути до праці соціякістів — то це йому не вдалося. Було для об'єктивних обсерваторів ясне, що бунтівникам зовсім не була в голові воля і щастя України — але, що ними кермувала злоба, заздрість, перфідія та непогамованість і несамовита жажда повалити Гетьмана, а самим перебрати владу в Україні.

По уступленні Василенка зівстав іменований прем'єром гетьманського кабінету Лизогуб. Він походив з козацького роду і був уродженцем України, але й цей прем'єр не задовільнив незадоволених. Його самого і членів його кабінету називали незадоволені ретроgrадами, малоросами та й далі поширяли між народом пропаганду непослуху та бунтів проти Гетьмана і його уряду. Тимчасом заходила конечність організувати в Україні належну адміністрацію, а тому при організації адміністрації мусів гетьманський уряд опертися з конечности на тих, які адміністрували Україною перед революцією, мали знання та адміністративний досвід і давали запоруку, що вони вив'яжуться належно зі своїх обов'язків. Правда — це не були чистокровні українські націоналісти, це були фахівці, які бажали запровадити лад, а по національності були між ними люди з національних меншин — також москалі.

У цій ситуації мусіло прийти до конфлікту між німцями і Гетьманом з одної сторони, а українським селянством і соціялістами — з другої сторони. Остороги правительства не віднесли ніяких успіхів. Анархія і розрухи торжествували, спеціально коли від селян поміщики і заможні селяни почали при допомозі карних експедицій стягати пограбоване селянами майно.

Предбачаючи неминучу кризу, Гетьман постановив реорганізувати свій кабінет і влучити до нього членів з опозиційної демократії, з т. зв. “Українського Національного Союзу”, якого члени належали до різних партій. Головою союзу був Винниченко. Відбуто кілька конференцій з Національним Союзом, а вкінці заключено 24-го жовтня 1918 р. умову, на підставі якої влучено до кабінету Гетьмана п'ятьох міністрів, як кандидатів з Національного Союзу. Мимо цієї угоди помістив Винниченко за кілька днів по уформуванні кабінету на сторінках “Робітничої газети” заяву, що Національний Союз буде до кабінету Гетьмана в опозиції і, що Союз не бере на себе ніякої відповідальности на будуче. Національний Союз зате доложить усіх старань, щоб у найкоротшому часі залунав в Україні голос самого хазяїна України, себто голос робітників і селян. По цій заяві стало ясным, що Національний Союз готує проти Гетьмана повстання. Воно так і було дійсно. Українські “демократи” готували повстання проти Гетьмана при допомозі Січових Стрільців у Білій Церкві, — а відносну умову зі Січовими Стрільцями заключив Винниченко і Шаповалов в Києві 30-го жовтня 1918 р.

Треба тут додати і це ще, що заходи заграничних представників Гетьмана в Парижі і Лондоні в предметі признання України самостійною державою протягалися, а тому Гетьман вважав, що заходила конечна потреба порозумітися з Антантою, щоб злагодити незадоволення Антанти за союз гетьманської України з Центральними Державами. Щоб ту ціль осягнути, Гетьман 14-го листопада 1918 р. видав без порозуміння зі своїм кабінетом грамоту, силою якої проголосив федерацію України з Росією, кабінет Лизогуба подався того самого дня до димісії, а на другий день іменував Гетьман новий кабінет з прем'єром Гербелем у проводі.

Того самого дня проголосив Гетьман, що в державно-правній ділянці буде працювати над організацією федерації України з Росією, зі задержанням для України всіх прав

на розвиток її державности і національної самобутности. (Д. Дорошенко, Історія України, том II, стор. 415).

Дорошенко пише в своїй Історії України, том II, стор. 419, що Гетьман, видаючи свою грамоту, надіявся, що цією грамотою притупить вістря московських кругів в Україні та удобрухає Антанту, яка вороже ставилася до Гетьмана за його зв'язки в Україні з німцями. Надії однак Гетьмана не сповнилися, бо зрештою не було часу на їх сповнення. Це тому, що 18-го листопада 1918 р. вибухло в Білій Церкві проти-гетьманське повстання. Боеві дії розпочали Січові Стрільці. Вибухла міжусобна війна. Німці проголосили 13-го грудня 1918 р. свій неутралітет і розпочали готовитися на поворот додому. Повстанці розбили 18-го листопада 1918 р. під Мотивилівкою полк Сердюків, вірний Гетьманові; військові частини Гетьмана були в тому часі ще слабо зорганізовані, а тому переважно переходили на сторону повстанців. Дня 13-го грудня 1918 р. явився в Києві полк. Коновалець, вождь Січових Стрільців, у міністра П. Я. Дорошенка і жадав уступлення Гетьмана. В ніч з 13-го на 14-го листопада 1918 р. большевики і жидівські партії зробили в Києві повстання і захопили Арсенал, на Печерську. Гетьман зрозумів, що прийшов кінець його владі і, не бажаючи дальшої міжусобної війни, написав дня 14-го грудня 1918 р. зречення влади. Текст зречення наступний: “Я, Гетьман усієї України, на протязі семи з половиною місяців, прикладав усіх своїх сил, щоб вивести край з тяжкого положення, в яким він перебуває. Бог не дав мені сил справитися з цим завданням і нині я, з огляду на умовини, які тепер склалися, керуючись виключно добром України, відмовляюся від влади. 14 грудня 1918 року, місто Київ, Павло Скоропадський”.

Гетьман покинув свій палац і за кілька днів зі своїм приятелями, німцями, виїхав до Німеччини. Міністри Гетьмана: Гербель, Ржепецький, Райнбот і Гаврилів зістали арештовані і осаджені в Лукіянівській тюрмі. Дальша їх доля невідома. Міністри: Устимович, Воронович, Науменко, П. Я. Дорошенко і Рогоза зістали серед різних ситуацій вбиті. Доля Лизогуба незнана. Повстанці вбили велике число приклонників і приятелів Гетьмана.

Дня 19-го грудня 1918 р. Директорія відбула свій в'їзд до Києва. Відновлено Українську Народню Республіку. Гетьмана Скоропадського усунено з-під охорони права.

Тут ще треба додати, що Директорія перебрала владу в Україні з великими засобами державного гроша, військовими магазинами, повними зброї, одягів, взуття і всілякого рода провіантів, потрібних для армії. Придбала однак при цьому для себе також ворогів, зокрема консервативну частину населення України, яка симпатизувала з Гетьманом і з-поміж якої можна було zorganizувати адміністрацію в Україні та запровадити сякий-такий лад у державі. Ця частина української суспільності відмовилася співпрацювати з соціалістичною Директорією і частинно емігрувала з України, а частинно перейшла до Денікіна. Дня 19-го грудня 1918 р. Директорія відбула свій в'їзд до Києва. Гетьманська держава перестала існувати, а зістала відновлена Українська Народня Республіка.

Рефлексії.

Як з перспективи 45 років взад поглянемо на причини повалення Гетьмана та на його сім і півмісячну працю для добра української держави і порівняємо його працю з діяльністю творців “великої руїни” — Винниченка та Петлюри, — яких на “престол України” посадили, на жаль, галичани, Січові Стрільці, по поваленні Гетьмана, — то мусимо прийти до переконання, що повалення Гетьмана було великим національним злочином, який потягнув за собою розгром Східної України і упадок незалежної Галицької Держави. Не було ніякої реальної причини, ані підстави, ані потреби усувати від влади над Україною Гетьмана. Герої зла Винниченко і Петлюра кермувались у своїм злощаснім ділі тільки злобою, перфідією, заздрістю та дикою жадобою влади, а не державними українськими інтересами.

“То був найбільший злочин в нашій історії, осуджую його безапеляційно”, — так сказав голова Автокефальної Церкви, митрополит Василь Липківський. А далі було сказано про провідників бунту, що слідує: “Вони лукавством і неправдою підняли несвідомих на бунт, зруйнували молоду державу, нібито через те, що вона була буржуазна, а своєї бідняцької на руїнах не збудували і змушені були втікати до чужої, — не в гості, а живот спасає. Не схотіли бути дома господарями, то нехай в чужих людей наймитують”. (Митрополит Василь Липківський, Наша Держава, 12-го лютого 1953 р., Остап Войнаренко, стор. 189).

Також митрополит Галицької Землі, Кир Андрей Шептицький, осуджував тих старшин, що приймали участь у знищенні гетьманської держави. Він благословив Гетьмана і заявив, що “як зберемось під гетьманську булаву, то тоді й до Києва дістанемось” (Вартоломей Євтимович: Моя перша зустріч зі сл. п. Митрополитом Кир Андреем, “Український робітник”, 18-го квітня 1947 р.).

Претекстом до повалення Гетьмана — так твердили бунтарі — була грамота Гетьмана з 14-го листопада 1918 р., в якій Гетьман станув на становищі, що Україна повинна зробити з Росією федерацію. Це була заява чисто плятонічна. Не було сказане в цій оферті, чи заяві, до кого вона була адресована, а також не були подані умовини, ані розміри задуманої федерації, ані час, коли ця федерація мала б бути переведена і ким переведена. Було зате сказано виразно, що Україна має “задержати в цій федерації всі права потрібні Україні на розвиток її державности і самобутности”. Був, отже, зроблений широкий діяпазон для пертрактацій з Москвою в безконечність, а zarazом відповідний час для зорганізування адміністрації, мобілізації і озброєння української армії та упокоєння України. Аранжери протигетьманського повстання, пригтовляючи повстання, вдавали, що вони забули, який політичний устрій для України вони плянували в часі, як були при владі в Центральній Раді. Петлюра був тоді генеральним секретарем військових справ (міністром), а Винниченко головою Генерального Секретаріату (прем'єром) Центральної Ради і міністром внутрішніх справ. Пригадую читачеві, чого бажала тоді Центральна Рада для України, в якій велику перевагу мали соціялісти різних відтінків. Центральна Рада в своїх трьох універсалах — двох перших спрямованих до Тимчасового Правительства Керенського в Петрограді — а в третім універсалі вже до большевицького уряду по поваленні Керенського — відхрещувалися всіми силами від самостійности для України, а бажала тільки для України автономії з російською республікою. (Д. Дорошенко, Історія України, том I, стор. 89, 115, 179, 268).

Цієї правди ніхто не в силі заперечити, для того проголошення Гетьманом заміру федералізувати українську державу з російською республікою, — це не була ніяка нова ідея того неспокоїного часу. Гетьман повторив дослівно лише те саме, що робила Центральна Рада, згідно з Петлюрою і Вин-

ниченком, міністрами Центральної Ради. Не було, отже, потреби усувати з цієї причини Гетьмана від влади, виймати його з-під охорони права та вбивати його міністрів та прихильників. Треба було з Гетьманом співпрацювати, згідно зі **заключеною між Гетьманом і Національним Союзом умовою з дня 24-го жовтня 1918 року, якого головою був ніхто інший, як тільки Винниченко.** Закиди, що Гетьман окружив себе і свій уряд москалями та українцями, яких кості були оброслі московським м'ясом, тим самим відпав, бо по угоді Гетьмана з Національним Союзом кабінет Гетьмана був реконструований і були в ньому заступлені всі партії, які входили в склад **Національного Союзу. Це велика і важлива історична правда, а правди цієї не можна вбивати мовчанкою, як це роблять сторонники соціялістичних фалшивиків української історії.**

З вищезгаданого ясно виходить, що революція проти гетьманської влади була злишня. Не треба було робити революції, але треба було в тому часі організувати і творити все-сторонню власну силу. Треба було заангажувати відповідну скількість німецьких вояків з офіцерами, які по упадку Центральних Держав верталися додому, як наємну військову силу. Німецькі дивізії робили того роду пропозиції Директорії (О. Войнарєнко: До нової Полтави, стор. 95) і обороняти волю України перед напасником, звідки б він не появився і як би він не називався. Певна річ, що того рода поставлення справи не було б подобалося Антанті, але Антанта була б рахувалася також зі силою і ім'ям Гетьмана і напевно не була б інтервеніювала збройно в Україні в обороні єдиної і неподільної Росії, а тільки була б остаточно визнала українську державу.

Якщо йдеться про адміністраційних урядовців при війську, судівництві і школі, між якими знаходилися люди різного покрою: одні як свідомі українці, інші українського походження, але байдужі для справи утворення української держави, а то й москалі, то тут чуда не далось зробити. Шукати в часах хаосу і заколоту за націоналістами в Україні не було ні часу, ні можливости. В Україні панувало море анархії, а тому треба було з місця видавати потрібні зарядження, закони і організувати адміністрацію без проволочки з нових надійних людей — а в браку таких — з тих самих урядовців, які працювали перед революцією в предметових урядах і мали відповідну рутину і досвід. Могли це бути навіть москалі, які не знали добре української мови. Не відразу збудований був

Рим на сімох горбах, тому то на протязі тижня не можна було обсадити всіх урядів національно свідомими українцями. Час мав зробити поправу адміністрації там, де була на це потреба, а не нова революція. Зрештою була Центральною Радою проголошена в Україні рівноправність національних меншин з українським населенням, тому треба було до уряду брати також людей з-поміж національних меншин. (Д. Дорошенко, Історія України, том I, стор. 267).

Річ певна, що в українській державі в усіх її державних інституціях повинна була панувати українська мова, але, як хтось до когось в уряді чи в школі в цих переломових часах “защербетав” по-московськи, то від цього не могли потрястися мури української держави. Мова важлива річ, але важливішим є дух і середовище. Дух рве тіло до бою, а не мова. Можна в цілості затратити свою рідну мову, але не згине народ, якщо не затратить своєї національної свідомости, своїх звичаїв, обичаїв — словом своєї національної душі. Разючим доказом на це — ірляндці. Відомо, що всі ірляндці затратили в цілості свою рідну мову, а прийняли англійську, і не відзискали її до сьогодні. Ірляндці, однак не затратили свого національного духа і свідомости, що вони ірляндці і добилися своєї незалежної держави. Очевидно колись вони заговорять до англійців, на їх велике здивування, по-кельтійськи, мовою своїх прапрадідів. У нас ця справа не була така трагічна, як в Ірляндії. Коли б була в нас удержалася українська держава — хоч би навіть у федерації, то за яких 5-ть років усі службовці були б говорили плинно по-українськи. Наші селянські діти та молодша генерація, яка вийшла з-під селянської стріхи не затратила ніколи ані своєї мови, ані своєї національної душі, навіть у часах царату, під пануванням Москви. Очевидно, що шкільна молодь не була б зденационалізувалась з причин хвилих труднощів з мовою, живучи в українському середовищі, у своїй державі та в своїй українській школі. Цей ненормальний час з мовою не міг довго тривати, він був переходовий.

Праця Гетьмана.

Тому всі закиди, піднесені проти Гетьмана, безвартісні і без значіння. Вони творили димову заслону, за якою соціалісти хотіли вкрити свої темні діла.

Гетьман, обнявши владу, показав негайно своєю працею, що він не мальований Гетьман, карієрович, але україн-

ський патріот. Він не вдоволявся своїм титулом, але з енергією титана взявся до праці в першу чергу над усуненням анархії і хаосу в Україні та поверненням ладу і порядку, який мав гарантувати безпеку життя і майна її мешканців, а українській державі — екзистенцію. В прямуванні до цього Гетьман видав цілий ряд законів, які мали на цілі упорядкувати соціально-економічні справи в Україні, налагодити загальну адміністрацію, організувати українську армію, впорядкувати грошові справи і судівництво, поширити шкільництво, повернути православній церкві належні їй права та поставити українську науку на належному їй рівні.

Не думай, читачу, що вищезгадане — це фантазія або видумки, бо ось тут факти, яких правдивості ніхто не потрапить заперечити.

Вже літом 1918 р. відкрито в Україні на Київщині, на Поділлі, на Харківщині і на Катеринославщині 54 українські державні гімназії з українською викладовою мовою. В тому самому часі відкрито 50 дальших державних середніх шкіл (в тому 40 гімназій і 10 реальних), — в Києві, Одесі, Харкові, Кам'янці, Полтаві, Чернигові і інших дрібніших місцевостях. Разом около 150 українських гімназій і середніх шкіл. А далі відкрито на території цілої України початкові школи з українською мовою навчання, заряджено українізованя учительських семінарій, а в багатьох місцевостях відкрито курси українознавства. Окремим законом призначено для студентів, які потребували помочі, державну стипендію. (Д. Дорошенко: Історія України, том II, стор. 342, 344, 347, 369).

Законом з 6.10.1918 р. відкрито в Києві державний український університет; 1.7.1918 р. відкрито державний український університет в Кам'янці Подільській; 6.10.1918 р. відкрито в Полтаві український історично-філологічний факультет; 17.9.1918 р. видано закон про Українську Академію Наук в Києві; 2.8.1918 р. видано закон про бібліотеку української держави в Києві; 21.6.1918 р. видано закон про утворення Головного Управління Мистецтва і Національної Культури в Києві, а рівночасно закон про державну симфонічну оркестру та про український національний хор і кобзарську школу. Утворено курси українознавства для вчителів початкових і середніх шкіл та курси для лекторів; зразу записалося на ті курси 250 чоловік. Учителі були обов'язані до 4-ох місяців доповнити, зглядно вивчити знання української мови.

Понадто утворено курси для позашкільної освіти, головню для Холмщини, Полісся, Підляшшя і західньої Волині. 8.7.1918 р. видано закон про утворення сенату української держави; в тому часі видано закон про організацію драматичної школи та закон про державний драматичний театр. Крім того видано цілу серію дрібніших законів, як закон про продовольчі справи, про охорону праці, про народне здоров'я, закон про урегулювання справи шляхів, про державний контроль і багато інших дрібних законів, потрібних і життєвих для розвитку нової сучасної держави. Зокрема важливий видано закон про аграрну реформу, який мав на цілі забезпечити селянство в достаточній мірі землею, та закон про українське громадянство.

Законом з 24.7.1918 р. заряджено загальний військовий обов'язок для всіх громадян української держави. Армія мала складатися з 8-ох корпусів і допоміжних з'єднань (літаки, залізнична бригада, воєнна фльота, яку перебрано від німців, на річ української держави). Осібним універсалом відновлено козацтво. Упорядковано також видавничі справи. Було засновано цілий ряд великих видавництв, які випускали українські видання в нечуваному досі числі примірників. Шкільних книг для середніх шкіл літом 1918 року видано 345 тисяч примірників. З усіх залізних кіосків зникла російська книжка, а заступила її українська. В 1918 р. видано, не рахуючи періодичних видань, 673 книжки в мільйонах примірників. (Гляди: Д. Дорошенко: Історія України, II том, стор. 372, 354, 357, 360, 362, 365, 340, 366, 367, 369, 370, 242, 347, 348, 344, 342, 157).

Думаю, що беручи під увагу 7 і півмісячну працю Гетьмана для добра української держави і великі позитиви цієї праці, гетьман Скоропадський заясніє в історії України для будучих поколінь, як приклад великої саможертви, зложеної на вівтарі Батьківщині для її волі і щастя її дітей. Ми, галичани, задержимо Гетьмана і час його володіння та його працю в найкращій пам'яті. Він був щирим і беззастережним приятелем галичан, їх стремління добитися незалежної Галицької Держави, як також щирим приятелем президента Галицької Землі д-ра Євгена Петрушевича.

Тому не вина загалу галичан, що до повалення Гетьмана далися втягнути провідники Січових Стрільців під проводом Коновальця. Рядових Січових Стрільців винувати годі. Вони виконали наказ, не орієнтуючися в правдивій ситуації.

Інакше малося діло з провідниками. Провідники були інтелегентними людьми і напевно знали, що роблять. Вони мусіли читати тодішню соціалістичну пресу в Україні, а тому знали й розуміли, що їх провідникам-соціялістам не треба було незалежної України, а тільки треба було для особистих вигод дірватися до влади над Україною, без застанови, як вони будуть господарити в Україні, як здобудуть владу, або що станеться з ними, як влади їм здобути не вдасться. І в цій ситуації провідники Січових Стрільців далися ужити своїм хазяїнам Петлюрі і Винниченкові за зняття до повалення гетьманської держави. Каїнове діло породило Каїнові наслідки — велику руїну наших земель, а для нас усіх розсіяння по цілому світі.

Реасумуючи вищесказане про працю Гетьмана на протязі сім і пів місяців для добра Української Держави, — пора запитати, що зробив Петлюра для України в часі свого урядування від 14-го грудня 1918 року до 5-го грудня 1919 року, то є до хвили утечі з України під опіку Польщі???? Відповідь: Велику руїну . . .

Гетьман і Антанта.

Про становище Антанти до Уряду Гетьмана написав проф. Степан Томашівський, який в році 1919, на доручення Уряду Галицької України, очолював мирову галицьку делегацію в Парижі, що слідує: “Антанта разом з Францією була противна українському повстанню 1918 року (проти Гетьмана), і рішуче перестерігала його організаторів против цього кроку, бажаючи заховати покищо “статус кво” з Гетьманом і німцями. Німеччина навіть формально зобов’язалася, в умовах перемир’я зі Заходом, не виводити часово своєї армії з України” (Ст. Томашівський: “Під колесами історії”, 1962, стор. 44).

Але трагічні соціалістичні герої тодішнього часу з Петлюрою і Винниченком у проводі не послушали слів перестороги до них спрямованих. Вони, гнані хоробливою жадобою добитися для себе влади в Україні, повалили Гетьман, а з Гетьманом і себе і обі Українські Держави, на велику радість нашим ворогам. Це велика історична правда, якої ніхто не потрапить повалити, ані затьмити.

Тут треба для історичної правди додати ще й те, що д-р Петрушевич за посередництвом д-ра Цегельського і О. Колесси остерігав у вересні 1918 року Національний Саюз у Києві перед наміреним повстанням проти Гетьмана, бо повалення Гетьмана буде кінцем державницьких змагань як для Східньої, так і для Західньої України. Інтервенція не віднесла однак бажаних наслідків.

Упадок Гетьманської Держави і розтіч українських військових з'єднань.

Перший удар по Петлюрі і Винниченкові по поваленні Гетьмана виконали різні з'єднання українських армій, які були розташовані по різних місцевостях України. Вояки і їх провідники, старшини царських армій, які чотири роки змагалися з німецькими і австрійськими арміями, зразу зрозуміли, що ані Петлюра, ані Винниченко не годяться в начальні вожді українських військ, а то як комплетно не обзнайомлені з військовим ділом та, що іменовані Петлюрою та Винниченком сотники, підполковники і полковники з австрійських полонених четарів (ранга прапорщика в царській армії), ніяк не можуть бути вжиті, як фахові старшини в поважних операціях. З цих причин старшини з вищезгаданих військових з'єднань по порозумінню зі своїми вояками відмовилися служити Директорії. Тоді розпочалася розтіч українських військових частин. Відпали від Директорії слідуочі полки: 55, 59, 60, 53, Сірожупанники, 1 полк залізничників, частина чорноморського полку — гарматчики, 58 полк, Кінний полк Козиря-Зірки, другий курінь Запорозької бригади.

Вояки з вищезгаданих полків частинно пішли додів, інші до ворога, а ще інші до повстанчих отаманів. В 59 полку вояки вирізали частину своїх старшин (І. Мазепа: "Україні в огні і бурі революції", т. I, Торонто 1950, ст. 121 і 122).

ВІЇЗД ДЕЛЕГАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ ЗА ПІДМОГОЮ ДО КИЄВА ПО СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ.

Знали українці у Львові, що в Києві на услугах Української Центральної Ради знаходиться від січня 1918 року військовий відділ під проводом Євгена Коновальця, зложених з галицьких вояків і галицьких старшин, які під час пер-

шої світової війни в Галичині, на Підкарпатті, попали в російський полон і були розташовані в таборах полонених у Росії, Царицині, Дубовках і інших сусідніх таборах. По вибуху російської революції, весною 1917 р., табори полонених розв'язано, полонені відзискали волю і могли вертатися додому. На перешкоді однак галичанам вернутися до Галичини стояв у тому ще часі одноцілий воєнний фронт — з одної сторони російський, а з другої сторони фронт Центральних Держав. Вправді на фронтах панувало завіщення зброї, але все таки ніхто з полонених не бажав пробиватися через фронти додому, а по дорозі знову дістатися в ряди австрійської армії. Тоді всі радо віддалися на услуги Української Центральної Ради в Києві, яка їх по довгих переговорах прийняла за свою збройну силу. Зчасом цей відділ побільшився припливом дальших полонених і назвався Сичовими Стрільцями. Комендантом цього відділу стався Євген Коновалець. В листопаді 1918 року, в часі прибуття до Києва, Євген Коновалець був австрійським четарем (ідентичність з російським прапорщиком, якщо йдеться про військовий ступінь), але по вступленні на службу для Центральної Ради тодішній міністер військових справ Симон Петлюра підніс Євгена Коновальця до ранги полковника (отамана). Відомо, що в Центральній Раді поважну перевагу над правими партіями мали різношерстні соціалістичні партії — тож Петлюра сам соціал-демократ зрозумів, що галичани можуть соціалістам у будучності пригодитися. Тому Петлюра військових титулів галичанам не жалів. Галицькі четарі — а то й австрійські фельдфебелі (українець Бень) сталися за одним помахом пера, на підставі революційного права, полковниками, сотниками (сотник рівнорядна ранга з капітаном австрійської армії). Такими незаслуженими титулами наділив Петлюра многих галичан четарів, як, наприклад, А. Мельника, Є. Зібликевича, Ф. Черника, Ю. Головінського, Р. Дашкевича, фельдфебля Беня й інших і в той спосіб купив собі раз назавжди їхні душі. Вони осталися йому вірними до його сумного кінця. Вступати до Української Галицької Армії вони не бажали, знаючи, що провід Галицької Армії не був би визнав за дійсні їх фантастичні титули, або був би привернув їм рангу, яку вони мали при австрійському війську, рангу четарів, підвищену на один ступінь, себто з четаря на лейтенанта, як це зрештою сталося з усіма офіцерами в галицькій армії.

Тут для історичної справедливості треба однак зазначити, що ці революційні полковники і сотники, а то Коновалець, Мельник, Сушко, Кучабський, Дашкевич, Чмола, Черник, Андрух і інші, будучи в Україні впродовж 1918 р., не нанесли сорому галичанам. Вони, будучи на услугах Центральної Ради, хоробро й жертвенно, з великими втратами для куреня Січових Стрільців, билися з большевицькими наїзниками на Україну, зокрема за Київ у січні 1918 року.

По упадку Центральної Ради і перебранні влади Гетьманом, Січові Стрільці вступили до військових частин Гетьмана, який великодушно прийняв їх по запевненні, що вони будуть йому вірні. Місцем їх осідку сталася Біла Церква. Серед тих обставин 6-го листопада 1918 р. прибула до Гетьмана до Києва делегація Української Національної Ради зі Львова — д-р Назарук і інж. Шухевич. Вони представили Гетьманові критичну ситуацію Львова і просили про дозвіл Січовим Стрільцям перейти з Білої Церкви до Галичини, на оборону Львова. Гетьман на це радо погодився. Він обіцяв галичанам допомогу військовим матеріалом і грошми, але, не бажаючи офіційно втручатися в спір з Польщею, пропонував, щоб Січові Стрільці вирушили над Збруч у хакатері пограничної охорони західніх границь України на Збручі, з довільною кількістю військового матеріалу, а опісля з-над Збруча перейшли самовільно на оборону Львова і Галицької Землі перед Польщею. Запевнившись згодою Гетьмана відпустити до Галичини Січових Стрільців, д-р Назарук і інж. Шухевич виїхали до Білої Церкви і відбули зі Січовими Стрільцями конференцію в днях 12-го і 13-го листопада 1918 р. Вони представили їм грізну для українців ситуацію у Львові, зreferували докладно пропозицію Гетьмана і від імени Української Національної Ради у Львові жадали від проводу Січових Стрільців негайно машерувати до Галичини. Коновалець відмовився, заявляючи, що Львів буде оборонений через Київ тоді, як Україна діб'ється волі. Стрілецька Рада, яка також розглядала цю справу, так само відмовилася дати розказ Стрільцям маршувати до Галичини. Про ці переговори пише Василь Кучабський у збірнику "Золоті Ворота", стор. 100-104, що слідує: "На засіданні Стрілецької Ради переконував д-р Назарук стрільців, що не Київ, а Львів є ключем визволення всієї України. Він розплакався і, представивши важкі бої у Львові, говорив: "Батьки і матері вас проклинуть, якщо не підете на Львів".

шої світової війни в Галичині, на Підкарпатті, попали в російський полон і були розташовані в таборах полонених у Росії, Царицині, Дубовках і інших сусідніх таборах. По вибуху російської революції, весною 1917 р., табори полонених розв'язано, полонені відзискали волю і могли вертатися додому. На перешкоді однак галичанам вернутися до Галичини стояв у тому ще часі одноцілий воєнний фронт — з одної сторони російський, а з другої сторони фронт Центральних Держав. Вправді на фронтах панувало завішення зброї, але все таки ніхто з полонених не бажав пробиватися через фронти додому, а по дорозі знову дістатися в ряди австрійської армії. Тоді всі радо віддалися на услуги Української Центральної Ради в Києві, яка їх по довгих переговорах прийняла за свою збройну силу. Зчасом цей відділ побільшився припливом дальших полонених і назвався Сичовими Стрільцями. Комендантом цього відділу стався Євген Коновалець. В листопаді 1918 року, в часі прибуття до Києва, Євген Коновалець був австрійським четарем (ідентичність з російським прапорщиком, якщо йдеться про військовий ступінь), але по вступленні на службу для Центральної Ради тодішній міністер військових справ Симон Петлюра підніс Євгена Коновальця до ранги полковника (отамана). Відомо, що в Центральній Раді поважну перевагу над правими партіями мали різношерстні соціалістичні партії — тож Петлюра сам соціал-демократ зрозумів, що галичани можуть соціалістам у будучності пригодитися. Тому Петлюра військових титулів галичанам не жалів. Галицькі четарі — а то й австрійські фельдфебелі (українець Бень) сталися за одним помахом пера, на підставі революційного права, полковниками, сотниками (сотник рівнорядна ранга з капітаном австрійської армії). Такими незаслуженими титулами наділив Петлюра многих галичан четарів, як, наприклад, А. Мельника, Є. Зібликевича, Ф. Черника, Ю. Головінського, Р. Дашкевича, фельдфебля Бень і інших і в той спосіб купив собі раз назавжди їхні душі. Вони осталися йому вірними до його сумного кінця. Вступати до Української Галицької Армії вони не бажали, знаючи, що провід Галицької Армії не був би визнав за дійсні їх фантастичні титули, або був би привернув їм рангу, яку вони мали при австрійському війську, рангу четарів, підвищену на один ступінь, себто з четаря на лейтенанта, як це зрештою сталося з усіма офіцерами в галицькій армії.

Тут для історичної справедливості треба однак зазначити, що ці революційні полковники і сотники, а то Коновалець, Мельник, Сушко, Кучабський, Дашкевич, Чмола, Черник, Андрух і інші, будучи в Україні впродовж 1918 р., не нанесли сорому галичанам. Вони, будучи на услугах Центральної Ради, хоробро й жертвенно, з великими втратами для куреня Січових Стрільців, билися з большевицькими наїзниками на Україну, зокрема за Київ у січні 1918 року.

По упадку Центральної Ради і перебранні влади Гетьманом, Січові Стрільці вступили до військових частин Гетьмана, який великодушно прийняв їх по запевненні, що вони будуть йому вірні. Місцем їх осідку сталася Біла Церква. Серед тих обставин 6-го листопада 1918 р. прибула до Гетьмана до Києва делегація Української Національної Ради зі Львова — д-р Назарук і інж. Шухевич. Вони представили Гетьманові критичну ситуацію Львова і просили про дозвіл Січовим Стрільцям перейти з Білої Церкви до Галичини, на оборону Львова. Гетьман на це радо погодився. Він обіцяв галичанам допомогу військовим матеріалом і грішми, але, не бажаючи офіційно втручатися в спір з Польщею, пропонував, щоб Січові Стрільці вирушили над Збруч у хакатері пограничної охорони західніх границь України на Збручі, з довільною кількістю військового матеріялу, а опісля з-над Збруча перейшли самовільно на оборону Львова і Галицької Землі перед Польщею. Запевнившись згодою Гетьмана відпустити до Галичини Січових Стрільців, д-р Назарук і інж. Шухевич виїхали до Білої Церкви і відбули зі Січовими Стрільцями конференцію в днях 12-го і 13-го листопада 1918 р. Вони представили їм грізну для українців ситуацію у Львові, зреферували докладно пропозицію Гетьмана і від імені Української Національної Ради у Львові жадали від проводу Січових Стрільців негайно машерувати до Галичини. Коновалець відмовився, заявляючи, що Львів буде оборонений через Київ тоді, як Україна діб'ється волі. Стрільцька Рада, яка також розглядала цю справу, так само відмовилася дати розказ Стрільцям маршувати до Галичини. Про ці переговори пише Василь Кучабський у збірнику “Золоті Ворота”, стор. 100-104, що слідує: “На засіданні Стрільцької Ради переконував д-р Назарук стрільців, що не Київ, а Львів є ключем визволення всієї України. Він розплакався і, представивши важкі бої у Львові, говорив: “Батьки і матері вас проклинуть, якщо не підете на Львів”.

Говорив однак до глухих. Вожді Січових Стрільців не послухали розказу Української Національної Ради у Львові, вернутися до Галичини і битися за її волю. Могли це зробити, бо в тому часі російсько-німецький фронт уже не існував і дорога до Львова з Києва стояла отверта. Стрільці не пішли на оборону Львова, бо мали вже тоді інші пляни. Вони вже 30-го жовтня 1918 року тайно на зустрічі з Винниченком і Шаповалом у Києві вирішили зробити бунт проти Гетьмана і посадити на "престіл" України соціалістів з Винниченком і Петлюрою в проводі. В цій ситуації по втраті надії на поміч Січових Стрільців мусіло українське військо опустити Львів, залишаючи у Львові понад 300 вояків вбитими й около 350 полоненими. Відворот українських відділів зі Львова наступив у ночі 21-го листопада 1918 року.

З перспективи часу можна сміло сказати, що саме Січові Стрільці Коновальця поносять виключно вину в тому, що українське військо, яке кривавилося 21 день у Львові, мусіло опустити Львів 21-го листопада 1918 р. Коли б Січові Стрільці, згідно з вказівками Гетьмана, були вирушили на оборону Львова, то Львів не був би дістався в руки поляків.

Полк Січових Стрільців складався при кінці жовтня 1918 року з 1 187 вояків і 59 старшин (піхота, кавалерія і артилерія). Це була на той час поважна сила, зокрема з уваги на артилерію, якої українці у Львові не мали, а при допомозі якої можна було відобрати від поляків головний, товаровий і особовий залізничні двірці. Коли б цей полк, озброєний по зуби, був увійшов до Галичини, то по дорозі був би побільшився щонайменше 1 000 новими вояками, які, вертаючись із фронту по розпаді Австрії, були б радо прилучися до полку Січових Стрільців і пішли б з ними разом на оборону рідної землі і на оборону Львова. Був би також при владі удержався Гетьман, бо відомо, що Винниченко і Петлюра не розпоряджали ніякою збройною силою, а тільки Січовими Стрільцями, які повалили Гетьмана — в слід за тим можна було б від Гетьмана дістати для оборони Львова і Галичини і зброю, і грошеву допомогу. Якщо колись уляжуться пристрасті, то історія важко осудить провід Січових Стрільців того часу, який для кар'єри і фалшивої амбіції своїх членів вирікся своєї Галицької Землички, яка їх зродила і виховала, а стався тараном, яким наддніпрянські амбітники повалили гетьманську державу, а з нею разом і Галицьку Державу. Нема сумніву, бе-

ручи під увагу тодішні обставини, що Найвища Рада в Парижі була б визнала незалежність Галицької Держави, коли б Львів, столиця цієї держави, був остався твердо в руках галичан. А це могло легко статися, бо коли б Січові Стрільці були прийшли до Львова около 15-го листопада 1918 року, то українська військова залога у Львові була б числила понад 3.000 вояків, а маючи до диспозиції артилерію, була б легко усмирила бунт польських “орлят” в українськiм Львові.

ПРОБА ДЕРЖАВНОГО ОБ'ЄДНАННЯ ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНИ З НАДНІПРЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ.

По виході зі Львова перенеслася Українська Національна Рада з урядом до Тернополя, а по кількох днях до Станиславова. Там доповнено Українську Національну Раду делегатами з міст і перевибрано вдруге д-ра Є. Петрушевича на Президента З.У.Н.Р. (Галицької Держави). Передбачаючи довшу затяжну війну з Польщею, Українська Національна Рада вислала при кінці листопада 1918 року до Києва — до уряду Східної України — двох своїх повновласників із Ради Державних Секретарів, а то д-ра Л. Цегельського і д-ра Дм. Левицького, в справі в'єднання для галичан приреченої Гетьманом допомоги в грошах і зброї, та для обговорення справи об'єднання обох держав в одну цілість.

Повновласники Української Національної Ради не змогли однак удруге дібратися до Києва, бо вже в тому часі Київ був обложений проти-гетьманськими повстанцями. Довідавшись однак, що уряд Української Народної Республіки — Директорія, яка вчинила проти Гетьмана повстання, перебуває у Хвастові, оба делегати виїхали до Хвастова, там зустрілися з членами Директорії, а то з Винниченком, Петлюрою, Андрієвським, Шевцем і Макаренком і вияснили їм ціль свого прибуття. По дискусії обі сторони заключили й підписали в Хвастові 1-го грудня 1918 р. передвступний договір про злуку обох держав, в якому міститься наступний уступ (четвертий з ряду): “Західньо-Українська Народна Республіка, з огляду на витворені історичними обставинами, окремими правними інституціями, та культурними і соціальними різницями окремішности життя на своїй території і її населення, як будуча частина неподільної Української Народної Республіки дістає **територіальну автономію, якої межі**

означить у хвилині реалізації злуки обох республік в одну державну цілість, окрема спільна комісія за ратифікацією рішень компетентними законодавчими і правительственными державними органами обох республік. Тоді також установлені будуть детальні умовини злуки обох держав”. Підписали за Директорію УНР В. Винниченко, С. Петлюра, Андрієвський, Ф. Швець, А. Макаренко, а за Українську Національну Раду д-р Цегельський і д-р Д. Левицький” (С. Ярославин, Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях, стор. 91).

По повороті до Станиславова д-ра Цегельського і д-ра Левицького справа злуки обох держав сталася предметом нарад Української Національної Ради в Станиславові. Думки були поділені. Дехто був проти злуки. Опінія д-ра Цегельського не була також заохочуючою за злукою. Проти злуки був знаний ідеолог гетьманського руху, визначний державник В'ячеслав Липинський. Він радив Петрушевичеві не проголошувати негайної і беззастережної злуки Галичини зі Східньою Україною, бо будучність Східньої України непевна. Антанта бажає відбудувати неподільну Росію, а тому більші шанси на признання незалежності через Антанту має Галичина, яка в разі потреби може статися знову українським П'ємонтом.

А д-р Цегельський говорив, що він, підписуючи умову в Хвастові з д-ром Левицьким та з урядом УНР, мав вражіння, що він скаче в темряву. У стабільність влади Директорії делегати Української Національної Ради не вірили, ані не мали довір'я до політичного розуму соціалістичних провідників. Вони передбачали лише хаос і анархію. Тоді вже на Полтавщині “гуляли” отамани Коцюбинський і Миронович, а на півдні Апостол і Махно. Делегати мали таке почуття, що вони здорову частину України пришивають до зараженого божевіллям організму. (Л. Цегельський, “Одно покоління”, — “Америка” — Філядельфія, 21 січня 1949).

Ще й інші були тої думки, що ідея об'єднання обох держав передчасна. Галицька справа не була ще тоді вирішена Антантою. Належало б радше припилювати вирішення галицької справи в Парижі, яку там заступав висланник д-ра Петрушевича, д-р Панейко. В кожному разі говорили опоненти об'єднання, належить у законі про злуку застерегти для Галичини національно-територіяльну автономію.

Незалежно однак від думок д-ра Цегельського, Липинського й інших опонентів Українська Національна Рада, беручи до уваги важну воєнну ситуацію, з увагу на брак зброї, вважала за річ конечну видати закон про об'єднання обох українських держав в одну цілість.

Видано проте 3-го січня 1919 року ухвалу, силою якої проголошено урочисто з'єднання Західньо-Української Народної Республіки з Наддніпрянською Українською Народною Республікою в одну суверенну Українську Народню Республіку, з цим застереженням, що цю злуку обох держав мають затвердити остаточно уставодавчі збори (парляменти) обох українських держав — особнім законом про злуку. А до часу, заким збируться уставодавчі збори з обох українських держав, виконує законодатну владу на території Західньо-Української Народної Республіки (це є в Галичині) Галицька Українська Національна Рада. До того самого часу цивільну і військову адміністрацію на згаданій території веде державний секретаріят (рада міністрів), установлений Галицькою Українською Національною Радою, як її виконавчий орган. До вище згаданої ухвали приступив також делегат Карпатської України.

Вищезгадану ухвалу Української Національної Ради з дня 3-го січня 1919 р. в Станиславові про злуку обох держав затвердила Директорія без ніяких змін своїм універсалом з 21-го січня 1919 р. а 22-го січня на площі св. Софії в Києв цей акт про злуку був урочисто проголошений.

Акт із 22-го січня 1919 року в Києві.

А тепер кілька слів про те, серед яких обставин була проголошена в Києві Директорією ухвала Української Національної Ради в Станиславові з дня 3-го січня 1919 р. Це сталося в Києві дня 22-го січня 1919 року публічно на площі св. Софії, незвичайно урочисто, при захованні візантійського церемоніялу в присутності Директорії, з Петлюрою і Винниченком у проводі, та відпоручників Української Національної Ради в Станиславові: д-ра Бачинського, д-ра Цегельського і д-ра Я. Олесницького. Представники обох держав станули напроти себе, прочитано грамоту Української Національної Ради в Станиславові, а підписану президентом д-ром Є. Пет-

рушевичем. Д-р Бачинський передав її голові Директорії Винниченкові, який повітав галицьку делегацію, а член Директорії Швець від імени Української Народньої Республіки прочитав універсал Директорії про нерозривну злуку братньої однокровної Галицької Землі з матірним пнем України в одну державу. Обі грамоти прочитали окличники з високих трибун, уставлених на чотирьох рогах площі серед великої радості зібраних мас народу. Опісля загриміло грімке “слава”, наступив урочистий Молебінь за Українську Державу, за все її православне воїнство і за боголюбну Директорію. За Молебнем наступила дефіляда українських військ, гра дзвонів зі Софійського Собору, а сальвами гармат закінчилася ця, безперечно, велика і могутня маніфестація.

Трудовий Конгрес затвердив універсал Директорії УНР з 22-го січня 1919 року постановою з 23-го січня 1919 року і на цій підставі в склад Трудового Конгресу увійшли делегати Української Національної Ради в Станиславові, як повноправні члени Трудового Конгресу, а галичанин Тимотей Старух став першим заступником голови наддніпрянця. На наступній сесії 28-го січня видав Трудовий Конгрес закон про форму української влади, на підставі якого доповнено Директорію УНР представником галицької держави і на підставі цього закону членом Директорії від Галицької Землі став д-р Є. Петрушевич.

Всі тішилися проголошеною злукою обох держав на площі св. Софії, леліючи надію про повне злиття обох українських держав в будучності в одну нероздільну державу — на щастя нашого народу. Західньо-Українська Народна Республіка, себто Галицька Держава, прийняла тепер урядову назву “Західня Область Української Народньої Республіки” (Сидір Ярославин, *Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях*, стор. 93-96).

Оставалася неполагодженою наразі остання фаза об’єднання. Не були скликані, з причин воєнних подій на території обох держав, спільні уставодавчі збори (парляменти) з обох держав для означення розмірів територіяльної автономії для Галицької Землі і часу тривання цієї автономії.

Тут зараз насувається актуальне і дуже важливе питання: чи обі держави були дійсно правосильно об’єднані вищезгаданими актами обох держав, включаючи сюди і урочисте проголошення злуки обох держав у Києві дня 22-го

січня 1919 року, чи ні? Не місце тут над цим питанням широко розводитися. Скажу тільки загально й коротко, що всі історики, як галичани, так і наддніпрянці, стоять твердо на тому становищі, що дефінітивна злука обох українських держав, себто галицької і наддніпрянської, не наступила.

Зацитую тут опінію двох наддніпрянських істориків: О. Доценка, головного ад'ютанта Петлюри, автора п'яти-томового твору п.н. "Літопис української революції", і опінію останнього прем'єра УНР в уряді Петлюри в Україні І. Мазепи, поміщену в його тритомовому творі "Україна в огні й бурі революції". Пише Доценко про київську маніфестацію з 22-го січня 1919 року, що слідує: "Об'єднання Української Народньої Республіки із Західньо-Українською Народною Республікою носило лише зовнішньо-демонстративний, а не органічно-державний характер. Західньо-Українська Народна Республіка (Галицька Держава) заховала аж до скликання Загальних Українських Зборів свій власний суверенний уряд. Таким чином під оглядом правно-державним сполука Західньо-Української Народної Республіки з УНР не наступила". (Стор. 10, том II, книга 5, О. Доценко, Літопис української революції).

А опінія І. Мазепи про правну вартість маніфестації з 22-го січня 1919 року на площі св. Софії в Києві слідує: "Це проголошення української соборности було великим історичним актом. Але фактично воно мало лише декларативне значіння, бо остаточну ратифікацію актів з'єдинення обох республік згідно з постановою Української Національної Ради з 3 січня 1919 р. в Станиславові мали перевести лише Українські Національні Збори, скликані з території цілої України. До того часу, коли зберуться Установчі Збори з'єдиненої Республіки, законодавчу владу на території Західньо-Української Народної Республіки виконує Галицька Українська Національна Рада. До того ж самого часу цивільну і військову адміністрацію на згаданій території веде Державний Секретаріят, установлений Українською Національною Радою в Станиславові, як її виконавчий орган. На цих умовах **твердо стояв Галицький Уряд і Директорія з цим погодилася**". (І. Мазепа, Україна в огні й бурі революції, том I, стор. 87).

Так ясно і тверезо говорять про київську маніфестацію з дня 22-го січня 1919 року два визначні мемуаристи —

історики, наочні свідки маніфестації — і так воно є в дійсності під оглядом правним.

За що ж належить уважати цю величаву маніфестацію в Києві з дня 22-го січня 1919 року?

Уважати її треба за прегарно зааранжовану “увертюру” до політичної опери, себто до об’єднання двох наших держав. “Увертюра” зістала відіграна досконало дня 22-го січня 1919 року, але опера не зістала відспівана, бо не явилися актори. Не зістав саме скликаний спільний сойм з обох держав і не ратифікував універсалу Директорії, виголошеного на урочистості в Києві дня 22-го січня 1919 року. Тим самим не існує об’єднання обох братніх держав, а тільки існують дальше дві Українські Держави — Галицька і Наддніпрянська. Тому останній час на те, щоб ми з репертуару наших національних святкувань цю київську “увертюру” елімінували і себе не компромітували й нікого не обдурювали. Будемо святочно обходити об’єднання тоді, як діб’ємося двох незалежних держав; тоді зійдуться разом парламенти обох держав зі свобідно вибраними народними представниками на спільні законодавчі збори і видадуть закон про правне об’єднання Східньої і Західньої Української Республіки, а разом вирішать розміри автономії для Галицької Землі і час тривання цієї автономії.

А якщо йдеться про свято державности і самостійности, то для Галичини, Буковини і Карпатської України святом державности і самостійности по всі часи є і буде День Першого Листопада, себто день, у якому галичани, буковинці і карпатські українці обняли по віках неволі владу над своєю землею в границях бувшої Австро-Угорщини і рішилися боронити своєю кров’ю самостійність своєї землі, що і зробили.

Який день призначать наші брати наддніпрянці на свято своєї державности і самостійности, це виключно їх справа. Нам до цього не втручатися. Може ним бути день підписання Берестейського миру, або день проголошення 4-го універсалу на пропозицію Центральних Держав.

ПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ В СТАНИСЛАВОВІ.

По виданні ухвали про об’єднання Галицької Держави з Наддніпрянською і по проголошенні універсалу на маніфе-

стації в Києві дня 22-го січня 1919 року розпочала Українська Національна Рада в Станиславові і Український Галицький Уряд працю над зорганізуванням адміністрації на території зайнятій Галицькою Армією.

Українська Національна Рада схвалила наступні закони:

У Львові:

- 1) Закон про державну самостійність українських земель, які належали до Австро-Угорщини.
- 2) Закон про тимчасову адміністрацію держави.
- 3) Закон про організацію судів.

В Станиславові:

Закон про громадянство і виконання громадянських обов'язків; закон про статут Української Національної Ради; Закон про мову в державних установах; закон про незайманість членів Української Національної Ради; закон про виборчу ординацію до Союму; закон про восьми-годинний день праці; закон про земельну реформу, при чому Українська Національна Рада прийняла засаду приватної власности. Розподіл землі мав розпочатися по закінченні війни. Ліси удержавлено. Церква мала бути наділена землею. Питання, чи вивласнені великі посілості мали бути вивласнені в цілості, чи частинно, за відшкодуванням, чи без відшкодування, — це все мав вирішити сойм по закінченні війни. Українська Національна Рада створила також Виділ Національної Ради, якому передала всі свої права. Це зроблено з уваги на непевний воєнний час, у передбаченні, що може зайти неможливість скликання Української Національної Ради. У такому випадку Виділ Національної Ради мав заступити Українську Національну Раду в усіх її правах, а президент Виділу Національної Ради, згідно його заступник, мав право проголосити диктатуру. Крім цього Українська Національна Рада видала закон про організацію Державного Секретаріату, який мав виконувати владу на території Галицької Держави. Утворено наступні секретаріати, себто міністерства: секретаріат для закордонних справ, для внутрішніх справ, для військових справ, для справ освіти, для залізниць, пошти і телеграфу, для фінансів, торгівлі і промислу, для судівництва, для справ земельних і для публічних праць.

Секретаріати ті обсаджено працьовитими і фаховими людьми, не оглядаючись на партійність кандидатів. Вислідом праць секретаріатів було повне наладження адміністрації і правопорядку на європейський лад. Першим Головою Ради Державних Секретарів був д-р Кость Левицький, а пізніше д-р Сидір Голубович.

Праця міністрів.

Міністер заграничних справ робив усі можливі старання на мировій конференції в Парижі в справі признання Антантою державної незалежності Галицької Держави.

Д-р Макух, міністер внутрішніх справ, глядів, щоб вдержати лад і порядок на території Галичини, щоб запевнити громадянам безпеку життя і їх майна, та щоб повітові і сільські комісари та громадські ради виконували належно його зарядження. Цілий простір Галицької Держави покрито станицями державної жандармерії, якої обов'язком було пильнувати порядку і допомагати повітовим і сільським комісарам у їх праці. Розв'язано справу прохарчування міст і постачання поживи для армії в той спосіб, що впроваджено два безм'ясних дні в тижні, заборонено питлювати збіжжя, випікати тіста і наказано до хліба додавати четверту частину картоплі.

Д-р Курівець, як керівник санітарного відділу цього міністерства, справився належно з поборюванням пошестей, зокрема з повним придушенням п'ятнистого тифу, який вибух у різних околицях краю.

Військовий секретаріат дбав належно про набір і вишколення вояків і старшин, організував санітарні відділи для Армії, та відділ військового судівництва. Інтендатура дбала про постачання для Армії одежі, взуття і харчів. В короткому часі вдалося секретаріатові військових справ зорганізувати Галицьку Армію, до якої голосилися всі чоловіки від 18-35 року життя. Вона була зорганізована на західно-європейський лад, зі запільним устаткуванням, належно дисциплінована, нав'яна глибоким національно-патріотичним духом.

Секретаріат освіти урухомив по селах і містах народні школи, по містах гімназії й учительські семінари, зорганізовано по містах ремісничі й різні фахові курси. Націо-

нальні меншості — жиди і німці — відкрили для потреб своїх національностей у Станиславові жидівську й німецьку гімназії, по зложенні через учителів приречення на вірність українській державі. Поляки відмовилися зложити приречення і шкіл польських не зорганізовано.

Секретаріят залізниць, пошти і телеграфу урухомив залізничну комунікацію, пошту і телеграф, а по части також і телефони, як теж урядив залізнично-технічні курси, та курс практикантів для урядників руху.

Секретаріят публичних праць дбав про відповідне використання скарбів землі, а саме: нафти, соли й вугілля, щоб достарчити державному скарбові потрібних йому грошевих фондів. Обіговою валютою в Галичині були в тому часі австрійські корони і гривні по курсі 80 австрійських сотиків за гривню.

Секретаріят судівництва зорганізував вповні суди 1-ої, 2-ої і 3-ої інстанції. Секретаріят земельних справ дбав про те, щоб вся земля була управнена і приготовляв створення земельних урядів для переведення земельної реформи. Він також кермував лісовими інспекторатами і управами державних дібр.

У наслідок згаданих праць наших секретаріятів панував у Галичині цілий час ідеальний лад і порядок. Большевицьке гасло “рабуй нарабоване”, яке спричинило на східніх землях України багато лиха, замішання і хаосу, — не мало до нашого населення в Галичині ніякого приступу. Населення Галичини гидилося самосудами, чим дало доказ, що український нарід у Галичині є вповні зрілий до самостійного державного життя.

Стільки про праці секретаріятів.

ОФЕНЗИВА ГЕН. ГАЛЛЕРА. ОСТАННІ ДНІ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ В ГАЛИЧИНІ.

З початком квітня 1919 року дійшло до відома уряду Західньо-Української Народної Республіки, що до Східньої Галичини прибула добре озброєна Францією польська армія Галлера і що поляки плянують офензиву проти Галицької Армії. Вістка була правдива. Дня 12-го квітня 1919 р. на сам український Великдень розпочалася атака поляків на стано-

вища Галицької Армії під Львовом. На протязі цілого дня і ночі гуділи гармати, а рано в понеділок донесли польські часописи у Львові, що боева лінія Галицької Армії проламана, та що Галицька Армія відходить на схід.

На вістку про польську офензиву зібрався в Станиславові Виділ Національної Ради і Державний Секретаріят на наради. Темою нарад було питання, що робити далі. Думки були розбіжні. Одні радили відійти в Карпати і звідти провадити під'їздову війну проти Польщі. Евентуально перейти на чеську територію і капітулювати з цілою армією перед Антантою, та в той спосіб змусити Антанту до вирішення галицької справи. Тої думки був д-р Цегельський. Д-р Петрушевич натомість заявлявся за тим, що належить перейти на Східню України, допомогти Наддніпрянському Урядові, очистити Східню Україну від большевиків, добитися в Антанти визнання Східньої України, а пізніше, опираючись на проголошене Антантою право на самовизначення народів, жадати від Антанти усунення поляків з Галичини, евентуально відновити війну з Польщею, по упорядкованні справи в Східній Україні. Цього вимагає національна солідарність, етика, мораль та започатковане об'єднання українських земель умовою з 21-го січня 1919 року, проголошене урочисто 22-го січня 1919 року.

Але противники походу за Збруч не подавалися. Вони твердили: Повалення Гетьмана було злочином і джерелом хаосу в Україні. Замість відновити Українську Центральну Раду по поваленні Гетьмана, Петлюра захопив всю владу в свої руки. Замість утворити коаліційний кабінет і притягнути до державної праці всі живі сили народу, він утворив партійний кабінет, зложений виключно зі соціалістів і соціалістів-революціонерів. Петлюра не збудує вже Української Держави. Большевики залили вже майже цілу Україну, а недобитки армії Петлюри опинилися над Збручем. Директорія протратила весь моральний капітал, при помочі якого можна було будувати державу. Пропав безслідно оптимізм і ентузіязм мас, які вірили, що повстане Україна, а замість ентузіязму народ попав в апатію і чорний песимізм, зневіру та збайдужіння. В Україні панує атмосфера загального пригноблення. Ніхто вже не хоче боронити і попірати Директорію. Українська інтелігенція втікає за границю, або переходить до Денікіна.

Втікають за границю навіть члени соціалістичних партій, які zorganizували Директорію. Вороги Директорії збільшилися, а прихильники відпали. Директоріят — це вже не кабінет міністрів, а група фантазюрів, які не мають згоди між собою. Ніхто не вірить у стабільність уряду Петлюри. Уряд не має на провінцію ніякого впливу, ані ніякої ексекютиви. Село зайняло неутральну позицію. Ніхто не спішиться йти до війська, платити податків і помагати Директорії. В Україні не існує ніяка державна адміністрація, ніхто не хоче нічого спільного мати з Петлюрою і його урядом, з причини непевної військової ситуації, знаючи з досвіду, що побіджений режим наражений буде на криваві переслідування його членів переможцями. Україна — це великий котел хаосу, а Петлюра безрадний, у панцирнім потязі, з якого лише винятково виходить. Отамани творять окремі держави в державі. Вони розкрали всі матеріальні засоби, потрібні для армії, в наслідок чого не має вже в Україні ні одежі, ні взуття, ні ліків для армії, а коли б щось було, то заберуть рештки при евентуальному відвороті, большевики. А що буде з Галицьким Урядом, як Петлюра спровадить в Україну поляків? Ходять масово поголоски від віродостойних осіб, а навіть від осіб, стоячих близько Петлюри, що Петлюра розпочав пертрактації з поляками, ще за часу урядування Гетьмана, та що опісля в січні та квітні 1919 року висилав Петлюра до Варшави дві дипломатичні місії, які підписали з польським урядом умову, в якій було зазначено, що Директорія зрікається Галичини, об'єднаної зі Східньою Україною (21-го січня 1919 року) на річ Польщі, за обіцянку військової допомоги Польщі в боротьбі Директоріяту з большевиками.

Петрушевич одначе обстоював далі свою думку робити відворот у Східню Україну, зазначаючи, що братів у нещасті залишити не можна. Відносно поголосок про переговори Петлюри з поляками, то д-р Петрушевич назвав ці поголоски польськими, або большевицькими інтригами, які мають за ціль розсварити галичан із надніпрянцями. Петрушевич сам чоловік моральний, чесний і етичний, не вірив у те, щоб С. Петлюра міг поповнити такий національний злочин, досі ніколи в українській історії не нотований, як віддача полякам корінно української землі, Галичини, яку досі боронить 100 тисячна Галицька Армія, і за якої волю гинуть сотні її дітей-воїнів. Такого злочину не поповнив ніколи ніякий українець в

історії України. Не міг цього злочину поповнити Петлюра, в додатку зараз по прилюдній київській маніфестації дня 22-го січня 1919 року. Так говорив і думав д-р Петрушевич, але фактичний стан речі був цілком інший. Д-р Петрушевич гірко помилився в оцінці етики, моралі і характеру Петлюри.

І ще один удар долі прийшлося пережити галичанам у тому часі. З Парижа надійшло при кінці червня 1919 року повідомлення, що Найвища Рада Держав Антанти 25-го червня 1919 року видала в справі Галичини слідуюче рішення: “Щоб охоронити особисту безпечність і маєток мирного населення Східньої Галичини перед звірствами большевицьких банд, Найвища Рада Антанти і її союзників вирішили уповноважити провідників Польської Республіки продовжати свої операції аж по Збруч”. Цей удар у плечі був завданий Східній Галичині рукою Петлюри, але в тому часі подробиці справи не були нікому з українців знані. Справа сталася зною доперва значно пізніше, — а про це буде мова пізніше на відповідному місці.

Тим часом на галицькому фронті йшли завзяті та криваві бої галичанам із поляками. Вихром тепер неслася на польський фронт славетна Чортківська офензива. Галицька молодь голосилася добровільно й масово до армії. Поляків відтиснено під Красне і Перемишляни, але брак амуніції був так великий, що запускатися далі в напрямі Львова було неможливо. Використати сукцес не було сили. Прийшов наказ відступати в напрямі за Збруч. Відворот заслонювала артилерія і відворот відбувався в повнім порядку.

ПЕРЕХІД ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ЧЕРЕЗ ЗБРУЧ НА СХІДНЮ УКРАЇНУ.

В часі виміни думок між галичанами, куди мала б бути спрямована Галицька Армія в разі конечного відступу: в Карпати, евентуально на терен Чехо-Словаччини, чи за Збруч, — наспіли вістки із-за Збруча про катастрофальне положення армії Директорії, яка числила около 15.000 вояків в околицях Камінця. І. Мазепа так описує тодішню військову ситуацію за Збручем: “9 липня 1919 р. наказний отаман Осецький і начальник штабу Тютюнник прийшли на засідання уряду в Кам'янці і заявили, що коли впродовж 2-3-ох днів не прийде

на підмогу Галицька Армія, то ліквідація фронту буде неминуча. Не буде часу, ні можливості спасти, як майно, так людей. В таких умовах можна чекати ліквідації Української Народньої Республіки та фізичного знищення всіх учасників української боротьби — воєнків, урядовців і державного апарату. Без допомоги Галицької Армії нам не врятувати свого фронту. Тому треба їхати до д-ра Петрушевича і просити його післати свої частини проти большевиків”. (І. Мазепа, “Україна в огні й бурі революції, том II, стор. 12-13 і 18).

Супроти такої ситуації д-р Петрушевич вислав негайно за Збруч на допомогу армії Директорії одну бригаду, а вислід цього був той, що “большевики, довідавшись про це, здержали свій дальший похід на Кам’янець, боючись опинитися в мішку між наддніпрянськими а галицькими частинами” (І. Мазепа, як вище, стор. 15).

Опісля розпочалися переговори між галичанами, а урядом Петлюри в справі переходу Галицької Армії в цілості за Збруч.

Д-р Петрушевич жадав, щоб наддніпрянський уряд переорганізувався на загально-національній основі і притягнув усі живі українські сили до державної праці, **без ухилів у бік радянства**. А далі жадав, щоб було скасоване міністерство для Галичини, яке Петлюра створив при своєму уряді для задемонстрування, що Директорія хоче мати якесь право вгляду в цивільну і військову адміністрацію галицького уряду. Зарядження це було противне умовам Галицької Української Національної Ради з Директорією, в яких було виразно сказане, що всю цивільну і військову адміністрацію виконує на терені Галичини Українська Національна Рада через раду міністрів. А далі жадав д-р Петрушевич, щоб Галицька Армія в Східній Україні затримала свою окремішню організацію під його проводом та щоб військовими операціями в Східній Україні кермувала фахова військова команда, зложена по половині з фахівців з обох армій.

У цій справі прибув до ставки д-ра Петрушевича ген. М. Капустянський і заявив, що наддніпрянський уряд прийняв пропозицію галицького уряду.

Тоді д-р Петрушевич видав наказ Галицькій Армії перейти Збруч. Д-р Льонгин Цегельський, який був проти переходу Галицької Армії за Збруч, по децизії д-ра Петрушевича зрікся свого уряду міністра справ заграничних. Виконуючи

розказ д-ра Петрушевича, перейшло за Збруч у Східню Україну в днях 16-18 липня 1919 року 85.000 галицьких вояків із 550 кулеметами, 160 гарматами і 20 літаками, з добре поставленою інтендантурою та добре розбудованим запільним апаратом.

Переїхав за Збруч також чисельний урядничий апарат, якого можна було вжити при налаженні адміністрації, кілька-тисячний старшинський корпус та велика скількість підстаршин і різної інтелігенції: учителів, професорів, інженерів, суддів, адвокатів, студентів університету, всіх їх разом з вояками було понад 100 тисяч. Усі вони були готові до найбільших жертв та праці для України. Усі вони перейшли овіяні найкращими надіями, а додому не вернула навіть одна третина. Вернулися лише недобитки з надірваним здоров'ям. Около 40.000 галичан загинуло в наслідок пошести тифу восени 1919 року, многі загинули в боях з большевиками, інші в польських таборах полонених по упадку Східньої України, ще інші попали, по розпаді державности в Східній Україні, в руки большевиків і загинули в большевицьких таборах смерти.

Галицька Армія в Східній Україні.

Не прибув Петлюра по переході Галицької Армії в Східню Україну, щоб привітати Галицьку Армію та братів-галичан. По переході Галицької Армії в Східню Україну, Петлюра зразу зрозумів, що наразі принайменше йому не треба боятися большевиків, бо нещасних недобитків його армії і його самого "відгородила" і взяла під охорону від большевиків Галицька 100-тисячна Армія. Знаючи це, він зразу — зрештою без потреби — старався на кожному кроці показати, що галичани не є його спільниками у спільному ділі, але тільки нещасними комірниками, яких він може ігнорувати, якими може після власної волі диспонувати та й навіть не думав про додержання зобов'язань, взятих на себе за посередництвом ген. Капустянського на терені Галичини безпосередньо перед переходом Збруча.

Неприбуття Петлюри на привітання Галицької Армії і Галицького Правительства не здержало однак галичан від праці, для якої вони прийшли до Східньої України, то є від акції проти большевиків. Мусів однак д-р Петрушевич усуну-

ти з Галицької Армії начального вождя армії, ген. Грекова, на жадання Петлюри, як Петлюрі немилого, а на його місце зістав покликаний галичанин ген. Курманович. Змісця створено тоді найвищу команду злучених армій, до якої ввійшли найвищі представники обох армій. Так з'єдинена армія розпочала офензиву проти большевиків. Вкоротці опинилися в українських руках Проскурів, Жмеринка, Вінниця, Бердичів, Житомир, а по здобуттю віщезгаданих місцевостей, злучені армії під проводом ген. Кравса спрямувалися на Київ.

ЗАЙНЯТТЯ КИЄВА УКРАЇНСЬКИМИ АРМІЯМИ 30-го СЕРПНЯ 1919 Р. І ЗУСТРІЧ З АРМІЄЮ ДЕНІКИНА В КИЄВІ.

Вже було попередньо сказано, що по поваленні Гетьмана 19го грудня 1918 року владу в Україні перейняла Директорія. Теоретично влада її розтягалася на Правобережну і Лівобережну Україну, в дійсності однак уряд УНР з армією діяв цілий час аж до розвалу державности УНР на Правобережжі. На Лівобережжі панували отамани, які теоретично підлягали Директорії, практично однак кожний з них мав свою власну "державу" в державі, сам там рядив і нікого не слухав. На Лівобережжі в тому часі оперувала також армія Денікіна. Хто був Днікин? Це був царський генерал. Він zorganizував велику армію, якою доводили царські генерали й офіцери і до неї горнулися всі незадоволені большевицькою революцією і большевицьким режимом. Денікин розпоряджав великими грошовими засобами і великою скількістю військового матеріялу. Він провадив війну з большевиками, а ціллю його акції була відбудова єдиної і неділимї Росії.

До часу переходу за Збруч між 16-18 липня 1919 р. історія не занотувала якихось поважніших ударів між армією Денікіна, а армією Директорії. Були однак такі удари на Лівобережжі Денікіна з повстанцями. Доперва до удару між армією Денікіна, а об'єднаною галицько-наддніпрянською армією дійшло при зайнятті Києва 31-го серпня 1919 р. сталося це серед слідуючих обставин. По зайнятті Житомира вирушили на здобуття Києва перший і третій корпус Галицької Армії під проводом ген. Кравса. З ними разом ішла група Запорозців під проводом ген. Сальського. Вечером дня 30-го серпня 1919 року з'єдинені українські військові части-

ни зайняли Київ, а на другий день, це є 31-го серпня, мав відбутися в Києві перед Міською Думою парад. Вивішено на балконі Думи українські прапори.

Перед походом на Київ дня 22-го серпня 1919 року штаб Головного Отамана Петлюри по нараді з Директорією видав машеруючій на Київ групі слідуючий приказ, за підписом ген. Юнакова: 1) Належить безумовно не вдаватися в ворожу акцію з Денікином, коли б прийшло до зустрічі з його боевими відділами. 2) Пропонувати, щоб денікинці не займали тих місцевостей, які є в руках українського війська. В тій цілі належить установити між обома військами демаркаційну лінію.

Очевидно, що приказ цей був законом для ген. Кравса, який був головнокомандуючим обома українськими групами. (І. Мазепа, Україна в огні й бурі революції, том II, стор 64).

Раннім ранком дня 31-го серпня 1919 року сотня другої галицької бригади вимашерувала, щоб зайняти ланцюговий міст на Дніпрі, але нагло зістала в місті окружена денікинською кавалерією, яка в ночі з 30-го на 31-го серпня перейшла через ланцюговий міст і ввійшла до міста. Галицька сотня зістала роззброєна і взята в полон. Тим часом денікинці прибули під будинок Думи і завісили на балконі, побіч українського прапора, свій трибарвний прапор. Скоро це побачили вояки з відділу ген. Сальського, якийсь старшина з цього відділу зняв з балкону російський прапор і кинув його під ноги коневі, на яким їхав ген. Сальський. Повстало велике замішання між денікинцями а українцями, получене зі стріляниною. Всі розбіглися. Хрещатик опустів. Мешканці Києва, москалі, які творили в місті три четвертих населення Києва, станули очевидно по стороні Денікіна. Військові відділи Денікіна почали роззброювати українські відділи і займати державні будинки в місті. Ген Кравс, маючи наказ не вдаватися в боеві дії з денікинцями, виїхав негайно 31-го серпня на лівий берег Дніпра до квартири Денікинського генерала Бредова, якому підлягали військові відділи, які ввійшли до Києва. По довгих переговорах підписано умову 1-го вересня 1919 року, на підставі якої командуючий українським військом зобов'язався відпровадити українські частини з міста на лінію Ігнатівка-Васильків, де галицькі війська мали чекати на вислід переговорів між ставкою Денікіна, а Головною Командою Галицької Армії. Ген. Бредов відмовився говорити з

“армією Петлюри”, бо він її не визнавав. Обеззброєним українським частинам повернено зброю. Петлюра, який був вечером 30-го серпня на передмісті Києва і приготувався до урочистого в’їзду до Києва, вернувся 31-го серпня до Жмеринки.

Так невдачно закінчилася слава на цей час подія — зайняття Києва з рук большевиків. Українські військові відділи і їх провід не поносили в цій справі вини. Винен був Штаб Головного Отамана Петлюри, який повинен був знати, на якій віддалі від Києва знаходилися дня 30-го серпня 1919 року кавалерійські з’єднання Денікіна на лівому березі Дніпра і який повинен був повідомити про це оперативну групу, яка вечером 30-го серпня здобула Київ.

У зв’язку з цим написав головний ад’ютант Петлюри, О. Доценко, в своєму “Літопису української революції” (книга 5, стор. 253), що слідує: “Петлюрі бракувало уміння покерувати своєю роботою і роботою других, своєю власною волею і волею других”.

Очевидно Денікин також не втримався довго в Києві. Київ у короткому часі поновно зайняли большевики.

По цім нещаснім епізоді з Києвом, який Петлюра неслухно приписував Галицькій Армії, Петлюра всіми силами старався спонукати галицький уряд виповісти негайно війну Денікинові, якого армія перенеслася на Правобережжя. Провід Галицької Армії і галицький уряд противився цьому, а ген. Курманович мотивував відмову, як слідує: “Сили Денікіна тільки на одному нашому фронті в кілька разів перевищають сили наших обох армій”. А щодо політичної сторони, то ген. Курманович радив звернути увагу на те, що Антанта є рішуче проти боротьби українців із Денікином, натомість налягає, щоб з Денікином погодитися за всяку ціну. (І. Мазепа, “Україна в огні й бурі революції”, том II, стор. 79: Нарада уряду наддніпрянців і галичан 11-го вересня 1919 року).

Беручи до уваги спротив галичан та жадання Антанти миритися з Денікином, зійшлися 19-го вересня 1919 р. на ст. Пост Волинський представники Галицької Армії і Наддніпрянської Армії з представниками Денікинської армії ген. Непеніном на спільні наради. Обі сторони представили свій погляд на тодішню військову ситуацію обох армій. Українці ждали

установлення демаркаційної лінії між обома арміями, зі заперестанням взаємної супроти себе воєнної акції.

Представники Денікіна заявили, що денікинська добровольча армія йде під гаслами єдиної неділимої Росії, тому переговори можливі лише при умові, що український уряд прийме ці гасла, а українська армія визнає над собою зверхнє командування ген. Денікіна (І. Мазепа, "Україна в огні й бурі революції", том II, стор. 82). Очевидно розмови не довели до ніякого рішення. Пізніше Денікин писав у своїх споминах на тему цих нарад, що слідує: "Самостійної України я не визнаю. Петлюрівці можуть бути або неутральні, тоді вони повинні негайно скласти зброю і розійтися по домах, або приєднатися до нас, признавши наші гасла". (Спомини Денікіна, том 5, стор. 257). В цій ситуації вибухла між денікиською армією, а армією Директорії і Галицькою Армією 24-вересня 1919 р. війна. Антанта вживала в тому часі заходів допровадити до порозуміння між обома воюючими сторонами. Так Черчіль, тодішній міністер війни в Англії, 10-го серпня 1919 р. телеграфував, що при "сучасній політичній коньюнктурі було б розумно йти оскільки можливо назустріч українським сепаратистичним стремлінням". Клемансо, французький прем'єр, доручив військовому агентові в Румунії, ген. Петенові, "влаштувати співробітництво Денікіна і Петлюри". Нарешті представник американської місії в Варшаві, ген. Джудвін, що прибув 6-го вересня в Київ, вперто переконавав заключити з Петлюрою перемир'я. Старання однак вишеназваних державних мужів, представників Антанти, не переконали Денікіна. Все таки обі сторони старалися гамувати до певного степеня свої воєнні виступи проти себе взаємно, щоб не зривати контакту з Найвищою Радою Антанти в Парижі. (І. Мазепа, "Україна в огні й бурі революції", том II, стор. 63). Малося вражіння, що обі сторони задовільнилися тим, що обстоювали зі зброєю в руках свої засадничі погляди, стремління і жадання. Українці, справу української держави, а денікинці справу єдиної неділимої Росії. Вирішення свого засадничого спору залишали радше на час по упадку большевиків.

Заввага відносно здобуття Києва 30-го серпня 1919 року.

Опис здобуття Києва і зустріч українських військ з відділами денікинського генерала Бредова в Києві 31-го серп-

ня 1919 року біля будинку Думи по-різному освітлюється нашими мемуаристами. Подана мною версія опирається на мемуарах І. Мазепи: “Україна в огні й бурі революції”, том II, стор. 61, який зазначає, що ця версія, “як офіційна версія була прийнята на підставі урядових донесень з фронту в Кам’янці”.

В комірнім у брата.

По згаданім вже попередньо нещаснім інциденті зі здобуттям Києва, в якому ані Галицька Армія, ані уряд д-ра Петрушевича не поносили ніякої вини, відносини між урядом д-ра Петрушевича, а урядом Петлюри значно заострилися. Д-р Петрушевич жадав виконання договору, який від імени уряду Петлюри підписав з галицьким урядом ген. Капустянський, а Петлюра за посередництвом своїх агітаторів старався відобрати від д-ра Петрушевича владу над Галицькою Армією і в той спосіб усунути д-ра Петрушевича від всякого впливу на ведення війни з більшовиками і зв'язаних з нею подій, які розгрівалися в Найвищій Раді в Парижі, в справі узнання цією Радою суверенности Західньо-Української Народної Республіки (Галицької Держави). Тоді появилися в Кам'янці галицькі соціялісти: д-р Сіяк, Вітик, буковинець Безпалко. Вони почали видавати в Кам'янці, за гроші Директорії, дві газети, в яких у нечуваний спосіб лаяли д-ра Петрушевича, стараючись зрештою без успіху, поширити між галицьким військом ненависть і револьту проти д-ра Петрушевича. Горлали: диктатор, попович, буржуй, австрофіл, німецький наємник і жадали уступлення д-ра Петрушевича з його уряду і передання влади над Галицькою Армією Петлюрі. Директорія знову, зі своєї сторони заявила, що вона не узнає д-ра Петрушевича в характері диктатора за представителя галицького уряду в Директорії, бо умова про автономію для Галицької Держави зістала заключена з Українською Національною Радою. І тому Українську Національну Раду може репрезентувати в Директоріяті тільки уповноважений представник Української Національної Ради, додаючи, що диктатура Петрушевича зістала проголошена неформально.

З тих причин не запрошуємо д-ра Петрушевича на засідання Директорії і не скасовано міністерства для галицьких справ, яким рядив галицький соціяліст Вітик. Тим самим пір-

вала Директорія всяки зв'язки з д-ром Петрушевичем. Ситуація сталася до того ступеня напружена, що д-ра Петрушевича охороняла в Кам'янці бригада Українських Січових Стрільців. Вкінці дійшло до того, що уряд Петлюри не давав грошей на покриття видатків і прохарчування Галицької Армії, хоч грошей було доволі і уряд роздавав десятки мільйонів соціалістичним партіям, повстанцям і різним авантюристам, ніби то на організацію військових частин, яких ніхто ніколи не бачив у боях на фронті з большевиками. Так намагався уряд Петлюри розкласти Галицьку Армію і приневолити д-ра Петрушевича уступити зі свого становища та передати Галицьку Армію під провід Петлюри. Однак армія не давалася, вона залишилася беззглядно вірна Петрушевичеві. Команда етапу потворила на теренах, що їх зайняла, робітничі сотні, які займалися збіркою і обмолотом збіжжя на поміщицьких маєтках і так забезпечила армію хлібом. Рівночасно на теренах через себе зайнятих зайнято деякі цукроварні, щоб продажем і обміном цукру могла армія покрити найбільше пекучі потреби армії. Гірше було з одягом та зі взуттям для армії — як для наддніпрянської, так і галицької. Галицька Армія вичерпалась з усіх засобів, а уряд Петлюри не думав зовсім старатися про постачання одягу та взуття, хоч зближалася зима, а воїни обох армій ходили обдерті, а часто густо босі й голодні. Шпиталі не мали устаткування, ліків, а навіть перев'язочного матеріалу. Серед таких обставин за ініціативою галицького командування створено спільну Галицьку-Наддніпрянську Комісію під проводом наддніпрянця, яка мала за завдання зайнятися постачанням для армії одягів, взуття, для шпиталів устаткування, ліків, білизни й т. д. Вже перші кроки цієї комісії виявили, що можна було легко роздобути все потрібне. Комісія поробила замовлення на достави сукна, шкіри й інших матеріалів, а бердичівські жиди приготували комплекти одягу і взуття для цілої армії, однак уряд Петлюри не дав грошей і комісія розлетілася. Перспектива зимової кампанії заповідалася трагічно. (Доценко, том 2, книга 4, стор. 335; С. Ярославин, Визвольна боротьба на Західніх Українських Землях, стор. 63 і 64).

Серед тих невідрадних обставин ще одне трагічне нещастя навістило Галицьку Армію вчасною осінню 1919 р. Тим нещастям був тиф. Сидір Ярославин, самовидець тих подій, так описує цю катастрофу: “Через погубні занедбання уряду

Петлюри не мали вояки теплої одежі, білизни на зміну та взуття. Вони були дослівно голі й босі. Стався ширити масово тиф. Шпиталі не мали ні відповідного устаткування, ні ліків. До того не були приготовані на так велику кількість хворих. Шпиталі, призначені на кілька сот хворих, мали їх по кілька тисяч. Хворих не було де й на чому положити, чи накрити, ні чим прогодувати, не говорячи вже про лікування. Не дивниця, що хворі масово мерли. З кожним тижнем число захворінь збільшалося. Вкінці не було вже кому робити домовин, ані копати могил. Було ще добре, як було кому поскидати трупи на віз та висипати їх на спільну могилу. Бували випадки, що мерці лежали по кілька днів між хворими, або що вивозили їх за місто і лишали непохороненими". (С. Ярославин, як вище, стор. 63).

Для історичної правди треба тут зазначити, що в цій трагічній ситуації, яку створив для галичан, своїх комірників, у східній Україні Петлюра, були також і деякі ясніші моменти. А ними були беззглядна вірність і послух Галицької Армії своєму президентові д-рові Петрушевичеві, а далі солідарність радикальної партії, яку очолював в східній Україні д-р Макух з урядом і працею д-ра Петрушевича. А далі велика прихильність місцевого українського населення до всіх галичан, як цивільних, так і військових, а вкінці згідна льояльна співпраця провідників обох армій та щире, товариське і прихильне взаємовідношення до себе воїнів обох армій.

НАРАДИ ОБОХ УРЯДІВ НАД ПОПРАВОЮ СИТУАЦІЇ, В ЯКІЙ ЗНАЙШЛАСЯ ОБ'ЄДНАНА АРМІЯ ОБОХ УРЯДІВ ВОСЕНИ 1919 РОКУ.

В часі згаданої вже тифозної катастрофи восени 1919 року роблено цілий ряд нарад із ціллю запобігти лихові, поправити військову ситуацію, забезпечити армію одягом, взуттям, білизною, військовими припасами та зброєю, а шпиталі в найконечніші засоби і медикаменти.

Ось що пише Доценко про ці наради: "Восени, при кінці жовтня 1919 року, відбулася нарада у диктатора Петрушевича. Присутні: член Директорії Макаренко, тов. міністра закордонних справ д-р Старосольський, ген. Сальський, тов. міністра внутрішніх справ д-р Макух і д-р Петрушевич та Петлюра.

Ген. Сальський: Війна для нас скінчена. Покінчила нас не мілітарна сила большевиків, а тиф. Наддніпрянська армія не має заспокоєння навіть найелементарніших вимог, — вона опору ставити не може. Галицька армія в такому самому стані. Вона в більшості вже оточена.

Сот. Стефанович: від нач. ком. Галицької Армії: на фронті від дев'ятох днів нема ніякої поживи. Старшини продають останні чоботи на харч. Шпиталі в страшному стані. Ранені рвуть жматки з трупів, щоб обвинувити собі рани". (Доценко, том 2, книга 4, стор. 312).

Жадання: 1) Прийняти до Директорії одного галичанина, 2) Петлюрі залишити титул Головного Отамана, а усунути від оперативних справ, бо він на тім не розуміється, 3) Змінити кабінет на міжпартійний, 4) Віддати галичанам портфель міністра скарбу.

Д-р Макух, заступник міністра внутрішніх справ: Уряд абсолютно непотрібно удержує 11 тисяч бездільних старшин. З того 6 тисяч у постачанні, а 5 тисяч у самому Кам'янці. На раді міністрів балакає 18 діловодів, бо міністри повтікали за границю.

Петлюра на повищі домагання не погодився: "Відійти найлегше, а відвічальність?"

(Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 312).

28-го жовтня 1919 р. відбулися наради у Вінниці, на яких були присутні: Петлюра, д-р Петрушевич, ген. Тарновський, полк. Капустянський, Кость Левицький, ген. Сальський. 18-го жовтня диктатор оповідав Петлюрі, що Галицька Армія є за порозумінням з Денікином.

Військовики: брак чобіт, мундурів, білизни, їжі, брак медикаментів, тиф косить тисячі людей на смерть, десятки тисяч хворі, нема крісів, набоїв, гармат, коней і всі закричали — досить нам газет з центру, які деморалізують і розкладають нас на фронті. Поручник: Мусить наступити негайна зміна кабінету. До нового уряду треба ввести людей, яким вірить Галицька Армія, ввести військовиків, усунути Мартоса, Вітика, Безпалка . . .

Головний Отаман на це все: "Мене дивує, що армія ставить політичні домагання". Наради скінчились, рішень жодних не прийнято. (Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 267).

Наради в Жмеринці.

Дня 4-го листопада 1919 р. відбулися наради в Жмеринці. Присутні: Головний Отаман С. Петлюра, ген. Сальський, полк. Капустянський, Макаренко, Мазепа, д-р Петрушевич, Долежалъ, начальник військової канцелярії, представники галицьких корпусів, четар Паліїв, отаман Шухевич і отаман Лисняк. Ген. Тарновського не було.

Отаман Сальський: “Роля армії скінчена”. Галичани в один голос: “Бажаємо порозуміння з Денікином”. Ген. Сальський: “Причина наших неуспіхів полягає в тому, що ми не маємо сталого контакту і організованого зв'язку з народом, який сам іноді самостійно і незалежно від нас проводить боротьбу проти своїх ворогів. А якби ми, вийшовши з народу, та в народ і пішли, всі разом — і військо, і правительтво — і разом з народом працювали, щоб він нас розпізнав і не вважав чужим для себе, то тоді народ був би більше чулим для потреб нашої армії і сам прийшов би активно їй на допомогу”. Ген. Сальський жадав конкретно вирішити для всіх болючу справу порозуміння з Денікином, “бо коли ви не даєте їм нічого, то галичани самі підуть на якийсь крок. Ми мусимо йти на переговори з Денікином”. Більшість не бачила іншого виходу, як розпочати переговори з Днікином. Думку генерала Сальського підтримав прем'єр міністрів Мазепа. (Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 271, 272, 273 і 274).

Д-р Петрушевич заявив, що він дістав телеграму від ген. Тарнавського, головнокомандуючого Галцької Армії, що коли наради в Жмеринці з 4-го листопада не приймуть дефінітивного рішення порозуміння з Денікином, то Тарнавський буде сам вести переговори з Денікином на власну руку. (Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 283).

Ген. Сальський: “Ми, представники війська, повинні сказати правду. Роля стратегії скінчена. Ми переможені ворогами, а вороги ті: тиф, голод, незабезпечення армії матеріялами, без яких ніяка армія не в силі боротися. Тепер політика мусить забезпечити армію від фізичного знищення”.

Головний Отаман Петлюра: “Я особисто не проти порозуміння з Денікином, — та говорю вам, що до цього зараз не дійде. Ми малі в своїй скількості і силі, а Денікин на сьогодні великий і сильний. За ним усі — проти нас цілий світ. Денікин довго не вдержиться, прийде час, що коли він тепер

не хоче говорити з нами, пізніше він сам прийде до нас, щоб нав'язати з нами переговори про порозуміння і спільний виступ — як рівний з рівним — проти большевиків”. До нічого на нарадах не договорились. (Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 271, 272, 273). Петлюра радив задовільнити потреби одягу та взуття шляхом **реквізицій** у населення. (!!)

Порозуміння галичан з Денікином.

Тим часом ген. Тарнавський, головнокомандуючий Галицької Армії, не надіючись на корисний вислід нарад з урядом Петлюри в справі рятунку загибаючої Галицької Армії, вислав потайки від д-ра Петрушевича 25-го жовтня 1919 року до Денікинського Командування своїх делегатів, отамана Лисняка, сот. Левицького і сот. Куріцу, які підписали 1-го листопада 1919 р. перемир'я на термін до 5-го листопада і договорилися відносно проекту маючої заключитися між обома сторонами угоди про перехід Галицької Армії до Денікина. Отаман Левицький пропонував ген. Слащевові, з яким, як представителем Денікина, ведено переговори, щоб завішення зброї обіймало цілий українсько-денікинський фронт, разом із відділами петлюрівської армії. Слащев однак не це не погодився. Він сказав: “З вами, галичанами, ми готові говорити. Галицька Армія є екстериторіяльна, яка під примусом обставин перейшла на територію правобережжя. Армія наддніпрянська — це громадяни бувшої російської держави і, як такі, підлягають законам цієї держави. З ними говорити не можна”.

Тому, що наради в Жмеринці 4-го листопада не довели до ніякого результату, ген. Тарнавський дня 5-го листопада 1919 р. вислав до денікинської команди тих самих делегатів (зі заміною сот. Куріци отаманом Єрле), а ці по перевірці повноважень підписали дня 24-го жовтня 1919 року (ст. стилю) на станції Зятківці з представником Денікина остаточний договір, який звучав (в скороченні): “Галицька Армія переходить у повному складі з цілим своїм майном на сторону Добровольческої Армії. Галицька Армія не мала бути вжита до боротьби з армією Петлюри, а тільки до боротьби з большевиками. Галицький уряд через недостачу території спиняє тимчасово свою політичну діяльність, а осідком його

буде пізніше Одеса. Головний галицький штаб мав вислати до штабу Добровольческої Армії своїх офіцерів для зв'язку. Ніякі політичні питання про долю Галицької Держави та Східної України не зістали обняті цією умовою. Умову цю за-заклучили від Галицької Армії отаман Омелян Лисняк і сот. Йосиф Левицький на розказ головного команданта Галицької Армії, ген. Тарнавського. Умову цю заклучено без відома д-ра Петрушевича, який цю умову уневажнив. Ген. Тарнавський, обороняючи себе, говорив: “Я мусів спішитися з переговорами, бо по лічницях повно наших хворих. Коли б ми відступили, то мусіли б їх усіх оставити на ласку і неласку ворога. Вони попали б у полон, а знаємо добре, яка чекала б їх там доля. Я випровадив армію з Галичини і я відповідаю за її цілість, а не диктатор. Переговори не мали ніякого політичного підкладу, а тільки чисто військовий”.

Тим часом Петлюра надумався відносно потреби робити порозуміння з Денікіном. Дня 4-го листопада 1919 р. він противився розпочати переговори, — 6-го листопада однак він вирішив розпочати переговори і вислав у тій цілі до Денікіна отамана Каменського, старшину наддніпрянської армії. Це було однак уже запізно, бо вже дня 5-го листопада 1919 року Галицька Армія підписала договір з Денікіном. Зрештою, як уже вище було сказано, представитель Денікинської армії заявив галичанам, що Денікин не може говорити з представниками наддніпрянської армії.

Трагічний кінець наших змагань добитися волі і незалежності для Галицької Землі і нещасна доля Галицької Армії в Східній Україні.

Усі ті змагання, про які вище була мова, а яких ціллю було врятувати Галицьку Армію від знищення, включаючи туди і перехід її до армії Денікіна, не довели до ніяких позитивних результатів. У половині листопада 1919 року було кожному зрозумілим, що походу большевиків на полудень в напрямі до Одеси не здержать об'єдинені сили Галицької Армії з Денікіном. У додатку у брам Кам'янця станули польські збройні сили, яких запросив Петлюра в Україну і які могли кожної хвилини зайняти Кам'янець і полонити д-ра Є. Петрушевича. Дня 15-го листопада 1919 р. д-р Петрушевич

скликав до своєї ставки в Кам'янці старшин Галицької Армії на нараду. Д-р Петрушевич представив їм трагічну ситуацію і сказав: "Я особисто є за тим, щоб наша армія для врятування себе та для поповнення новими силами з уродженців Галичини, що знаходяться в чужих державах та місцевих реконвалесцентів, перейшла до Денікіна. Це може ще врятувати армію, на щось інше нема вже ніякої надії. Взиваю вас усіх до солідарности". Д-р Петрушевич передав начальну владу над Галицькою Армією ген. чет. Микитці й уповноважив його заключити поновну умову з Денікіном. Того самого дня явився у д-ра Петрушевича міністер уряду Петлюри, Макаренко і без відома Петлюри заявив йому, що польська армія може зайняти Кам'янець кожної хвилини і полонити Петрушевича. Макаренко радив Петрушевичеві негайно опустити Кам'янець і виїхати за границю. Тієї самої думки було окруження Петрушевича. Петрушевич виїхав із 15-го на 16-го листопада 1919 р. через Румунію до Відня, а 16-го листопада ввійшли до Кам'янця поляки. Дня 19-го листопада 1919 року начальний вождь Галицької Армії, ген. четар Микитка, підписав із Денікіном другий договір, у яким поширено права галичан, предвиджені вже в першій договорі. Між іншим, постановлено, що Галицька Армія задержує свою організацію, свій командний збір, мову, устами і ціле військове майно. Корпус Коновальця не вважався галицькою частиною. Російська Добровольческа Команда зобов'язалася допомогти Галицькій Армії в доповненні її рядів уродженцями Галичини, що знаходяться як у чужих державах, так і на терені Росії. До галицьких частин армії мають бути приділені лікарі і урядовці з вибору Добровольческої Команди для зв'язку і вирішення на місці актуальних питань. Політичних питань про відносини галицького уряду до уряду Денікіна, а також про долю Галичини не малося розглядати. Диктатор Галичини мав право кермувати і контрулювати внутрішнє життя Галицької Армії. Галицька Армія не мала обов'язку воювати проти армії Петлюри. Хворі і ранені Галицької Армії, які не знаходять місця в галицьких лічницях, мають бути прийняті в шпиталі збройних сил армії Денікіна на південній Росії на рівних правах з російськими, а після видужання мають право вернутися в Галицьку Армію. Ворожі кроки між армією Денікіна а Галицькою Армією спиняються з хвилиною підписання цієї умови. Підписали: ген. лейтен. Шілінг за Добровольческу

Армію, а за Галицьку Армію її начальний вождь ген. четар Микитка в Одесі дня 17-го листопада 1919 р.

**Відносини Галицької Армії до армії Директорії
по заключенні договору Галицької Армії з Денікином.**

Про це пише Доценко, що слідує: “Галицькі частини, як це стверджує наказ до армії число 2 від 13-го грудня 1919 року не тільки вороже проти нас тоді не виступали, але навіть в окремих випадках тоді допомагали. Київська група не тільки замінила свої старі гармати на нові у місті Пикові в галицької артилерії, але ще й позичила з десятків коней, які мала київська група повернути при першій зустрічі. Так само одного разу галичани прийняли козаків київської групи до шпиталю”.

**ЯК ВІРОЛОМНО ПЕТЛЮРА ВИКОРИСТАВ НАМАГАННЯ
ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
ОБ'ЄДНАТИ ГАЛИЦЬКУ ДЕРЖАВУ
З НАДДНІПРЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ Й ЯК ЦІНІЧНО
ПЕТЛЮРА ВІДСТУПИВ ГАЛИЦЬКУ ДЕРЖАВУ ПОЛЬЩІ.**

Як тільки делегати Галицької Української Національної Ради в Станиславові добилися в Хвастові дня 1-го грудня 1918 року порозуміння з Директорією УНР в справі наміреного об'єднання обох держав в одну цілість, Петлюра вислав негайно, бо вже 31-го грудня 1918 року, до Варшави місію під проводом проф. Прокоповича, яка мала за завдання досягнути інформації у поляків, за яку ціну Польща могла б уділити Наддніпрянській Україні помочі в її війні з більшовиками.

По повероті з Варшави Прокопович зложив Директорії справоздання, в яким зазначив, що “наша ініціатива установити нормальні відносини зустрінула з боку польських міродайних чинників співчуття. Найлегше було говорити про Холмщину, Підляшшя та Берестя, а вже важко про Львів та Борислав. Є ґрунт для переговорів”. **Заввага Доценка:** “Холмщину, Полісся, Підляшшя і Берестя зайняли поляки зараз по відході з цих земель німців при кінці листопада 1918 року

без якого будь протесту зі сторони Петлюри. Тому про ці терени було Прокоповичеві найлегше говорити. Він попросту узнав доконаний факт. Натомість важко було говорити про терен ЗУНР (Галицької Землі), бо ціла Галичина була в тому часі за винятком Львова і Перемишля під владою 100-тисячної галицької армії і галицького уряду". (Доценко, Літопис української революції, том 2, книга 5, стор. 8).

Річ зрозуміла, що в цій ситуації треба було для уряду Петлюри підшукати якийсь претекст, який створив би для уряду Петлюри, хоч би тільки формально, для людського ока, право чи легітимацію до переговорів з поляками також у справі Галицької Землі. Такий претекст в короткому часі найшовся. Була ним ухвала Галицької Української Національної Ради в Станиславові з дня 3-го січня 1919 року про об'єднання Галицької Держави з Наддніпрянською Україною і урочисте проголошення цього недокінченого об'єднання на Софійській площі в Києві дня 22-го січня 1919 р. Коли це сталося, уряд Петлюри вважав, що по цій урочистості Петлюра набув легітимацію говорити з польським урядом також про долю Галицької Землі, а то в характері головного отамана цілої України.

Місія полковника Курдиновського.

У короткому часі по київській маніфестації, бо вже 19-го лютого 1919 року, Петлюра вислав до Польщі другу місію — вже як "володар об'єднаної України" — під проводом полк. Курдиновського, власника великої земельної посілості на Полтавщині. Повноважність для переговорів із Польщею була Курдиновському підписана Мацієвичем, міністром заграничних справ уряду Петлюри. Курдиновський на підставі цієї повноважності мав виконати в Польщі "стисле технічного характеру доручення". Доценко не вияснює, яке це саме було доручення, ані не подає дослівного тексту повноважності, натомість зазначає, що повноважність Курдиновського була так редагована, що власник цієї повноважності міг її при бажанні також наджити. (Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 9). Курдиновський по приїзді до Варшави вступив із міністром закордонних справ Польщі Падеревським у дипломатичні переговори, які закінчено дня 28-го квітня 1919 року. Того дня також підписано умову, в якій було зазначено, що Директо-

рія зрікається Галичини в користь Польщі за поміч Директорії в її війні проти большевиків. А далше було зазначено, що Курдиновський, як повновласник Директорії, погодився на віддання цілої України під державну зверхність Польщі. Цим договором віддавала Україна і свою політику, і свою армію під керівництво Польщі. (Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 67).

Про підписану умову Курдиновського з Падеревським пише Доценко в своїх споминах (том 2, книга 4, стор. 67), що слідує: “Акцію Курдиновського поляки використали негайно на мировій конференції в Парижі, бо відомо, що Падеревський на запит мирової конференції, що діється в українсько-галицьких справах відповів телеграфічно, “що ніякі репрезентанти не можуть вирішувати галицької справи в Парижі, бо у Варшаві є представник українського уряду, з яким уже підписаний договір”. У додатку Падеревський не вдоволився телеграфічною відповіддю. Він поїхав особисто до Парижа і привіз зі собою договір із Курдиновським до диспозиції мирової конференції — Найвищої Ради. (Письмо Сидоренка, голови української делегації УНР на конференції миру. І. Мазепа, Україна в огні й бурі революції, том 1, стор 197).

Безпосереднім негативним наслідком умови Курдиновського з поляками для Галичини було рішення Найвищої Ради Держав Антанти з дня 25-го червня 1919 року, силою якого Найвища Рада уповажнила поляків зайняти Галичину по Збруч і завести там цивільну владу, щоб охоронити особисту безпечність і майно місцевого населення від большевицьких банд. (Додаток автора): В Галичині панував у тому часі ідеальний спокій і взірцевий порядок, який підтримувала Галицька Армія.

Тут треба зазначити, що в тому часі справа Галичини розглядалася в Парижі Найвищою Радою, зложеною з представників Франції, Англії, Америки і Італії, — і ці держави правом переможця порядкували справи розбитої Австрії, між іншим, інтересувалися справою Галичини, яку то справу до вирішення передала їм Австрія на підставі Сан-Жерменського договору. Найбільший голос у цих справах мала Франція, тому що вона найбільше потерпіла в часі першої світової війни, та й тому, що вона мала всі шанси статися “жандармом Європи”, zagrożеної большевизмом. Тому Франція цілим своїм впливом і авторитетом попірала Польщу, як свого

будучого помічника в переведенні своїх плянів в Європі. Франція з тих причин бажала зробити Польщу, по можності, найсильнішою, посунути її границі на схід, віддати Польщі під першим ліпшим претекстом Галичину, щоб Польща мала спільні границі з Румунією та Мадярщиною і щоб була в цей спосіб заборолом проти російських большевиків, а рівночасно, щоб була надійним союзником Франції проти Німеччини, коли б до цього заходила потреба. Річ очевидна, що як тільки Найвища Рада дістала від Падеревського урядовий документ, в якому Петлюра, як “володар об'єднаної України”, зрікся Галицької Землі на річ Польщі, то справа Галичини була перерішена на користь Польщі.

Таким чином долю Галичини вирішила місія Курдиновського в квітні 1919 року, себто в часі, як Галицьку Землю обороняла Галицька Армія, а Петлюри ситуація в Східній Україні не була ще тоді трагічна. Армія Петлюри того часу держалася добре, а бої з большевиками розвивалися нормально, хоч зі змінним щастям. Тому не існувала для Петлюри в квітні 1919 року якась конечність вбивати штилет у плечі Галицької Армії і відступати Галичину полякам. Умовою з квітня 1920 року, себто так званою Варшавською угодою, вбито лише остаточний цвях у домовину Галицької Землі, саму однак домовину для Галицької Землі зробила місія Курдиновського в квітні 1919 року, відступаючи тоді Галичину полякам.

Місія Пилипчука.

Дня 9-го серпня 1919 року, себто вже по переході Галицької Армії в Східню Україну, Петлюра вислав до Варшави нову місію під проводом Пилипчука. Розходилося про дальші переговори в справі допомоги Східній Україні в її війні проти большевиків. Дня 19-го серпня 1919 р. обі сторони підписали умову, в якій зазначено, що уступ з умови Курдиновського про зречення Східньою Україною Галичини на річ Польщі позістає в повній силі. Границя Польщі на південному сході мала йти по лінії Збруча, а далше на північ, на схід поза місто Рівне. (Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 11).

Тут треба зазначити й те, що місії Курдиновського і Пилипчука, які зреклися на річ Польщі Галицької Землі, Холмщини, Полісся і Підляшшя, були вислані в тайні перед га-

лицьким урядом і галицький уряд про них конкретно нічого не знав.

Літом 1919 року появилися масово між галичанами в Східній Україні вістки, що Петлюра відступив за посередництвом двох своїх місій, висланих до Варшави, полякам Галичину. Д-р Петрушевич не хотів вірити в правдивість цих вісток. “Яким правом”? — говорив Петрушевич. — “Та ж це була б груба національна зрада. Не вірю, щоб Петлюра міг здобути на цей злочин”. Коли однак у вересні 1919 року ці вістки почали нагально повторятися, д-р Петрушевич, зустрінувшись при певній нагоді з Петлюрою, повторив йому поширювані вістки і запитав Петлюру, що ці вістки мають значити. Правдиві вони, чи це тільки інтрига певних кругів, большевиків або емігрантів з України, щоб розсварити галичан із урядом Петлюри. Петлюра збентежений признав, що ведуться передвступні інформаційні переговори з Польщею в справі уділення помочі Україні в її війні з большевиками і з Денікином, та й що місії Курдиновського і Пилипчука підписали певного рода заяви, яких Директорія не узнала за важні, та й що незадовго має бути вислана нова місія до Варшави, щоб усі спірні справи, а також справу помочі для Східньої України, оскільки це буде можливе, конкретно з Польщею уформити. А щоб д-ра Петрушевича цілковито успокоїти, заявив Петлюра, що він скличе вкоротці нараду в цій справі, що запросить на неї галичан, бо вважає, що в склад цієї місії повинні також входити галичани на рівних правах з надніпнянцями. Ця заява успокоїла д-ра Петрушевича. Заповіджена Петлюрою конференція зістала дійсно скликана до Кам’янця на день 26-го вересня 1919 року і на ній зі сторони галичан зістали запрошені д-р Голубович і д-р Витвицький, а зі сторони надніпрянців А. Лівіцький, Шадлун і Одрина. Зі сторони уряду УНР Петлюра, Швець і Мазепа.

По нарадах уділено для місії, вислатися маючої, слідуючі директиви: 1) Заявити польському урядові, що договори з Курдиновським і Пилипчиком неважні. 2) Переговори зачати доперва тоді, як поляки заявлять, що не будуть попірати Денікіна, а тільки допомагати Україні. 3) Кордонів між Польщею, а Україною не встановляти до звільнення цілої України. 4) В найтяжчій ситуації йти на уступки в справі Холмщини і Підляшшя до звільнення цілої України і скликан-

ня українського парламенту, який остаточно має вирішити цю справу. Слідують підписи присутніх. (Василь Іванис, “Симон Петлюра”, стор. 115).

Місія А. Лівницького.

Галичани були вдоволені рішенням Петлюри, бо здавалося всім, що попередні поголовки про відступлення Польщі Галицької Землі — це тільки інтриги ворогів Петлюри, ціллю яких було обезславити Петлюру в очах галичан і поглибити пропасть, яка почала тоді поважно розширяться між галичанами, а урядом Петлюри. Про децизію нарад в Кам’янці повідомлено д-ра Петрушевича, а цей визначив на виїзд із місією до Варшави зі сторони галичан трьох відпоручників: д-ра Витвицького, д-ра Горбачевського і д-ра Новаківського. Зі сторони уряду УНР мали виїхати: А. Лівницький, як голова місії, і члени місії: Ржепецький, Понятенко, Михайлів і Мшанецький.

У повноважності для праць місії зазначено, між іншим, що всі договори і декларації з польською стороною мають бути підписані головою місії А. Лівницьким або його заступником д-ром Витвицьким і всіма іншими членами місії — політичними радниками. Місія в повному складі виїхала до Варшави 3-го жовтня, а прибула до Варшави 7-го жовтня 1919 року.

Здавалося, що все в порядку, але не так сталося, як думалося. Показалося, що Петлюра ще раз перфідно обманув галичан. Ось як представляє В. Іванис, великий приятель і прихильник Петлюри, дальший перебіг справи по виїзді спільної місії до Варшави. “15-го листопада 1919 року відбулася в Кам’янці нова тайна конференція членів уряду Петлюри, без присутності галичан, а у висліді нарад змінено первісні директиви, дані членам місії дня 26-го вересня 1919 року”.

А нові директиви були слідувачі: **згодитися на встановлення кордонів між Україною, а Польщею** через територію Галичини по лінії Бартельмі, а далі по річці Турії, а в найгіршому случаї по лінії Стиру. (В. Іванис, Петлюра, Президент України, стор. 115).

Ці нові директиви підписали Петлюра, Швець, Макаренко, Мазепа, Черкавський, Шраменко, Красний. Про зміну директив не повідомлено ані загалу місії в Варшаві, ані д-ра

Петрушевича. В тих директивах відпала постанова з дня 29-го вересня 1919 року, що місія має заявити польському урядові, що умови Курдиновського і Пилипчука, заключені з польським урядом, є неважні.

У той спосіб “тайна дипломатія Петлюри” заторжествувала над прямолінійністю д-ра Петрушевича та його доброю вірою в чесність і характерність Петлюри.

Як працювала в Варшаві спільна місія під проводом А. Лівницького, яка прибула туди 7-го жовтня 1919 року.

Місія не робила нічого. По приїзді до Варшави заявив А. Лівницький, голова місії, всім членам місії, що він сам особисто буде провадити переговори з польським урядом, а як справа буде обговорена, тоді він скличе членів місії на засідання і представить їм вислід своїх розмов із поляками. Тому нехай члени місії ждуть на закінчення його розмов із польським урядом. Опісля він пропав з очей членів місії, мов камінь у воду.

Тим часом члени місії, не маючи що робити, нудилися. Вони ходили до кін, до театрів, заходили до ріжних амбасад чужосторонніх держав та провадили там із членами амбасад пропагандивні розмови в користь України, а вдома вели безконечні дискусії на злободенні теми й очікували приходу А. Лівницького. Нарешті дня 30-го листопада 1919 року явився А. Лівницький, голова місії, скликав членів місії на нараду і оповістив їм, що договорився з польським урядом відносно ціни, яку Польща мала б дістати від України за поміч України в її війні з большевиками. Польща мала дістати на власність Холмщину, Полісся, Підляшшя, західню частину Волині поза Рівне на схід і цілу східню Галичину. В тому напрямі виготовив Лівницький декларацію і жадав, щоб члени місії погодилися її підписати. Вив'язалася над цією справою гаряча дискусія, у висліді якої галичани: д-р Витвицький, д-р Горбачевський і д-р Новаківський і наддніпрянець Мшанецький відмовилися підписати цю декларацію, а погодилися підписати її А. Лівницький, голова місії, Понятенко, Ржепецький і Михайлів. Опісля опоненти опустили залю нарад, а на другий день 1-го грудня 1919 року ранком внесли галичани на руки голови місії декларацію-спротив проти наміреному проектові умови з Польщею, яку запропонував А. Лівницький.

Голова місії А. Лівницький не узяв до уваги декларації галичан з дня 1-го грудня 1919 року, а свій проект підписав із рештою членів місії, а то з Л. Михайловим, П. Понятенком і Ржепецьким на спільнім засіданні з представниками польського уряду: дир. Східнього Відділу Міністерства Заграничних Справ Романом Кнолем, Ч. Бабінським і М. Шумляковським дня 2-го грудня 1919 р. Того самого дня — 2-го грудня 1919 року — доручили галицькі члени місії: д-р Витвицький, д-р Новаківський і д-р Горбачевський голові місії А. Лівницькому **урочистий протест** проти безправної акції голови місії А. Лівницького. Опоненти зложили на руки А. Лівницького свої мандати і виступили з місії. Відносні документи, а то: копія повноважень, дана місії урядом УНР, декларація галичан проти проекту угоди з польським урядом з дня 1-го грудня 1919 р., копія нарад А. Лівницького і товаришів у міністерстві заграничних справ Варшави з польським урядом із дня 2-го грудня 1919 р. і копія протесту проти угоди А. Лівницького з польським урядом із дня 2-го грудня 1919 року звучать у дослівні мвідписі, як слідує:

О. Доценко: “Літопис української революції”, том 2, книга 5, стор. 14.

Повноважність для Андрія Лівницького, голови місії в Варшаві.

“... Заключати умови, договори і конвенції по питанням політичного, військового та торговельно-фінансового характеру...”

“... Всі договори і декларації мають бути підписані Головою Місії (Лівницьким) або його заступником і всіма присутніми політичними Радниками”.

(Підпис: Голова Ради Міністрів і Міністр Внутрішніх Справ — Мазепа).

О. Доценко: “Літопис української революції”, том 2, кн. 5, стор. 70.

Д е к л я р а ц і я

До Пана Голови Української Дипломатичної Місії в Варшаві.

З приводу предложеного нам на засіданні Української Дипломатичної Місії до Польської Річі Посполитої в дні 30 падолиста 1919. проекту декларації, яка мала б бути вручена відповідно бажанню Польського Уряду Закордонних Справ польській стороні, вважаємо необхідним заявити Вам отсе:

“Постановою Української Національної Ради Західньо-Української Народної Республіки з 3 січня 1919. і постановою Директорії Української Народної Республіки з 21 січня 1919. проголошено злуку Західньо- Української Народної Республіки і Української Народної Республіки. Згадані постанови мали характер виключно декларативний. Бо постановою Української Національної Ради з 3 січня 1919. було застережено, що до часу скликання **Всеукраїнських Установчих Зборів** законодавчу владу на території Західньої Области **Української Народної Республіки виконує Українська Національна Рада, а виконуючу владу Правительство тої Области** установлене **Українською Національною Радою і перед нею відповідальне**. Ся постанова була принята згаданим Актом Директорії з 21 січня 1919. Ані покликаними постановами, отже Українською Національною Радою і Директорією, ані пізнішими державними актами не установлено ніяких органів державних, які були б хоч **спільні** обом державам, що заявили свою волю злитися в один державний організм. Таким чином **повнота суверенних прав залишилася на основі згаданих уже обосторонніх заяв про злуку і після них за Західньою Областю Української Народної Республіки.**

Зокрема загранична політика обох держав ведеться окремими заграничними урядами кожної з них, а тільки деякі заграничні місії висилалися обома Урядами спільно, щоб вести свою діяльність на основі інструкцій виданих після **спільного** порозуміння обох Урядів. Коли такого порозуміння не було, представники обох Урядів виступали перед заграницею **самостійно.**

Тимто, повторяємо, виключна компетенція рішати щонебудь про Західню Область Української Народної Республіки, а зокрема про Східню Галичину, **належить виключно до державних органів згаданої Области.** В уступі, означенім точкою 1. проекта декларації, згадується між іншим, що по річці Збруч має проходити кордон між Україною і Польщею, се значило б, що на захід від річки Збруч починається польська територія. Такому змістові згаданого уступу **противимося** ми, як представники Західньо-Українського Уряду, а так само не згідні ми із змістом слідуючого уступу під точкою 2, проекта декларації остільки, що постанова згаданої точки не може відноситися до Східньої Галичини.

З огляду на ту нашу незгідність, евентуальна декларація, яка мала б бути зложена польській стороні відповідно предложену нам проекту, а зокрема відповідно покликаному змістові згаданих точок 1. і 2., буде **неважною і не може мати ніяких правових наслідків.**

Відповідно порозуміння між обома Урядами і статуту Української Дипломатичної Місії згаданий проект декларації не може бути навіть предложенний в формі вирішеної Місією декларації польській стороні.

Варшава, 1 грудня 1919.

Др. Стефан Витвицький
Др. Антін Горбачевський
Др. Михайло Новаківський

О. Доценко: “Літопис української революції”, том 2, книга 5, стор. 71.

До Пана Голови Української Дипломатичної Місії в Варшаві.

В нашій письмі, врученім 1. Заступникові Голови п. Леонідові Михайлову дня 1 грудня ц.р. о год. 12:20 минут дня, ми вказали на те, що проект декларації, який Ви пропонували предложити польській стороні, для нас неможливий до прийняття і що така Деклярація з боку Місії взагалі недопустима, тому що за Урядом Української Народньої Республіки нема **ніякого права рішати шонебудь про чужу** — в державнім розумінні того слова — **Західню Область Української Народної Республіки.** Відпис того письма тут долучаємо під А. Проте Ви дня 2 грудня 1919. вручили згаданий проект Деклярації польській стороні вже як Деклярацію **Місії**, хоч той проект **не був прийнятий на ніякім засіданні Української Дипломатичної Місії в Варшаві.** Відомо нам, що над проектом відбувалися тільки приватні наради наддніпрянських членів Місії, на яких заявилися за прийняття того ж самого проекту Ви, пп. Михайлів, Понятенко і Ржепецький, а проти п. Мшанецький. На останнім засіданні Місії, відбутім дня 30-го листопада 1919. заявилися за прийняттям згаданого проекту Деклярації (пп. Михайлів, Понятенко, Ржепецький), отже меншість супроти чотирьох членів (Мшанецького, Витвицького, Горбачевського, Новаківського). Поглядом меншості Місії Ви надали форму рішення цілої Місії, подаючи в дні 2-го грудня 1919 р. відкинену заявою більшости Деклярацію, як вирішену цілою Місією. Дотичне письмо подали Ви польській стороні, як поста-

нову Української Дипломатичної Місії в Варшаві, хоча по статуту тої ж Місії **кожна заява від неї політичного змісту мусить бути підписана** всіма членами Місії, щоб сталася важною. Про свій замір подати польській стороні іменем Української Дипломатичної Місії таке письмо Ви не повідомили нас.

Все те зробили Ви в хвили, коли Найвища Рада Мірової Конференції в Парижі рішила утворити з Східньої Галичини суверенний державний організм, який повинен статися зав'язком Соборної Української Держави. Вчинили Ви те, не зважаючи, що своєю декларацією, за яку не одержуєте для Української Народної Республіки нічого, можете вбити життя ново-родженої молодой Галицької Держави, а разом з нею знівечити всю українську державну будову, за яку стільки життя втрачено, крові пролито, страждань перенесено, за яку ще сьогодні вмирають і страждають кращі діти Галицької України.

Предложеною Вами польській стороні Декларацію вважаємо неважною з огляду на безправність у формі і змісті, якої Ви Ви допустилися: у формі — Вашим вказаним вище поведенням, у змісті — тим, що розпорядилися в цій декларації **чужим добром**.

З огляду на те, ми іменем Західнього Українського Уряду **підносимо урочистий протест проти такого безправства** і не вважаємо можливим даліше оставатися в складі Української Дипломатичної Місії в Варшаві, і тому дозвольте, що отсим як її ж члени складаємо на Ваші руки свої мандати.

Варшава, 3-го грудня 1919.

Др. С. Витвицький, Державний Секретар; Др. А. Горбачевський, Член Української Національної Ради; Др. М. Новаківський, Член Української Національної Ради.

О. Доценко, "Літопис української революції", том 2, книга 5, стор. 67.

Справоздання з нарад з 2-го грудня 1919 року в Міністерстві Заграничних Справ у Варшаві.

"П.П. Міністер Андрій Ливицький, перший заступник голови місії, д-р Леонід Махайлів, політичний радник, Прокіп Понятенко, політичний радник Ржепецький.

Предсідник п. директор Східнього Відділу Міністерства Заграничних Справ Роман Кноль, Ч. Бабінський, Маріян Шумляковскі.

Пан Міністер Лівичський відчитує декларацію української дипломатичної місії в Р.П.П. до Високого Уряду Р.П.П. з дати, Варшава, дня 2-го грудня 1919 р. і долучує примірник декларації.

П. дир. Кноль: З рамени уряду Р.П.П.: “Я є уповажнений до відібрання від Панів декларації. У відповіді на цю декларацію хочу зазначити, що той крок Панів є в дійсності найдалшим посуненням справи з Вашої сторони. Представлені жадання Панів будуть по черзі сповнювані. Є слушною річчю, щоб ми зажадали від наших військових чинників для Панів видатної помочі”.

Позатим обі сторони складали собі взаємно гратуляції, а обіцянки від поляків сипалися, як з мішка обильності.

О. Доценко: “Літопис української революції”, том 2, книга 5, стор. 67.

Справоздання з нарад з 2-го грудня 1919. в Міністерстві Заграничних Справ у Варшаві.

“P.P. Minister Andrzej Lewickij, pierwszy zastępca Prezesa Misji Dr. Leonid Mychajliw, radca polityczny Prokop Poniatenko, radca polityczny Rzepecki.

Przewodniczący p. dyrektor Oddziału Wschodniego MSZ Roman Knoll, Cz. Babijski, Marjan Szumlakowski.

Pan Minister Lewickij odczytuje Deklarację Ukraińskiej Misji Dyplomatycznej w R.P.P. do Wysokiego Rządu R.P.P. z daty Warszawa, dnia 2.XII.1919., której egzemplarz załącza.

P. Dyrektor Knoll: Z ramienia Rządu R.P.P. jest upoważniony do odebrania deklaracji od Panów. W odpowiedzi na tę deklarację chcę zaznaczyć, że rzeczywiście ten krok Panów jest najdalszym posunięciem sprawy z Waszej strony. Przedstawione żądanie Panów będą po kolei spełniane . . . Słuszną jest rzeczą, ażeby od wojskowości naszej zażądać dla Panów wydatnej pomocy.”

Позатим складано собі взаємно гратуляції, а обіцянки від поляків сипались як з мішка обильності.

О. Доценко: “Літопис української революції”, том 2, книга 5, стор. 391.

“КУРІЄР ПОЛЬСЬКІ”, з 23-го червня 1920 р.

Цей півофіційний орган польського правительства писав:

“На схід від Бугу, отже від території дефінітивно признаній Польщі альянтами, лежать повіти Ковельський, Володимирський, Луцький, Рівенський, Дубненський, Крем'янецький, Острівський, а на схід від цих повітів і від бувшої Східньої Галичини лежать повіти: Заславський, Староконстантиновський, Зв'ягельський, частина Острівського і Овруцького, як і Поділля, Проскурівський, Кам'янецький, Летичівський і Ушицький, — до Польщі не прилучені, які але суть під польською адміністрацією, при чім і юридичні функції сповняє тут комісар цивільний, який є залежний від Начального Вождя, а українське законодавство не має тут ніякої сили. Коли Україна зможе утворити і закріпити свою державність, коли державність ця поведе державу по європейській лінії цивілізації і демократизму, коли уряд український покаже у відношенні до Річі Посполитої свою лояльність правдиву, землі ці правдоподібно (“пшипуцальне”) перейдуть до України.

Дальше за цими землями лежать повіти Польщі історичної, які нас більше або менше интересують (Херсонщина, Правобережжя, Катеринослав, Лівобережжя), мусимо однак категорично зазначити, що интереси Польщі не кінчаються на лінії її границь та що не є для нас байдужним, що робитимемо поза тими границями . . . ”

О. Доценко: “Літопис української революції”, том 2, книга 5, стор. 107.

Заява Панейка (16-го грудня 1919 р.) Вихід Панейка з Делегації УНР в Парижі.

Високоповажаний Пане Президенте!

На основі уповажнення Шефа Західньо-Української Народної Республіки з дня 16-го грудня 1919 р. маю честь в імені уповажнених Державним Секретаріатом членів Делегації подати Вам до відома отцю заяву:

Стоючи на становищі єдності всіх українських земель, як найважнішого політичного принципу сучасної політики

українського народу і бачучи будучність української нації тільки в організації всіх позитивних і соціальних сил її, п'ятнуємо з обуренням факт віддання актом з дати Варшава, 2-го грудня 1919 р. Західньо-Українських Земель у польську неволю Правительством Директорії, яке своїми большевицькими нахилонами і терором супроти творчих сил народу виявило повну політичну нездатність і шкідливість, наслідком сього виступаємо зі складу Об'єднаної Делегації.

Прошу Вас, Високоповажаний Пане Президенте, прийняти запевнення глибокої до Вас пошани.

Д-р Василь Панейко.

Протест Галицької Української Національної Ради на еміграції у Відні.

Члени Галицької Української Національної Ради, які перебували у Відні на еміграції, під проводом д-ра Євгена Петрушевича під час нарад, які тривали від 9-го до 17-го грудня 1919 року, запротестували проти декларації А. Лівицького і товаришів у Варшаві в справі зречення ними Східньої Галичини в користь Польщі, а то для браку правної легітимації диспонувати долею Галичини, бо езекутивну власть над територією ЗУНР виконує Галицька Українська Національна Рада і установлене нею правительство Західньо-Української Народної Республіки, — на підставі ухвали Української Національної Ради в Станиславові з дня 3-го січня 1919 року і постанови Директорії УНР з дня 21-го січня 1919 р., аж до часу скликаня Всеукраїнських Установчих Зборів.

Децо про варшавську угоду.

Беручи до уваги, що декларація А. Лівицького з дня 30-го листопада 1919 року про відступлення українських земель Польщі ішла в розріз зі згаданими вже директивами, даними місії Директорією з дня 26-го вересня 1919 року, а навіть із директивами з 15-го листопада 1919 року, треба прийняти, що директиви Директорії з дня 26-го вересня і 15-го листопада 1919 року дані місії Лівицького, були лише комедією, зрешто зручно відіграною для заспокоєння галичан. В силі позістали умови поляків із місіями Курдиновського і Пилипчука і на підставі тих умов була сконструована декла-

рація А. Лвицького з дня 31-го листопада 1919 року, прийнята польським урядом дня 2-го грудня 1919 року та в результаті т. зв. “Варшавський договір” з дня 21-го квітня 1920 року, підписаний у Варшаві.

На підставі цього договору відійшли на власність Польщі: Холмщина, Полісся, Підляшшя, західня Волинь і ціла Східня Галичина, — все разом простором около 160 тисяч квадратних кілометрів з около 7-ма мільйонами українського населення.

Таке то сталося в Варшаві.

Варшавський договір був підписаний за відомом і згодою С. Петлюри, який у тому часі перебував у Варшаві, але про це буде мова пізніше.

Натомість Українська Держава, яку Польща обіцяла утворити для Петлюри, мала складатися з нецілих трьох царських губерній: з Подільської, частини Волинської і Київської з людністю несповна 8 мільйонів. Ця Україна мала право держати лише три дивізії війська, а озброєння для цих дивізій мала достарчати Україні Польща. Коли б Україна набула за границею зброю, вона мала бути зачислене в кількість мійських знаряддів, які Польща мала достарчати Україні для трьох дивізій війська. Це застереження мало на цілі унеможливити урядові УНР розбудувати военний промисл в Україні та унеможливити всяку пробу поширення збройних сил поза три дивізії, які УНР мала право держати.

А що мало статися з рештою земель українських, зокрема на схід від Петлюрівської України, на це нема згадки у Варшавському договорі. Натомість про це отверто, ясно і цинічно написав півофіційний орган польського правительства — фактично орган маршала Пілсурського — “Кур’єр польський” з датою 23-го червня 1920 р. Дослівний переклад з польського тексту на українську мову звучить, як слідує:

“Кур’єр польський” з 23-го червня 1920 р.

Цей півофіційний орган польського правительства писав: “На схід від Бугу, отже від території дефінітивно признаної Польщі Аліянтами, лежать повіти Ковельський, Володимирський, Луцький, Рівенський, Дубенський, Крем’янецький, Острівський, а на схід від цих повітів і від бувшої Східньої Галичини лежать повіти Заславський, Староконстантиновський, Зв’ягельський, частина Острівського і Овруцького, як і Поділля, Проскурівський, Кам’янецький, Летичівський і

Ушицький — до Польщі не прилучені, які але є під польською адміністрацією, при чому юридичні функції сповняє тут цивільний комісар, який є залежний від начального вождя. Українське законодавство не має тут ніякої сили. Коли Україна зможе утворити і закріпити свою державність, коли державність ця поведе державу по європейській лінії цивілізації і демократизму, коли уряд український покаже у відношенні до Речі Посполитої свою правдиву лояльність, землі ці правдоподібно (пшипушальне) перейдуть до України.

Дальше за цими землями лежать повіти історичної Польщі, які нас більше або менше интересують (Херсонщина, Правобережжя, Катеринослав, Лівобережжя), мусимо однак категорично зазначити, що інтереси Польщі не кінчаються на лінії її границь, та що не є для нас байдужим, що робитимемо поза тими границями”. (О. Доценко, “Літопис української революції”, том 2, книга 5, стор. 391).

Виходить з тексту “Польського Кур’єра”, що Польща заміряла забрати решту українських земель аж до найдалших границь “історичної” Польщі на сході, а обіцяну Петлюрі “Петлюрівську” Україну віддати тоді, як Петлюра потрапить закріпити свою державність, як поведе політику по лінії європейської цивілізації і демократизму, як також покаже свою правдиву лояльність супроти Польщі і т. д. Не знати, чи Петлюра потрапив би був догодити Польщі згідно з її побажаннями.

Евакуація польської армії з “Петлюрівської” України згідно з постановами Варшавського договору могла тільки наступити “на підставі взаємного порозуміння начальної команди польських військ і головного командування українського війська”. Що мало статися, коли б команда польських військ не схотіла “взаємно порозумітися”, про це нема згадки у Варшавському договорі. Зрештою, згадки про це і не треба було робити. Поляки осталися б у “Петлюрівській” Україні на так довго, як довго цього забажав би польський уряд. Петлюрівський уряд із трьома своїми дивізіями вояків не мав у ніякому разі сили “евакуувати” поляків з України.

З книжки “Варшавський Договір” Б. Михайлюка.

“Уряд Української Народньої Республіки з одного боку й уряд Річипосполитої Польської з другого боку, в глибо-

кому пересвідченні, що кожний нарід посідає природне право на самоопреділення та окреслення своїх відносин з сусідами, і однаково виходячи з бажання угрунтувати підстави для згідного й приязного співжиття на добро й розвиток обох народів, — погодилися на слідуючі постанови:

§ 1. — Визнаючи право України на незалежне державне існування на території в межах на північ, схід і південь, які то межі будуть определені договором УНР із пограничними з тих сторін сусідами, РПП визнає Директорію Незалежної Української Республіки, на чолі з Головним Отаманом п. Симоном Петлюрою за Верховну Владу УНР.

§ 2. — Кордон між УНР і РПП устанавляється слідуючий: На північ від Дністра, вздовж річки Збруч, а далі вздовж бувшого кордону між Австро-Угорщиною та Росією до Вишегрудка, а від Вишегрудка на північ через узгір'я Крем'янецьке а далі по лінії на схід від Здолбуново, вздовж східнього кордону Рівенського повіту, потім вздовж східнього адміністративного кордону бувшої Мінської губернії, до схрещення його з Прип'яттю до її устя.

Щодо повітів Рівенського, Дубенського і частини Крем'янецького, які зараз відходять до РПП, то пізніше має наступити стисліше порозуміння. Докладне окреслення кордонної лінії повинно бути переведене спеціальною українсько-польською комісією, складеною з відповідних фахівців.

§ 3. — Уряд польський признає Україні територію на схід від кордону, зазначеного в § 2. цієї умови до кордонів Польщі 1772 року (передрозборових), які Польща вже посідає або набуде від Росії шляхом збройним або дипломатичним.

§ 4. — Польський уряд зобов'язується не заключувати ніяких міжнародніх умов, направлених проти України, до того самого зобов'язується уряд УНР супроти Польщі.

§ 5. — Права національно-культурні, які уряд УНР забезпечить громадянам польської національності на території УНР, будуть у меншій мірі забезпечені громадянам української національності в межах РПП і навідворот.

§ 6. — Заклучається спеціальні економічно-торговельні умови між УНР і РПП. Аграрна справа в Україні буде розв'язана конституцією. До часу скликання Конституанти, юридичне становище землевласників польської національності в Україні буде определене згодою між РПП і УНР.

§ 7. — Заключається військова конвенція, що становить інтегральну частину цієї умови.

§ 8. — Умові ця остається тайною. Вона не може бути передана третій стороні, чи бути опублікована нею в цілості, чи почасті, як тільки при взаємній згоді обох контракуючих сторін, за винятком артикулу 1-го, який буде оголошений по підписанні цієї умови.

§ 9. — Умова ця вступає в силу негайно по підписанні контракуючими сторонами.

Підписано у Варшаві, 21. квітня 1920 року, в двох примірниках, уложених в польській і українській мовах, зі застереженням, що у випадку сумніву, текст польський буде вважатися міжнароднім.

Керівник Міністерства Закордонних Справ УНР — Андрій Лівницький в.р.

Керівник Міністерства Закордонних Справ РПП — Ян Домбські в.р.

Життєвий шлях українських делегатів Галичини з Місії Лівницького у Варшаві.

Як виходить із долучених документів, галицькі делегати, які входили в склад місії Лівницького, заступали у Варшаві справу Галицької Землі належито та згідно з підписаними договорами між Галицькою Українською Національною Радою та Директорією Східньої України. Перешкодити однак голові місії Лівницькому відступити безправно Західньо-Українські Землі Польщі вони ніяк не змогли.

Від того часу, себто від 1-го грудня та 3-го грудня 1919 року минуло споро літ. Не чули ми однак на нашій Батьківщині-Галицькій Землі, щоб д-р Горбачевський або д-р Новаківський змінили по повороті до Галичини колибудь своє відношення до справи, яку вони заступали у Варшаві, та своє становище, яке вони спрецизували в своїх протестах з дня 1-го грудня і 3-го грудня 1919 року відносно відступлення Польщі А. Лівницьким, закордонним міністром Петлюри, Холмщину, Полісся, Підляшшя, Західню Волинь і цілу Східню Галичину. Інакше сталося з третім делегатом місії, з бувшим міністром д-ра Петрушевича, д-ром Витвицьким. Цей, по повороті до Галичини, по році 1923, хоч мав у Дрогобичі дуже добре проспекуючу адвокатську канцелярію, забажав кан-

дидувати в послы до польського сойму з рамени УНДО. Його товариші по фаху, дрогобицькі адвокати та вся дрогобицька інтелігенція, відраджували йому, як бувшому міністорові ЗУНР, кандидувати в послы, але він нікого не послухав і зістав вибраний послом на превелике обурення галичан. Ніхто однак не чув, щоб д-р Витвицький, як посол, чим-будь відзначився на становищі посла, беручи до уваги криваві переслідування українців у Польщі польським урядом.

Коли полчища большевиків зближались в році 1944 до Дрогобича, д-р Витвицький емігрував до Німеччини. Там наддніпрянські емігранти організували на власну руку УНРаду і державний центр. Д-р Витвицький змісця прискочив до організованої наддніпрянськими соціялістами УНРади, як член УНДО, а наддніпрянські соціялісти вибрали його “президентом” УНР по смерті А. Лівичького. Зробили це тому, щоб обманути галичан, що, мовляв, наступило “об’єднання” галицької України з наддніпрянською, бо галичанин зістав навіть вибраний “президентом” УНР. Ця фарса мала на цілі одно, а саме: збирання від галичан грошових фондів на удержання самоустилізованої УНРади, з її “президентом” д-ром Витвицьким, галичанином.

Це ясно виходить з листа, писаного Ц.К. УРДП до їх мужа довір’я в Торонті, п. С., про що буде зроблена згадка в розділі “Весела історія про віче в Подебрадах”.

Ставши “президентом”, д-р Витвицький не тільки особисто стався “об’єднаним” зі своїми товаришами, наддніпрянськими соціялістами з УНРади, але також зачав голосити на еміграції, що Галицький Уряд об’єднав Галицьку Державу з Наддніпрянською Україною по всі віки на урочистості в Києві дня 22-го січня 1919 року в одну нероздільну державу, що, очевидно, є незгідне з історичними фактами, про що сам д-р Витвицький писав у своїх протестах, спрямованих до А. Лівичького у Варшаві дня 1-го грудня та 3-го грудня 1919 року. Очевидно, галичани, які знають фактичний стан справи цього “об’єднання” і президентури д-ра Витвицького, голосно сміються, бо титул д-ра Витвицького, пришитий йому самозванчо-зібраними скитальцями в УНРаді, вартий торбу січки. Старі римляни про того роду “титули” говорили, що вони є “вана вокс ет претереа нігіль”, себто пустий звук, а поза тим ніщо.

Колись історія важко осудить д-ра Витвицького за його самозванчу диверсію, спрямовану проти інтересів Галицької Землі.

ВЕСЕЛА ІСТОРІЯ ПРО ВІЧЕ В ПОДЕБРАДАХ.

Як хтось буде мені закидати тупий песимізм у моїх поглядах про заміри наддніпрянських соціялістів, які тепер криються під різними псевдами, в справі відбудови Незалежної Соборної Української Держави, то нехай собі з увагою прочитає історію про веселе віче в Подєбрадах, яке мало на цілі приєднати для галицьких націоналістів наддніпрянські політичні організації, також і соціялістичні організації. А, прочитавши історію про це віче, нехай застановиться над тим поважно, чи можлива є якась плятформа співпраці галичан зі соціялістичними джентелменами зі Східньої України, які зараз багато говорять про відбудову України.

Це віче дня 11-го квітня 1928 року зорганізували в Подєбрадах найвизначніші вожді ОУН: Д. Андрієвський, М. Сціборський і В. Мартинець. Віче мало на цілі запізнати перебуваючу в Подєбрадах наддніпрянську інтелігенцію про значення руху ОУН, про ідеологічні підстави руху, про завдання ПУН і його політичну діяльність в справі відбудови Соборної Української Держави та про становище ПУН супроти всіх українських угруповань. Найбільша зала в Подєбрадах була переповнена. На віче явилася вся еміграційна “сметанка” головно зі Східньої України. Були там І. Мазепа, Б. Мартос, бувші українські прем'єри міністрів, найчільніші представники і провідники всіх українських угруповань, професори, доценти, студенти Української Господарської Академії в Подєбрадах. Наступили промови організаторів віча Андрієвського, Сціборського і В. Мартинця. Каже Мартинець, що вже “під час промов було чути з різних кінців залі різні вигуки, а бувші прем'єри перебивали промовців далеко неміністерськими репліками. А опісля промовляли опоненти-наддніпрянці. І. Мазепа “демагогічно” закидав націоналістам отаманію, руїну, безграмотність, молодечу відвагу, політиканство і т. п. Закінчив при акомпаніяменті гучних оплесків присутніх”.

Білодуб (безпартійний) твердив, що “безпартійні не дадуть себе обдурити і не підуть у цю нову партію”.

Довженко (с.-д.) твердив, що “націоналісти мають тільки гасла на папері, а жадної думки не мають”. “Їх думки зоологічні, тому що походять не з голови, а з шлунка”.

Питель (с.-д.): “Ви не націоналісти, ви не є навіть українці”.

Так плачевно закінчилася зустріч галицьких націоналістів, членів ПУН-а, з політичними представниками Східньої України. (В. Мартинець: “Від УВО до ОУН, стор. 259-260). Виходить з цього одне, а саме, щоб ми, галичани, мали в першу чергу перед своїми очима свою власну Галицьку Державу. Не числім на те, що, по евентульній упадку комуністичного режиму у Східній Україні, влада у Східній Україні перейде в руки якогось поміркованого демократичного уряду. Це не станеться з цієї простої причини, що під сучасну пору нема у Східній Україні інтелігентного, поміркованого, правого елемента, як це було в роках 1917 - 1920. Одні зістали вигублені, інші вимерли на еміграції, осталися тільки поклонники Маркса під різними назвами. На випадок упадку комунізму повернуть в Україну наші соціалістичні емігранти й вони разом із тими, які тепер тілом і душею служать Москві, порозуміються й утворять соціалістичний уряд та й підуть бігцем на федерацію з Москвою. А тоді у Східній Україні ніщо не зміниться. Для галичан, а зокрема для галицьких націоналістів, не буде там місця. Фактично буде там той сам режим, який є сьогодні, тільки під іншою назвою, може навіть гірший. Тому для нас, галичан, одна дорога й одна ціль, а саме: Добиватися Незалежної Галицької Держави. “В своїй хаті своя правда, і сила, і воля”! Цього не забуваймо!

Тому ОУН не повинна сягати зором за Збруч. Шкода очей та труду. Наддніпрянці не потребують галицького ОУН, натомість ОУН потрібна буде для Галичини. А тому належить сказати бандерівцям: “Не витрачайте надармо часу й енергії, готуйте молодь до бою за волю рідної країни, нашої Галицької Землі”. Тямте, що час біжить стрілою, що війна з Польщею за Галицьку Землю не закінчена, що вибух світової воєнної завірюхи може незалежно від нас наступити кожного дня. Тому організуйте молодь, освідомляйте її національно та вчіть її боронити волю нашої рідної країни. Тямте, що ви будете єдиною і одинокою нашою зорганізованою силою та заляжнем нашої армії, яка буде здібна ставити польським наїзникам збройний опір. Не числіть на поміч наддніпрянців.

Звідти ви її не дістанете, так як не дістали її наші брати в роках 1918 - 1920 і наші прадіди від Хмельницького, Мазепи, Виговського й інших великих отаманів Східньої України. Застямте також, що Варшавський договір ще не загинув. Він ще раз відживе. Розстріляти його можуть тільки галичани з позиції власної демократичної держави без диктатури й тиранії.

ІНФОРМАЦІЯ СЕКРЕТАРІАТУ ЦК УРДП ПРО СТАН ФОРМУВАННЯ ВИКОННОГО ОРГАНУ УНРади.

А як хтось скаже або подумає, що я гляджу всетаки на наддніпрянських соціалістів крізь чорні окуляри, то нехай прочитає собі “листа-смаколика” наддніпрянських соціалістів, які встидло криються під фірмою УРДП, до їх мужа довір'я, наддніпрянця, п. С в Торонті, мого приятеля і доброго українця, з яким я знайомий довгі роки. Пан С. одного разу показав мені листа зі Секретаріату Центрального Комітету УРДП, до нього адресованого, як мужа довір'я УРДП. Пан С. сказав мені, що він бажав би цього листа опублікувати в одному із торонтських часописів. Він просив мене, щоб я з ним разом пішов у цій справі до одної з редакцій у Торонті. Ми оба пішли до редакції, показали оригінал листа редакторам, а пан С. запропонував редакторам видрукувати цього листа в їх тижневику. Редактори з цікавістю прочитали листа, покивали жалібно головами, посміялися і замовили нас на конференцію в цій справі за кілька днів. Тому, що друг мій із причин зайнят'я не міг з'явитися в редакції, я пішов сам означеного дня на його прохання до редакції і довідався, що лист цей буде в своєму часі опублікований. Наразі, по зробленні копій із цього листа (одну копію дістав також я), оригінал листа повернено через мене панові С., а я панові С. цього листа доручив. Частинно був цей лист друкований у памфлеті Спілки Визволення України з пропущенням кінцевих уступів. Прочитай, читачу, докладно цього листа, а багато з нього навчишся і побачиш, що наддніпрянським кандидатам у достойники в будучій Україні зовсім не в голові співпраця з галичанами. Їм потрібно нас тільки на те, щоб “не відбити нам охоти до моральної і **матеріальної** підтримки УНРади та не підорвати до неї довір'я”. А відносно “грошей з Риму”, то треба тут сказати, що соціалістичні герої з

УНРади пробували добути грошаків також і в Римі. Що, правда, їздили туди без асисті галичан. Мали однак у цій справі “пеха”. Той, до котрого вони хотіли дістатися, був волею судьби хворий і не міг цих панів прийняти. Це автентична інформація, не фантазія. Долучається дослівний відпис з оригіналу листа Секретаріату ЦК УРДП до пана С.

Добре було б, коли б галичани поважно застановилися над тим, чи можна нам робити з надніпрянськими соціялістами якусь спільну позитивну роботу, чи ні, і чи можна їм у чомунебудь довіряти, чи ні. Ми вже раз довірилися Петлюрі, відомо нам усім, який вслід мало наше довір'я. Тут ще раз бажано зазначити, що мої гіркі слова не відносяться до загалу наших братів надніпрянців, із якими ми, галичани, бажемо жити в любові та згоді. Адресую моє письмо тільки до тих, які погубили Східньо-Українську Державу і нашу Галицьку Державу. Ми докладно відрізняємо зерна пшениці від зерен кукілю.

К о п і я .

Секретаріат ЦК УРДП
1. липня 1950 року.

Тільки для членів ЦК, Краєвих
Комітетів і активу УРДП.

ПРО СТАН ФОРМУВАННЯ ВИКОННОГО ОРГАНУ УНРади.

Як відомо, мельниківці вийшли з В.О. УНРади. В зв'язку з тим захиталося УНДО і УНДС. На засіданні Бльоку Українських Демократичних Парцій 21. травня ц.р. було заслухано інформацію про В.О. УНРади та висловлено побажання, щоб проф І. Мазепа знову формував новий кабінет. Ніяких розходжень у цьому у представників партій не було. Здавалось, було загальне одобрення. На засіданні були також і соціялісти — інж. Довгаль і інж. Денисенко. Мельниківців на це засідання не запрошувалось. На підставі однозгідної підтримки кандидатури І. Мазепи президент А. Ливицький доручив йому (Мазепі) формувати новий кабінет. Звичайно почались переговори І. Мазепи з представниками партій. Мельниківці на такі переговори відповіли низкою статей у своєму “Українському Слові”, де неодну бочку вилили помий на соціялістів взагалі, і на Мазепу зокрема. Не обійшлося без виливання брудів на УРДП. В розмові з пред-

ставниками мельниківців (Бойком і Бойдуником) І. Мазепа не досягнув ніяких наслідків. Мельниківці категорично виступають проти його кандидатури. Коли прийшла черга розмовляти з представниками УНДО (Витвицький, Макарушка, Баран), то виявилось, що ті без мельниківців не рішаються підтримувати Мазепу, заявляючи, що вони приймуть участь у формуванні В.О. тоді, коли І. Мазепі вдасться домовитись із мельниківцями. Представники УНДС (Олексів і М. Левицький), висловлюючи своє довір'я І. Мазепі, також поставили умову, що вони його підтримають, коли він створить кабінет, до якого увійдуть представники всіх партій, здебільше і мельниківці. Тільки УРДП і УСП щиро і відверто підтримує кандидатуру І. Мазепи без всяких умов. Після першої невдачі І. Мазепи договоритись зо всіма партіями, розпочалися наради і конференції. На конференції УНДО остаточно було вирішено, що це угруповання буде приймати участь у В.О. УНРади, коли будуть приймати участь у ньому і мельниківці. Д-р Макарушка встиг провести кілька конференцій з мельниківцями і з керівними особами УНДС, на яких з великою люттю нападав на І. Мазепу, ведучи шалену пропаганду проти його особи. На конференції УНДС, де були присутні Олексів, М. Левицький, Іваницький і такі “державні мужі”, як інж. Мілянович і проф. Кубійович, була зайнята така сама позиція, яку зайняло УНДО. На цій конференції з піною скаженого пса промовляв Мілянович, відомий бандерівський поплентач, а тепер їх агент в УНДС. Після всіх цих конференцій два рази відбулись наради лідерів демократичних партій з участю соціалістів. Але до ніякої згоди не дійшли. На останній нараді лідерів партій І. П. Багрянний пробував добитись від кожного лідера ясних і чітких пропозицій. На запитання І. П. Багряного до лідера УНДС Олексієва, кого ви висуваєте на прем'єр-міністра від своєї партії, — відповів: “УНДС не має такої кандидатури”. Таку саму відповідь одержано і від УНДО з додатком д-ра Макарушки, що на його власну думку підходящою кандидатурою на голову В.О. УНРади був би д-р Витвицький. Д-р Витвицький, будучи заступником голови В.О. УНРади з часу першого формування зовсім не приймав участі в роботі В.О., за виключенням засідань В.О., а віддавався виключно роботі своєї адвокатської канцелярії. Будучи присутнім на останнім засіданні лідерів партії, висловив думку, що коли б мати повну підтримку всіх політичних

партій, то кожен з присутніх міг би з честю виконувати обов'язок голови В.О. УНРади. Цебто натякував на те, що мов висувайте мене. Д-р Витвицький працює адвокатом в ІРО і ніколи цієї посади не залишить, поки вона існує, і на зауваження декого відповів, що при доброму його заступництві, праця в ІРО не відіб'ється на роботі В.О. Це було сказано не в такій формі, але так можна було його зрозуміти. Роблячи старання на виїзд до США, цей п. д-р “непроч” виїхати до США з титулом прем'єр-міністер. Таким чином лідери партій умовились зібратись ще раз 7. липня ц.р. і подати свої кандидатури.

Втративши перспективи керівної ролі у В.О., наші соціалісти запропонували висунути на голову В.О. І. П. Багрянного з тим, що І. Мазепу залишити його заступником, але на такий крок І. Багрянний не погодився не тільки з тих причин, що не варто компромітувати себе перебуваючи в оточенні таких “друзів”, як мельниківці, УНДО і УНДС, у яких немає здібних людей навіть трьом свиням їсти розділити, але ще й тому, що І. П. Багрянний не домовився б з цими “професорами” і “докторами” про коаліцію всіх партій.

Тут необхідно зрозуміти те, що як мельниківці, УНДО, так і частина УНДС керуються наказами “їх ексцеленції” Кир Івана Бучка, щоб за всяку ціну відсунути православного Мазепу, а поставити Витвицького, то гроші для УНРади поплинуть із Риму. Нам уже давно відомі думки тих езуїтів, але здійснити їх їм не вдасться.

УРДП не допустить, щоб на чолі українського уряду стояв католик, та може ще й галицький містечковий адвокат.

УРДП не допустить, щоб фірму УНРади пройдисвіти використали для утворення свого власного корита, як це вони робили в ЦПУЕ і в других організаціях, ними опанованих.

Ми не допустимо, щоб фашисти влазили на міжнародну арену і “репрезентували” Україну в демократичних колах світу. Нам і так багато шкоди наносять бандерівські “репрезентації”, що створюють думку в чужинецьких колах про українців, як фашистів. Про дальший хід цієї важливої справи будемо своєчасно Вас інформувати. На місцях просимо подавати нашому громадянству про такий стан формування В.О., але в такій формі і в такому дусі, щоб не відбити охоти до моральної і матеріальної підтримки УНРади,

та не підірвати довір'я до неї. Таку інформацію вишлемо вам у вівторок 17. липня.

З товариським привітом.

Власноручні підписи: Організаційний секретар, керуючий справами, з оригіналом вірно

Секретар КК УРДП.

(Оригінал цього листу знаходиться в одній наддніпрянській політичній організації в її архіві).

Передсмертний план Петлюри в справі відбудови Української Держави у Східній Україні.

Думаю, що досить ясно зістали представлені плани наддніпрянських соціалістів в справі відбудови Української Держави у Східній Україні й їх відношення до галичан та неможливість галичан співпрацювати з ними. Але як ще комусь було б всього цього замало і коли б дехто снував у своїй голові дальше думки про соборність, то раджу з увагою прочитати про плани Петлюри відбудови Української Держави у Східній Україні, опубліковані приятелем Петлюри, Василем Іванисом, у його книзі: "Симон Петлюра, Президент України".

Якщо, шановний читачу, прочитаєш з увагою відносні розділи вищезгаданої книги, то напевно і дефінітивно відпаде тобі охота думати, говорити і об'єднатися з наддніпрянськими соціалістами для спільної праці при відбудові Української Держави. Це станеться тому, бо вкінці прийдеш до переконання, що для нас, галичан, тільки одна дорога, — об'єднатися всім разом так, як ми були об'єднані в листопаді 1918 року, і добиватися всіма можливими засобами Незалежної Галицької Держави. Якщо цього не зробимо, то станемося погноєм для розбудови польської держави на нашій Галицькій Землі. Вилікуєшся також з небезпечної хвороби, яку в нас популярно називають "соборністю".

ЩО НАПИСАВ ВАСИЛЬ ІВАНИС ПРО ПЕРЕДСМЕРТНИЙ ПЛАН СИМОНА ПЕТЛЮРИ ВІДНОСНО ВІДБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У СХІДНІЙ УКРАЇНІ?

Василь Іванис, кубанський військовий отаман і голова уряду Кубані, видав 1952 року книгу п. н. "Симон Петлюра, Президент України".

Автор описує в цій книзі воєнні перипетії про закріплення нашої державности в Україні, про смерть Петлюри, про процес Шварцбарта та подає копії двох цікавих листів, писаних Петлюрою до його приятелів у Канаді в справі відбудови української державности в Східній Україні. Листи ці дуже цікаві, зокрема тим, що вони писані Петлюрою в Парижі на короткий час перед його смертю і творять немов передсмертний заповіт Петлюри.

Лист до двох визначних громадян Канади з 16-го березня 1925 року (Подаю винятки). “Трудно повернути загублену державність тільки за допомогою своїх власних сил. Гасло, “орієнтація тільки на власні сили”, коли оцінювати його в світлі історичного досвіду, є реченням без змісту і самооблудою, яким може послуговуватися хто хоче, а не державний відповідальний діяч. Треба знайти для українських державних інтересів, серед впливових міжнародних чинників такі, яких би можна було зацікавити ідеєю української державности, та які мали б реальну вигоду від цього для себе, чи то політичну, чи матеріальну”.

Петлюра дорікає далі еміграції на американському континенті, що вона не розвинула поважної політичної акції в оборону утворення Української Держави, не зорганізувала допоміжної військової сили, як це робили поляки у Франції, та не провадила відповідної пропаганди в пресі.

“Думаю, що в 1917 - 1920 роках Англія більше виявила б була інтересу до українських справ, коли б боротьба на нашій батьківщині була дала наочні докази одноманітності, організованості і дисциплінованості нашої нації, бо в подібних справах інтересуються тільки таким контрагентом, що вартий уваги, який дає об’єктивні докази своєї національної солідарності та підпорядкованості вищим вимогам”. (В. Іванис, “Симон Петлюра, Президент України”, стор. 228 - 232).

Багато правди у вище наведеному уступі, але Петлюра забув, що передумовою одноманітності, організованості і дисциплінованості є організація міжпартійного уряду і допущення до участі в правлінні всіх національно свідомих сил. Тим часом Петлюра будував Українську Державу тільки при допомозі соціалістичних вітрогонів, а всі інші національні сили, які бажали брати участь у будові Української Держави, були від будови держави усунені.

А даліше в тому самому листі написав Петлюра, що слідує:

Коли стисло сформулувати в певних політичних тезах мої думки з цього приводу, то вони зводяться до сліду-ючого:

а) Шлях української державности йде через Київ, а не через якесь інше місто України.

б) Українська нація, беручи на увагу її етнографічне розташування, її етнографічно-стратегічне становище під час боротьби за свою державність, систему політичних союзів між сусідніми державами і систему міжнародніх відносин, в яких ця боротьба буде провадитися, не в стані буде, навіть при наявності найбільш сприяючих чинників, здійснити ідеалу Соборности Української Держави (в першому періоді боротьби і будівництва державного) . . .

в) Програм будівництва Української Держави вимагає певної послідовности; максималістичні завдання, коли за переведення їх взятися на всіх землях етнографічного розташування української нації одночасно, будуть перекреслені життям і тою відпорною силою, що її протиставлять Україні сусідні держави та союзники останніх. Під натиском цієї сили і весь програм може бути перекреслений. Це загрожує розбиттям і депресією національних сил на довший час, отож і державні наші змагання можуть кінчитися катастрофою.

г) Основною передумовою будівництва Української Держави (в новому ренесансі його) є усвідомлення тези, що метрополія держави і її територіяльна та стратегічна база мусить бути спочатку утворена на Великій Україні, себто на Дніпрі-Чорному морі.

д) В міру скріплення цієї бази (організація військових заводів, підготовка військових кадрів армії, накопичення матеріальних ресурсів і т. ін.) можуть стати актуальними і завдання про прилучення земель, заселених українським народом, від чого наша нація ніколи не може відмовитися, бо це її ідеал, одночасно і національний, і реальний”.

(Василь Іванис: “Симон Петлюра, Президент України”, стор. 226 і 227).

**Лист Головного Отамана до українського вояка Ю. Г-а
в Канаді, писаний 10-го травня 1926 року — за два тижні
до смерти Симона Петлюри.**

“. . . Я вірю і певний, що Україна, як дежава, буде, може не відразу такою великою, як нам хотілось би, але буде. Думаю я, що шлях для української державности стелеться через Київ, а не через Львів. Тільки тоді, коли українська державність закріпиться на горах Дніпра і біля Чорного моря, тільки тоді можна думати, як про реальну річ, про збирання українських земель, захоплених сусідами. Інша політика — це мрії; нереальні комбінації, що приведуть до того, що ніякої України не буде. Вся цілокупність обставин як внутрішніх, так і зовнішніх (міжнародніх), мені доводить, що іншого шляху для здійснення наших ідеалів нема. В першу чергу Чорне море-Дніпро, як ворота і зв'язок зі Заходом і з Кавказом (нашим союзником), а потім уже після того, як збудуємо наші заводи зброї і зорганізуємося — ширша програма національного будівництва і закруглення кордонів. У цьому напрямку я і працюю, не зважаючи на ніщо. Мене мало обходять сплітки, брехні, помії, інсинуації, бо це та “легуміна”, яку мусить споживати кожний відповідальний діяч від “друзів” і “недрузів”.

Такий дороговказ дав Головнокомандувач одному зі своїх вояків недовго перед смертю. (Лист отриманий, коли С. Петлюру вбито). Ці думки Симона Петлюри такі ж вірні, як і актуальні і для нашого часу. (В. Іванис, як вище, стор. 235). Так каже від себе Василь Іванис.

Запитаєш, читачу, напевно, що означає і як розуміти зміст обох цих вищезацитованих листів. Відповідь буде несконплікована, проста й ясна. Ідея Петлюри — це добре нам знана, збанкрутована ідея, зачерпена з Варшавського договору. По думці цієї ідеї, відновленої Петлюрою, мала б бути створена маленька Україна, яка сягала б вздовж Дніпра, від околиць Києва до Чорного моря. Землі українські на право і ліво від цієї маленької України мали б припасти її сусідам: Польщі, Румунії, Мадярщині та Москві. Виходило б із ідеї Петлюри, що поділ українських земель довкруги наддніпрянської України, цій Україні не шкодив би, вона росла б, кріпилабся, розвивалабся, будувала б заводи та зброїлабся, а коли вже підросла б та скріпилабся на своїх силах, вона

одного дня махнула б своєю озброєною рукою по своїх сусідах на право й ліво, відобрала б від них українські землі і засіяла б тоді у славі на довгі, довгі роки. Що на це скажеш, читачу? Скажеш певне, що це думки святої голови. Петлюрі здавалось, що його наддніпрянська Україна буде росла, її сусіди будуть радіти з її росту, а самі будуть старітися і чекати на свою загибель. Не подає Петлюра, при чийй допоміж мала б повстати над Дніпром ця його вимріяна Україна, та й не подає, з яких середників вона б черпала фонди на будову воєнних заводів і т. п. Очевидо, до того всього вона мусіла б мати опікуна, який допоміг би їй повстати і zorganizуватися. Опікун цей не схотів би цього робити безінтересовно, треба було б йому чимсь за це заплатити — очевидно, не грішми, але територією. Такою територією була б Східня Галичина, а опікуном наддніпрянської України була б Польща. Ніхто інших, а тільки Польща. Цього Петлюра виразно не сказав, але це само через себе розуміється. Тому ідея Петлюри смішна і негідна уваги, гідна однак уваги є заввага автора книги, сердешного приятеля Петлюри, яка звучить: “Думки Симона Петлюри такі вірні, як і актуальні для нашого часу”.

Так думають зрештою всі петлюрівці. Для нас, галичан, ідея Петлюри і його приятеля ясна і зрозуміла, а зараз вона творить для нас грізне мemento і вказівки, щоб ми, галичани, не вдавалися в ніякі політичні “коншахти” з петлюрівцями, але щоб ми сконцентрували всі наші сили для відбудови Галицької держави, як прийде слушний час. Треба нашу політику якнайскоріше усамостійнити і не ждати, аж станемося предметом торгу в руках невідповідальних людей. Петлюра уділив нам належної науки в роках 1918-1923 і з цієї науки ми повинні витягнути належні консеквенції. Відомо, що польонофільська політика в теперішнім уряді УНР процвітає. Петлюрівці держаться Варшавської угоди руками і ногами. Приязнь між урядом УНР а польським урядом нічим не затемнена. Польські організації на еміграції раз-у-раз заявляють, що для них важними границями Польщі є лише і тільки границі з 1939 року, з часу перед вибухом другої світової війни. Еміграційний уряд УНР вислухує цих заяв і покійрно мовчить, гей би набрав води в рота. Значити тут треба і те, що у відносинах приватно-товариського життя між петлюрівцями а польськими емігранта-

ми панує повна гармонія. От, наприклад, два роки тому польський літературний місячник у Франції (“Культура”) для наших земляків наддніпрянців на еміграції видав прекрасну книгу п.н. “Розстріляне відродження”, себто літературну спадщину по наддніпрянських письменниках, розстріляних за диктатури Сталіна. Книга прекрасно видана — великий формат, сторін понад 900, кошти видання напевне не нижче трьох тисяч доларів. Один український тижневик з Торонта симпатично відгукнувся по причині появи цієї книги в Торонті, але не забув запитати, за чії гроші видана ця книга і хто її замовив. Цікавий часопис не дістав однак відповіді на свій дещо недипломатичний запит.

Як мається справа з важністю, згідно неважністю, “Варшавського договору”?

Якщо йдеться про справу важности або неважности т.зв. Варшавського договору в нинішнім часі, то на цю тему ведеться різного рода дискусія. Поляки твердять, що ніщо й ніхто досі не повалив важности Варшавського договору, бо договір цей — це двосторонній міжнародний акт, якого важности навіть односторонньо не виповів ані легальний уряд Петлюри, ані польський уряд. Прихильники неважности договору і його вигаснення мотивують свої твердження на свій спосіб і твердять, що Варшавський договір неважний, бо він не зістав обома урядами ратифікований, бо договір вигас по цій причині, що Польща заключила 30-го травня 1921 року в Ризі мировий пакт з большевиками, направлений проти України, і що вкінці Варшавський договір неважний тому, бо большевики з поляками підписали між собою пакт неагресії 25-го січня і 25-го липня 1932 року, через що зістав нарушений припис статті 4 Варшавського договору. Всі ці закиди однак безвартісні і вони рішуче не повалили б важности Варшавського договору, коли б цей договір був від початку важний. Чому так? Ясно чому. — Варшавського договору не треба було ратифікувати, бо по думці статті 9 договору, договір цей вступив у силу негайно по підписанні його обома сторонами, при чому ратифікація не була передбачена в договорі. Не кожний політичний договір мусить бути ратифікований. Америка, наприклад, зі засади не спішиться ратифікувати політичних договорів, як, наприклад, Версальсько-

го договору, договору в Ялті і т. п. Деяких договорів навіть публічно не проголошує. Відпадає також закид неважності Варшавського договору з цієї причини, що Польща без відома і дозволу України заключила в Ризі 30-го травня 1921 року з більшовиками мировий договір, а 25-го січня і 25-го липня 1932 року знову пакт неагресії. Закиди ці цілковито неслухні і без значення, бо ані мировий договір у Ризі, ані пакт неагресії між Польщею а СССР не були спрямовані проти інтересів України. В мировім договорі в Ризі Україна ані нічого більше не втратила, а Польща нічого більше не здобула, як те, що було охоплене Варшавським договором. Тому права України зовсім вище згаданими умовами не зістали порушені. В додатку Україна не мала ніякого права забороняти Польщі заключати военний мировий договір. Це ясно, зрозуміло і доказу на це провадити не треба. Пакт неагресії, знову, зовсім не відноситься до справ України і не був спрямований проти інтересів України.

Так отже вищенаведені причини, які мали б спричинити погаснення Вагшавського договору, цього договору не порушають. Натомість існують дві інші причини, які роблять під оглядом правним Варшавський договір неважним від хвилини його підписання. Ці причини слідуочі: 1. Петлюра і його уряд не мали ніякого права диспонувати Галичиною і її долею. Розпочаті умови про об'єднання між Західною і Східною Україною не зістали закінчені, бо їх не ратифікував парламент, скликатись маючий на спільне засідання з обох українських держав і, очевидно, не зістав виданий парламентарний закон про дефінітивне об'єднання обох українських держав, як це виразно було передбачене в ухвалі Української Національної Ради в Станиславові з дня 3-го січня 1919 року, затвердженої Директорією 21-го січня 1919 р. і публічно проголошеної 22-го січня 1919 року. Польський уряд знав добре і докладно про це все, бо уряд цей провадив з урядом Галицької Держави війну та різного рода пертрактації (наприклад, під час побуту місії Бартельмі в Ходорові). Знав польський уряд, де перебував галицький уряд в тому часі і хто його очолює, а тому повинен був, роблячи Варшавський договір, сконтактуватися з галицьким урядом і запитати його, чи галицький уряд погоджується на приписи Варшавського договору.

А відносно Холмщини, Полісся, Підляшшя та Волині, то землі ці на підставі 3. Універсалу Української Центральної Ради і постанови Берестейського договору входили в склад Наддніпрянської України. Виняток становила західня частина Холмщини, де мав бути переведений плебісцит. По опущенні цих земель німцями, восени 1919 року, землі ці в 90% заселені українцями, безправно зайняли поляки, а уряд Петлюри зайнятий війною з більшовіками погодився за посередництвом місії Курдиновського і Пилипчука на прилучення цих земель до Польщі без відома і згоди населення цих земель. Землі ці не мали також ніякого заступства і уділу в уряді Петлюри, а тому не мали можливості виявити свою волю, куди вони хочуть прилучитися, — до України, чи до Польщі. З тих причин уряд Петлюри не мав ніякого права диспонувати вищезгаданими територіями, а польський уряд не мав права прилучати їх до польської держави.

З цих причин Варшавський договір, в якому Петлюра відступив Польщі Галичину, Холмщину, Полісся, Підляшшя і Західню Волинь — неважний, бо Петлюра не мав ніякої легітимачії ані права від населення цих земель відступати ці землі Польщі, про що докладно знав польський уряд.

Тому ті всіякі ведуть балачки про важність Варшавського договору, або про якесь право Польщі на українські землі свідомо або несвідомо плетуть небиліці. Права тут ніякого нема. Є тільки польська агресія і безправна окупація, переведена проти волі українського населення. Окупацію цю, на жаль, можна буде тільки відперти мечем. Якібудь дискусії з Польщею на тему важности або неважности Варшавського договору є злишні. Насильство може бути відперте тільки насильством, так сказав польський поет, а його слова важні також для нас, українців.

ВІЅД ПЕТЛЮРИ ДО ВАРШАВИ.

Дня 4-го грудня 1919 року відбулися наради в Чарторії. Присутні були Петлюра, І. Мазепа, провідники військових груп Директорії і Коновалець. Постановлено провадити проти більшовиків дальшу боротьбу в партизанських формах. Був передбачений, як головний комендант партизанки, ген. Омелянович Павленко. Коновалець не бажав брати участі в партизанській війні, бо він не бачив доцільности до

дальшої кампанії. Коновалець розпустив своїх стрільців додому.

Дальші наради в Чарторії мали відбутися 5-го грудня, але Петлюра вийшов з 4-го на 5-го грудня несподівано без вирішення й оформлення головної команди, яка мала провадити партизанську війну, — до Варшави. Виїзд відбувся зі стації Миропіль, при чому поляки відібрали Петлюрі і його товаришам броневик, натомість дано Петлюрі і його товаришам, які з ним їхали, а то двом осавулам і начальникові штабу армії Петлюри, стоячі місця в товаровім поїзді. Петлюра їхав під чужим прізвищем “з приниженням людської гідності”, як говорить Доценко. Дперва в Шепетівці очікував на Петлюру і його товаришів осібний вагон (Доценко, том 2, книга 4, стор. 351).

Прибув Петлюра до Варшави на віденський двірець 7-го грудня, де очікував його А. Ливицький. А. Ливицький повітав Петлюру, залився гіркими сльозами і поцілував головного отамана в щоку . . . Опісля всі від'їхали до величавого дому при вулиці Алеї Руж, де Директорія УНР мала свій осідок і який на той час був власністю Директорії. Дня 8-го грудня 1919 року дістав Петлюра запрошення від начальника польської держави Юзефа Пілсудського явитися зі своїм штабом у Бельведері в Пілсудського дня 9-го грудня о год. 8-ій вечером. По приході до Бельведеру Пілсудський прийняв їх у гостиннім сальоні. Панове взаємно собі представились, а опісля зістали запрошені на гостинне прийняття. Виглядало, що і Петлюра і Пілсудський, оба були заклопотані. Петлюра почував себе так, як почував себе колись англійський король Іван без Землі на еміграції. Іншого рода журбу мав господар дому. Цей розмишляв над тим, якби то “Симонові “без Землі” найбільше обіцяти, якнайменше дати, а якнайбільше забрати для себе. Остаточо Пілсудський пригадав собі польську приповідку, що: “На фрасунок добри трунек”. Петлюрі також подобалася ця народна мудрість, а тоді всі вхопили за стакани. Доценко каже, що коняк лився рікою до того степеня, що один з присутніх генералів Петлюри (Доценко подає його прізвище) не видержав “перегонів” і серед забави покинув товариство, подався до дому, побіджений коняком. Я дещо думаю інакше. Мені здається, що цьому генералові осточортіли розмови обох вождів на тему, як мають бути розпарцельовані українські землі

і що має Польща з них забрати, — і що він саме тому покинув це чесне товариство. Говорилося там напевно про те, що пізніше сконкретизувалося в т.зв. Варшавським договорі.

Гостинний дім маршала Пилсудського залишив Петлюра зі своїм штабом доперва на другий день, 10-го грудня, о год. 5-ій рано. (Доценко, том 2, книга 5, стор. 76 і том. 2, книга 4, стор. 351).

Проба замирення Петлюри з українськими більшовиками. Петлюра примусовим самостійником.

В листопаді й грудні 1919 р. уряд Петлюри вислав три делегації до більшовиків в справі переговорів про евентуальне замирення з більшовиками.

Одна делегація виїхала до Гомеля 2-го листопада 1919 року в складі Красовського, Гладкого і Неїла. Друга дня 3-го грудня в складі ес-серів: Ярослава і Петренка та старшини Камінського до Чарторії; третя 27-го грудня 1919 року в складі сотн. Петрика і чет. Вермієнка до штабу більшовицької армії в Курську. Підставою до висилки цих делегацій були інформації, які одержав уряд УНР від швейцарського комуніста Фрица Пляттена. Пляттен привіз з Москви такі відомості, що совітська Росія годиться на військову конвенцію з УНР проти Денікіна, що вона годиться очистити певні терени України від свого війська і готова розпочати з Директорією УНР переговори. Це все мав ніби ухвалити Центральний Комітет комуністичної партії. Тут треба зазначити, що друга й третя делегації були вислані вже по підписанні умови Польщі з Лівіцьким дня 2-го грудня 1919 року в справі допомоги Польщі урядові Петлюри у війні з більшовиками за відступлення Польщі на власність західно-українських земель.

По зустрічі з Кристинським делегація довідалась, що Центральний Комітет комуністичної пратії такої ухвали ніколи не повзяв. Всеукраїнський Ревком (Мануїльський і Петровський), як “легальний уряд” Совітської України, пропонував Директорії передати армію Директорії під совітське командування, без гарантії збереження цілоти українських частин. Третій делегації в Курську було сказано, що більшовики нічого проти того не мають, щоб воїни Петлюри

склали зброю і розійшлися по домах. (О. Доценко, Літопис української революції, розділ 13, стор. 45).

Висновки з цієї імпрези такі, що висилка большевиками Пляттена до уряду Петлюри мала на цілі скомпромітувати Петлюру в очах поляків та не допустити до реалізації умови Польщі з урядом Петлюри, яка мала за ціль за уділення військової допомоги урядові Петлюри поляками у війні з большевиками, відступлення Польщі західньо-українських земель разом із Галичиною.

В той спосіб по неудачному романсі з большевиками та й по неудачній пробі домоворитися з Денікином зістав Петлюра поставлений в положення примусового самостійника, хоч на самім ділі, він самостійником ніколи не був і не бажав ним бути. Так собі закила з нього доля, а ще гірше закисть собі історія з тих, які Петлюру “промують” на самостійника.

ПОЛЬСЬКА ГОСПОДАРКА ЗА ЗБРУЧЕМ ПО ВИЅДІ ЗА ГРАНИЦЮ Д-РА ПЕТРУШЕВИЧА З КАМ'ЯНЦЯ ДО ВІДНЯ, А ПЕТЛЮРИ ДО ВАРШАВИ.

Було вже сказано, що д-р Петрушевич виїхав зі своєї головної квартири з Кам'янця до Відня 1919 року, а 17-го листопада ввійшли до Кам'янця і його округи польські військові відділи, запрошені отаманом Петлюрою. (О. Доценко, Літопис української революції, том 2, книга 4, стор. 323).

У Кам'янці Петлюра оставив головно-уповажного УНР Огієнка і очевидно цілий штаб урядовців, які були зайняті в різних державних установах УНР в Кам'янці — в міських і приватних інституціях, школах тощо. Тут треба зазначити, що в часі хаосу, який панував того часу в Україні, Кам'янець, який окупували галицькі військові частини і де стало перебував д-р Петрушевич зі своїм штабом — Кам'янець був одиноким островом, де ще голос мав закон, де не дійшов ще свавільний розгул революції, де не було бешкетів, сваволі, большевиків, погромів. В Кам'янці були достаточні засоби живности, уряди УНР урядували нормально, школи були також чинні, словом, у Кам'янці плило життя нормально. По приході поляків владу над містом і околицею перейняли польські частини, якими доводили ген. Краєвські і ген. Мінкевіч.

В короткому часі, по приході поляків до Кам'янця, ген. Краєвські видав наказ усім українським урядовцям, як державних, так і муніципальних підприємств, підписати наступну заяву:

“Обіймаючи становище урядника в цивільнім заряді східніх земель, прирікаю урочисто з цілої душі вірно служити вітчизні і польському народові. Завжди мати перед очима користь для польської держави і публічне добро після найкращого розуміння. Стисло перестерігати приписи права і урядові рішення відносно допоручених мені справ, зберігати урядові тайни, сумлінно і совісно сповняти обов'язки мого уряду, докладно виконувати доручення влади. Підтверджую це моє приречення моїм власноручним підписом і моєю честю”.

Дописка д-ра Огієнка: “Цю урочисту обітницю дають на підпис усім українським урядовцям в Кам'янці Подільським”. (Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 292).

А потім на терені, зайнятому польськими військовими відділами, розпочалися репресії супроти населення, мабуть тому, що населення відразу пізнало, що поляки не прийшли в Україну, як приятелі, а тільки, як захватчики українських земель. Ті, які їхали з Петлюрою до Варшави, писали, що слідує: “Рівного тепер уже не пізнали, повно військових, жандармів, поліції, вівіски перемальовані на польське, скрізь чути польську мову, швидко все це поляки зробили, бо вважали, що там, де вони, то все їхне . . . ” (Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 77).

Кур'єрів, які бажали їхати до Петлюри до Варшави або навпаки, з Варшави до Кам'янця, — поляки не перепускали, а то й арештували. Ніякої України нема і не буде. Жінкам витягали серги з вух. Дипломатичний гонець Гомзін оповідав, що знушання переходили всякі границі, оповідав про образу української державности та Головного Отамана. Він хотів поповнити самогубство, стрілив до себе з револьвера і ранив себе. Від старшини Гайового (гінця Головного Отамана) відібрали все, навіть приватні речі і ніколи їх не повернули. (Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 79-86).

“Державне майно поляки ввесь час забирають і вивозять із Кам'янця. Силу вже вивезли. Нашу сторожу в багатьох місцях познімали, а поставили свою. Забрано українського майна на мільярди карбованців. На базарах прода-

ється теж немало українського майна польськими жовнірами. Прошу самих рішучих протестів". (О. Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 129. Лист Огієнка до С. Петлюри).

Лист Огієнка до А. Лівіцького у Варшаві з 25-го грудня 1919 р. (Доценко, том 2, книга 5, стор. 130 і 131).

"З державним майном, що залишилося в Кам'янці, вже покінчено. До ниточки все вивезено, вивезено на мільярди карбованців. Силу приватного майна заграбовано і вивезено. Зруйновано все, навіть телефони повітового земства. Цукру і муки немає. Голод дивиться в очі всім. І все це дякуючи новим хазяям. Кур'єри з Кам'янця не пропускаються. Фляг наш зірваний і потоптаний ногами. Портрет Шевченка спалений і т. п. Міліція українська звільняється — прибула польська міліція. Ніодна влада не поводитися так з населенням, як тепер. Мою заяву, з приводу забирання майна без квитків, названо ультіматом. Вивожено цукор, спирт і тютюн. Операціями тими керує провідник військової групи підполк. Залускі".

Міністерство закордонних справ УНР в Кам'янці до голови дипломатичної місії А. Лівіцького, вересень 1919 р. (О. Доценко, як вище, том 22, книга 4, стор. 84).

"Відбуваються самовільні напади польських частин на спокійне населення і нечувані яскраві злочинства, присилування селян до новітньої панщини — на річ бувших землевласників — поляків, конфіскація державного збіжжя, продуктів з цукроварень, дикі рабунки селян не без проливу крові — це щоденні болючі явища, арештування урядовців української влади, касування українських державних установ — вжити заходів, щоб припинити згадані надужиття і злочини".

"Пацифікація" кам'янецької хлоп'ячої духовної школи і шкільної церкви. (О. Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 331).

"Поляки забрали зі школи всі шкільні залізні ліжка, дошки до них, крісла, столики, підлога вирубана, двері в будинку попсовано, одвірки вирізано, труби подопроводні частинно знято, кранів нема, порцелянові стульчики у відхідниках всі побиті. Шафа з книжками для учнів розбита і майже всі книжки подерто і розкинено по всіх будинках".

Шкільна церква.

“На престолі не знайдено ніякого облачення. Жертвенника зовсім нема. Царські врата одчинені, кадило і лямпади побиті і валяються по підлозі. Великий ківот для образів Кирила і Методія поламано, а самий образ роздертий. Богослужбну одягу викинено з комоди на підлогу, ківот для плащаниці розбито і самої плащаниці немає. Дроти електричні в церкві зірвано, тафлі з половини вікон забрано. Забрано також п'ять аналоїв з покривалами”. (Смотритель школи А. Несоловський — лист до уряду УНР з 30-го квітня 1920 року).

Відбувалися також масові арешти українців на зарядження ген. Мінкевича. Арештували міністрів, професорів університету, студентів, скавтів за українські емблеми, арештовано д-ра Огієнка, голову Української Національної Ради Корчинського, арештовано навіть А. Ливицького, творця Варшавської угоди, а то в лютім 1920 р. Про цю свою пригоду А. Ливицький доніс урядові УНР, як слідує:

“Був я арештований і судимий ще за царських часів. Ну так, тож була масляниця. Знав, що тебе арештують за ідею і самопочуття було добре і поводитись з уважаниєм. А тут противно і гнусно. І за що? Чого цим полякам треба. Обчистили нас зовсім та ще й арештувати? Міг я не піти, але що було б з того — прострілили б, як собаку і вічна тобі пам'ять на попелищі. Да, знаєте, самопочуття українського міністра та ще й на своїй землі, самопочуття огиди і разом своєї ж зневаги і приниження, не кожному відоме. Поводились, як зі звичайним злочинцем. Мінкевіч усе допитується про большевицьку організацію серед нас. Що йому було, на милість Бога, відповідати”.

Результат цієї польської господарки в Україні був той, що населення втікало масово до большевиків, говорячи, що ліпша смерть, як польська гостинність. (О. Доценко, як вище, том 2, книга 5, стор. 169, 130, 166-168).

Щоб читач знав, який був відсоток польської людности на українських теренах, які Петлюра відступив Польщі, то, покликуючись на польську статистику, зладжену професором Крижановським і Команецьким, скількість поляків у поодиноких округах західньої частини Волині представляється, як слідує:

	<u>Українці</u>	<u>Поляки</u>
Крем'янець	80.72%	3.00%
Острів	76.68%	6.00%
Рівне	60.48%	9.90%
Дубно	68.22%	6.51%
Ковель	78.49%	4.59%
Луцьк	56.96%	9.70%
Володимир Волинський	72.09%	8.37%

Зазначується, що ці цифри походять з польських джерел, а саме, статистичного твору проф. Крижановського і проф. Комаецького. Відсотків населення інших націй не подається.

Як хто бажав би познайомитися докладніше з практиками поляків на українській землі того часу, то раджу переглянути твір О. Доценка п.н. "Літопис української революції", том 2, книга 5, стор. 292-398.

Лист головноуповаженого д-ра Огієнка до уряду УНР у Варшаві, датований з 5-го грудня 1919 р.: "Нам зовсім незрозуміла Ваша політика, незрозумілі Ваші вирази, що уряд (УНР) приїде до Кам'янця. Мені офіційно заявлено, що Кам'янець і повіт, то Польща і другої влади крім Польщі тут не буде. Земство буде скасоване. Інституції урядові теж. Урядовці будуть пущені по миру . . . А офіційне оповіщення коменданта міста Кам'янця звучить: "Кам'янець приєднується до матері Польщі", а далі почався організований гвалт, реквізиції, арешти і труси. Ситуацію спасали карбованці, бо до грошей мали поляки великий респект". (О. Доценка, як вище, тм 2, книга 5, стор. 127 і 128).

Вищезгадані письма уряду УНР в Кам'янці до уряду Петлюри у Варшаві зістали цитовані з твору О. Доценка: "Літопис української революції", без зміни тексту і правопису.

АГОНІЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ.

Не судила однак доля врятуватися Галицькій Армії. При кінці січня 1920 року начальна команда УГА мусіла під натиском большевицьких воєнних сил відкликати свої боєздатні відділи з району Вінниці й відступитись на полудне, а начальна команда УГА обрала Балту за свій осідок. Хворих

залишено в лічницях у Вінниці під опікою старшин УГА, призначених до цього. У Вінниці і околиці зареєстровано тоді в лікарнях 8.743 хворих на тиф вояків, а крім того багато хворих, які знайшли приміщення поза лікарнями, не враховано з різних причин до урядового реєстру. Понадто зареєстровано в цьому окрузі 2.019 приватних осіб галичан, які перейшли з УГА Збруч у липні 1919 р. Багато цивільних осіб ухиялося також від реєстрації з обави приходу до Вінниці большевиків. Можна було прийняти, що по відході начальної команди з боездатними відділами з Вінниці, у Вінниці й окрузі позістало около 15.000 осіб-галичан. У Вінниці також позістала частина старшин Галицької Армії та декілька лікарів для опіки над хворими та для нагляду за військовим майном, яке відходяча начальна команда не змогла на час усунути.

З уваги на те, що до Вінниці зближались большевицькі частини, **яких здержати не було кому**, колегія галицьких старшин, які осталися у Вінниці, зорганізували по обширних конференціях з Затонським, з КПБУ і боротьбістами революційний комітет УГА, який заключив 31-го грудня 1919 року у Вінниці з представниками большевиків договір, у якому було, між іншим, сказано, що: “Українська Галицька Армія зриває союз з військом Денікіна, проголошує себе **Червоною Українською Галицькою Армією** і приєднується до революційної армії РСФСР. ЧУГА задержує своє військове майно. ЧУГА буде включена в Червону Армію, як автономна військова формація і буде боротися на проти-польському фронті за визволення Галичини від польської займанщини. ЧУГА не буде вжита проти військ УНР і зосереджується в районі Вінниці. Командування Червоної Армії забезпечить ЧУГА харчами, ліками, санітарним персоналом, а по реорганізації военним матеріалом. ЧУГА організує свою власну комуністичну партію і її члени обсаджують всі політичні в ній становища”. Цей договір підписали представники Ревкому.

Провідником Галицького Ревкому обрано д-ра Давида, а коли цей захворів на тиф, передано провід Ревкому в руки Никифора Гірняка.

Праця Ревкому: на засіданні Ревкому 2-го січня 1920 року постановлено устійнити і списати залишене військове майно УГА, нав'язати контакт з начальною командою УГА, повідомити населення про підписання договору з большеви-

ками та створити галицьку комуністичну партію. Для праці в справах, у яких Ревком не мав працювати, призначено також для поодиноких членів Ревкому обсяг і терени праці, а то: для контакту з офіційними большевицькими установами і офіційними особами, для нагляду над лічницями та складами лічничих засобів, над санітарним персоналом, над евіденцією хворих, над видавництвом органу Ревкому “Червоний стрілець” і т. п.

В тому часі стало ясным також для всіх, що боездатні відділи УГА, які опустили Вінницю під натиском большевиків у січні 1920 р. і відступили на полудне в район Балта, не зможуть навіть спільно з відділами Денікіна опертися большевикам. Неможливим було також для УГА перейти Дністер до Румунії супроти спротиву Румунії. До Польщі перейти ніхто не бажав. У цій ситуації також у Балті на жадання колегії старшин у перших днях лютого 1920 року зістав зорганізований Начальний Ревком УГА. Оба Ревкоми — Вінницький і Балтанський — ставили собі за мету зберегти в тих трагічних часах цілість УГА і приготувати збройну силу на евентуальні бої, які в тих неспокійних часах могли несподівано вибухнути. Ходили поголоски, що Антанта організує інтервенцію в полудневій Україні в обороні Денікіна; приготвлялася війна Польщі і Директорії зі совітами, тому треба було зберігати цілість армії на всякі можливості. В половині березня розв'язано Вінницький Ревком, а його агенди перейняла управа міста Вінниці.

Гірка недоля генералів УГА.

Начальний Ревком УГА в Балті, створений 10-го лютого 1920 року, почав свою діяльність тим, що наказав арештувати обох командуючих генералів УГА: О. Микитку і А. Ціріца. Цим приготвлювано ґрунт для переговорів з большевиками про реорганізацію УГА. Степан Шухевич у своїх “Споминах з Української Галицької Армії 1918-1922” про арештовання генералів УГА пише, що слідує: “Мушу признати, що я з таким наказом зовсім погоджувався. Треба було хоч на деякий час усунути людей (генералів), що вперто провадили армію на полудне з полишенням на дорозі на морозі і снігу тисячі хворих, що своїм судорожним придержуванням добровольчої армії і концепцією переходу за Дні-

стер витворили для армії просто вбивчі умови для переговорів з большевиками”.

У половині лютого 1920 року УГА була вже вся в руках большевиків. Генерали Микитка і Ціріц, арештовані отаманом Лисняком, сиділи на своїх квартирах під вартою чергових старшин. Першим старшиною, що вартував арештованих, був пор. Кость Мазуренко. У своїм недрукованім споміні він переповідає свою розмову з Микиткою і Ціріцом. Генерали сиділи в одному переділі, а Мазуренко в коридорі на кріслі. В певнім моменті Микитка відхилив двері свого переділу і спитав Мазуренка, чи можна залишити двері відкритими, бо йому бракує повітря. Мазуренко станув “на струнко” і дав на це свою згоду. Помітивши прихильність Мазуренка, Микитка розпочав з ним розмову словами: “Доборолась Україна до самого краю”. Слова ці зворушили Мазуренка і він в обережній розмові запропонував Микитці сховатися в одному українському домі на передмісті Балти, у брата М. Грушевського. Але Микитка рішуче відмовився. Він не хотів покидати УГА. Ціріц скаржився на УГА, на арешт генералів і назвав його бунтом проти влади. Микитка боронив нашу армію і її старшин та й твердив, що арештування генералів — це була konieczність у безвихідному положенні. Одинокий вихід, який був можливий, це угода з большевиками. У своїх споминах оповідає Шухевич (том 4, стор. 105-110) про видачу арештованих генералів большевикам, як слідує: “Дня 22-го лютого Военком одеської округи Краєвський (жид) жагадав, щоб дня 24-го обох генералів вислано до Вапнярки, а звідти їх, як военнополонених, відставити до большевицького Ревтрибуналу 14 армії. Ревком ЧУГА в Балті, повідомлений про це, рішив більшістю голосів задемонструвати проти жадання большевицького военкому одеської округи, бо евентуально судити їх має право Ревтрибунал ЧУГА, як єдино до цього компетентний. Тоді военком Краєвський жадав безумовно видання генералів. Генерали Микитка і Ціріц, повідомлені про цей наказ, зголосилися хворими. Їх оглянув лікар радянської бригади в Ялті, визнав їх хворими і рішуче неспосібними до транспорту. Але мимо цього балтський военком Самоходов наказав негайно перевести генералів до Вапнярки на його відповідальність. Це сталося 24-го лютого в полудне, а о 2-ій годині мав відійти поїзд, в яким треба було відставити генералів. По одержанні

наказу Самоходова, Гупаловський, член ЧУГА, спротивився видачі генералів і жадав категорично відмовити домаганням Самоходова. Зачалася широка дискусія, час наглив, бо до від'їзду поїзду було не цілих дві години. Склалося так, що за видачу і проти видачі була рівна скількість голосів. Проти видачі голосували: Волошук, Цап'як і Гупаловський. Я — каже Шухевич — здержався від голосування, бо я в останніх часах відносився до ген. Ціріца неприхильно. Тому можна було мене посудити про сторонництво, через те я не міг з чистою совістю заявитися за цією чи другою стороною. Та Волошук і Цап'як піднесли, що в такій важній справі не можна так хитро-мудро викручуватися від голосування. Тоді я віддав голос за видачею обох генералів і в цей спосіб мимоволі причинився до їх незавидної долі". Тут треба зазначити, що ані одеський большевицький военком, ані балтський не мали ніякої законної підстави вимагати видачі генералів УГА, бо УГА не була в полоні Червоної Армії, але її союзником, а тому ніякий большевицький военком не був управнений втручатися в діло УГА. Єдиною установою, що могла рішати про долю обох генералів, був начальний ревком УГА. А далше розповідає Шухевич про долю арештованих генералів, що слідує: "Між старшинами і стрільцями, які знали особисто ген. Микитку, видача його большевикам викликала великий жаль. Не можу не зазначити ще одного: коли видачу генералів визнає хтонебудь скандалом, то за цей вчинок не може під ніякою умовою впасти якебудь п'ятно на УГА, а тільки щонайбільше на тих чотирьох людей, які голосували за його виданням. І тому, окрім мого власного назвиська, не подаю назвиськ тих осіб, що голосували за видачею генералів". Про останні хвилини ген. Микитки оповідає д-р Максимчук, в'язень у таборі Кожухів, що слідує: "Ген. Микитку по арештуванні відставлено до Бутирської тюрми в Москві разом із ген. Ціріцом. З ним поводитися там дуже суворо, давали поганий харч, забрали зн його останній плащ і коц, а залишили його в самому щоденному зношеному одязі. Опісля переведено його з Бутирської тюрми до концентраційного табору в Кожухові, а ген. Ціріц залишився в Москві з причини хвороби". "Можу з цілою рішучістю" — оповідає д-р Максимчук — "ствердити, що впродовж місяця червня 1920 р. щонайменша три рази приїздили до Кожухова представники ВЧК і представники військових установ і

пропонували ген. Микитці посаду командира корпусу на західньому фронті. Але Микитка за кожним разом заявляв, що він воліє бути стрільцем своєї армії ніж генералом червоних. А далше заявляв, що він не визнає влади совітів і їм ні за яку ціну служити не буде". Далше оповідав д-р Максимчук, що большевики пропонували ген. Микитці вступити до комуністичної партії і прийняти команду над червоним корпусом на фронті або в запіллі, обіцяли йому свободу і всі військові почесті команданта, але ген. Микитка не прийняв большевицьких пропозицій. Також у червні приїздили до ген. Микитки два або три рази представники ВЧК поновно з тією самою цропозицією, але Микитка рішуче відмовився. В першій половині серпня два червоноармійці вивезли Микитку до Москви, звідки він уже не вернувся. Найімовірніше, що його разомз ген. Ціріцом розстріляли в Москві, бо від того часу пропав за ними будьякий слід". Так героїчно загинув ген. Микитка, а так само героїчно загинув ген. Ціріц. Ген. Ціріц був принципово вороже наставлений до большевиків. Він твердив, "що союз з большевиками — це добровільне накладання собі петлі на шию. Большевикам незнані ні людські закони, ні гуманність. В них нема ні душі, ні совісти. Для Галицької Армії вони не мають ніякої пощади".

Ген. М. Тарнавського самочинно арештував у Балті старшина Гадзінський, а побоюючись, щоб стрільці УГА не визволили його силоміць, він поспішно віз його на залізницю. В дорозі у поспіху перевернув якусь жидівку. Зчинився великий крик, позбігались люди і червоноармійці. Виявилося, що на возі сидить ген. Тарнавський. Гадзінському наказали відпровадити його до польового штабу УГА. Там колишній полковник царської армії Іванов звільнив генерала з-під арешту на слово чести, що Тарнавський без дозволу не виїде з Балти. Це дало можливість генералові врятуватися від большевицької кулі. (Гляди: "Останній акт трагедії УГА", Никифор Гірняк, стор. 133-146).

Большевицький уряд не додержав однак умови з 31-го грудня 1919 року в предметі забезпечення ЧУГА в місці її постою харчами, медичним устаткуванням, ліками та одягом, у наслідок чого тиф і різні інші хвороби ширилися навіть між тими, яким вдалося перебороти вже раз тифову хворобу. Інтервенції і жадання дістати потрібні матеріали кінчилися обіцянками, які не були сповнені. Крім того боль-

шевики арештували, а то й розстрілювали старшин УГА, а також цивільних галичан, які перейшли Збруч з УГА від різними претекстами. Арештовано також вождів УГА: ген. Микитку й ген. Ціріца.

Реорганізація Української Галицької Армії.

На нараді у Вінниці 9-го березня 1920 року поставив Затонський за предмет нарад в начальній команді Галицької Армії справу реорганізації УГА. Пропозиція йшла в тому напрямі, щоб УГА розділити на три червоні бригади. Це, очевидно, касувало автономію УГА та її цілість. Начальним вождем тих бригад мав стати Порайко, начальником польового штабу був назначений полк. Іванов, а його помічником Солодуб. Загальний стан усіх трьох бригад по реорганізації становив 17.000 осіб у піших полках і понад 20 батарей. Нездібні до військової служби, а то реконвалесценти, урядовці, духовники, військові судді, учителі і т. п. мали бути відставленні до диспозиції польового штабу УГА в Києві.

В другій половині березня 1920 року переведено ці бригади в район Бердичева на проти-польський фронт. На початку квітня до штабу другої бригади (сотн. Головінський) явилася жінка-кур'єр від полк. Удовиченка, команданта дивізії УНР по польській стороні, з листом, у якому було повідомлення від головного штабу УНР для ЧУГА, що польська і українська армії розпочнуть вкоротці наступ проти большевиків. Була в листі вказівка, щоб бригада ЧУГА перебилася на заплічче большевицького фронту і злучилася там з армією Павленка, що діяв у большевицьким запіллі під час т. зв. зимового походу, **коли б це було можливе**. В противному разі належало перейти на польський фронт до дивізії Удовиченка. З причин далекої віддалі, до армії Павленка не було можливості дістатися, а тому друга бригада (сотн. Головінського) і третя бригада (сотн. Станімір) зробили дня 23-го і 24-го квітня протибольшевицький переворот. Вони отворили в трьох місцевостях на просторі кількадесять кілометрів большевицький фронт та перейшли на польську сторону.

Причини переходу 2-ої і 3-ої бригади УГА від большевиків на польську сторону. Опінія начальника оперативного відділу в штабі 2-ої бригади, сот. М. Луцького.

У своїх “Увагах до протибольшевицького перевороту ЧУГА в квітні 1920 р.” пише автор М. Луцький: “При існуючим недовір’ї до нас зі сторони червоних, за фронтом бригад були розташовані дві червоні армії — 12 і 14 — та ще ударна червона кіннота Котовського, що була пострахом фронту. Біля 10 квітня 2-гу бригаду відвідав большевицький командувач 12 червоної армії армії Муралов (якій підлягала 2-га бригада) з розпорядженням від головного штабу червоної армії про зміну в організації ЧУГА на фронті. Три бригади ЧУГА будуть негайно поділені і долучені окремими малими відділами до червоних дивізій. Він лишив також наказ про негайну підготовку до наміченої реорганізації фронту перед передбачуваним польським наступом. Цей наказ був розрахований на нехибне знищення до решти Галицької Армії перерішив переворот”.

Доля 1-ої бригади ЧУГА.

Перша бригада ЧУГА осталася однак при большевиках і билася з польськими військовими відділами, які з відділами Петлюри ввійшли в Правобережну Україну, — зістала однак у Панівцях біля Хвастова окружена поляками і взята до неволі. Частині старшин вдалося добитися до 3-ої дивізії Удовиченка і з ним злучитися. Відділи Шепаровича злучилися з повстанською групою Волинця, а опісля злучилися з армією Павленка. Всі ці вояки, які будьто добровільно перейшли на польську сторону (1-ша і 2-га бригада), будьто зістали взяті до польської неволі, були роззброєні поляками і вивезені до таборів у Польщу, головно до Тухолі, звідки декому вдалося втекти через Німеччину до Чехословаччини. (Никифор Гірняк, Останній акт трагедії Української Галицької Армії, стор. 161-164).

Поступово розпустили поляки полонених додому, багато однак з них померло в таборах на тиф і інші хвороби. Інша частина галицьких вояків під час роззброєння галицьких частин поляками прилучилася з ген. Кравсом до Херсонської дивізії відділів Петлюри. Їм вдалося разом із ген.

Кравсом перебитися в часі польсько-більшевицької війни в червні і липні 1920 року в район Товмача в Галичині і через Карпати дістатися на Чехословаччину. Кільки тисяч галичан залишилося в Україні між більшовиками. Їх переважно винищили більшовики, а лише небагатьом вдалося вернутися додому.

Так трагічно закінчила Галицька Армія свою героїчну епопею і свою фізичну екзистенцію в обороні рідної Галицької Землі. В безперервних кривавих боях із наїздником вона застелила обильно своїми кістками і своєю кров'ю нашу поневірювану на протязі 600 літ чужинцем землю, а непохитною вірністю своєму Президентові і своєму Національному Урядові, своєю карністю і організованістю вона вказала для будучих наших поколінь наше беззастережне право на нашу власну державність на нашій землі та шлях до її визволення.

Надійде час, що з кісток їх і крові зродиться мстник, який вимете ненаситних ворогів з нашої землі і приверне їй волю.

Безсмертна слава вам, ще живучі ГЕРОЇ-члени Галицької Армії, а вічна пам'ять тим, які віддали своє молоде життя за волю Галицької Землі і за крашу долю її дітей. Діти Галицької Землі ніколи не забудуть їх вікопомних зусиль та жертв життя їх батьків добитися волі для Галицької Землі і не забудуть непримиримого їх Вождя, д-ра Євгена Петрушевича, який у боротьбі за її волю погас на чужині в крайнім недостатку, але ніколи не пішов ворогам на службу і ніколи не погодився віддати Галицьку Землю лукавим нашим сусідам. Це дороговказ для наших будучих поколінь — дітей Галицької Землі.

Пісні воїнів Галицької Армії.

Коли ви вмирили, вам дзвони не грали
Ніхто не заплакав за вами,
Лиш в чистому полі ревіли гармати,
А зорі вмивались сльозами.

Коли хоронили вас у темну могилу ,
Від крові земля почорніла,
Під хмарами круки стадами літали,
А бурею битва греміла.

На ваших могилах хрести почорніли,
Калина додолу зігнулась,
Спіть, хлопці-соколи, ми гостримо зброю,
І ждемо на поклик до бою.

Засумуй, трембіто,
Та по всьому світу,
Що зів'яло галичанам
Сорок тисяч квіту.

Засумуй, трембіто,
Та на все Поділля,
Щоб не ждала дівчинонька
Хлопця на весілля.

Засумуй, трембіто,
Та на всі Карпати,
Щоб не ждали сина з війни
Ні отець, ні мати.

ЖАХЛИВІ ВІДНОСИНИ В ПОЛЬСЬКИХ ТАБОРАХ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЇНІВ АРМІЇ ДИРЕКТОРІЇ, ВОЇНІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ І СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ.

Відносини в таборах інтернованих були дійсно жахливі. Розходиться тут про інтернованих з часу від 1-го січня 1920 р. в таборах у Рівному, Луцьку, Берестю Литовським, Модліні, Домбю і інших таборах. Коли вістки про долю інтернованих дісталися до уряду Петлюри, який в тому часі перебував у Варшаві, уряд Петлюри дістав зіволення від польської влади вислати до таборів комісію в складі старши-

ни Горшківського і четаря Стукала для провірення фактичного стану речі. Вернувшись із цієї поїздки, вищезгадана комісія звітувала дня 22-го січня 1920 р. слідуюче: “У Рівному в кошарах є понад 300 хворих людей. В кошарах на першому поверсі хворі лежать просто на підлозі, немаючи підстилки і накриваються своїм одягом. Лежать тісно один при одному. Рядом лежать такі, що не отримали білизни, а носять свій верхній одяг, в якому є воші, хоч одяг перейшов дезинфекцію. В бараці мешкає 128 козаків і старшин наддніпрянців, 120 галичан і декілька родин збігців. До виходка провадять по одному чоловікові. Води в бараці нема. Померлих складають на відкритий віз у різні боки головами і нічим не прикриваючи відвозять до каплиці, де скидають, як дерево з розмахом на підлогу. Щоб вкинути в каплицю пізніше привезених, ходять по трупах скинутих раніше. Був час, коли 80 трупів лежало в каплиці впродовж цілого місяця. Могили копають округлі і викидають у них трупів без рахунку і запису. Одна з ям, повна трупів, числом 30 до 35, була незасипана на протязі півтори тижня. Засипка на деяких могилах не більша, як одна четверта аршина грубости. Великих могил є чотири, по 35 приблизно трупів, менших — по 3-6 трупів, почислити ніяк не можна, бо їх уже недобре видно, але приблизно є їх до 20. Жадних знаків на цьому полі смерти нема. Хто вкинутий у яму, коли, скільки є в могилі людей — невідомо”. (О. Доценко, Літопис української революції, том 2, книга 5, стор. 154-156).

У Луцьку — в кошарах 359 чоловік старшин і декілька козаків. Сплять на цементовій підлозі без підстилки, накриваючись тим, що мають на собі. Завдяки великій кількості мешканців в помешканні брудно, вошей не можна вивести, бо нема засобів до цього. Хворі лежать на паперових, брудних матрацах з вошами, тісно один при одному. В деяких камерах такий сморід, що трудно витримати. Проводжаючий мене завідуючий не видержав і “вирвав”, себто втік. Не в усіх камерах тепло. Є тифозні з обмороженими ногами, вже почорнілими” (Войнаренко, До нової Полтави, стор. 241).

Про долю інтернованих у Домбю писав “Ілюстровани Кур’єр Цодзенни” в числі з дня 29-го вересня 1919 року, що в Домбю різні люди сидять цілими місяцями, а деякі майже рік, не знати за які провини і за що, бо нікого з них навіть

не переслухують і навіть не ведуть проти них ніякого слідства. Було там у тому часі около 6.000 інтернованих українців, а між ними чимало греко-католицьких священників”.

Не інакше було в інших таборах інтернованих, зглядно полонених. Наприклад, у таборі в Бересті Литовським в часі від 27-го липня до 4-го вересня 1919 року, себто за 38 днів згинуло з голоду, тифу і побоїв 724 інтернованих українців.

Варшавська газета “Роботнік” число 339 з дня 16-го жовтня 1919 року в своїй статті “Обози енцув” розказує слідуюче: “Відносини, які панують у таборах для полонених у Модліні, Бересті Литовським, переймають жахом. Табір для полонених у Бересті Литовським — це ганьба для польської держави. Умови в “Берестейських Букшопах”, або в форті Берга можуть довести до розпачу глядача. У Букшопі приміщено українців. Це давні табори і російські хліви та бараки, збудовані німцями, в деяких немає навіть прич або дошок, тільки долівка — це приміщення бранців. Про солому немає мови, — долівку полонені вистелюють бадиллям або бодяччям. Вікон нема, навіть одвірки понищені. Ці умовини в злуці з голодуванням, якого розміри більшали із-за крадежу військових функціонерів, витворили з табору полонених прямо табір трупів. Два місяці тому з табору, що числив біля 6.000 полонених, виносили кожного дня 50 до 100 трупів. Розпаношилася тоді дезинтерія, яка вбивала виголоджених. В одному місці при епідемічному шпиталі трупи лежали біля три тижні непохоронені, що аж щурі їх обгризали. Померших хоронять так мілко, що тіла вистають із землі. Так, як тепер виглядають українські бранці в таборах, можна собі уявити тільки смерть. Деякі і говорити не можуть. Не ходять їсти, бо ті вже не ворохнуться до смерті, такі безсилі. Коли всі виходять з табору по їжу і стають рядом — справжній похід смерті. Голодні і померзлі. Ідять чорні ягоди з дикого бозу, навіть траву. Вибирають нестравлені зерна з кінських відпадків і печуть їх з лущинками. Ледве йдуть, коли на приказ мусять їти; коли оправдуються, що годі їм скоріше йти, дістають кольбами. А б’ють жовняри здорово, бо що ж із нього, коли він і так не поживе. Деколи просить такий: “Вбий, паночку, остогидло голодувати”. Від ударів кількох умерли, заслабли були й не видержали. Познаньчик плутоновий постійно ходить із палкою, б’є, де попаде, тут

трапить у голову, там в очі, — кільком навіть повибивав очі. З розпачу кілька скочили в Буг, де потонули, кілька підрізали собі горло, — страшне. Були там комісії з польського сойму, мала наступити поправа відносин. Час, щоб засуд і кара за ці злочини не обмежилася на словах, час це лихо передати прилюдному осудові". (Войнаренко, До нової Полтави, стор. 239).

Пісня інтернованих воїнів.

Ми по таборах і тюрмах
Терпіли злидні-горе
За тебе, рідний краю наш,
За тебе, наш народе.

Тухоля, Домбе і Бересть,
Луцьк, Рівне і Бригідки.
На суд страшний підуть колись,
Як достовірні свідки.

І скажуть правду в очі всім,
Хто нас карав без права,
І буде радість місто сліз,
А замість ганьби слава!

ДІЯЛЬНІСТЬ Д-РА Є. ПЕТРУШЕВИЧА НА ЕМІГРАЦІЇ.

По виїзді з України д-р Петрушевич поселився у Відні і там створив закордонний галицький уряд, зложений із членів націонал-демократичної партії і партії радикалів з міністром заграничних справ д-ром Костем Левицьким. Уряд опікувався галицькою еміграцією, яка численно була зібрана у Відні, притягнув до праці галицькі наукові сили для вироблення основ державного ладу для Галичини та кодефікації права. Уряд Петрушевича не визнав Варшавської угоди і гостро протестував проти неї.

З огляду на те, що галицька справа не була до того часу вирішена Антантою, уряд Петрушевича розвинув через

**ПРЕЗИДЕНТ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ Д-Р ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ ЗІ
СВОЇМ УРЯДОМ НА ЕМІГРАЦІЇ У ВІДНІ В 1920 РОЦІ.**

Сидять із ліва: Лев Петрушевич, Лев Сироїчковський, д-р Кость Левицький, д-р Євген Петрушевич, Володимир Сінгалевич, д-р Роман Перфецький, д-р Ярослав Селезінка, Мирон Гаврисевич. Стоїть за д-ром Р. Перфецьким: Ольга Бассарабова. У горішніх рядах: д-р О. Марітчак і проф. В. Біберович.

свої місії широку дипломатичну діяльність, висилаючи ноти до мирової конференції в Парижі і Союзу Народів, в яких жадав признання незалежності і суверенності для Галицької Держави. Коли при кінці червня 1920 року заломилася польська офензива на Київ, а большевики підходили під Варшаву, тоді Найвища Рада договорилася з Польщею в Спа 10-го липня 1920 року на скликання конференції до Лондону з представниками Польщі, большевицького уряду, Латвії, Литви, Естонії, Фінляндії і делегатів Східньої Галичини для вирішення всіх спірних справ держав східньої Європи та замирення заінтересованих урядів з ССРСР. Тоді також проголосила Найвища Рада, що границю між Польщею а Галицькою Державою має творити ріка Сян, при чому однак Перемишль мав остатися по польській стороні. (Лінія Керсона). Большевики однак не погодилися на пропоновану конференцію і конференція не відбулася. В короткому часі зістали большевики відперті з-під Варшави польською армією, у висліді чого обі воюючі сторони заключили 20-го жовтня 1920 року перемир'я, а 18-го березня 1921 року підписали мировий договір у Ризі. На підставі цього договору погодилися большевики признати Польщі з дрібними змінами границь ці всі території, які уряд Директорії признав Польщі Варшавським договором. Галичина, очевидно, припала на підставі вищезгаданого договору Польщі. Д-р Петрушевич вислав на конференцію до Риги делегацію під проводом д-ра Костя Левицького, яка протестували проти того, щоб конференція вирішила справу Галичини, доводячи, що справу Галичини по думці Сен Жерменського договору має вирішити Антанта. Обі договірні сторони однак не взяли під увагу протесту галичан.

В листопаді 1920 року д-р Петрушевич вислав делегацію на загальні збори Союзу Народів у Женеві, яка жадала вирішення справи Галичини. Делегація добилася певного дипломатичного успіху, бо Рада Союзу погодилася 23-го лютого 1921 року предложити українські домагання до вирішення Раді Амбасадорів, яка заступала Найвищу Радю Антанти з зазначенням, що Польща є тільки військовим окупантом, а сувереном Галичини є держави Антанти, по думці Сен Жерменського договору Антанти з Австрією. Рівночасно предложив уряд д-ра Петрушевича союзним державам проєкт конституції майбутньої Галицької Республіки, в якому

було сказано, що мешканці Галицької Держави — українці, поляки та жиди будуть користуватися однаковими правами в Галицькій Республіці. В результаті цих заходів загальні збори Союзу Народів висловили 27-го вересня 1921 року побажання, щоб Рада Союзу звернула увагу союзним державам на konieczність вирішення справи Галичини в найкоротшому часі.

Поляки, не будучи певні виграної в галицькій справі, а то з огляду на те, що Антанта проголосила клич самовизначення народів, робили старання за посередництвом майора Мадейського і графа Станислава Лося зговоритися з галицьким урядом у справі Галичини. Д-р Петрушевич був у засаді за переговорами, але інші члени уряду з д-ром К. Левицьким та члени Української Національної Ради, які були в тому часі на еміграції у Відні, противилися категорично всяким переговорам із Польщею, пригадуючи, що поляки не раз робили вже з українцями перед війною різного рода умови і давали різні обіцянки, наприклад, “нова ера”, але ніколи не додержували їх. Всі вірили, що засада самовизначення народів, проголошена американським президентом Вільсоном, переможе польські імперіялістичні апетити. Таким чином не дійшло до ніяких розмов між українцями а поляками.

Облудна обіцянка поляків признати для Галичини автономію.

Не мігши добитися від українців безпосередньо згоди на прилучення Галичини до Польщі, поляки вжили іншого засобу, щоб повалити слушні жадання українців добитися від Антанти признання державної незалежності для Східньої Галичини. В тій цілі польський сойм ухвалив 26-го вересня 1922 року закон про воевідську автономію для Східньої Галичини, а поляки зобов'язалися крім того заснувати для українців університет, Рада Амбасадорів, якій Антанта передала до вирішення справу Галичини, як своєму органі, прийняла польські уступки за достаточні для заспокоєння українських претенсій і на цій підставі признала дня 15-го березня 1923 року Східню Галичину без жадних застережень Польщі. Тут треба зазначити, що польський уряд по признанні Польщі Галичини не впровадив, а навіть не пробував впровадити в життя т. зв. воевідської автономії, ані не заложив українського університету, до чого перед признанням Галичини Польщі виразно зобов'язався перед Антантою.

По остаточнім вирішенні справи Східньої Галичини д-р Петрушевич розв'язав свій уряд у Відні і всі його представництва і місії. Емігранти з Галичини почали вертатися до краю. Передумовою повороту була потреба визнання польської державности в Галичині. Не вернувся однак до Галичини д-р Петрушевич і ніколи не визнав польської державности в Галичині. Він вважав себе мандатором Галицької Української Національної Ради, яка даних йому доручень і повновастей не відкликала. Тому вважав Петрушевич за свій обов'язок бути дальше репрезентантом Галицької Землі на міжнародному полі і репрезентантом її стремління до незалежного життя. В тім напрямі він вів також політично-пропагандивну працю в міжнародніх колах.

Під натиском польського уряду відмовила австрійська влада д-рові Петрушевичеві, непримиримому борцеві за волю Галицької Землі, права побуту на території Австрії. Те саме зробив також чехо-словацький уряд. Д-р Петрушевич виїхав з Відня до Німеччини, осів у Берліні і звідти провадив далі свою політичну діяльність, звертаючись час від часу до світових потуг з нотами в обороні галицького населення перед польським терором, зокрема в часі т. зв. паціфікації. Помер д-р Євген Петрушевич 29-го серпня 1940 року в Берліні і там зістав похований на кладовищі св. Гедвіги, Берлін Н. 4, Лізенштрассе 8.

Товариство Українських Правників-Емігрантів у Торонті побудувало власним коштом пам'ятник на могилі д-ра Петрушевича в Берліні на кладовищі св. Гедвіги, а належність за місце під гріб зістала заплачена до року 2000 в заряді кладовища.

Восени 1921 року наш Митрополит Андрей Шептицький вибрався зі Львова на відвідини українських колоній на американському континенті, то є в Злучених Державах, Канаді, Бразилії та Аргентині. По дорозі в Америку Митрополит якийсь час задержався у Відні і відбув там розмови з президентом д-ром Є. Петрушевичем і д-ром К. Левицьким, в тому часі міністром закордонних справ ЗУНР. Йшлося про рятування справи Галицької Держави. Д-р Петрушевич просив Митрополита, щоб він інтервеніював у західньо-європейських урядах за признанням незалежности і суверенности

для Галицької Держави. Митрополит пішов назустріч цим бажанням д-ра Петрушевича і мав розмови на вищезгадані теми в державних урядах в Парижі, в Італії і в Вашингтоні. Зі заходів Митрополита однак нічого не вийшло. Перемогла й цим разом французька ідея творити з Польщі мур, який мав відгородити большевиків від західнього світу на довгі часи.

ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ СПІВЖИТТЯ ПО ОКУПАЦІЇ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ ПОЛЯКАМИ В ЧАСІ ВІД ЛИПНЯ 1919 Р. ДО ВЕРЕСНЯ 1939 Р.

Раз-у-раз трапляється так, що поляки, розсіпані на еміграції по цілому світі по втраті незалежності Польщі, пригадують собі “хронічно” при різних нагодах “Східні Креси”, себто українські землі, які на підставі Варшавського договору, а опісля Ризького договору Польщі з большевиками в 1921 році перейшли під владу Польщі проти волі українського населення, і були під її владою до 1939 року, а тепер в переважній частині опинилися зі Львовом в Советському Союзі. Конкретно — в границях т. зв. Радянської України. Пригадуючи собі ці землі, поляки потішають себе, що по упадку радянської влади на території давньої Росії, вони знову захоплять ці українські землі і привернуть на сході для нової Польщі границі з 1939 року. Поляки твердять, що т. зв. “Східні Креси” — це правна “власність” польського народу, оперта на історичних правах, культурних впливах, а що найважливіше, на мировім Ризькім трактаті з большевиками з року 1921, при тому завсіди з наївним натиском зазначають, що без “Східніх Кресів” із Львовом не може існувати Польща. Словом співають пісню, яку ми вже чули сто разів, а яка вже нас нудить.

І ось відносно недавно, з нагоди листопадових днів, пригадали собі знову польські патріоти в Америці “Східні Креси” і за посередництвом Польсько-Американського Конгресу, який відбував наради в Чикаго, подали світові до відома, що Холмщина, Полісся, Підляшшя, Волинь і Галицька Земля, зайняті перед 600 роками польськими королями, мусять належати до Польщі на підставі історичних прав.

Ці балачки Польсько-Американського Конгресу впровадили нас у добрий гумор, а наша відповідь наївним і легкодущим польським імперіялістам слідує: “Східні Креси”, себто Холмщина, Полісся, Підляшшя, Волинь і Галицька Земля, замешкані понад 7 мільйонами українців, — це корінно українська земля, над якою довгі віки панували наші славні руські князі. Це історичний факт, якого ніхто не може повалити. Відносно анексії цих земель польськими королями, то цей, зрештою, історичний факт не має під сьогоднішню пору ніякого значення ані правного, ані фактичного. Грабіжник, хоч би й ціле своє життя посідав зрабований ним предмет, ніколи не набуде на цього предмета права власності — саме тому, що грабіжник у злочинний спосіб прийшов у посідання цього предмету. Так говорять право. Стосуючи цю правну засаду до рабунку наших земель Польщею, треба категорично зазначити, що наш народ ніколи з цим рабунком не погодився і ніколи не визнав польського панування на його землях за правне і легальне. Наш нарід завжди з фанатичним упором боровся з різними польськими “плянами на знищення Русі” і не дався на своїх землях полякам ані знищити, ані зденаціоналізувати. Статистика населення, переведена в нормальних часах, себто до вибуху першої світової війни як на теренах, що належали до Росії (Холмщина, Полісся, Підляшшя і Волинь), так і на терені Східньої Галичини (в тому часі під австрійською владою), виказувала величезну більшість українського автохтонного населення над польськими колоністами і тієї української більшості не потрапили поляки знищити на українських землях, навіть в часі існування відновленої Польщі, хоч у тому часі, себто в роках від 1919 до 1939 вели проти населення цих земель нищівну акцію всіма адміністративними засобами, терором, потоптанням усякої моралі, етики й обов’язуючого в Польщі права. Так мається справа з історичними правами Польщі до наших земель названих поляками “Східні Креси”. Додати належить, що під сьогоднішні часи т. зв. “історичні права”, себто права до насильного панування одного народу над другим, оперті на збройнім підбою, взагалі не існують. Давні імперіялістичні держави, за винятком СРСР і ще деяких закутків в Африці, привернули підбитим через себе народам повну свободу. В наслідок цього повстало в останніх часах кількадесят нових суверенних держав в Азії і в Африці, а сотки мільйонів ко-

сооких, чорних і пів-чорних і пів-диких рабів, про яких існування мало хто знав, сталися вільними. З т. зв. “історичних прав” сміється тепер увесь світ, сміються навіть горобці на дахах, які пильно і хоробро боронять своїх гнізд перед інвазією іншого пташого роду, який бажав би залізити в їх гніздечка. А поширення польських культурних впливів на наших землях також не дає полякам права до загарбування наших земель. Зрештою, ми про ці культурні впливи ніяк поляків не просили і не просимо. Ми маємо свою власну і свою своерідну культуру, яка нам вповні вистарчає. Зрештою, поляки поширяли польські культурні впливи не для нашого населення, а тільки для своїх власних осадників і захожих із корінної Польщі, які зайшли до нас проти нашої волі, як експлоататори нашого народу. Якщо ж ідеться про мировий договір поляків із більшовиками в Ризі, на підставі якого більшовики відступили полякам наші українські землі (Східні Креси), а на який поляки тепер покликаються, як на правну підставу до володіння цими землями, — то, воістину, нам жаль поляків, що вони такі безгранично наївні. Чому так? Це тому, бо до земель, дарованих більшовиками Польщі, більшовики не мали жадного права. Вони продали полякам шкіру на живому ведмедеві, бо право розпоряджуватися своєю будучністю на тих теренах мав тільки наш нарід, а не чужа постороння сила. Більшовики, маючи в тому часі (червень, липень 1920 р.) невикінченого ще контрреволюціонера Врангля, старалися якнайскоріше ліквідувати свій фронт із Польщею, а тому, підписуючи мир із Польщею, дали Польщі з українських земель стільки, скільки Польща забажала. В мировім, однак, договорі, **заміщено на жадання більшовиків постанову, силою якої Польща зобов’язалася шанувати релігійні, культурні, національні і господарчі права українського населення у своїй державі.** Більшовики знали згори, що Польща цього застереження не виконає і що невиконання цього застереження стане претекстом до удару на Польщу в обороні “гноблених братів”. Польща прийняла цей Данаїв дар із рук більшовиків і підписала з більшовиками Ризький мировий договір.

А як виконувала Польща свої зобов’язання супроти галицького населення, це ми всі знаємо. Польська поліція і військо обсадили цілу Східню Галичину. Військо розстрілювало людей без суду і слідства, як, наприклад, композитора

о. Остапа Нижанковського, о. Підляшецького і його співпрацівника в Монастириськах, державного секретаря Мартинця з цілою урядовою місією. Майже всю нашу інтелігенцію, свідоміших селян і робітників у числі понад 150 тисяч запроторено в концентраційні табори в Домбю, Тухолі і Бересті, де вони в наслідок заразливих хворіб масово вигибали. Наші землі залито польськими осадниками, спровадженими з корінної Польщі. В Галичині запроваджено режим терору. Знищено громадську, повітову і краєву автономію. Розв'язано галицький сойм. Знищено всі права нашої мови, які ми мали в Австрії, зосібна в польським судівництві й у всіх адміністраційних урядах. Знесено всі українські катедри у львівському університеті. Около 5 тисяч сільських шкіл з українською викладовою мовою переіменовано одним махом пера на школи з польською викладовою мовою і польськими вчителями, які не знали й не розуміли української мови. Наших урядовців і вчителів редуковано або переселювано на захід, перетягано насильно по містах наших людей на римо-католицький обряд, під загрозою втрати праці. З 2.941 сільських читалень, які ми мали в 1914 році, осталося у 1923 році тільки 829, — решту розв'язано. Українцям замкнено можливість емігрувати поза границі Польщі. Заборонено власникам великих посілостей продавати українським селянам землю під загрозою адміністраційних кар і уневажнення контракту продажу. Емігрантам, які під час польсько-української війни емігрували до Чехії або до Румунії, поляки не дозволяли на поворот додому під замітом, що вони не є громадянами Польщі. Нищено наші господарські і культурні установи, забирано приватну власність, як, наприклад, у Львові нашу спортову площу при вулиці Стрийській. Реакцією на ці вчинки польської адміністрації була підпільна, а нищівна, акція УВО і ОУН, яка потягнула за собою великі жертви в людях і майні, на жаль, по обох сторонах.

А спеціальні оргії виправлялися на Волині. Всі школи на Волині могли бути тільки польські. Духовні православні семінари і православний богословський факультет при Варшавському університеті були з польською мовою навчання. Урядові парафіяльні книги мали провадитися в польській мові. Проповіді і катехизм мали провадитися в польській мові. Змушувано насильно православних приймати католицьку віру в латинським обряді. Масово нищено і палено православні

церкви. З 389 церков, які мала православна людність у році 1914, осталося на день 1-го вересня 1939 р. 51 церква. Решту спалено, розібрано або перемінено на костьоли. Відбудова церков і каплиць була недозволена. З підземелля церков викидано прахи померлих ктиторів і високих церковних достойників.

Цими подіями в Польщі зацікавився уряд ССРСР, а совітський амбасадор у Варшаві вніс літом 1938 р. до польського міністерства закордонних справ у Варшаві гострий протест у справі переслідування українського населення Польщі, покликуючись на відповідні постанови Ризького трактату. Протест цей позістав без наслідків. Большевики затирали з радости руки, що нагоду до інтєрвенції в обороні “гноблених братів” дали їм у руки самі поляки. Вони без виповідження війни, хоч існував тоді між Польщею а ССРСР пакт неагресії, ввійшли в половині вересня 1939 р. до Польщі, зайняли “Східні Креси”, себто цілу Східню Галичину, вивезли на Сибір польських колоністів, адміністраційних урядовців і суддів, а в році 1945 зайняли цілу Польщу. Засіяли поляки на наших землях вітер, а зібрали бурю. Дарунок українських земель полякам на підставі Ризького трактату, даний Польщі большевиками, оказався для Польщі Данайським даром.

Тепер така ситуація, що ми, українці й поляки, освободжені від утиску польських панів, живемо у вільному світі і замітаємо з гумором чужі подвір'я, вулиці і смітники, як вільні з вільними, і рівні з рівними . . . Поводиться нам весело — живемо заможнo й щасливо. При тому є ще один парадокс. Польща в большевицькій неволі і ніхто не знає, чи і коли вона відзискає свою незалежність і волю. А тим часом польська еміґрація кує для нашого народу у вільному світі вже тепер нові кайдани та й ще звертається до вільного світу з проханням, щоб цей вільний світ допоміг їм реалізувати їхні імперіялістичні пляни. Дурнота чи божевілля? Здається одне і друге.

Повертаючи ще раз до цієї злободенної теми, який на ім'я Ризький трактат із 1921 року, дивуємося, чому поляки покликаються на цей договір, а призабули про договір із большевиками з 1946 року. Пригадуємо їм цей договір. В цьому договорі польський **коаліційний уряд при участі лєдовців з міністром Миколайчиком** уневажнив Ризьку умову

з 1921 р. По думці цього договору з 1946 р. прилучено до Радянської України Східню Галичину разом зі Львовом. При Польщі остався лише Перемишль з пасмом української землі, сягаючим від Сяну на захід у глибину около 75 км. з Лемківщиною. Польський сойм затвердив цей договір. У виконанні цього договору Польща ще раз показала світові, що співпраця з нею неможлива. Українські села на вищезгаданому терені за Сяном спалили польські боївки, українську інтелігенцію переважно зліквідовано, а населення частинно зліквідовано, а частинно переселено на німецькі землі над Нісою, які большевики “признали” Польщі. Часом мається вражіння, що незадовго большевики потрудяться “визволити” також решту наших недобитків і нашу земличку з-під опіки “демократичної” Польщі. Було б для Польщі дуже вказаним, щоб вона не чекала на цю інтервенцію, але сама якнайскоріше дала змогу виселеним нашим братам вернутися на свою землю і поставила до їх диспозиції відповідні грошові засоби на відбудову спалених будинків, церков, закуп інвентаря і т. п.

А однак тих усіх нещасть, а може другої світової війни можна було оминати, коли б поляки були нас залишили в Галичині в 1918 році в спокою. Галичани б були закріпили в Галичині Західньо-Українську Народну Республіку. До неї, мабуть, була б прилучилася Карпатська Україна, а большевики не були б мали претексту до інтервенції в Польщі, ані в році 1920, ані в році 1939. Сталося однак інакше, а тому ми разом з поляками у вільних від важкої праці хвилинах сидимо на берегах канадійсько-американських озер і гірко оплакуємо втрату нашої дорогої Батьківщини так, як колись жиди оплакували на ріках Вавилонських втрату Сіону.

Наші мирові пропозиції для Польщі.

Польща використала в рр. 1918-1919 свою військову перевагу і зайняла проти волі нашого населення нашу Незалежну Галицьку Державу та назвала її “Східні Креси” на своє і наше нещастя. Наслідки цього збройного забору українських земель докладно знані нам і полякам. Отверта війна перемінилася в р. 1920 на підпольну війну, яка теоретично триває до сьогодні, бо мирового договору український нарід Галицької Землі і галицький уряд, очолюваний диктатором

д-ром Петрушевичем, досі з Польщею не заключив. Ця цід-польна війна, яку жертвенно провадила наша молодь в рядах УВО й ОУН потягнула за совою великі жертви в людях і майні, як по польській, так і по українській стороні. Коли б поляки колись ще раз зайняли наші землі, то перервана війна буде відновлена з цілою жорстокістю. Це не підпадає ніякому сумнівові. А коли б полякам навіть по якомусь часі вдалося зліквідувати збройний спротив українців, мешканців Галицької Землі, то немає сумніву, що вженуть нас тоді в обійми Москви. Це викличе для Польщі нову катастрофу. Повториться рік 1939. Може в іншій комбінації, але напевно серед трагічних для Польщі умовин. Тоді ніхто вже не стане в обороні Польщі. Зокрема цього не зробить по утраті своїх колоній ані Франція, ані Англія, ані інша держава. Всі скажуть, що Польща провадила імперіялістичну політику, що безправно поневолила українські землі, що Польща є джерелом неспокою в Європі і що людство на цьому нічого не втратить, як не стане в живих упертого і непоправного агресора.

Повинні поляки пригадати собі, що про них писав Черчіль у своїх споминах (перше видання споминів) з причини польської агресії на Заользе напередодні другої світової війни. Не хочемо тут цитувати опінії Черчіля про поляків, бо повторяти цей цитат було б несмачно . . . Тому настав уже для Польщі крайній час корінно змінити свою агресивну, а шкідливу для Польщі, політику супроти українців. Польща повинна замиритися з українцями, оставити українців-галичан їх власній долі, нав'язати з ними добросусідські відносини, а відбудовувати свою державу на корінно-польських територіях, чого полякам від щирого серця бажемо. Доволі має Польща власних земель і матеріяльних засобів, щоб стати великою і сильною державою. Треба тільки попрацювати. Великі обшари "п'яхів" можна замінити на урожайні городи. Польща має належно розвинений і упорядкований промисл. Має гарну і патріотичну людність. Одне однак має кепське, а саме, кепських державних мужів. Політика польська 20 віку йде по шляхах політики Болеслава Хороброго, Казимира Великого, Стефана Баторого, гетьмана Жулкевського і т. п., а це недобре. Вищезгадані державні мужі не вдоволялися загарбанням українських земель, вони бажали також покорити Росію. І це їм частинно вдалося. Ві-

домо, наприклад, що гетьман Жулкевські зайняв Москву, полонив царів Шуйських, спровадив їх у кайданах до Варшави і т. п. Відома всім нам також акція Стефана Баторого, який також старався зайняти Москву, що йому однак не вдалося.

Ці сумні для Росії часи минулися однак безповоротно. Росія сьогоднішнього дня зі своїм багато-мільйоновим корінним населенням, навіть по евентуальнім розбиттю в якійсь новій війні, не дасть себе опанувати полякам, та й не дозволить полякам у власному інтересі опанувати ні куска української землі без огляду на те, в в яким відношенні була б тоді Україна до корінної Росії. Також корінна Росія не заключить ніколи з Польщею ніякого договору, який мав би на меті поділ українських земель. Андрусів ніколи не повториться. Ніколи! ніколи! ніколи! — бо на це не дозволить москвичам їх національна гордість і спомини минулих віків.

Тому останній час для поляків не думати про опанування українських земель, бо намагання заволодіти цими землями скінчиться поділом Польщі, цим разом остаточним. Журбу про правне упорядкування українських справ треба залишити самим українцям.

Ще бажаємо звернути увагу поляків на колосальну нерентовність їх походів на українські землі. З перспективи віків виходить ясно і безперечно, що всі нещастя, які впали на Польщу від р. 1340, себто від першого походу поляків на Червону Русь, який закінчився зайняттям Львова, аж до року 1939, зглядно до року 1945 — це прямі наслідки польської експанзії на наші землі. Не місці в цій книжці пригадувати полякам детально ці всі нещастя, які впали на Польщу в зв'язку з їх походами на українські землі. Але про важніші треба згадати. Криваві і коштовні війни з турками і татарами, численні криваві повстання різних українських поменших отаманів, повстання Богдана Хмельницького, яке вимело польських поселенців зі східної України і завдало Польщі важкі, якщо не смертельні рани, численні війни з Московщиною, три поділи Польщі, получені з рабунками польської території її сусідами, рабунки польської території і її матеріальних дібр окупантами, трагічні жертви в людях і майні від р. 1939 до 1945 — це прямі наслідки польської експансії на українські землі. Коли б цих експансій не було, ніхто Польщею не був би інтересувався і не посягав би на її суверенність. Також поляки були б задержали в цілості свої

національні території на заході, які забрали їм їх сусіди, користаючи з цього, що польський воєнний потенціал був постійно зайнятий на сході. А яку користь віднесла польська держава і польський народ з походів на українські землі? Можна сміло сказати — ніякої. Бо, вправді, на протязі віків Польща забрала нам і зденаціоналізувала наших бояр, наших магнатів та забрала різні матеріяльні скарби з наших земель, але скарби ці впали в руки польських магнатів і військових старшин, а держава польська і польський народ не мали з них ніякої користі. Ми переболіли втрату тодішньої нашої провідної верстви і заступили її пізніше верствою нашої демократичної інтелігенції. Натомість земля українська позістала на місці в руках українців. Польські колонізатори на наших землях пропали. І так наразі закінчилася велика трагедія Польщі, якій на ім'я: “Пляни і проби на знищення Руси”. Вищеподаний рахунок зисків і втрат польської інвазії на українські землі дуже недокладний. Добре було б, коли б поляки докладно і назимно розглянули цю рахункову проблему. Тоді переконаються, що втрати їхні трагічні і може тоді прийдуть до переконання, що нарешті пора замиритися з українцями, забути минуле, а на будуче йти разом з нами спільно і в згоді до кращої будучини.

Вкінці ще на одну річ належить звернути увагу поляків. Коло поляків на нашій нещасливій еміграції крутяться різні “сейлесмени”, які бажали б полякам ще раз продати шкіру з галицького льва. Перестерігаємо поляків перед тими шибайголовами. Галицький лев живе і буде жити, а кожний, хто його розлютить, спіткається з його гострими зубами й пазурами.

Тому щиро радимо полякам забути про т. зв. “Варшавський договір” з 1920 року, а “сейлесменів” гонити букком від себе. Якщо поляки конечно під теперішню пору бажать інтересуватися польсько-українською проблемою, то радимо, щоб попри видану книгу “Розстріляне відродження” видали ще одну книгу під заголовком “Розстріляний Варшавський договір” і вияснили своєму народові шкідливість Варшавського договору для Польщі. Появу цієї книги ми, українці-галичани, повітаємо зі симпатією, а польська суспільність, не обізвана з цією проблемою, переконається, що головний отаман Петлюра не мав ніякого права диспонувати

Галицькою Землею і відступати її Польщі, бо як уже попередньо зістало джерельно доведено й вияснено — переговори галицького уряду з урядом надніпрянської України в справі об'єднання обох держав не зістали викінчені і зфіналізовані, а обі держави, Східня і Західня Україна, не зістали об'єднані дефінітивно, в наслідок чого Петлюра не мав найменшого права Галуцьку Землю відступати Польщі. Диспонувати Галицькою Землею має право лише населення Галицької Землі і ніхто більше. Правда, існує зараз на еміграції “Український еміграційний уряд”, який про себе говорить, що він репрезентує обі України, об'єднані в одну нероздільну державу, — ми однак усі знаємо, що цього уряду не створило ані населення Східньої, ані Західньої України, ані навіть не створила його зорганізована українська еміграція на чужині. Уряд цей зійшовся на еміграції самочинно і самозванчо, а тому він не має ніякого права вирішувати долі обох українських держав, а зокрема долі Галицької Землі. Це все повинні знати принайменше ті поляки, які є тепер на еміграції, а передусім польський лондонський уряд.

Як колись настануть спокійні часи, а населення Галицької Землі буде мати вільну змогу рішати про долю своєї землі, то тоді воно скаже, чого воно бажає. Сьогодні Галицька Земля знаходиться під окупацією большевицьких військ, а тому населення Галичини є позбавлене всякої можливості вирішати свою долю.

Так із перспективи історичних фактів і з перспективи минулих віків представляється справа Галицької Землі. Це поляки повинні знати і не давати обманюватися ніяким “фантазьорам”.

Народня пісня.

Бодрімось, брати-галичани,
Не час на розпуку, не час,
Нам ще Великдень настане
І сонце засяє ще в нас. (2)

Почують ще гори і доли
Наш брязкіт оружжя і спів,
А синьо-жовті прапори
Замають Перемишль і Львів. (2)

ОПІНІЯ НАДДНІПРЯНЦІВ ПРО С. ПЕТЛЮРУ І Д-РА Є. ПЕТРУШЕВИЧА.

У Відні 1920 р. вийшла брошура п. н. “Історія української влади”. І. Мазепа у своїх споминах “Україна в огні й бурі революції” зазначає, що видавцями цієї брошури є партія самостійників-соціялістів з наддніпрянщини, не подає однак автора. Читаємо в цій брошурі, що слідує: “Ми мали на Україні двох диктаторів: диктатора галицьких військ д-ра Петрушевича і головного отамана Петлюру. Перший одержав владу з рук народніх, від народнього представництва, другий іншим шляхом — шляхом узурпації. Перший мав у своїм розпорядженні 100 тисяч відданого йому карного війська, другий мав в десять раз меншу силу, з захитаною дисципліною, в більшості незадоволених центральною військовою владою. Один був людиною високої європейської освіти, старий досвідчений парламентарій і політик, загально відомий і шанований не тільки на Україні, але й за кордоном. Другий — особа з малою освітою, не відома українським народним масам до революції, без найменшого досвіду в справі державного будівництва і управи, особа, що виринула на верх випадково в часи революційної бурі”. Давши таку характеристику Петрушевича і Петлюри, автори брошури вкінці заявили, що, мовляв, “для кожного на Україні було ясно, хто мусів взяти на свої плечі тягар відповідальности за долю України”. (І. Мазепа, як вище, том. 2, стор. 24).

Опінія М. Грушевського і товаришів про Петлюру і Варшавську деклярацію з 2-го грудня 1919 р.

Вже Варшавська деклярація з 2-го грудня 1919 року причинилася до значного роз'єднання серед українського громадянства. Договір у Варшаві з 22-го квітня 1920 року знищив ширшу коаліцію українських національних сил. У той час, як деякі наддніпрянські кола прийняли цей договір майже беззастережно, немов би свій власний твір, наддністрянські соціялісти й ціле галицьке громадянство без різниці політичних напрямків поставились до нього вороже й дуже критично. Особливо велике незадоволення викликав Варшавський договір серед українських “радянців” за кордоном.

Так, наприклад, з гострим протестом проти польського походу на Україну виступили українські соц.-революціонери на своїй конференції в Празі 22-24 травня під проводом М. Грушевського, О. Жуківського, М. Шаповала та інших. В резолюції, прийнятій на цій конференції, Петлюру названо авантюристом і українським зрадником, а договір, підписаний з Польщею, оголошено за неправий. (І. Мазепа, як вище, том 3, стор. 33).

Петлюра диктатор.

Одним із закидів, які постійно підносив Петлюра проти д-ра Петрушевича, був закид, що Петрушевич був іменованій виділом Української Національної Ради в Станиславові перед переходом Галицької Армії за Збруч присутніми тоді ще членами Національної Ради і членами галицького кабінету, диктатором. Це сталося легально і правно на підставі закону, виданого Українською Національною Радою про виділ Національної Ради. Титул Петрушевича сильно не подобався Петлюрі й, між іншим, це було причиною, що Петлюра не запрошував д-ра Петрушевича на засідання Директорії.

Надійшов однак час, що й Петлюрі забажалося бути диктатором. Це сталося 19-го листопада 1919 року. В тому часі при Петлюрі було лише двох міністрів, членів Директорії: Швець і Макаренко. Інші члени Директорії давно вже були виїхали на еміграцію. В тій ситуації 19-го листопада 1919 року повзято постанову в предметі проголошення Петлюри диктатором. Постанова звучала: "Висока Директорія УНР постановою з 15 листопада ц. р. ухвалила двом її членам А. Макаренкові і Ф. Шевцеві виїхати для державних справ за кордон, а мені, голові Директорії і головному отаманові українських військ, передати верховне керівництво всіма державними справами нашої республіки. С. Петлюра." Додаток О. Доценка: "Швець і Макаренко — члени Директорії, нічого не хотіли знати, окрім вибору та проби найкращих автомобілів, на котрих можна б утікати за кордон". (О. Доценка, Літопис української революції, том 2, книга 5, стор. 319; гляди також том 2, книга 4, стор. 320).

Петлюра в характері військовика.

Дехто робить закид Петлюрі, що Петлюра не розумівся на військовому ділі, що він усував від влади здібних генералів, а оточувався мірнотами, іменованими через себе на високі військові пости. Про здібності військові Петлюри пише Доценко в своїх вищезгаданих споминах, том 2, книга 4, стор. 312, що слідує: “На фронті великої першої світової війни Петлюра студював військову науку в теорії, а за часів української війни — на практиці, особливо тепер він жадібно хапався за кожную книгу з військової науки” . . .

Проф. С. Шелухин, генеральний суддя, про військові здібності отамана Петлюри.

Петлюра вчився до “кадила і кропила” — був військовим міністром і зразу зруйнував військо-армію. Сам себе зробив головним отаманом, не мавши поняття про військову організацію і роботу. Так було постановлено партіями все, аби лише були свої люди, хоч би нічого не тямущі — і Україну тому зробили руїною. (С. Шелухин, “Україна”, Прага, 1936, стор. 91).

В. Винниченко про Петлюру.

В. Винниченко, друг Петлюри і спільник до повалення гетьмана з Петлюрою, в той спосіб характеризує Петлюру: “С. Петлюра служив бугалтером в одному з московських банків. Українці ж — закордонні посольства, місії і т. п. — витрачали величезні гроші на заміщення в європейських газетах статей, телеграм і заміток, у яких Петлюру виставлялось, як “генераліссімуса” українських республіканських військ, як національного героя, як непохитного борця за волю України. І назвали його українським Гаррібальдом, і українським Леонідом при Термопілях і, здається, навіть українським Наполеоном. А далше пише Винниченко (Політичні листи, Київ-Відень, 1920, передрук з “Америки”, Філядельфія, 5-7 березня 1952). “Ці люди, які називають себе правительством Української Народньої Республіки не мають на це ні юридичного, ні фактичного права, і їх можна кваліфікувати, як самозванців і узурпаторів; з лютого 1919 р. Ди-

ректорія Української Народньої Республіки і її кабінет міністрів являються вже захватчиками влади, невідповідальними ні перед яким представницьким органом, безконтрольною групою, що фізичною силою захопила право розпорядження матеріальними і людськими засобами української держави”.

А д-р Осип Назарук, міністер преси і пропаганди УНР, писав, що Петлюрівський уряд компромітував у страшний спосіб не лише державу внутрі, але також перед чужими народами, бо вислав у світ посольства, зложені з людей, які навіть “добрий день” не вміли сказати в ніякій чужій мові і робили скандали по столицях світу. (Д-р Осип Назарук: “В’ячеслав Липинський”, Чікаго, 19926, стор. 8).

Розмова Василя Королева Старого з Симоном Петлюрою.

Василь Королів Старий — це знаний український письменник. Він оповідає в своїй повісті п.н. “Згадка про мою смерть” (Прага, 1942, стор. 95) про свою розмову з Петлюрою на тему: “Хто винен у трагічному закінченні наших визвольних змагань в Україні”. Треба тут зазначити, що Василь Королів був приятелем С. Петлюри. В його хаті відбувалися потайні збори перед протигетьманським повстанням, на яких готовився виступ Січових Стрільців до повалення гетьмана. На питання, хто винен у трагедії наших визвольних змагань, — Симон Петлюра гупав себе в груди і сказав: “Я винен, бо я не мав ставати на чолі руху”. “І тепер не тільки я це думаю, але також інші просто в очі мені це говорять”. Трагічне признання в трагічній справі. (Войнаренко, “До нової Полтави”, стор. 112).

С. Вітик про Симона Петлюру.

Як уже було раніше сказано, С. Вітик, галицький соціал-демократ, був безправно іменованій Петлюрою міністром для Галицької держави. Петлюра хотів іменуванням Вітика міністром для Галичини по акті з 22-го січня 1919 року в Києві створити ілюзію, що він, Петлюра, як володар “об’єднаної України”, має також яесь право втручатися в галицькі справи. Вітик, по виїзді Петлюри до Варшави 5-го грудня 1919 року, виїхав також на еміграцію з іншими достойниками Петлюри до Відня, а довідавшись про “Варшав-

ський договір”, вислав з Відня до советського уряду в Москві радіо-телеграму-протест, в якій назвав Петлюру “узурпатором народної волі”, а Варшавський договір недійсним. Так віддячився С. Вітик Петлюрі за свою рангу міністра для Галичини. (І. Мазепа, “Україна в огні й бурі революції, том 3, стор. 33).

Провід Українських Націоналістів про Симона Петлюру.

“Реальна чи визвольна політика?” (“Розбудова Нації”, 1933, стор. 169. “До нової Полтави”, Остап Войнаренко).

“Петлюра . . . замість згинуті героїчною смертю з рештками своєї армії, вступив у союз з ляхом-ворогом і незабаром згинув марно з руки жида-большевика, а його іменем спекулюють і упоганюють його негідні наступники”.

Д-р С. Томашівський про С. Петлюру.

Д-р С. Томашівський, “Під колесами історії”, Берлін, 1922, стор. 199-200 так писав про Петлюру: “Петлюра й товариші висадили у воздух молоду, по століттях щотільки воскреслу українську державність, та кинули рідний край в божевільну деструктивну анархію, — анархію, якій покласти сякий-такий кінець прийшлося — о сороме — московським большевикам . . . ”

“. . . всі об’єктивні свідоцтва про мілітарну діяльність Петлюри стверджують повну ділову нікчемність головного отамана, теоретичну некваліфікованість і практичну нездатність . . . ”

“. . . сам голова — ігнорант, заздрий і без енергії, міністри — шарлатани . . . про урядників — вже й не говорити; в “законодавстві” . . . школярське доктринерство і жіноча непослідовність, глибоке й безнадійне незнання життя, його законів і потреб; в “адміністрації” . . . в найкращім разі повна бездіяльність, поза цим — сваволя, терор і бандитизм; школа — не існує цілком. Так без кінця. Гетьман Скоропадський полишив був Україну справді молоком і медом текучу, повну всякого матеріяльного і культурного добра, з налаженою адміністрацією і нормальними фінансами. Що сталося з цими цінностями? Де українське пишно розцвітаю-

че шкільництво і наука? Що сталося з мільярдами українського державного скарбу?” . . .

“. . . тип Петлюрівця мусить зникнути із нашого громадянства; мусить повстати новий тип українського інтелігента, антитеза Петлюрівця — тип, який набуде всі ці прикмети і цінності, якими дотеперішій відрізняється від представників справжніх культурних народів. . . переродження мусить іти в парі з ревізією нашої історичної галерії. Коли це станеться, то портрету Петлюри не буде ані в українськiм Пантеоні, ані в самiм історичнiм музею заслужених для рідного краю українців, хіба тільки в окремiм зачиненiм кабiнетi з написом на дверях: “Молоді вступ забороняється”. Там показуватимуть зразки перебутих поганих національних хворіб українського народу. (25-го жовтня 1921 р. С. Томашівський, “Під колесами історії”, стор. 50, Булава, 1962 р.)

Опiнія визначних надднiпрянцiв про УНРаду, про Варшавський договiр i про уряд Петлюри-Директорiю.

Петлюра та його покоління знало тільки руїнницьку і нелюдяну демократію “свого хову”. Не знали вони ні американської, ні англійської демократії. На цій демократії зістала побудована також УНРада, якої на еміграції ніхто для Петлюри і його товаришів не вибирав. Про цю УНРаду пише Ф. Крушинський, адьютант Петлюри, що слідує: “У Франції, наприклад, ніхто з нас Вас не вибирав. Точнісінько і по всіх інших краях українського населення, не виключаючи Німеччини . . . де Вас з лягерів скитальці виганяли, довідавшись про Вашу злочинну мету. Бо Ваші партії сьогодні нікого, крім Вас, не репрезентують, а ледве не кожду з них ще жде не тільки суд історії, але й лава підсудних українського народного суду. Зі спадщини УНР, Панове, лишилось тільки отих три літери, а більше нічого. А з ідейного надбання Директорії лишилося саме дике поле, на якому ще тільки Ви по інерції гуляете, як передсмертний відгук “отаманії” і хаосу. Не робіть комедій з Вашими “державними центрами”, бо від них тхне чужою розвідкою, та нашою ганьбою. А списані в вагонах пів-большевицькі деклярації Директорії та протоколи п'ятох делегацій до большевиків у 1919 р. “з проханням миру та спільного фронту проти буржуазії” най зігниють якнайшвидше. Директорія зрадила всі свої обіт-

ниці та й загинула жертвою свого власного злочину. Нам потрібна Українська Національна Рада і представництво, але воно не може складатися із самозванців, банкрутів і винуватців нашого нещастя. Нам потрібен провід революційної боротьби, а не музей нашої поразки. Ніхто за Ваші партії та партійні кличі голосу не подасть, ні битися не піде, а як би Вас ми і вибрали, то тільки на те, щоб поставити до стовпа з відповідними написами — для перестороги прийдешнім поколінням”. (Ф. Крушинський: “Відкритий лист”, Український робітник, Торонто, 17 вересня 1948 р.)

Болюча, але правдива характеристика УНРади . . .

А даліше написав Ф. Крушинський у “Нашій добі”, Париж, грудень, 1948, ч. 6/9, що слідує: “Якщо Ви знайдете на світі таку республіку, та ще й народню, в якій 28 років урядують такі демократи, яких ніхто і ніколи на ті становища не вибирав, та які себе називають оборонцями демократичних вольностей і покликаються на рівне, тайне і безпосереднє право виборче, — то киньте в нас камінням”.

А М. Андрієвський, проф. університету і член Директорії УНР, пише про Національну Раду, що слідує: “Наша здеклясована демократія і конституцію порушила і народ ввела в блуд і до большевиків залицялась, — а все для того, щоб задержати у своїх руках владу. Нині, на еміграції, наша здеклясована демократія створила Національну Раду та намагається з Лівичького створити національного кумера. Раду вітають американські українці, а ми остерігаємо, що коли б їй пощастило закріпитися в Україні, — вона неминуче перетворилась би в терористичну організацію і нищила б усіх, хто не з нею”. (О. Войнарєнко. “До нової Полтави”, стор. 95).

А. С. Шелухин, професор права в університеті в Києві, сенатор за УНР, пише про УНР і Варшавський доровір, що слідує: “Ті, що звали себе урядом УНР разом з Петлюрою, були сліпим знярядям польської політики. Поляки обмежували Варшавським договором зріст українських військових сил трьома дивізіями, тобто кількістю, з якою самостійницьких операцій вести не можна. Петлюра визнав за Польщею (параграф 3. у Варшавським договорі) право на українську територію в межах 1772 р. до Дніпра, без Києва і частини Подільської губернії. З тієї території Польща зобов'язувалася з ласки та милости уступити Головному отаманові Пет-

люрі та його товариству під Україну приблизно дві губернії. В дійсності це не договір між Україною і Польщею, а змова проти української нації і проти всіх її інтересів на користь полякам. Це змова проти української державности, свободи, незалежності, культури, розвитку і добробуту. Змови завсіди таємні. І ніхто зі змовців не опублікував цього договору. Текст умови обов'язковий тільки на польській мові. Умова визнала, що український текст нічого не вартий, а цінний тільки польський текст, українська душа з її виразом сумління нічого не варта, бо мова — то сповідь душі і вираз сумління народу. Так зробили Петлюра і А. Лівичський та інші творці договору. Вони примусили і військових підписати цю умову.

Військова конвенція дає всі вигоди полякам і ставить їх у командну роллю над Українською Армією. Ця конвенція творить для поляків становище завойовника і дає полякам усі можливості нищити українську націю. По цій конвенції (додаток до Варшавського договору) Петлюра фактично пішов на службу до поляків для інтересів польських і відбудови Польщі з 1772 року коштами української нації, а українську армію і тих, що довірилися йому (Петлюрі), не знаючи про зміст договору з поляками, завів на знищення, потрібне полякам.

Так при допомозі договорів Петлюри з поляками з 21-го квітня та 24-го квітня 1920 року українськими силами, кров'ю і коштами відбудовувалася Польща в межах 1772 р., — принаймні з українською територією в 162 тисячі кв. кілометрів і можливостями дальшого поширення до меж 1772 р. Так і Брюховецький не вислугувався перед Москвою та не наробив їй таких уступок, як у цих договорах вислугувався Петлюра перед Польщею. Все віддано, потоптано, опльовано, було з чим таїтись, — тому і договори таємні. (Проф. С. Шелухин, "Варшавський договір", Український робітник, Торонто, 1947. Гляди О. Войнаренко, "До нової Полтави", стор. 200).

Господарку Директорії УНР характеризує проф. А. Андрієвський, член Директорії УНР, як слідує: "Соціалістичний кабінет міністрів заснував чрезвичайку. На її чолі поставлено Чеботарьова. Чрезвичайка мала вишукати серед українців небезпечних для соціалістичного уряду людей, їх арештувати і нищити. Соціалісти загубили міру. Запорізький Кор-

пус, що налічував 25 тисяч озброєних людей, знищили, як контрреволюційний, південно-західній фронт розклали, він розбігся. Зосталася ще армія Оскілка — 33 тисячі людей — і ту знищили. Петлюра звільнив без причини Оскілка, як самотійника, а той підняв повстання проти соціалістів. (О. Войнаренко, “До нової Полтави”, стор. 204).

Винятки з листа представників демократичних партій до Симона Петлюри.

(О. Войнаренко, “До нової Полтави”, стор. 250-253).

“Візьмемо військову справу. Що лишилося від 30-ти тисячного Запорізького Корпусу? Де поділася 10-ти тисячна Сіра Дивізія? Що сталося ще з деякими боездатними полками? Протягом року не тільки не побільшилася наша військова сила, а ще й зведена зістала до зера. Не було зброї, амуніції, набоїв? Вони були, але кинуті були большевикам, бо недовір'я до командного складу позбавило Вас талановитих начальників, а притягнення Вами на високі посади командні безрадних і неосвічених отаманів із прапорщиків і фельдфеблів — Данькових, Волохів, Бенів, Біденків, Тютюнників і т. д. зруйнувало армію, саму природу армії, позбавило її боездатності і дало торжество і чисельну здобич ворогові.

Ви мали спочатку цілу територію України і заготовлені гетьманом базисті склади. Ви мали мільярди грошей. Ви мали нарешті людей. І що ж? Протягом десяти місяців Ви згубили територію. Не дивлячись на терор, українські демократичні партії в міру своїх сил приймали участь у державному житті. Вони чесно підтримували Вас до кінця, до останніх хвилин, — і тому дозволено нам Вас запитати: Де вони? І хто за це дасть відповідь?

На трупах не можна урядувати, Симоне Василевичу. Не можна безцільно грати життям десятків тисяч людей. Не можна їхньою кров'ю здобувати собі славу. Ваше головне отаманство привело до страшних жертв, до нечуваних страг у шерегах свідомого українського громадянства. До загибелі багатьох тисяч найліпших сил в осередку українського селянства.

А які здобутки? Де вони? Де та українська держава, яку Ви поклялись збудувати? Де той порядок і спокій, що Ви мали принести?

Зруйнована, сплюндрована і пограбована Україна. Знесилений, стомлений виснажений нарід. Грасування ворожих орд по соборних землях українських, знищена молода українська культура. Могили, могили і могили в полі; загублена велика територія наша, — а Ви, Симоне Васильевичу, та кілька соток людей в сфері польської окупації.

Крайня пора замислитись над цим епілогом. Постежити безталанну десятимісячну епопею Директорії, не побоятися поставити точку над “і”, — сказати правду.

Поставити страшне питання: Дано було все і не досягнуто нічого. Військо, інтелігенція, народні маси, територія, гроші і т. п., — все страчено, все загублено. (О. Доценко, “Літопис української революції”, том 2, книга 5, Львів, 1924. Лист до Головного Отамана Петлюри).

Виятки з твору О. Доценка “Літопис української революції” подається за книгою О. Войнаренка: “До нової Полтави” без зміни тексту і правопису.

О. Доценко про спільників “Великої руїни” — есерів і есдеків.

“Есери: Тільки одиниці з-поміж них пристосувалися до реальних вимог життя, а решта по кілька плянів мали на день. То вони збиралися творити ради на Україні, то збиралися заводити український комунізм, а то висловлювалися за співпрацею зі советською Москвою і так без кінця, — і нічого певного, і нічого сталого”.

“Есери, не маючи своєї історії, в суто національному значенні цього слова, ані національно-революційних традицій і носячи в собі спадщину російської есеровщини, не знали, чого власне їм треба і за що боротися”. (О. Доценко, “Літопис української революції”, том 2, книга 4, стор. 359).

А про друзів Петлюри, а своїх приятелів, однопартійців есдеків, Доценко пише (як вище, том 2, книга 5, стор. 188), що слідує: “Раду міністрів Петлюри характеризувало інтелектуальне убожество. Їм здавалося, що тільки соціалістичні партії репрезентують волю народу та й що тільки влада цих партій може репрезентувати українську державу. Всякі проби до консолідації громадських сил уважали за протидержавний замах, за нову гетьманщину. Злочинна диктатура пхала людей до ворожих таборів”. А далше (О. Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 355, 361) читаємо:

“Есдеки бажали перетворити пролетаріят у пануючу класу і в той спосіб завоювати демократію. Всі партії забули, що народ не є політична партія, і що політична програма диктується не волею партії, а волею історії, яку творить народ”.

Безпалко, міністер Петлюри, буковинець, есдек, доведений одного разу до шалу на конференції з есерами, сказав: “Вам коники стругати, а не будувати державу”. (О. Доценко, як вище, том 2, книга 4, стор. 353).

Націоналісти про Варшавський договір.

Влучну характеристику шкідливої політики державно-го центру УНР у зв'язку з Варшавським договором подав інж. Дмитро Андрієвський у статтях “Два акта”, “Розбудова нації”, річник 4, ч. 3-4, 1931 і “Українська державність, чи польський державний віз”, річник 4, ч. 5-6, 1931 і “Союз з Польщею”, річник 4, ч. 7-8, 1931.

Закінчив свої думки інж. Д. Андрієвський знаменним ствердженням, “що більшої компромітації української державности годі видумати”. (Богдан Михайлюк (Зиновій Книш), “Варшавський договір”, стор. 7-23, Вінніпег, 1950).

Інший націоналістичний публіцист, інж. Микола Сціборський, пропагандивний референт “ПУН”, займався також докладним розглядом Варшавського договору і назвав його у своїй статті “договором ганьби”. (“Розбудова Нації”, річник 6, ч. 3-4, за березень і квітень 1933; Варшавський договір, Б. Михайлюк (З. Книш), Вінніпег, 1950, стор. 32-44).

А погляд автора розвідки “Варшавський договір, Богдана Михайлюка (З. Книш), ось який: “Твердиться в кругах уєнівського табору, що уряд УНР мусів жертвувати соборністю для збереження незалежності, бо в розумній політичній калькуляції не може бути іншої градації понять, — незалежність мусить іти перед соборністю, вона є першим ступнем до неї. Зрозуміти ми це можемо, але виправдати — ніколи. Бо при докладніших студіях тої доби доходимо до висновку, що для уряду УНР в такому його складі, з такими гаслами та з такими розуміннями суспільного і політичного ладу, як він це голосив в Україні, справа була програна ще далеко перед тим, як пішов він на союз з Польщею. Чесний уряд, зложений з чесних людей, яким не йде про власну амбіцію, про владу для себе, а які думають у своїх політичних

починаннях тільки про Україну, — коли пізнає свою помилку, — або завертає з хибної дороги, або залишає своє місце іншим людям, що мають несплямлену політичну карту, можуть рахувати на довір'я свого народу. Уряд УНР цього не зробив. І для нас мірилом моральної оцінки авторів Варшовського договору та цілого їхнього середовища не було і не буде те, що вони такий, а не інший договір заключили. Це може свідчити тільки про брак політичної мудрости, про недостачу дипломатичного хисту, про політичну і військову нездарність середовища, що згодом прийняло назву “уенерівців”, а якому публічна опінія дала більше правдиву назву “польонофілів”. Про їхню цілковиту моральну безвартість для українського народу, про їхню навіть шкідливість для своєї нації свідчить те, що вони цього свого пакту з поляками конвульсійно трималися впродовж добрих двох десятків літ, помимо того, що польський контрагент кілька разів фактично і юридично його перекреслював і тим давав пізнати, що для нього політично ці люди не існують. Для нас важне не тільки те, що т. зв. державний центр УНР з того свого фалшивого становища не зійшов через 30 літ, але головно і те, чому він того не зробив, чому плентався у хвості польської політики проти інтересів рідного народу, чому всіма силами штовхав українську політику в фарватер польської державности. Просто не можна собі уявити того в інших народів. Всюди інде такі люди, якщо б не були поставлені перед суд, або, якщо б не було на те можливостей, щоб їх поставити перед державний чи громадський суд, були б змушені прилюдною опінією податися до димісії, відійти до приватного життя і раз назавжди шезнути з політичної арени, як живі свідки й автори великої ганьби України. Навіть, якби не було в тому їхньої вини, не місце їм у проповіді України. Бо помилку можна простити приватній людині, ніколи державному мужеві.

Замість того ми стрічаємо явище, що повинно нас соромом сповняти перед самим собою і перед новим українським поколінням. Політичні банкроти, що свідомо загнали Україну в найбільше її історичне нещастя, через 30 літ продовжують “репрезентувати Україну та її політично-визвольні аспірації” в світі, без протесту зі сторони нашого народу. Що більше, коли саме життя викинуло тих людей на смітник, ми відгребуємо їх звідси пильно, вичищуємо, вибілюємо і з почестями саджаємо за керму українським кораблем.

Це нечуване в світі і в кожного, хто хоч трохи обізнаний з недавньою історією України, тільки погорду для такого народу може викликати. На архітектів української державної будови ми вибираємо собі людей, що з маняцькою впертістю валили її впродовж 30 років. Хто буде нас серйозно трактувати і чи дивуватися нам, що українців вважають людьми невідповідальними, нездатними до державного будівництва і державного життя?" (Богдан Михайлюк (Зиновій Книш). "Варшавський договір", Вінніпег, 1950. сторінки 8-13).

**ТРАГІЧНА ПІСНЯ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ,
ВОЇНІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ, ПРИ ПЕРЕХОДІ ЗБРУЧА
НА СХІДНЮ УКРАЇНУ**

Ой, та зажурились Стрільці Січовії,
Як Збруч річку проходили,
2. Хоч тільки народу
Впало за свободу,
Встоятись не було сили!

Ой, та зажурились Стрільці Січовії,
Стали гіркі сльози лити,
2. Буде лях проклятий
Батьками орати,
Матер'ями волочити!

Ой, не тішся, ляше, що по Збруч — то ваше.
Ще живе стрілецька слава,
2. Вернуться ще тії
Стрільці Січовії,
Задрожить тоді Варшава.

1919

Слова й мел.: Р. Купчинського

ГЕЙ, СМІЛО, ДРУЗІ.

Гей, сміло, друзі, як один,
До дружньої роботи,
Хай згине ворог, наче дим,
Хай щезнуть всі турботи.

2. Плече об плече, рам'я об рам'я —
Хай кріпне душею стрілецька сім'я.

Задовго ми вже одинцем
Блукаєм у чистім полі,
Ми йдемо з піднесеним чолом
Назустріч кращій долі!

2. Плече об плече, рам'я об рам'я —
Хай кріпне душею стрілецька сім'я.

ПРИЧИНИ, ЯКІ ЗЛОЖИЛИСЯ НА ТРАГЕДІЮ ВІДБУДОВИ НЕЗАЛЕЖНОЇ І СУВЕРЕННОЇ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ І ВІДБУДОВИ ЗАХІДНЬО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ (ГАЛИЦЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ).

Причини були різні, а найважливіші наступні:

1. Розпаношення партійництва у Східній Україні. До влади по упадку Гетьманської держави насильством, без апробати народних мас, дібралися соціялісти і соціялісти лівого напрямку т. зв. соціялісти-революціонери. Вони станули на становищі, що тільки вони мають право бути правителями України. Про притягнення до будови держави всіх народних, свідомих, інтелігентних сил, про будову коаліційного кабінету з уміркованими не-соціялістичними партіями, — вони навіть не думали. В той спосіб відштовхнули соціялісти від себе всі творчі елементи над будовою держави. Не маючи достаточної скількості власних інтелігентських сил, вони не змогли створити ніякого адміністраційного державного апарату, через що в Україні розлилося море анархії.

2. Другою причиною невдачі була мала національна свідомість народних мас на Наддніпрянській Україні. Народ-

ні маси у високому степені піддалися деструктивним гаслам большевиків, які концентрувалися в ляпідарнім гаслі большевиків: “Рабуї награвоване”. Уряд УНР не протидіяв цій деструктивній діяльності мас, а густо-часто різними необдуманими відозвами її ще більше загострював. Повстав хаос і анархія. Поширилися погроми і всякого рода злочини. Брак сильної адміністрації витворив в Україні отаманщину, якої не було кому зліквідувати. Отамани — було їх десятки — творили держави в державі і вони спричинили те, що авторитет центральної влади був на провінції рівний зеру. Села виглядали, як самостійні республіки. Вони мали свою власну міліцію, а рядилися децизією збору своїх громадян.

О. Доценко так характеризує тодішній хаос: “Народ не давав своїх синів мобілізувати для організації захисту для своєї держави. Народ роззброював військові частини армії УНР і забирав військове майно, стріляючи в спину оборонцям військової власности. Населення організувало свої власні озброєні частини, які обслуговували тільки свої райони. Народ не хотів платити податків, натомість вимагав від держави всіх земських благ”. (О. Доценко, “Літопис української революції”, том 2, книга 4, стор. 536-538).

Щоб поправити ситуацію, треба було покликати до праці над будовою держави всі творчі сили нації і утворити міжпартійний уряд, а це було б в поважнім степені успокоїло населення.

3. Дальшою причиною анархії була нездецидована земельна політика соціалістичного уряду. Селянство по вибуху революції в Росії в березні 1917 року, а зосібна по перебранні влади большевиками, — захопило в Східній Україні великі простори поміщицьких земель. Директорія по поваленні гетьманської держави не знала, на яку має стати ногу в цій справі. Признати захвачені землі селянству, то це смерділо чистим большевизмом. Знову ж відібрати землю селянам, значило кинути селянство безапеляційно в обійми большевиків. Зрештою уряд УНР не мав сили відібрати від селян землю, навіть коли б і хотів. Осталася одна одинока можливість і розв'язка цієї справи, а саме, треба було наразі залишити землю за селянством, а справу цю дефінітивно, за принципом слушности урегулювати по приверненні Україні її державної незалежности, — законом про рілну реформу, виданим українським парламентом. Не було іншої розв'язки. Уряд

УНР не бачив однак вище наведених причин розкладу і хаосу, не бачив їх тому, бо, як каже О. Доценко, “панувало тоді серед соціалістичних суверенів на Україні переконання, що час революції ще не минув, а час еволюції ще не наступив, — тому співпраця соціалістів з представниками буржуазних партій на Україні, хоч і не чужими нам була не можлива і виключена”.

Якщо йдеться про Галичину, то Галичина втратила свою державу виключно в наслідок віроломства і зради Петлюри. Безправне призначення Галичини Польщі місією Курдинського, а потім місією Пилипчука, а вкінці Варшавським договором погробили нашу Галицьку Державу. Це ми, галичани, повинні розуміти, тямити і ніколи цього не забути. В часі торгів у Парижі про незалежність Галичини все промовляло за галичанами. Зосібна за галичанами промовляло право кожного народу про самовизначення своєї долі на своїй території, проголошене президентом Вільсоном, а далі промовляла за галичанами статистика людности на території Галичини, яка виказувала переважаючу більшість українців над поляками (було 75% українців, а 25% поляків, жидів і інших). Побідила однак галичан зрада і віроломство Петлюри та короткозорість французького прем'єра Клемансо, якому здавалося, що призначення Польщі чужих національних земель зробить Польщу непереможним для Франції союзником.

Рік 1939 перекреслив однак фантазії комбінаторів. У вересні 1939 р. вмашерували до Галичини і Польщі непрошені галичанами “визволителі українців з польського ярма”-большевики, а ми разом з поляками розбрилися, як вигнанці з наших земель по цілому світі.

ТРАГІЧНИЙ КІНЕЦЬ НАШИХ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ У СВІТЛІ КРИТИКИ.

Що це є критика? Критика — це контролю фактичного стану речі, який беремося розглядати. Її завданням є представити предмет критики таким, яким він є в його твердій дійсності, без вифантазованих похвал і прикрас, а також без виімагінованих недомог і блудів. Критика повинна бути слухна і справедлива, бо тільки така критика є в стані викорінювати недомог, а то не раз і розпаншене зло і бути

На могилі сл. п. Д-ра Євгена Петрушевича (1863 - 1940), Президента Галицької Землі, — в Берліні, Німеччина, — зложило Товариство Українців Правників Емігрантів у Торонто, через свого відпоручника, в річницю століття Його уродин, вінок з живих квітів з написом на ленті: "Поклін Тобі від Галицької Землі".

наукою і осторогою для сучасного і будучого покоління. Тому критика є в громадянським житті позитивним явищем, бо вона ставить задалегідь кожному перед очі відповідальність за його вчинки. Вона є також передвісником правовости суспільного порядку і ладу.

Якщо однак хтось вбирається в тогу фалшивого судді і робить другому свідомо з будьяких мотивів під претекстом критики неоправдані й неслухні, а то й напастливі, закиди, то того рода критика не є критикою у властивому значінні слова. Ми таку критику називаємо напастю, а тому така критика колідує з приписами карного закону. Вона є також шкідлива для суспільности, бо поширяє серед суспільности замішання, недовір'я друг до друга, неохоту до національної праці, деморалізує незрячих, а вкінці самому її творцеві наносить ганьбу.

Річ очевидна і самозрозуміла, що слухна і справедлива критика може мати місце тільки у вільному світі та серед вільних і незалежних людей.

Критика критиків політичної діяльності д-ра Євгена Петрушевича.

Кажуть деякі критики, що головним джерелом нещастя для галицької державности була постанова Української Національної Ради в Станиславові з дня 3-го січня 1919 року, в якій Національна Рада запропонувала Директорії УНР об'єднання Галицької Держави з Наддніпрянською Україною та далькі акта в предметі цього об'єднання, зокрема акт з 22-го січня 1919 року, проголошений на площі св. Софії в Києві, який ми популярно звикли називати "об'єднанням".

Тут покликаються критики на опінію В'ячеслава Липинського, який радив не проголошувати негайної і беззастережної злуки Галицької Держави зі Східною Україною, бо будучність Східної України непевна. Антанта бажає відбудувати передвоєнну неподільну Росію, а тому більші шанси на признання незалежности через Антанту має Галицька Держава, яка в разі потреби може статися знову українським П'ємонтом. Подібної думки був також д-р Л. Цегельський, який бував у Східній Україні кілька разів, бачив на власні очі нездарну соціялістичну господарку Петлюри і його товари-

шів, які по поваленні Гетьмана і по усуненні від участі у владі поміркованих елементів, не змогли ані побільшити новими кадрами армії УНР, бо населення відмовилося давати рекрутів Петлюрі, ані зорганізувати при допомозі відповідних людей якоїбудь адміністрації, через що поширилися в Україні хаос і анархія, включаючи сюди всіх отаманів, яких було в Україні около 20.

Ще інші критики твердять, що д-р Петрушевич зле зробив, бо не погодився на пропозицію Військової Антантської Місії під проводом ген. Бартельмі (яка побувала в Галичині від 25-го лютого до 5-го березня 1919 року), яка пропонувала галицькому урядові, щоб Галицька Армія часово відступила за т. зв. лінію Бартельмі і залишила Львів і нафтовий басейн по польському боці, себто залишила майже половину Східної Галичини. Місія обіцявала, — так кажуть критики — що на випадок прийняття пропозиції Місії, Антанта признає Західню Українську Державу і прийде їй з усякою допомогою та тоді усталить також дефінітивно границі Західньо-Української Держави. Такої обіцянки Антантська Місія Бартельмі не дала галичанам і не могла дати. Критики фалшують тутки фактичний стан справи. Місія ген. Бартельмі мала тільки за завдання допровадити до припинення ворожих кроків і припинення війни між воюючими польськими й українськими боевими силами та установити між ними демаркаційну лінію, поза яку українські війська мали уступити. На час пертрактацій про демаркаційну лінію війну хвилево припинено. Політичних і територіяльних питань Місія не мала права розглядати. Пропонована Місією демаркаційна лінія мала на півночі проходити здовж ріки Буг до Камінки Струмислової, а опісля вздовж східньої границі повітів Перемишляни й Бібрка, далі по лінії Білий Потік, південною границею повіту Львів і східною границею повітів: Рудки, Дрогобич, Турка. В той спосіб залишалася за Польщею майже половина Галичини зі Львовом, Перемишлянами, Бібркою, Рудками і Туркою, себто цілий нафтовий басейн Дрогобич з Бориславом.

Від імені Місії промовляв до українців ген. Бартельмі, француз. Він сказав: “Ми будемо робити заходи, щоб ваших представників допустити на Мирову Конферецію. Факт, що ми переговорюємо з вами і звертаємося до вас з цим пропозиціям, є до певної міри визнанням вашої державности, бо

не переговорюють із тим, хто цілком не існує. Ми налагодимо взаємини між вашим урядом і державами Антанти. Пам'ятайте приповідку: “Помагайте собі, то і небо вам допоможе”. Це небо — то альянтські держави. Коли ви не приймете нашої пропозиції, то будете мати війну з поляками, що будуть мати допомогу відважної і добре зорганізованої армії ген. Галлера, зложеної зі шістьох дивізій”.

Опісля Комісія (Місія) доручила польській і українській делегації письмо, в якому між іншим читаємо: “Комісія (Місія) пригадує, що Мирова Конференція застерігає собі дефінітивне рішення політичних і територіяльних питань, які тепер розділяють сторони, та що вона дала своїй делегації тільки уповаження здійснити припинення ворожих кроків, а також устанавлення тимчасового перемир'я, виключно військового, постанови якого не будуть мати ніякого впливу на кінцеве рішення Мирової Конференції (в Парижі)”. Слідують підписи членів Мирової Місії.

Виходить із вищенаведеного ясно, що політичні й територіяльні питання мала вирішити Мирова Конференція в Парижі, а не місія ген. Бартельмі. Тому обіцянки ген. Бартельмі, роблені галичанам, були нереальні і нездійснені. Натомість заяви Клемансо, голови французької делегації на Мировій Конференції, які є записані в протоколах нарад конференції, були рішуче ворожі для Західньої України, яку він бажав прилучити до Польщі. А відносно до Наддніпрянської України, то Клемансо був рішуче за її втіленням до єдиної і неділимої Росії. Таким чином, ген. Бартельмі говорив українській делегації явно неправду. (Д-р М. Стахів: “Дипломатична оборона Західньої України на Мировій Конференції в Парижі в році 1919”).

Кінцева конклюдія для цієї справи ясна. Місію генерала Бартельмі замовили поляки, думаючи, що при помочі цієї місії дешевим коштом заволодіють на схід від Львова аж до демаркаційної лінії українською територією, потрібною з оглядів стратегічних для евентуальної оборони Львова на випадок відновлення воєнних дій. Це їм не вдалося. Зрештою, коли б навіть галичани були згодні на пропозицію Місії ген. Бартельмі, то поляки, зайнявши Львів та нафтові терени Борислав-Дрогобич, ніколи б добровільно не відступили б із них, навіть коли б Антанта була признала якусь частину Галичини “Незалежною Галицькою Державою”. Тут насува-

ються мимоволі питання, хто мав би силою усунути поляків із цієї обкровоєної Галицької Держави. Галицька Армія була на це заслаба, а французи не були б ніколи погодилися на те, щоб у війну з Польщею в обороні якоїсь там Галицької Держави мала ангажуватися Антанта. Відомо всім, що Антанта признала в тому часі Литву з її столицею Вільно за незалежну державу. А однак “збунтований польський генерал” на очах цілого світу зайняв в жовтні 1920 року столицю Литви Вільно з округом і справа пропала. Ніхто на цю польську за-тію не моргнув, включаючи туди й Антанту. То саме було б сталося з Українською Галицькою Державою, це річ певна. Тому не приходиться нам плакати, що Галицький Уряд не вдався в торги над нашою землею з місією Бартельмі. Ця місія повинна була наказати полякам забрати свої військові відділи зі Східньої Галичини, в якій українці мали більше двох третіх свого населення, а територію замешкалу в більшості українцями, залишити в спокою. Цього вимагала справедливість, але Бартельмі свистав на справедливість. Результатом того всього було, що панами ситуації у Східній Галичині і в Польщі сталися большевики. Дістали поляки те, чого бажали, а Захід також. Галицька Держава впала, але також відкрила большевикам браму на Польщу й Європу. Це сумний факт, але, на жаль, правдивий. В цій однак справі нема по стороні українців ніякої вини.

Дальші мирові пропозиції Антанти в справі замирення поляків з українцями.

Дня 13-го травня 1919 року запропонувала місія Антанти під проводом ген. Боти обом воюючим сторонам, як тимчасову демаркаційну лінію, яка лишала Львів по польській стороні, а нафтовий басейн по українській, але поляки, маючи вже на фронті Галичини армію Галлера, відкинули цю пропозицію. Також галичани не спішилися акцептувати цю пропозицію, заявляючи, що не мають права торгувати відвічною українською землею.

Дня 8-го грудня 1919 року пропонувала Навища Рада обом сторонам прийняти, як границю між Польщею а Галицькою Державою, ріку Сян. Це т. зв. лінія Керзона, а пропозицію цю поставила в першу чергу Англія. Українці при-

йняли пропозицію Найвищої Ради, а поляки відкинули її. В той спосіб розбилися всі проби замирення Польщі з Урядом Західньо-Української Народної Республіки.

А дальшим закидом, який висувається проти д-ра Петрушевича, це було зарядження д-ра Петрушевича відносно переходу Галицької Армії через Збруч на Східню Україну. Критики твердять, що перехід Галицької Армії зруйнував Галицьку Армію, бо Петлюра не давав галичанам грошей на закупно одягу, взуття, шпитальних медикаментів, харчів і т. п., через що тиф скопив коло 40,000 галичан восени 1919 року і зробив Галицьку Армію небоєспібною.

Є ще інші (а ці не мають поняття про історію тодішніх відносин між галицьким урядом, а урядом Петлюри) закидають д-рові Петрушевичеві, що д-р Петрушевич не погодився віддати владу над Галицькою Армією Петлюрі, що д-р Петрушевич держав на Східній Україні свій власний галицький уряд, якому підлягала Галицька Армія, та й що д-р Петрушевич мав у Парижі свого делегата д-ра Панейка, який робив старання і заходи в Найвищій Раді Антанти в справі визнання Західньо-Української Держави і що через це двоєвластя повстав хаос в Україні.

Ті, що так говорять, — це сліпі і глухі на поняття правди прихильники Петлюри. Вони дуже добре знають, що під час розмов галичан з Директорією в справі маючого наступити об'єднання, зосібна в ухвалі Української Національної Ради в Станиславові з 3-го січня 1919 року, опертій на попередній умові галичан із Директорією в Хвастові з дня 1-го грудня 1918 року, було виразно сказано, що в переходовій стадії об'єднання аж до його дефінітивного закінчення, законодавчу владу на території Галицької Держави виконує Галицька Українська Національна Рада, а цивільну і військову адміністрацію веде державний секретаріат, установлений Галицькою Українською Національною Радою, як її виконавчий орган. Цю ухвалу Національної Ради затвердила Директорія постановами з дня 21-го січня і 22-го січня 1919 року, а Трудовий Конгрес — 28-го січня 1919 року. Такий стан мав тривати до часу скликання парламента з обох Україн на спільне засідання в цілі видання закону про кінцеве об'єднання обох Українських Держав та кінцеву ратифікацію вищезгаданих умов. Парламенти з обох держав з причин воєнних подій не були скликані ніколи, кінцеве і де-

фінитивне об'єднання обох Українських Держав не наступило, а тому уряд д-ра Петрушевича, перебуваючи з Галицькою Армією у Східній Україні, виконував там владу над Галицькою Армією правно і легально та мав право на власну руку робити в Парижі старання про призначення Галицької Держави через Антанту за посередництвом свого делегата д-ра Панейка. Тут треба зазначити, що Галицький Уряд, перебуваючи у Східній Україні, не втручався в справи адміністрації Східньої України, а найвищу воєнну владу над спільною армією виконувала Головна Воєнна Команда, зложена по половині з військових представників обох армій. Такий був стан правний і не міг бути інакший. Петлюра, ламаючи передвступну умову про об'єднання, жадав вправді від д-ра Петрушевича передання йому влади над Галицькою Армією, але і д-р Петрушевич, і Галицька Армія це абсурдальне і безправне жадання Петлюри відкинули, видячи безголов'я, яке спричинив у Східній Україні зі своїми соціалістичними помічниками Петлюра.

Сьогодні, коли вже зістало виказане, що місія Курдиновського ще в квітні 1919 року відступила Галичину полякам, жадання Петлюри передати в його руки Галицьку Армію, сталося цілковито зрозуміле. Він на жадання поляків був би з місця ув'язнив д-ра Петрушевича, роззброїв Галицьку Армію і передав її членів в руки поляків. Д-р Петрушевич однак до цього кінцевого скандалу не допустив. Це одинока і головна причина галасу петлюрівців в предметовій справі.

Закид про розпочату Українською Національною Радою в Станиславові акцію в справі об'єднання обох українських держав — з нинішньої точки погляду — виглядає бути слухним, але за цю акцію не можна робити відповідальним д-ра Петрушевича особисто. Д-р Петрушевич не мав особисто рішального голосу в цій справі, а рішала про цю справу Українська Національна Рада, правительство ЗУНР і Галицька Армія.

Об'єднання обох українських держав з виданням про це спеціальної ухвали Української Національної Ради з 3-го січня 1919 року, паради в Києві з дня 22-го січня 1919 року, не треба було робити, бо це було непотрібне. І без паперових законів і без київської паради ми, галичани і наддніпрянці, творимо один український народ. Об'єднав нас під огля-

дом національним перед віками Господь Бог. Він дав нам суцільну територію, ту саму мову, ті самі звичаї й обичаї, тому вистарчило зробити з наддніпрянським урядом звичайний військовий пакт для взаємної військової допомоги, а з об'єднанням обох держав підождати до слушного часу, тим більше, що в тому часі Галичина не була ще, як особна Галицька Держава, признана Антантою.

Польща з 1918 року також повстала на руїнах трьох держав, а полякам навіть до голови не приходило робити з цієї нагоди об'єднуючі “шопи” з різнорідними обходами.

Уважаю, що саме закон Української Національної Ради з 3-го січня 1919 року пошкодив нам найбільше в тому часі, бо поляки без сумніву поза плечима українців представили місії Бартельмі Східню Україну, а з нею нібито об'єднану Галицьку Державу, як большевицький “форпост”, з яким не варто вдаватися в дискусії і його поважно трактувати.

Написав же в своїх споминах, “Літопис української революції”, О. Доценко (том 2, книга 4, стор. 44), що віце-міністер закордонних справ у Варшаві Скинський в розмові з А. Ливицьким — вже по підписанні передвступної декларації з дня 2-го грудня 1919 року в справі Варшавського договору — сказав до А. Ливицького: “І український уряд і його військо — большевики”. Якщо так сказав Скинський до А. Ливицького, автора Варшавського договору, то можна собі представити, як поляки мусіли обмалювати і галичан, і наддніпрянців перед членами місії Бартельмі поза плечима українців.

Недаром Антанта в рішенні з 25-го червня 1919 року, яким уповажила польський уряд зайняти Галичину по Збруч, замістила заввагу, що це рішення зістало видане, “щоб охоронити галицьке населення перед звірствами большевицьких банд”.

Чи д-р Є. Петрушевич був соборником?

Ще треба розправитися зі закидом, робленим Петрушевичеві в тому напрямі, що нібито він не був соборником. Такі дурниці верзуть люди, які не мають зеленого поняття про історію наших спільних змагань з наддніпрянцями відбудувати нашу державність на українських землях. Не треба

про справу соборництва д-ра Петрушевича багато говорити, бо це те, що було вже досі сказано, є проречистим доказом, що в цій добі найбільшим соборником був д-р Петрушевич. А ось докази. Українська Національна Рада видала дня 3-го січня 1919 року за згодою д-ра Петрушевича постанову про об'єднання обох українських держав в одну цілість, хоч цей факт опісля зашкодив галичанам у їх стараннях про признание незалежності Галицької Держави через Антанту. Ніхто інший, а тільки д-р Петрушевич — вже як Диктатор — перепровадив Галицьку Армію на Східню Україну і врятував окружені останки, колись великої наддніпрянської армії в околицях Кам'янця і саму УНР від певного і цілковитого знищення большевиками. Д-р Петрушевич зробив це по запевненні наддніпрянського уряду, що Директорія покличе до влади демократичний уряд без ухилу в бік радянства, і що до державної праці зістануть покликані свідомі українські національні сили. Очевидно, по переході Галицької Армії на Україну, Петлюра не додержав ні одного з даних галицькому урядові зобов'язань. (І. Мазепа, "Україна в огні й бурі революції", том 2, стор. 19).

У зв'язку з переходом Галицької Армії на Східню Україну треба тут згадати ще про старання большевиків не допустити до мілітарної кооперації Галицької Армії з армією Директорії. Щоб це досягнути, вислав Раковський, голова українського совітського уряду в Києві, (від березня 1919 року уряд Раковського перебував уже в Києві), до галицького уряду 7-го травня 1919 року телеграму, яка звучала: "Звільнивши територію української совітської республіки від військ Директорії, що намагалася проти волі робітників і селян України встановити тут буржуазну владу, червоні українські війська дійшли до кордонів Галичини. Вітаючи робітників і селян Східньої Галичини, визволенню яких від всякої буржуазної влади ми гаряче співчуваємо, вважаю необхідним заявити від імені робітничо-селянського правительства України, що питання внутрішнього устрою Галичини вважаємо справою галицьких робітників і селян. Робітничо-селянське правительство України відмовляється від всяких воєнних операцій на території Галицької Республіки при умові, що галицьке правительство припинить усякі ворожі операції проти совітської України. Пропоную Вам послати деле-

гатів для встановлення демаркаційної лінії”. (І. Мазепа, “Україна в огні й бурі революції”, том 1, стор. 188).

Оферта була дуже приманлива, але д-р Петрушевич не прийняв цієї оферти, саме тому не прийняв, бо був соборником і знав, що большевики по знищенні вцілості армії Петлюри опанують також терени Галицької Держави.

Другий раз відмовився д-р Петрушевич кооперувати з большевиками в часі пертрактацій ген. Капустянського з д-ром Петрушевичем з початку липня 1919 року в предметі переходу Галицької Армії на Східну Україну. В тому часі приїхала до д-ра Петрушевича до Галичини делегація від українсько-большевицького уряду в Харкові, яка за ціну зривання співпраці д-ра Петрушевича з Директорією обіцяла галичанам негайну доставку амуніції та поміч в боротьбі проти Польщі. (С. Ярославин, “Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях”, стор. 44). Про цю місію згадує також ген. Капустянський у своїх споминах “Похід українських армій на Київ і Одесу 1919”, ч. 3, стор. 50-52). Д-р Петрушевич відкинув і цю пропозицію большевиків.

Ще раз, а саме, 26-го травня 1919 року, приїздив до Волочиськ для переговорів з галицьким урядом Антонов, Затонський і Шумський з метою добитися порозуміння з галичанами в цілі dokonання повного розриву галичан з Петлюрою, але й цим разом даремно. Ніхто з галицького уряду на конференцію з большевиками не явився. (І. Мазепа, як вище, том 1, стор. 191).

Ніхто з галичан не явився на цю конференцію тому, бо д-р Петрушевич знав, що большевики не люблять дотримувати умов і що вони по знищенні армії Петлюри увійдуть до Галичини і знищать там ізольовану Галицьку Армію, як буржуазно-контрреволюційну, та накинуть місцевому населенню ярмо комуні. Треба тутки зазначити, що д-р Петрушевич, як чоловік великого життєвого досвіду, був ідеологічним противником комуністичної доктрини. Він здавав собі з цього докладно справу, що з-поміж різних нещасть, які в тому часі валилися на наш народ в Галичині, найбільшим нещастям була б комуна. Він докладно розумів, що комунізм — це поневірка людини і кайдани, вложені на вільну волю чоловіка, на владжене право чоловіка розпоряджатися після своєї впадоби своєю особою, працею, своїм майном. Він розумів, що ідея комунізму противна людській природі,

що комунізм упокорює особисту гідність людини і робить з неї предмет, яким свobodно диспонує її наставник.

В комуністичнім устрою все, що людина мала і посідала, стається власністю комуністичної держави. Людині залишається тільки її “лахи”, які мала на собі, а по селах — хатину з кусочком присадибного участка. Все інше: землю, живий і мертвий інвентар забирається до колхозу. Упертих пересилюється на безмежний Сибір. В той спосіб остаються у людини тільки її руки для непосильної панщизняної щоденної праці в колхозі, від ранку до ночі, під наглядом “гайдая”, безконтрольного пана життя людини. Заплатою за цілоденну працю діставала людина 10 копійок і 1 кг. якогобудь збіжжя за один трудовень.

Додати тут треба ще й це, що комуністична влада впровадила в життя практично й правно “вільну любов” у формі розводів без речевих підстав, а через те розбила всяку мораль, етику й родинне життя між найширшими верствами населення.

Додати до того всього треба також релігійні переслідування віруючих, масові вбивства або вивози на Сибір духовників, замикання та нищення церков, брак найпримітивніших середників до життя, як хліба, картоплі, ярин, одягу, взуття й т. п.

Все це створило для людей праці пекло на землі. Большевики хваляться, що вони створили “безкласову суспільність”, та й що комуністична держава рядиться “диктатурою пролетаріату”. Всі ці твердження — це безсоромна брехня. Не існує в комуністичному устрою “безкласова суспільність”. Натомість існує кляса визискувачів і кляса поневолених. Кляса визискувачів — це большевицька партія зі своїми апаратчиками і зорганізована нею до величезних розмірів большевицька партійна бюрократія, яка на подобу п'явок, виссисає останні кроплі крові з робучої кляси. Для цієї “братії” є все, — для народу тільки те, що останеться по повнім заспокоєнні життєвих потреб бюрократичних галапасів.

Друга кляса — це кляса поневоленого народу, яку зведено до стану робучого звіряти у злого газди. Від ранку до ночі працювати мусить бідне звір'я — вечером дістає дещо корму, а ранком іде знову до праці і так одноманітно в безконечність аж до своєї загибелі. Те саме діється з людиною в комуністичнім устрою. Паном її життя є її наглядач, “гайдаї”,

поскаржитися нема кому, зрештою скарга остається без результату. Один "гайдаї" не видзюбає другому "гайдаєві", своєму товаришеві, ока. Це стара і всім знана правда.

Таку господарку завели комуністи по селах. У містах, на фабричних підприємствах діється те саме. Ті ж самі "гайдаї", така сама праця, таке саме для робітників щастя і така сама їх доля, як для селян по селах.

А якщо йдеться про політику комуністів відносно України, то д-р Петрушевич докладно вже в часах його побуту в Україні з Галицькою Армією розумів, що Москва зовсім не думає творити якусь українську республіку, хочби навіть комуністичну й у федерації з Москвою, а тільки хоче зробити з України свою колонію, винищити диковинним терором в Україні, скільки вдасться українського населення, залити українські землі москоськими комуністами, а українців, головно молодь, масово переселити на пустинні землі Сибірських країв, щоб вони там, цілковито відтяти від українства, обмосковщилися та злилися з москвинами в один совітський народ, себто в москвинів.

Акція д-ра Петрушевича на еміграції в справі соборности.

Для повного вияснення справи соборности д-ра Петрушевича вважаю за річ вказану звернути увагу читача ще на дві події, які мали місце вже по упадку наших державних змагань у Східній Україні і в Галичині. В тому часі д-р Петрушевич перебував зі своїм урядом на еміграції у Відні, а Петлюра зі своїм урядом на еміграції в Польщі, в Тарнові. Події, про які буде понижче мова, відбулися в році 1921 і 1922, це значить уже по погромі польської і петлюрівської армії в Україні і по заключенні прелімінарного договору в Ризи (12-го листопада 1920 року), і в часі, в якому вже фактично нічого не в'язало Петлюру з поляками. Тоді то, а саме, 4-го січня 1921 року скликано до Відня, осідку уряду д-ра Петрушевича, "Всеукраїнську Національну Раду" з участю представників наддніпрянських українців, галицьких українців і Кубані. Головою обрано було С. Шелухіна, заступником голови О. Грекова та д-ра Р. Ріпецького, галичанина, як репрезентанта уряду Диктатора Петрушевича, а секретарем М. Залізняка. Всеукраїнська Національна Рада

ставила собі за ціль “жадати від кожного державного центру, а то від наддніпрянського, від галицького й кубанського, — допровадити до згоди і спільної плянтформи всі українські партії, щоб під час остаточного вирішення східноєвропейських проблем всі три державні вищезгадані центри однодушно і з однаковими вимогами виступили перед рішачими чинниками в обороні наших безспірних і справедливих національних державних прав”. Так ухвалено 4-го січня 1921 року й усім здавалося, що врешті може наступити згода між українськими партіями і що всі разом будуть стремити до відбудови об'єднаної і суверенної української держави. Не так однак сталося, бо вже 14-го березня 1921 р. виступила партія соціалістів-самостійників із новою програмою, яка змістя розбила Всеукраїнську Національну Раду.

Чого жаждали соціалісти-самостійники? Подаю вкоротці: 1) Зміни уряду Петлюри, а створення нового уряду, в яким були б репрезентовані всі українські національні політичні демократичні сфери. 2) Українська Народня Республіка повинна ввійти в тісний військово-політичний і суспільний лад із Польщею та Францією. 3) Всі договори, дотепер підписані між Польщею а Україною, мали позістати в силі. Життєвим інтересом України є тривале існування Польщі. 4) **Справа Східньої Галичини є внутрішньою справою польської республіки, а Національний Український Уряд заявляє в цьому питанні своє цілковите незаінтересовання.** Підписали цю декларацію за партію соціалістів-самостійників ген. О. Греков, д-р Андрієвський, О. Макаренко і Чернушенко. В наслідок вищенаведеної декларації виступили з Ради представники галичан і цілий ряд інших наддніпрянських груп, а на другий день виконавчий комітет Віденської Ради проголосив, що Віденська Рада перестала існувати. (І. Мазепа, “Україна в огні й бурі революції”, том 3, стор. 73 і 74).

На цьому однак ще не кінець. Ще раз старався д-р Є. Петрушевич отямити Петлюру і об'єднати всі українські національні партії в одну цілість. Про це написав проф. А. Андрієвський, член Директорії УНР, що слідує (Тимчасовий закон про реорганізацію українського державного центру, Наша Держава, 2. липня 1953): “У Відні 1922 року Директорія в складі д-ра Петрушевича, Андрієвського, Шевця і Макаренка осудила узурпацію влади Петлюри та його політичні помилки; пропонувала С. Петлюрі повернутися до Директо-

рії та обновити державний центр. Постанову Директорії було надруковано в усіх галицьких часописах. С. Петлюра не повернувся до Директорії, зостався на утриманні поляків; його підтримували ті, що мали вигоди від поляків". (О. Войнаренко, "До нової Полтави", стор. 235).

Візьми, читачу, під увагу вищенаведені історичні факти і застановися над тим, хто всіма силами прямував до соборности і хто цю соборність поборював і розбив. Розбив соборність Петлюра з наддніпрянськими соціалістичними партіями. Це ж Петлюра безправно відступив Польщі відвічно українські землі: Холмщину, Полісся, Підляшшя, Галичину, Західню Волинь, обшару около 160 тисяч кв. кілометрів із населенням понад 10 мільйонів, у тому понад 7 мільйонів українців проти волі населення цих земель. Натомість д-р Є. Петрушевич робив усі можливі старання, щоб добитися волі для всіх українських земель. Не осягнув однак своєї цілі, бо Петлюра відступив вищезгадані землі Польщі, як тільки самозванчо повалив гетьмана і перейняв владу в Україні. Стільки про соборництво д-ра Євгена Петрушевича.

Вважаю, що ясно і незбито виказано, що закид, ставлений д-рові Петрушевичеві, що він не був соборником, — це глупий і фалшивий закид, придуманий ворогами Петрушевича для зневаження його світлої пам'яті.

Справа переходу Галицької Армії на Східню Україну.

Каже дехто, що не треба була Галицькій Армії переходити Збруча на допомогу Директорії. Треба було відступати через Карпати на Чехословаччину і там поставити Антанті ультимат: признайте суверенну Галицьку Державу і заберіть поляків із Галичини, або будете мати большевиків і в Галичині і в Польщі. Ми до спілки з Польщею з большевиками не будемо воювати. Хочемо воювати з большевиками самі, якщо большевики ввійдуть до Галичини.

А зараз питання, що було б сталося, коли б галичани були відступили в Карпати. Відповідь на це питання ясна. Антанта була б мовчала, бо Антанта вже дозволила полякам зайняти Галичину по Збруч у червні 1919 року на підставі "цирографу" Курдиновського. Большевики були б знищили армію Петлюри до тла і на цьому були б закінчили криваві

змагання галичан і наддніпрянців добитися волі для обох українських держав. Тому то галичани не могли залишити армії Східньої України на знищення большевикам, бо було б впало на нас історичне п'ятно зрадників українського народу, п'ятно Герастратів. Галичани не знали ще тоді, що Петлюра відступив полякам Галичину в квітні 1919 року. Всі вірили ще тоді, що Петлюра отямиться, що по приході галичан на Східню Україну, Петлюра реорганізує свій уряд і допустить до влади і праці свідомі національні елементи, до чого вразно зобов'язався, що Галицька Армія в сполуці з армією Східньої України усуне з України большевиків і що Антанта признає незалежність обох українських держав. Так тоді думали галичани і тому на розказ д-ра Петрушевича перейшли Збруч, відперли большевиків поза Київ, а опісля згинули в обіймах брата Петлюри. Вибуху тифу в липні 1919 р., в часі переходу Галицької Армії через Збруч, не можна було передбачити. Нічого тут не завинив д-р Петрушевич, вину руїни обох українських держав припняв собі на груди Петлюра, нехай з нею спочиває у чужій землі.

Дальший закид під адресою д-ра Є. Петрушевича відноситься квестії про тодішню потребу усунути Петлюру від влади. Кажуть критики, що скоро Петлюра не додержав зобов'язань, даних д-рові Петрушевичеві перед переходом Збруча в предметі зміни кабінету з однопартійного на міжпартійний кабінет і не покликав до співпраці національно свідому інтелегінцію, якщо Петлюра не покликав д-ра Петрушевича на засідання Директорії, не розв'язав міністерства для галицьких справ, не давав грошей, потрібних на прокормлення Галицької Армії та на закупно найконечніших потреб для армії, а то одягу, взуття та медикаментів, то річ ясна, треба було Петрушевичеві насильно усунути Петлюру з його уряду, а поставити на чолі держави демократичний, міжпартійний уряд з відповідним президентом. Не всі були в Україні петлюрівцями і революціонерами. Там були також люди спокійні і розумні, а можна було також покликати до будови держави емігрантів з Польщі і Румунії. Думка усунути Петлюру була незла, але цього не смів робити д-р Петрушевич — це мала зробити наддніпрянська армія. Наддніпрянці мають свою власну амбіцію і цілковито не потребують ані вчителів, ані інструкторів, зокрема з-поміж галичан. Тому можна було собі представити, що було б сталося, коли б д-р Пет-

рушевич був усунув силою Петлюру від влади. Була б змісця вибухла братовбивча війна між приклонниками Петлюри, а комірниками-галичанами. З цього були б скористали “добрі сусіди” України і були б викінчили і петлюрівців, і галичан упродовж місяця. Тому добре зробив д-р Петрушевич, що на таке лукаве діло не пішов. Річ певна, що він і про це й не думав. Петрушевич був правником-легалістом і бридився всякими підступами, інтригами і підлими темними ділами.

А дальший закид, який роблять д-рові Петрушевичеві, відноситься до оголошення війни Денікинові разом із урядом Директорії. Зокрема дехто бере Петрушевичеві за зле, що д-р Петрушевич погодився на бажання Директорії оголосити спільно з Директорією війну Денікинові. Це — як кажуть — настроїло Антанту вороже до галичан, у результаті чого Антанта передала 15-го березня 1923 року Галичину полякам без ніяких застережень (Децизія Ради Амбасадорів з 15-го березня 1923 року). Цей закид неслухняний. Оголошення війни Денікинові спровокували самі денікинці. Замість битися з большевиками, денікинці атакували українські армії на тих теренах, які українські армії очистили від большевиків. Кількакратно пробував уряд Петлюри на жадання Антанти порозумітися з Денікином і усталити демаркаційну лінію між обома арміями, але денікинці не хотіли з відпоручниками наддніпрянської армії навіть говорити. Тут треба пригадати конференцію Кравса з ген. Бредовим по зайнятті Києва, конференцію на станції Пост Волинський та кілька інших. Зате в тих місцевостях, з яких вдалося денікинцям усунути військові українські частини, денікинці безглядно і брутально нищили всі прояви національного українського життя. Переводили арешти українських діячів, нищили українські інституції, навіть господарські — союзи, кооперативи і т. п., замикали українські школи та українські культурні установи. В тій ситуації мусіли оба українські уряди оголосити Денікинові війну, що й сталося дня 24-го вересня 1919 р. Не було іншого виходу.

Недогляд автора історичної розвідки “Визвольна боротьба на Західньо-Українських Землях в році 1918-1923”.

В році 1956 видав Сидір Ярославин у Філядельфії цінну працю під наголовком “Визвольна боротьба на Західньо-

Українських Землях в 1918-1923 р.", в якій з великою об'єктивністю і старанністю та згідно з історичною правдою представив перебіг наших визвольних змагань у вищезгаданих літах та участь у цих змаганнях Президента ЗУНР, д-ра Євгена Петрушевича. Праця Сидора Ярославина дуже цінна своєю докладністю і вірним представленням тодішніх подій, зокрема якщо йдеться про труди д-ра Петрушевича від року 1918 аж до його смерті 1940 р. А все таки автор для браку належних інформацій помістив на стор. 88 споминав невірну згадку про д-ра Петрушевича під заголовком: "Помилковий крок д-ра Петрушевича", в якій зазначив, "що створена у Львові В. Будзинівським "Партія Праці" (точна її назва була "Українська Партія Праці", УПП) зі советофільським напрямом, була створена за згодою д-ра Петрушевича". Цей закид вцілості неправдивий. Фактичним ініціатором створення УПП не був В. Будзинський, а тільки член незалежної групи УНДО, адвокат д-р Михайло Західний, при чому В. Будзинівський (якого ми у Львові пестливо називали Вацьом, замість В'ячеслав) і проф. Гриць Микитей були, як їх називає д-р Макух, "лідерами партії", себто співосновниками. Д-р М. Західний створив цю партію в тій цілі, щоб мати, як лідер УПП, добру й надійну підставу кандидувати під її покровом у посли до польського сойму в 1928 р. Під покровом цієї партії д-р Західний дійсно кандидував і зістав вибраний послом. Д-р Макух, який у тому часі перебував постійно у Львові, як лідер радикальної партії, і який був дуже докладно зорієнтований у тодішніх міжпартійних і політичних відносинах у Львові і Східній Галичині, зазначив у своїх споминах, що "УПП не була комуністичним твором, як Сельроб або УСДП. Це була тільки советофільська партія міщанська з екстремними суспільними гаслами". (Д-р Макух, "На народній службі", стор. 366 і 373). Д-р Петрушевич, перебуваючи на еміграції в Берліні, не мав до цієї партії, ані до її творців абсолютно ніякого відношення. Правдоподібно, д-р Петрушевич не знав навіть про заіснування Української Партії Праці, бо ця партія не проявила ніякої політичної акції ані у Львові, ані на терені Східньої Галичини в часі свого короткого існування, себто поза вибори в 1928 році.

ПОЛІТИЧНА ТРАГІКОМЕДІЯ НА ЕМІГРАЦІЇ.

Куди нам, галичанам, іти й до чого прямувати під сучасну пору?

Думаю, що нам треба продовжувати політику, започатковану Галицькою Українською Національною Радою, а перервану розвалом нашої державности в листопаді 1919 р. Вже було виказано документально, що на початку 1919 р. уряд Галицької Держави і Галицька Українська Національна Рада поробили поважні старання в напрямі об'єднання обох Україн — Галицької і Наддніпрянської — в державному значенні цього слова. Об'єднання однак не закінчено з цієї причини, що не був скликаний спільний парламент з обох Україн і не затвердив передвступних умов про об'єднання. В наслідок того право диспонувати Галицькою Землею осталося за Галицьким Урядом і Галицькою Національною Радою. Мимо того С. Петлюра за посередництвом свого міністра для заграничних справ А. Ливицького, голови Місії, відступив Галицьку Землю Польщі умовою з польським урядом дня 2-го грудня 1919 року. Галицька частина Місії Ливицького в складі д-ра Витвицького (теперішнього президента УНР), д-ра Горбачевського і д-ра М. Новаківського, внесла на передодні підписання цієї умови, то є 1-го грудня 1919 року, протест на руки А. Ливицького зі заявою, що Галицький Уряд не визнає й ніколи не визнає права уряду Східньої України диспонувати Галицькою Землею, **чужою власністю**, бо це право належить виключно до уряду Галицької України. Протест позістав однак не взгляднений, а умова Ливицького з польським урядом зістала підписана дня 2-го грудня 1919 року і сталася підставою до підписання Варшавського договору, яким уряд Східньої України признав Польщі Східню Галичину, себто Галицьку Державу.

В наслідок цього ми, галичани, не визнаємо й ніколи не визнаємо важности Варшавського договору, спрепарованого на шкоду галичан Петлюрою і його помічником А. Ливицьким. Справою Галицької Державности мало право диспонувати тільки населення Галичини, устами вибраних через себе заступників. Таким заступником Галичини був до дня 28-го серпня 1940 року галицький диктатор д-р Євген Петру-

шевич, президент Галицької Держави. Він до своєї смерти, себто до дня 28-го серпня 1940 року, не зрікся на нічию річ своїх прав диктатора, даних йому законом Української Національної Ради (закон про виділ Української Національної Ради), не признав ніколи безправної анексії Галицької Землі Польщею і помер, як непримиримий ворог польського панування над територією Галицької Держави. Теперішня “Українська Національна Рада” на еміграції, до якої входять кількох галичан, також не має права диспонувати Галицькою Землю і вважати її за об’єднану зі Східньою Україною, бо цим галичанам, включаючи сюди і д-ра Витвицького, як президента, випадковим скитальцям, не дало населення Галичини ніякої повновласти щобудь говорити або рішати про долю галицької державности, а якщо вони це роблять, то їх робота — це робота самозванців, яка обов’язує тільки їх самих, а нікого більше.

Большевицького об’єднання Галичини з радянською Україною ми, галичани, очевидно, також не признаємо, бо воно зістало накинене нам сталінським терором і, напевне, проти волі галицького населення, а також тому, бо воно наложило на наш народ у Галичині важке ярмо комунізму, який є противний життю і буттю нашого народу. Для нас, галичан, жидівська комуна не є до прийняття. Суспільний лад на нашій землі запровадять собі галичани самі через своїх вільно вибраних представників. Помочі Маркса до цього діла ми, галичани, зрікаємося.

До справи державности Наддніпрянської України ми, галичани, не бажаємо втручатися. Бажаємо нашим братам щиро й сердечно всього доброго. Нехай будують собі Україну, яку схотять. Радимо тільки робити це спільними силами, бо одна партія не відбудує України. Україну можна буде відбудувати тільки при співпраці всіх партій із національно-демократичною програмою.

Відносно Галичини, ми остерігаємо поляків і петлюрівців перед робленням нового “Варшавського договору”, бо це було б продаванням шкіри на живому ведмедеві. Війна галичан із Польщею незакінчена. Вона тільки хвилево перервана подіями з часів другої світової війни. Якщо колись надійде хвилина нового впорядкування національно-політичних справ східньої Європи, то галичани, а зокрема молодь Галицької Землі, буде збройно боронити Галицьку Землю і би-

тися буде з кожним наїзником так, як тепер б'ються всі по-неволені народи за свою свободу і волю.

Вслід за цим ми повинні прямувати до відбудови Західньо-Української Демократичної Галицької Держави, а коли це станеться та й коли над Дніпром повстане Україна і правити нею буде український народ через своїх свобідно вибраних представників, тоді Галицький Парлямент і Наддніпрянський зійдуться разом і може порозуміються в справі дефінітивного об'єднання обох держав, а може не порозуміються. В таким разі Галицька Держава, до якої прилучиться Карпатська Україна і українські території Буковини, буде існувати, як самостійна держава, на взір німецької Австрії, німецьких, французьких і італійських кантонів у Швайцарії, які існують осібно і які зовсім не бажають об'єднатися зі своїми братами. Дай, Боже, щоб і ми так існували. В таким разі ніхто не буде глузувати собі з нашого галицького "загумінка", ніхто не буде інтересуватися нашою католицькою церквою, нашими єпископами-мучениками та підсміхуватися собі із-за нашої уявної нездібности до ніякого діла, як також ніхто не буде перекладати писань галичан із "рутенської мови на українську", як це зробив в своєму часі якийсь фантазюр з УРДП в "Тризубі". Коли б так сталося, то зчасом злягодяться та й зникнуть тертя, які мають тепер місце між галичанами і наддніпрянцями, а натомість збільшиться ревалізація в творенні позитивів для добра і щастя нашого народу.

Тепер виринає питання, в який спосіб належало б організувати на еміграції Галицьку Національну Раду, яка мала б за ціль поробити старання про віднову Незалежної Західньо-Української Народної Республіки (Галицької Держави). По моїй думці, такий уряд легко організувати в сліду-ючий спосіб: 1) Крайня пора для обох галицьких націоналістичних організацій — бандерівців і мельниківців — зцілитися в одну організацію або остаточно розійтися. Дуєт добрий на театральній сцені, але в політиці дуже шкідливий, бо потягає за собою, як про це говорить досвід, сумні наслідки. Всі докладно знаємо, які вони сумні, а тому не треба про них багато писати. Погодитися однак обом групам майже неможливо, бо ані одна, ані друга сторона не буде склонна капітулювати, а навіть не буде схильна до угоди на рівних правах відносно її участі в проводі об'єднаної організації. Це

ясне кожному. Бандерівці (вживаю цієї популярної назви, бо вона дає краще зрозуміння про кого йде мова для тих, які докладно не визнаються в розподілі націоналістів) краще зорганізовані на американському континенті і взагалі на еміграції, як група Мельника. Бандерівці зі своїми братніми організаціями (СУМ, ЛВУ) мають передовсім більше число членів, — таких, які працюють в організації і платять вкладки, ніж мельниківці. Вони мають свою добре зорганізовану пресу, різного роду власні інституції, кооперативи, школи, дитячі садки, власні доми. Вони ведуть серед молоді успішну освідомляючу національну роботу, а це найважливіше. Під тим оглядом мельниківці на багато, багато слабші. Вони мають поважну суму гроша та багато політично й життєво досвідчених інтелігентів, але не мають достаточної скількості молоді. Тому угода на засаді рівний із рівним тут неможлива. А знову відгравати у відновленій організації ролю “послушників” для бандерівців, — мельниківцям не буде до вподоби. Це річ самозрозуміла.

2) А якщо мова про галицькі партії на еміграції, то відомо, що існує на еміграції певне число членів з партії УНДО і певна скількість членів із радикальної партії. Мабуть також дехто з соціалістичної партії. Відомо нам усім, що вищеназвані партії існують радше номінально, як фактично. Число членів у них мінімальне. Деякі з них не мають навіть заряду і складових органів, як також не творять зорганізованих одиниць. Крім цього фактом є, що УНДО не втішалось ніколи симпатіями нашого національно-думаючого галицького населення. Тому в інтересі галицької еміграції і тих, які репрезентують нашу політику під назвою УНДО на еміграції є призабути за назву УНДО, повернути УНДО-ві його давню назву, яка звучить Національна Демократична Партія.

Знову ж управа т. зв. Мельниківської Національної Групи повинна розв'язати свою групу, як військову боеву організацію, а всі її члени, прихильники й симпатики повинні вступити до Національної Демократичної Партії. Коли б це сталося, то це було б поважним революційним вчинком, який вийшов би на користь нам усім, національно думаючим емігрантам, бо ми дістали б партію, якої радо ми всі стали б членами. Зістало б зліквідоване огнище непорозумінь із націоналістичною бандерівською організацією, і ця нова партія змінила б обличчя нашої галицької еміграції і її політики.

Національно-Демократична Партія існувала у нас, в Галичині, від 1899-го до 1925-го року й була перед Першою Світовою Війною найбільшою й найкраще організованою нашою політичною і культурною установою. Вона охоплювала в тому часі 80% нашої інтелігенції. Вона була неоціненим творцем нашого політичного, культурного й господарського життя в Галичині. 90% усіх наших політичних, господарських, шкільних, освітніх і культурних інституцій були на терені Східньої Галичини засновані членами цієї партії. Всі наші визначні працівники на ниві нашого національного відродження (духовенство, політики, економісти, вільні професії, учительство та багато свідомих селян) належали до розпаду нашої держави в Галичині до цієї партії. Ця партія організувала “Чин Першого Листопада 1918-го року” і вона, як найчисленніша, була душею Галицької Національної Ради. Вона була нашою гордістю. Цю партію, якої пресовими органами були “Діло” для інтелігенції, а для селян “Свобода”, щоб не дразнити поляків, її члени по розвалі нашої державності в році 1925 переіменували на УНДО. Політика УНДО супроти польської держави всім нам znana. УНДО уговою, хоч і неофіційно мирилося з приналежністю Галичини до Польщі, ідучи назустріч кінцевим життєвим вимогам нашого народу в Галичині. Не можемо сьогодні осуджувати за це ундівців, бо вони, як зрештою також і радикали, нав'язуючи співжиття з Польщею, ділали під натиском кінечности. Треба було кінечно рятувати якое наш народ у Галичині від цілковитого його господарського, культурного та національного знищення, спрямованого на нас проф. Грабським і його розшаліми шовіністами.

Всі однак знаємо, що УНДО було трактоване у нас, як кінечне зло, а тому належить відновити традиційну Національно-Демократичну Партію під її давньою назвою, доповнити її статут до нинішніх потреб, а зліквідувати УНДО. Це наш великий національний обов'язок нинішнього дня. В той спосіб відновлена Національно-Демократична Партія у злуці з групою мельниківців зразу сталася б правдивою народньою партією й об'єднала б усю нашу інтелігенцію і наше духовенство, назагал усю еміграцію не тільки на американському континенті, а то й поза ним. Вона сталася б найсильнішою остоею нашої галицької еміграції.

Радикальна партія.

Про радикальну партію нема потреби багато говорити. Це наша стара випробувана партія, яка, позбувшись по смерті Трильовського, його антипопівського наставлення, відограла під зорким оком д-ра Макуха, міністра внутрішніх справ ЗУНР, в часі наших визвольних змагань позитивну роль, як суто державницька партія. Побажати треба тільки радикалам одне, а саме, щоб з назви своєї партії викинули геть слово “соціалістична”. Цей жидівський “ярлик” осмішує радикалів — до речі, суто селянську партію — партію “руських хлопів радикалів”. Соціалізму ми всі маємо по вуха. Жидівських концепцій для упорядкування наших соціальних відносин на Галицькій Землі нам не треба. Самі, за Божою поміччю, упорядкуємо згідно з нашим населенням наші соціальні проблеми. Помочі Маркса до цього нам не треба. Тільки про радикалів.

Про українських галицьких соціалістів нема потреби тут згадувати. Їх мабуть немає на еміграції, а якщо їх і є декілька, то вони при упорядкуванні галицької справи не відіграють ніякої ролі.

Так, отже, всі вищеназвані галицькі політичні групи на американському континенті повинні відновити на еміграції Галицьку Українську Національну Раду, яка повинна працювати до відбудови Галицької Держави і яка повинна це публічно проголосити. В статуті відновленої Галицької Національної Ради повинна міститися постанова, що Рада буде мати право кооптувати в число своїх членів визначних галичан з-поміж емігрантів в інших краях світу. Рада повинна вибрати також свого Президента і свій міжпартійний Уряд. Очевидно, галичани-члени нинішньої УНР-ади повинні виступити з УНР і вступити еwentуально в члени Галицької Національної Ради. Треба нам перестати обманювати себе і загал уявним “об’єднанням”, якого не було. Треба нам самим зайнятися справою відбудови Західньо-Української Народної Республіки, бо як ми самі цього не зробимо, то ніхто за нас цього не зробить. Якщо однак ми будемо держатися наддніпрянських соціалістів, як “об’єднані”, то ми по упадку комуністичної влади, що мусить наступити, станемося знову предметом торгу між наддніпрянцями і Польщею або Московією.

Бандерівці.

Бандерівці повинні також, і то якнайскоріше, переглянути свою програму й нагнути її до можливостей реального життя з виключенням всякої романтики, одідиченої по Коновальцеві. Бандерівська романтика полягає в хоробливому уроєнні, що вони можуть перещіпити наш галицький націоналізм за Збруч, що він там зійде, зацвіте й видасть плоди в формі опановання Східньої України галицьким націоналізмом. Це однак не мудра фантастика. Це ніколи не може статися. Це утопія Веллса, яка не має нічого спільного з твердим реальним життям, а то зі слідуючих причин: Наддніпрянці вважають себе з рації своєї чисельної більшості за наших "старших братів". Не вони мають слухати нас, галичан, але галичани їх. А тому вважають, що втягнення їх під прапор галицького націоналізму, де рядять галичани, це є для них глибокою образою. Галицький націоналізм, маючи за ціль усунення окупантів з наших галицьких земель, евентуально силою, має сам у собі з огляду на ціль і спосіб акції офензивний боевий характер.

Наддніпрянці, хоч і вони бажають мати власну українську державу, вважають, що цю справу можна буде хитро, а мудро, поладити з Москвою угодою, мовляв. Москва нас потребує з огляду на Китай. Крім того наддніпрянці жили століттями в Росії і дещо духово обмосковшилися, а тому вони проти надії вірять, що ціль свою досягнуть і без боротьби з Москвою. З таких заложень виходила й Українська Центральна Рада, яка в трьох своїх універсалах проклямувала федеративний союз із російською республікою, навіть тоді, як большевики обняли владу в Петрограді й Москві. Четвертий універсал видала Українська Центральна Рада під диктатом німців, які без проголошення України самостійною державою, не бажали заключати мирового договору з Українською Центральною Радою.

Існують ще інші причини неприязні між наддніпрянцями а націоналістами з групи Бандери з часів другої світової війни і з часів нашого побуту на сміграції в Європі. Не місце тут про те писати, бо все це досі є у свіжій нашій пам'яті. Це все разом викопало на лінії Збруча перед галицькими націоналістами глибоку пропасть, якої галицької націоналісти ніколи не перейдуть. Всякі проби перейти цю

пропасть будуть невдачні та потягнуть за собою важкі втрати по обох сторонах. Додам тут хіба ще й те, що як практика вказує навіть тут на свободолюбній канадійській землі і в США наддніпряньська молодь є рішуче відпорна на заходи ОУН, щоб втягнути її до ОУН. Наддніпряньська молодь має добре зорганізовану і поширену свою власну організацію ОДУМ, яка маніфестаційно відсепарувалася від галицького ОУН і не бажає мати ніяких зв'язків з ОУН, ні контактів, навіть товариських. Про нехіть на релігійному полі і говорити не треба. Сказав один високий достойник, що католики не українці. Правда, є між членами ОУН і в її братніх організаціях певне число наддніпрянців (немає правила без винятку), але це число невелике. Загал наддніпрянців не любить організації галицьких націоналістів і не бажає з нею мати нічого спільного. Наддніпрянці мають зрештою свої власні організації релігійні, політичні, господарські, шкільні, культурні і своїх власних героїв. От візьмим під увагу Крути і дату 30-го січня 1918 року. Около 300 молодих студентів з Києва заступили большевицькому загонові, зложеному з шість тисяч червоно-армійців дорогу до Києва. Всі вони зістали знищені в кривавому бою, ніхто не піддався. Слава їх вічна. А Базар! Кількасот обдертих, напів-виголоджених воїнів-наддніпрянців із польських таборів смерті, покинули Петлюру у Варшаві й пішли робити повстання в Україну проти большевиків. Пішли на нерівний бій, на певну смерть. Дня 20-го листопада 1921 року окружили цих героїв переважаючі большевицькі сили і розбили їх під Базаром. Згинуло 359 людей за Україну. Біда однак у тому, що у Східній Україні, на жаль, не було багато таких героїв у 1918-1919 рр., як це показав перебіг подій того часу. Слава героїв з-під Крут і Базару не загине, але останеться вічною в Україні. Додати треба тут ще й те, що наші брати на схід від Збруча — це спокійні, добрі, тихі, гостинні люди, а слід за тим вони спеціальних інструкторів для свого життя зі заходу не потребують. Вони вже якось самі урядяться. Побажати треба тільки нашим братам із-за Збруча, щоб вони по евентуальному розвалі московської комуні в Україні, яка скорше чи пізніше мусить розвалитися, як, зрештою, кожна тиранія, не впали в іншу тиранію. Цим разом у тиранію українських соціалістів, що серед заходячих теперішніх обставин є дуже правдоподібне, беручи до уваги, що консервативна частина населення

у Східній Україні, зокрема селянство, міщанство, незалежна інтелігенція, велика частина робітництва, — сьогодні не існує. Майже всі вони зістали або вигублені в Україні, або вимерли на еміграції. Осталися тільки стероризовані большевицькою сваволею раби та й їхні наганячі, большевицькі партійні апаратчики, для яких ідея самостійної української суверенної держави є зовсім чужа і неприємлива. Ми з цими партійними українцями з УРСР бачилися через півтора року в часі окупації Галичини большевиками від половини вересня 1939 р. до червня 1941 року, а тому знаємо їх патріотизм і вартість їхнього патріотизму. Вони не відбудують незалежної України ніколи й навіть не будуть про неї думати. В цій ситуації перспектива для відбудови на землях Східньої України незалежної і суверенної української держави дуже неправдоподібна. Це в додатку й тому, бо і на еміграції небагато таких надніпрянців, для яких ідея Крутів і Базару є свята й гідна наслідування. З цих причин для галицьких націоналістів не буде місця в Східній Україні, і вони не будуть там ні бажані, ні потрібні. Це ясне, як сонце.

Коли б показалося, що радикальна партія і ОУН Бандери не бажали б робити старань про зорганізування Галицької Національної Ради, то відновлена Національна Демократична Партія у своїм власнім інтересі, маючи велике число членства, повинна сама вилонити зі себе Галицько-Українську Національну Раду і вибрати для неї власного Президента. В той спосіб вилонена Галицько-Українська Національна Рада з відновленої Національно-Демократичної Партії мала б повну легітимацію заступати перед Заходом інтереси Галицької Землі і провадити пропаганду за відновлення Західно-Української Народної Республіки (Галицької Держави).

Прямуючи до відбудови нашої державности в Галичині, належить нам уже заздалегідь оглянутися за союзниками, які бажали б допомогти нам у нашій справі. Помочі у відбудові Галицької Державности належало б шукати в першу чергу в англо-саксонському світі. В роках 1919 до 1922 позитивно і симпатично ставилася до Галицької Державности Англія. Це ж Англія була за признанням Галицькій Державі незалежности з границею на заході по Сян т. зв. Лінія Керзона, в часі, як большевики погромили Польщу в її поході на Україну (1920 року). На цю границю вже попередньо годилася Найвища Рада децизією з 8-го грудня 1919 року.

Справа ця однак впала з причини згоди Польщі з більшовиками на припинення війни і заключення прелімінарного Ризького Договору 12-го жовтня 1920 року. До наших приятелів можна зачислити також Чехословаччину та й Литву. Думаю, що теперішня демократична Німеччина — з виключенням однак гітлеризму — не буде також нашим ворогом, але відновить приятні відносини до галицьких українців із часів цісарської Німеччини. Наша еміграція на американському континенті буде нам також у цій справі поважно помічна.

Треба нам також нав'язати переговори з представниками Карпатської України, Лемківщини, української частини Буковини та західньої Волині, при чому не належить забувати про Холмщину, Полісся і Підляшшя, яких так само, як Галичину відступив Петлюра Польщі Варшавською угодою проти їх відома і волі.

Мали ми колись нашу Галицько-Волинську Державу, яка впала по смерті нашого останнього князя Юрія II Тройденевича в році 1340. Дуже можливим є, що Карпатська Україна, Холмщина, Полісся і Підляшшя та західня Волинь будуть бажати відновити в якійсь формі Галицько-Волинську Державу. Треба нам галичанам над цим призадуматися поважно і, користаючи зі зглядного міжнародного спокою, поговорити з представниками цих земель. Утворення на цих землях в якійсь формі Західньо-Української Держави було б щасливою розв'язкою проблеми для цих земель. Треба нам пам'ятати й ніколи цього не забувати, що Східня Україна ніколи не буде битися з Польщею за посідання вищезгаданих земель, а тільки їх відступить Польщі. За волю тих земель мусить битися тільки населення цих земель. Так нас вчить історія. Західньо-Українські Землі були завжди предметом торгу між Польщею а Східньою Україною.

Найвищий час закінчити торгівлю нашими землями і населенням цих земель, яку провадили, на жаль, наші брати зі Східньої України з нашим відвічним ворогом Польщею. Якщо ми цього не зробимо, то повторяться знову криваві події з літ 1939-1941 і 1944 та наступних. Це пам'ятаймо і ніколи цього не забудьмо.

Галицька Земля та її населення в обличчі катастрофи.

Відомо нам усім, що ідеал волі і незалежності для Галицької Землі оставався завжди і тільки в повній його чистоті в серцях галичан. Наддніпрянці ніколи не інтересувалися нами. Це історична правда, не самохвальба. Ми на протязі 600 літ на всіх царинах нашого життя відбивали нищівні і денационалізуючі удари Польщі, спрямовані на наше національне знищення і не далися знищити. Пригадаймо собі хоч би тільки деякі наші "розправи" з поляками від початку 20-го століття, які іще багатьом із нас у пам'яті, як, наприклад, великий рільничий страйк, кампанія в Галицькому Союзі за справедливу виборчу реформу для Союзу, бої за наше середнє шкільництво, за український університет, вбивство галицького намісника гр. Потоцького Мирославом Січинським в квітні 1908 року в його авдієнційній залі за безправства цього намісника під час соймових виборів, у яких вбито кількох українських селян, а багатьох поранено штиками жандармерії. Січинський, стріляючи до гр. Потоцького, заявив йому, що стріляє його за Каганця, заколеного жандармами під час володіння цього намісника та за наші вікові кривди. А далше тямимо наш славний Перший Листопад і війну з Польщею, акцію УВО, ОУН і УПА та славні бої наших Українських Січових Стрільців.

Беручи вищезгадане до уваги, мусимо зрозуміти та прийняти це за правду, що наше незахитане і нерозторощене Польщею національне й релігійне існування під польським пануванням завдячуємо тільки самим собі, себто відпорній силі нашого народу, а ніколи іншому. Не вірмо, що Львів колибудь може бути оборонений через Київ. Ця фантастична теза, висунена Січовими Стрільцями й їхнім провідником Коновальцем в році 1918, комплетно збанкрутувала і ганебно провалилась. Цю крилату тезу замінив Петлюра у Варшавську угоду.

Тому, якщо хочемо удежатися живими національно на нашій Галицькій Землі, то на будуче наслідуймо наших попередників і завжди пам'ятаймо, що доля нашої Галицької Землі є тільки в руках нашого галицького населення. Тому вже тепер треба творити потрібну силу для відбиття польського напору на нашу землю. Вже тепер треба творити курси для боевого вишколу військових старшин, посилати хлоп-

ців до військових шкіл, організувати й виховувати молодь у національним дусі, — словом, треба вже тепер “кути зброю”, бо ніхто з нас не знає ні години, ні дня, коли її треба буде вжити для оборони Галицької Землі. Це може наступити вже навіть у дуже короткому часі, незалежно від нас.

Тому то галичани повинні вже тепер творити на еміграції бази для оборони Галицької Землі. Якщо такі бази будемо мати, то евентуальне загарбання Галицької Землі Польщею не буде для нас смертельним ударом. Наш народ, зокрема наша молодь, його відіб’є. Що може статися при цій нагоді з Польщею, про це нехай тверезо подумують поляки і застановляться над тим, що для них краще: чи мати від Сходу забезпечені плечі Незалежною Галицькою Державою, з якою не порушаючи її суверенности, могла б Польща ввійти в різного рода дружні й приятні зв’язки; чи мати знову в Галичині пекло, яке може запалити й зруйнувати Польщу.

Так отже евентуальне загарбання Польщею Галицької Землі, хоч було б болюче, не є для нас страшне. Інакше маляся б справа, коли б Галичиною оволоділа Москва під фірмою радянської Східньої України. Тоді пропаде та загине наша галицька вітка українського народу й наша Українська Католицька Церква.

Чому я тверджя, що галицьку вітку українського населення знищила б Москва під фірмою Східньої України? Це тому, бо я не вірю, щоб у якійсь ближчій будучності могла повстати незалежна й суверенна Східня Україна. Вона не повстане тому, бо **політичні провідники самої Східньої України не хочять Самостійної України**. Вони бажають створити свою державу, але не самостійну, а тільки в зв’язку з Москвою. Українські народні маси у Східній Україні не будуть мати в цій справі нічого до говорення, бо вони ніколи не прийдуть до голосу. За них будуть говорити з Москвою “ліві українські провідники”, себто в практиці соціялісти-комуністи, які сьогодні на еміграції прикриваються різними невинними псевдами і творять УНР. Я певний, що вони всі вже сьогодні “брикнули б” до СССР, коли б Москва запевнила їм безпеку життя і платні посади в УРСР. Я навіть пророкую, що це незадовго станеться, а то в зв’язку з наближаючою війною, якої не вдасться оминути. Звісно, що Німеччина не подарує ані Польщі зі своїх земель ні клаптика землі, ані Москві Східньої Прусії. Цю трудну справу може тільки роз-

в'язати війна. А який може бути вислід війни? Дуже правдоподібно такий, що Москва відступить за свої границі з-перед другої світової війни. Розбивати ССРСР на національні держави, ані Західня Европа, ані Америка не забажають, а це з огляду на всесвітню політичну рівновагу сил. Що найвище війна може викликати в ССРСР деякі зміни у внутрішньому режимі. В цій ситуації по Галицьку Землю будуть простягати руки ССРСР і Польща. Серед цих обставин ми мусимо категорично добиватися відновлення Незалежної Галицької Держави, бо як попадемо під владу формально УРСР, а практично під владу Москви, то Москва залле москвинами Галицьку Землю, а рештки нашого населення переселить на Сибірські землі. Тоді буде нам гіркий кінець, але не буде також солодко Польщі. Це все ми, галичани, без різниці партій і без різниці політичних переконань повинні мати на увазі й абсолютно заперестати романсувати з політичними провідниками наддніпрянських українців у предметі якогось об'єднання, бо романси з наддніпрянськими провідниками заведуть нас до повної катастрофи й загибелі. Це ясне й очевидне, треба дивуватися тільки, що провідники галичан цього не видять.

Тому треба поширювати нам ідею політичного сепаратизму від Східньої України, актуально від УРСР, а організувати всі сили й усі прямування до того, щоб добитися відбудови нашої Галицької Незалежної Держави на нашій Галицькій Землі!!!

Якщо вдасться нам відбудувати Галицьку Державу, то тим самим врятуємо рештки нашого населення в Галичині й нашу країну. Якщо ж попадемо в руки Радянської України, а фактично Москви, **то закряче над нами чорний ворон.** Ніхто тоді не стане в нашій обороні, ані ніхто жаліти нас не буде. Вільний Світ буде здалека обсервувати нашу трагедію та й говорити: комуністи б'ють "фашистів", своїх бунтарів, а бунтарі б'ють комуністів. Хай побиваються взаємно, буде нам легше!

Хтось, прочитавши вищесказане, подумає, що ідея, яку я пропагую, це ідея розбиття "єдиного" українського фронту на еміграції. Відповідаю згори на цей закид, як слідує: Поминувши панування Володимира Великого, Галицька Земля ніколи не була об'єднана зі Східньою Україною, а то ані за княжих часів, ані за козацьких, ані в часі царату, ані

по російській революції в році 1917, ані в часі короткого тривання УНР у літах 1918-1920. Це історичний факт, якого не можна нічим повалити. Проба об'єднання Галицької Держави зі Східньою Україною в році 1919 не зістала доведена до кінця, бо Петлюра зараз по прекрасно зрештою зааранжованій увертюрі до об'єднання 22-го січня 1919 року в Києві відступив за посередництвом місії Курдиновського, а опісля Варшавською угодою — Галичину Польщі.

На еміграції ми також необ'єднані. Галичани і наддніпрянці не мають ні однієї спільної інституції, яка вказувала б на бажання об'єднання. Натомість галичани і наддніпрянці мають осібні школи, різні осібні культурні, фінансові і господарчі інституції, а в області церковно-релігійного життя панує у нас середньовічна, незрозуміла і несамовита ненависть, в якій на перших скрипках грають православні.

Теперішня УНР-ада, яка повстала в Німеччині в липні 1948 року і яка поставила собі за ціль своєї діяльності добитися відбудови Вільної Незалежної Соборної Української Держави, існує до сьогоднішнього дня, а в її склад входять представники наддніпрянських партій, а також кількох галичан від партії УНДО, радикальної партії і націоналістів мельниківців. Поминаючи вже згаданий вище факт, що Рада повстала самозванчо з випадкових людей-емігрантів, треба застановитися над тим, що ця УНРада зробила на протязі 17-ох літ, щоб добитися, або щоб найменше заложити підвалини під відбудову Вільної Незалежної Соборної України. Треба коротко сказати, — не зробила нічого конкретного. Не провела навіть у Вільному Світі пропаганди, щоб здемаскувати большевицьких людоненависників і показати світові правдиве обличчя большевиків, — обличчя без маски, от хоч би за час від 1939-го року, то є від початку другої світової війни. А фактів, які треба було розкрити від того часу, було й є досі багато.

Прийшли до нас, до Галичини, большевицькі війська в половині вересня 1939-го року з гаслом звільнити Галицьку Землю з “неволі польських панів”. Проголошено об'єднання Галицької Землі з Радянською Україною, а рівночасно НКВД розпочало арештувати направо й наліво наш свідомий національний галицький елемент під різними претекстами. Одних арештовано, як буржуїв-панів, других, як націоналістів, інтелігентів, як потенціяльних ворогів совітської влади, гре-

ко-католицьких священників, як пропагаторів католицизму, а тому, як непевний елемент, ще інших, як шпігунів, селян, як куркулів або ворогів колхозів, себто саботажистів совітських заряджень. При кінці грудня 1939-го року всі в'язниці в Галичині були вщерть переповнені невинно арештованими людьми. Совітська влада проголосила націоналізацію всієї землі в Галичині й зарядила заведення колхозів. Рівночасно заряджено вивози арештованих і неарештованих, але тільки підозрілих, серед лютої зими з цілими родинами на Сибір. Вивезено до вибуху совітсько-німецької війни, себто до 20-го червня 1941 року на Сибір около 30 (тридцять) тисяч галичан, а у в'язницях в тому часі перебувало в Галичині також около тридцять тисяч ув'язнених. Всі ці злочинні дії проводили большевики без ніякої причини і підстави, бо галицьке населення, стероризоване НКВД, заховувалося спокійно й пасивно.

В червні 1941 року большевики, відступаючи з Галичини під напором німців, вбили руками НКВД всіх в'язнів у всіх місцевостях Галичини без суду і слідства у найбільш жорстокий спосіб. Згинуло тоді у в'язницях Східньої Галичини понад 25 (двадцять п'ять) тисяч в'язнів серед нелюдських тортур і знущань. Вбиті мали до нерозпізнання ідентичности особи порозбивані молотом голови, многі мали відрубані руки, ноги, виколнені очі, обтяті носи й вуха, розпорені черева й т. п. У Львові, а так само в Щирці й Тернополі, знайдено у в'язницях розп'ятих на дверях келій закатованих в'язнів. Вбитих закопувано до спільних гробів на городах в'язниць, вкидувано до каналів або часто зовсім нагих залишувано серед калуж крові в келіях в'язниць. Між вбитими щонайменше одна четверта частина припадала на жінок. Жінкам відрізувано груди, зривано волосся з голів, розпорювано черева. Тортуровано в'язнів в осібних камерах, в яких по приході німців найдено обкривавлені молоти, ножі, сокири, кліщі й т. п. та калужі крові. До Заліщик впроваджено ешалон, зложений з 60 вагонів тісно набитих в'язнями. Ешалон цей відвезли дві машини на міст на ріці Дністер, що лучив Залішки з Буковиною. Там облите замкнені з в'язнями вагони нафтою і підпалено. Опісля підмінований попередньо міст висаджено в повітря, а вагони з в'язнями звалилися на дно глибин Дністра. Всі в'язні, в числі около трьох тисяч, згинули у водах Дністра.

Комунікат німецької військової команди міста Львова в справі вбитих в'язнів комуністами у Львові в червні 1941 р.

В днях від 3-го до 9-го липня 1941 року відділи німецької армії перевели реєстрацію вбитих в'язнів у Львові, відступаючими зі Львова відділами НКВД, при чому стверджено, що : 1) у в'язниці при вул. Замарстинів знайдено в келіях, в пивницях і у в'язничній каплиці 704 вбитих в'язнів, у тому 587 мужчин і 117 жінок. 2) У в'язниці при вул. Лонцького знайдено 645 вбитих в'язнів, частинно в масових гробах на городі в'язниці, а решту в келіях і пивницях в'язниці. Між закатованими було 551 мужчин і 94 жінки. 3) У в'язниці "Бригідки" при вул. Казимира знайдено 804 закатованих в'язнів, у тому числі 601 мужчин і 203 жінки.

Вбиті знаходилися частинно в масових гробах на подвір'ях в'язниць, а частинно у в'язничних келіях і пивницях. В'язні в усіх в'язницях були вбиті в скрайньо жорстокий спосіб. Многі мали важким знаряддям цілковито розбиті голови й обличчя, інші мали відрубані руки, виколеаі очі, відрубані ноги, розпоре не черево і т. п. Пороблено знімки з гробів і закатованих в'язнів. Між вбитими розпізнано у всіх в'язницях 76 осіб. Розпізнання більшого числа вбитих оказалось неможливим з причини розкладу тіла вбитих і важкого пошкодження тіла, головно розбитих голів і змасакрованих облич.

Всіх убитих похоронено в братніх могилах на Янівськiм кладовищі.

Поповнені більшовиками злочини, зосібна у Львові, оглядали кореспонденти німецької, американської і шведської преси та робили з побитих відповідні знімки. Злочини ці описав кореспондент агенції "Ассосіетед Прес" в американськiм "Нью Йорк Поуст" у числах від 7-го липня 1941 року і "Нью Йорк Гералд Трибюн" також у числах від 7-го липня 1941 року. Крім того появилися описи тих кривавих злочинів зі знімками вбитих у німецьких часописах, шведських та українських того часу. Видавництво "Прольог" видало особну брошуру з описом цих кривавих подій у поодиноких місцевостях Східної Галичини зі знімками і статистикою вбитих під наголовком "Злочини комуністичної Москви в Україні в літі 1941 року". Американська Палата Репрезентантів робила "доходження в справі окупації комуністами неросійських народів в СССР, Вашингтон, 1054, ст. 110-114", а також пе-

реслухувала свідків у справі злочинів, поповнених НКВД над населенням Галицької Землі літом 1941 р.

Так було в році 1941, а коли большевики поновно зайняли Галичину в році 1944, вищеописані оргії повторилися знову над галицьким населенням. Тим разом з цією різницею, що “підозрілих” розстрілювано переважно на місці по селах і містах знову без судів і слідства. Розстріляно в тому часі кілька десятків тисяч галичан, як “коляборантів” із німцями, а около сто тисяч вивезено під різними видуманими претекстами на Сибір до виробу лісів, копання вугілля, на роботи до Казахстану, Красноярського Краю і т. п., де вони й загинули.

Погром Греко-Католицької Церкви в Галичині большевиками в 1945 році.

Згідно з правдою треба зазначити, що большевики в часі першої інвазії на Галицьку Землю, себто від вересня 1939 року до вибуху німецько-большевицької війни у червні 1941 році не займалися масовим винищуванням та замиканням греко-католицьких церков у Галичині. Не було в тому часі ані масових арештувань вірних греко-католицької церкви, в зв'язку з їх віроісповіданням, ані не було масового арештування духовенства. В тому часі большевики винищували тільки масово національно свідомий елемент Галицької Землі.

Інакше сталося в 1944 році по поновнім наїзді большевиків на Галичину.

Після капітуляції Німеччини в травні 1945 році органи МВД (давнього НКВД), арештували весь український греко-католицький єпископат у Галичині. Арештовані були: Митрополит д-р Йосиф Сліпий, вікарний єпископ Никита Будка, єпископ д-р Миколай Чарнецький — Чина Редемтористів, усі три у Львові, станиславівський єпископ д-р Григорій Хомишин, тоді 77-літній старець, його вікарний єпископ д-р Іван Лятишевський, перемиський єпископ Йосафат Коциловський, його вікарний єпископ д-р Григорій Лакота, о. д-р Петро Вергун, апостольський адміністратор для греко-католиків українців у Німеччині. Заарештовано також усіх членів греко-католицьких капітул і консисторій, високих церковних достойників.

Ліквідацію греко-католицької церкви переведено на т. зв. Соборі у Львові 8-го березня 1946 року при співучасті кількох відступників-кар'єристів. Тоді також проголошено там недійсність Берестейської Унії з Римом з року 1596 і проголошено злуку української галицької провінції з православним патріархатом у Москві. Розв'язано в тому часі всі мужеські монастирі в числі 32 з 609 черцями, в цьому числі 159 священників-єромонахів, а також 139 жіночих монастирів, в яких перебувало 1060 черниць. Черниць і черців вивезено на далекі землі Сибіру. Деяким черницям вдалося врятуватись і вони зістали приділені, як сестри милосердя, до шпиталів на терені УРСР і ССРСР. Студентів богословія у всіх трьох епархіях у 1944 році було 634. Частина з них взято до большевицької армії, інших вивезено на цілині землі Сибіру, одиницям вдалося врятуватись через Польщу на Захід. Монастирські маєтки сконфісковано на річ держави.

Число греко-католицького духовенства в 1907-ох парафіях виносило в 1944 році 2300-2400 духовників. З того числа 250 священників виїхали перед наступом большевиків на еміграцію, кільканадцять виріклися греко-католицької церкви й осталися в Галичині на місці, як православні священники, інші в числі около 2000 впали жертвою большевицького терору. Одних большевики вбили під претекстом, що вони були німецькими коляборантами, інших вивезли большевики на далекі землі Сибіру, де вони пропали без вісті. Звільнено лише по вісімнадцятох літах важкого каторжного життя на Сибірі, на інтервенцію римського Папи Йоана XXIII, Митрополита Галицької Землі, зараз Кардинала в Римі — д-ра Йо-сифа Сліпого.

Такої катастрофи не зазнала ніколи в історії наша Галицька Земля, хоч на протязі віків переживала набіги різних диких і пів-диких варвар, як монголів, турків і татар. Доконали нас галичан большевики з ССРСР. Цієї правди не вільно нам ніколи забути.

Позісталі без греко-католицьких священників церкви, обрабовано з їх уряджень і позамикано. (Гляди: Д-р Степан Баран, "Митрополит Андрей Шептицький", Вид. Вернигора, 1947, Мюнхен).

Пізніше деякі церкви отворено та обсаджено православними священниками. Інші церкви або розібрано під претекстом, що церкві грозить розвал, або замінено на склади

збіжжя. Мешканці села, в якому замкнено церкву, сходяться ночами під церквою, моляться і плачуть при співі: “Пресвятая Богородице, спаси нас! Ісусе Христе, Сину Божий, рятуй нас!”

Визнавців греко-католицького віроісповідання жорстоко переслідується. Недавно була вістка в українських часописах, передрук зі совітських, про публічний суд над Сестрами Службеницями, які працювали по шпиталях, а в яких знайдено медалики з візерунками Божої Матері й Ісуса Христа. Всіх їх засуджено за пропаганду християнства. Насильно впроваджено в Галичині панщизняну неволю у формі колгоспів. Українські землі за Сяном із Перемишлем і Лемківщиною та пасмо українських земель на схід від Сяну, віддано Польщі. Поляки, якстій спалили всі українські села й церкви на відступленій їм території, а українське населення частинно розпорошили по цілій Польщі, а частинно переселено на німецькі землі, — на т. зв. відзискані від німців землі, де воно й досі перебуває і денаціоналізується. Так загосподарила Москва з нашими “соотечественниками” на “звільненій” нашій землі з-під “влади польських панів”. На цьому однак ще не кінець. Із сіл Галичини вибрали большевики майже всю мужеську молодь, частинно до війська, а частинно вивезли її на цілині землі Сибіру, до Казахстану, до Красноярського краю і т. п., — в наслідок чого у многих селах Галичини не осталося ні одного молодого хлопця в селі у віці понад 16 літ. Тут треба додати ще й те, що Москва колонізує своїми людьми міста й села Галицької Землі й обмосковує наше населення на всіх ділянках культурного життя, в різного рода урядах, дитячих садках, школах, судах, церквах, винищує нашу землю господарчо через вивіз лісів, вугілля, нафти, газу й т. д. та винищує наші історичні цінності.

Реасумуючи вищесказане, треба прийняти, що Галичина в часі панування большевиків над нею від вересня 1939 року до відходу большевиків з Галичини під напором німців в році 1941, і по поновній анексії Галичини в липні 1944 р. по нинішній день стратила у вбитих через НКВД та у вивезених на сибірські землі, які там загинули, щонайменше пів мільйона нашого національного свідомого галицького населення. Це відомо нам усім і це є відомо напевно членам Української Національної Ради, яку, на жаль, очолює “об’єднаний” галичанин д-р С. Витвицький.

Зараз насувається питання, — що зробила УНРада Витвицького, щоб поінформувати вільний світ про злочини Москви, доконані на населенню Галичини, та щоб евентуально добитися при допомозі Заходу якоїсь “відлиги” для галицького населення?

Відповідь на це питання коротка. УНР не зробила нічого нічогіського, хоч можна було зробити багато. Існує при Об'єднаних Націях, яких членом є ССРСР і УРСР, Комісія для Оборони Прав Людини. До неї повинна була вже давно звернутися УНРада. (Вона ж бажає бути нашим еміграційним правительством) з проханням, щоб ця Комісія візвала Правительство ССРСР занехати народовбивства населення Галицької Землі, звільнити всіх вивезених на землі Сибіру до їх давніх місцевостей замешкання, покарати вбивців за вбивства тисячів галицького населення, привернути релігійну свободу для визнавців греко-католицької Церкви, повернути забрані тому населенню греко-католицької Церкви, звільнити тих усіх, яких у зв'язку з релігійними переслідуваннями заслано на Сибір, оскільки дехто з них остався в живих, злагіднити жорстокий визиск сільського населення в колгоспах (за трудовень платиться робітникові по 10 копійок і 1 кг. якогось збіжжя) та дати сільському населенню можливість жити людським життям.

Нічого в цьому напрямі не зробила УНР, а навіть і не пробувала робити, а тому УНР разом із д-ром Витвицьким не є потрібна нам, галичанам!

З цих причин ми, галичани, маємо повне право жадати, щоб галичани, члени УНР, виступили з УНР, створили Галицьку Національну Раду і проголосили відновлення Галицької Держави. Якщо ми цього не зробимо, то ми заслужимо собі в наших наслідників на назву гробокopatелів Галицької Землі й її населення. Так воно буде!

Боже, на землю нашу поглянь
Ласкавим оком з висоти.
2. В часі недолі і страждань
Хто ж нам допоможе, як не Ти?

Не стало наших князів,
Що боронили рідний край;
2. Самі поборем ворогів,
Лиш Ти нам, Боже, помагай!

**СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ Д-РА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА,
ПРЕЗИДЕНТА ЗАХІДНЬО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ (ГАЛИЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ),
З НАГОДИ РІЧНИЦІ 1-ГО ЛИСТОПАДА 1918 РОКУ.**

У велику радісну Річницю Листопадового Чину
Шлемо тіням Твоім, дорогий Вожде наш,
Щирий привіт і глибокий поклін,
Належну Тобі від сердець наших данину.

Ти нам казав в листопадових днях: “Повстаньте всі до бою!
Скиньте чуже віковичне ярмо! Зірвіть кайдани неволі!
І будьте від нинішнього дня на своїй рідній землі
Самі ковалями своєї кращої долі”.

Ти створив для Галицької Землі нову епоху —
Епоху збройної боротьби за волю.
Ти нас учив: “Не гніться, як лози!
Відкиньте плач і покору! Не ждїть від ворога ласки!
Але оружно бийтесь за волю, бо тільки меч поправить
вашу долю”.

І на зазив Твій пішов наш народ у лютий бій,
Та в кривавих боях Твої стяги впали,
А вої Твої застелили земличку нашу своїми кістками;
Ті однак, що нас живими проковтнути бажали, самі
в безнадійну неволю попали.

Ти є наш Вождь і любов наша. Ти помер на чужині в неволі,
Та не зрадив ідей, які Ти голосив,
Ти не віддав нікому Галицької Землі, —
А на чужині Ти був для неї Апостолом Волі.

Ти не пішов на службу ворогам!
Ти не бив перед ними поклонів!
Ти був до смерті непримиримий, твердий, як сталь;
Як дуб кремезний, який не боїться віхури, блискавок,
ні громів!

Ми чуємо серцем, що опікунчий Твій дух кружить і нині
над нашою Землею

І шепче їй: “Земличко наша, зі злом не мирися!
Не падай духом! Ярмо невічне!
Ти його зломиш! Бодро держися!

Бо надходить вже час, дорога наша Мати,
В якому діти Твої зірвуться знов до бою,
І в боях кривавих, важких, та переможних
Відзискають для Тебе Волю!

С. Ш.

НА СПОМИН ПРЕЗИДЕНТОВІ Д-РОВІ Є. ПЕТРУШЕВИЧЕВИ

В 25-ЛІТНІ РОКОВИНИ ЙОГО СМЕРТИ.

Спи, наш Вожде, спи у чужій стороні,
Нехай сниться Тобі земля рідна,
Для якої Ти працював увесь свій вік,
Нехай сниться Тобі Україна.

Нехай сниться Тобі срібнолентий наш Сян,
Княжий Львів та високі Карпати,
Нехай сняться Тобі наші бори-ліси,
Сади, поля та цвітучі левади.

Нехай сниться Тобі праця Твого життя,
Щоб зірвати народ наш до бою,
За подоптану честь, за зневаги гіркі,
За Державу свою — кращу долю.

Нехай сниться Тобі вірний Тобі народ,
Що йшов разом з Тобою до бою,
Що на зазив Твій зі співом на устах
Гинув в боях за славу і волю.

Ми упали в борбі. любий Вожде Ти наш,
В боях стратили много народу,
Та живою осталась Ідея Твоя,
Щоб мечем здобувати свободу.

Ми підемо шляхом, який Ти нам вказав,
І посягнем по Сонічко-Волі,
І зірвемо ярмо, яке на нас тяжить,
І діб'ємося кращої долі.

А тоді, Вожде наш любий та й дорогий,
Ти повернеш у славі до дому,
І спічнеш Ти тоді між народом Своім,
Любим Тобі аж до темного гробу.

С. Ш.

Д-р Ярослав Солтикевич
Старшина У.С.С.

СПОМИН ПРО ПЕРШИЙ ЛИСТОПАД 1918 Р.

присвячений сл. п. Президента Західньо-Української Народної Республіки, Д-ра Євгена Петрушевича (1863-1940), та Вождя Листопадового Чину, Полковника Дмитра Вітовського (1887-1919). Оба Вожді похоронені на чужині — в Берліні, Німеччина, на одному кладовищі св. Гедвіги.

Чужа земля — чужа столиця,
похмурі люди довкруги, —
та спомин вірний, незабутній
про славні дні.

Недавно було це свято,
як ми пішли з Вами у бій, —
Україні волю здобувати
в жарі надій.

Ішли, не дбаючи про славу,
Надхнені чарами доби.
з бажанням пімсти за неволю
пішли у Ваші ряди.

Бо море сліз і муки рідних
росли й ранили вгрудях.
Шляхотна пімсто!! А в негідних
злоба і страх!!

Ви дали приказ йти до бою, —
зірвать кайдани, скинути ярмо,
Галицькій Землі вибороти волю
Скільки не впало б жертв — все одно!!

І ми пішли в кривавий шлях,
Бо Мати Божа з Сином при грудях
нас благословила . . .
І молитву клала нам на устах . . .

У дужий лет — як дзвони заграли,
як грудь наставив зневолений наш брат,
На крилах піснею вітали
наш перший листопад.

І знову гриміли гармати
І знов пішов нерівний бій
за святощі. Їм не зламати
вікових наших мрій . . .

Росли могили та могили,
Стелився нам тернистий шлях.
Пісні з хрестами говорили
про сірий жах . . .

Хрести! Червоні маки плачуть .
І шепотом пісень святих розмов
для поколінь чеканять славу
за Вашу стрілецьку кров.

Від гробів героїв повіяло тугою.
А серця наші є повні надій.
Ми вкінці станемо твердою ногою
на рідних землях — без кошмарних мрій

II

ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Організації Українських Націоналістів. Атентат на Й. Пілсудського.

Вже було сказано, що Петлюра по нараді Комендантів Армії УНР в Чарторії 4-го грудня 1919 залишив останки Армії УНР і Корпус Січових Стрільців під командою Коновальця, а сам виїхав до Варшави 5-го грудня 1919 р. На вищезгаданій нараді рішено ліквідувати регулярну війну і перейти на партизанщину. Всі старшини Січових Стрільців, як галичани, так і наддніпрянці, одногосно рішили здемобілізувати Корпус Січових Стрільців і залишити всім вільну руку: або приєднатися до партизанської армії, яку очолював генерал Павленко, або повернути додому.

Наступив однак несподіваний напад поляків на Чарторію, в результаті чого поляки розброїли Січових Стрільців і перевезли їх разом зі старшинами і Коновальцем до табору смерті в Луцьку. Лише деяким стрільцям вдалося уникнути полону й інтернування. В таборі інтернованих у Луцьку перебув Коновалець зі стрільцями аж до пізньої весни 1920 року.

Об'єктивно розглядаючи справу, не можна ніяк зрозуміти причини інтернування Січових Стрільців у Луцьку. Відомо ж було всім, що СС не брали ніякої участі увійні Галицької Армії з поляками на терені Східньої Галичини. Початок організації СС у Східній Україні сягав грудня 1917 р. Від того часу, це є від грудня 1917 р., аж до грудня 1919 р. Січові Стрільці постійно перебували у Східній Україні, в додатку навіть без жадного контакту з Галицькою Армією, яка під напором польських військ перейшла в липні 1919 р. з Галичини на Східню Україну. Петлюра знав очевидно про інтернування СС, себто тих, які його посадили на престол України по поваленню Гетьмана, але не зробив у Пілсудського ніяких заходів, щоб роззброєних стрільців розпустити до-мів.

Перебуваючи в таборі інтернованих у Луцьку, Коновалець листовно запропонував Петлюрі, який стало перебував у Варшаві, що він, Коновалець, по звільненню з табору виїде в Чехо-Словаччинну, до Яблінного, Ліберця і Йозефова, де перебували в таборах галицькі військові відділи, яким вдалося перебитися зі Східньої України під проводом ген. Кравса по розвалі наших державницьких змагань через Карпати на Чехо-Словаччинну і поробить старання перепровадити їх із Чехо-Словаччинни через Румунію до Одеси та взяти в цей спосіб участь у поході поляків із відділами Петлюри на большевиків, який уже був обговорений і приготований на підставі т. зв. Варшавського договору. Тут треба зазначити, що військові з'єднання в Чехо-Словаччині, про які була вище мова, підлягали урядові д-ра Петрушевича, який у тому часі перебував на еміграції у Відні. Петлюра погодився на проєкт Коновальця. Пізньою весною 1920 року звільнено з табору інтернованих Коновальця і Січових Стрільців, а Коновалець прибув на Чехо-Словаччину.

Затія, яку придумали Коновалець із Петлюрою, була вже в своїм зародку безглузда, дитяча й компромітуюча обох вождів, як політиків і стратегів. Чому так? Тому, бо поперше чехи ніколи не були б випустили зі своєї території озброєних відділів, які мали б битися з большевиками. Чехи вправді в тому часі дуже зичливо відносилися до українських військових частин у Ліборці, Яблоннім і Йозефові, а навіть виплачували воякам нормальні військові побори, але також, як усім було відомо, чехи були завжди беззастережними приятелями Росії без огляду на те, який уряд правив московською державою. Подруге, і румуни за ніяку ціну не були б перепустили таких військових відділів. Відомо, що румуни боялися большевиків, як огню, і були б змісця роззброїли такий військовий відділ, який був би появився на їхній території, а роззброєних були б видали большевикам або й полякам. А коли б навіть без належного озброєння і без грошевих засобів якимсь чудом були б воїни Коновальця передісталися з Чехо-Словаччинни через Румунію та зблизилися до Одеси, то були б на протязі одного або двох днів знищені большевиками до тла. Відомо, що в тому часі большевики по розгромі всіх своїх противників на території цілої давньої Росії — Юденіча, Колчака, Денікіна, Бредова, Українських Армій і отаманів — були вже тоді для всіх своїх су-

сідів непереможними. В додатку в околиці Одеси постійно “крутився” ген. Будьонний зі своєю кавалерією, яка в червні 1920 року завдала полякам децидуючого удару, від якого поляки опритомніли доперва над Вислою. Очевидно, большевицькі відділи були б стерли на порох бригаду Коновальця разом із їхнім вождем, коли б ці якимсь чудом були опинилися біля Одеси. Тут треба додати ще й те, що в поході поляків на Київ брали вправді участь дві дивізії з армії УНР, але Петлюрі не вільно було до тих дивізій приймати галичан. Жадання таке поставили Петлюрі поляки, а Петлюра на це погодився. Вкінці треба тут підкреслити й те, що галицькі бригади в Чехо-Словаччині підлягали д-рові Петрушевичеві, який вороже поставився до безглуздої затії Коновальця. З Петрушевичем погодився загал наших вояків, які в тому часі перебували як інтерновані і які, маючи по чотиролітніх важких стражданнях забезпечене свобідне і вигідне таборове життя, не думали втягатися у безглузду **про-польську авантуру** під Одесою. Вони мали за мету вмашерувати до Галичини, як Армія Галицького Уряду, коли б Рада Амбасадорів була признала суверенність Західньо-Української Народної Республіки.

Зрештою многі з наших вояків уже тоді плянували продовжати війну з Польщею, вправді не офіційну війну, але війну підпільну, щоб поперти уряд д-ра Петрушевича в його стараннях добитися позитивної розв'язки перед Радою Амбасадорів у Парижі в галицькій справі.

В тій цілі почали творитися в таборах полонених у Чехо-Словаччині організації, які почали називати себе Українською Військовою Організацією. Рівночасно в половині серпня 1920 року О. Навроцький започаткував творити боеву організацію у Львові з СС, зі старшин Галицької Армії і Українських СС, які появилися у Львові. Він створив у Львові гурток відданих цій справі старшин, у який входило п'ять осіб, а то: О. Навроцький, М. Матчак, Ю. Полянський, Я. Чиж і невійськовик В. Целевич. У тому самому часі до акції організування боевих відділів, які мали за ціль продовжати війну проти Польщі на терені Галичини, приступили старшини Сокальської і Равської Бригади під проводом командира бригади Юліяна Головінського. В склад цієї бригади входили старшини: О. Сенік-Грибівський, М. Паславський, Хархаліс, І. Ришавий, І. Грищак та Ф. Яцура. В короткому часі всі три

групи злилися в одну цілість і прийняли назву “Українська Військова Організація” (УВО). В той спосіб у склад УВО входили члени різних військових формацій, а то: Січові Стрільці, Українські Січові Стрільці та старшини Галицької Армії. Тут треба зазначити й те, що УВО створилося в порозумінні з Урядом д-ра Петрушевича в тому часі, як д-р Петрушевич мав свій осідок у Відні. Уряд д-ра Петрушевича не ставився однак до УВО, як до підлеглої йому боевої військової одиниці, в кожному разі, співпраця полягала в тому, що й УВО й Уряд д-ра Петрушевича мали перед собою одну й ту саму ціль — прогнати з Галицької Землі Польщу. На вістку про створення УВО у Львові прибули до Львова з Чехо-Словаччини даліше військові старшини, а то: Д. Паліїв, Б. Гнатевич, В. Кучабський, О. Коб’єрський, Ст. Федак і всі вони влучилися до львівського осередку УВО. Головою Начальної Колегії львівського УВО вибрано О. Навроцького, як ініціатора організації УВО і найвищого рангою старшину.

УВО у Львові видало до українського населення прокламацію, розліплена на мурах міста, в якій зазначено, що війна між Польщею а Галичиною ще не закінчена. УВО буде боротися за волю Галицької Землі з польським імперіялізмом терором і всіма можливими саботажовими засобами без огляду на жертви, які в цім бою впадуть. І тоді зразу загорілася Галицька Земля. Початок зроблено на Гуцульщині й Бойківщині. Гуцули нищили станиці польської жандармерії, вбивали жандармів, робили напади на польські військові стежі і двори. Бойки масово вступали на поміч партизанському відділові Стрільців УГА, яким проводив д-р Бекеш і творили суд над польським наїзником, не вважаючи на криваві жертви, які поносили в боротьбі з органами польської влади.

Приїзд Євгена Коновальця до Львова.

На вістку про утворення УВО у Львові й її дії та по невдачі з виправою на Одесу на поміч польсько-Петлюрівському походів на Україну, Коновалець змінив орієнтацію з “антидержавницького соціалізму, імпортованого з чужого поля, на чисто український націоналізм” (Мірчук, Євген Коновалець”, стор. 75). Це легко було йому зробити, бо він остався “Наполеоном без армії”. Коновалець постановив вернути до Львова і вступити до УВО. Заким однак прибув до

Львова, явилися на конспіративну квартиру УВО до О. Навроцького, голови львівського УВО, два старшини з котрогось із чехо-словацьких таборів і заявили проти того, щоб Коновалець був начальним комендантом УВО (О. Навроцький, "Початки УВО у Львові", Срібна Сурма, З. Книш, стор. 47). Коновалець прибув до Львова 1926 року і зістав прийнятий у члени львівського УВО. Побажання чехо-словацьких висланців Начальна Колегія УВО у Львові не взяла під увагу. Начальну Колегію УВО перейменовано на "Начальну Команду УВО", а начальником УВО проголошено Євгена Коновальця. Сталося це з причин чисто опортуністичних. Львівське УВО розрослося. Його проти-польська акція поширялася з дня на день. Заходила потреба об'єднати всі краєві організації УВО в одну цілість, а на це все треба було багато праці й багато часу. Тим часом члени Начальної Команди УВО дістали працю в різних відновлених українських інституціях і партіях у Львові, а то: в Допомоговім Горожанським Комітеті, в Червоній Калині, в Просвіті, в Соколі, в Дністрі, в Гіпотечному банку, в Літературно-Науковому Віснику, в редакціях різних часописів, журналів і т. п. В цій ситуації Коновалець стався для УВО дуже пожаданий і потрібний, бо він, будучи без заняття, міг віддати себе цілості праці в УВО. Тоді закипіла у Львові в Начальній Команді УВО горячкова праця, в якій брали участь окружні й повітові команди УВО Східньої Галичини, а результатом тих заходів була повна централізація УВО. Якщо йдеться про львівське населення, то приготування УВО до акції проти Польщі, заповідженої розліпленими на мурах міста відозвами, не викликали серед нього якогось спеціального заінтересування. Всі чекали на щось "більше", як на відозву. Це "більше" сталося у Львові дня 25-го вересня 1921 року.

Атентат на Й. Пілсудського і львівського воеводу Грабовського.

Дня 25-го вересня 1921 року відбулося відкриття "Польських Торгів" на повиставовій площі у Львові. На це торжество прибув із Варшави Юзеф Пілсудський, начальник польської держави. Вечером відбулося з цієї нагоди у львівським ратуші врочище прийняття-обід, на який прибув також Й. Пілсудський у товаристві львівського воеводи Грабовського.

Коли оба достойники по обіді вийшли з ратуша і всідали до очікуючого на них авта, старшина Галицької Армії, Стефан Федак, член Начальної Команди УВО, віддав із револьвера чотири стріли до обох достойників. Пілсудський вийшов ціло, а Грабовський зістав легко ранений.

Хто це був Стефан Федак? Він був сином д-ра Степана Федака, заслуженого українського діяча й адвоката у Львові. Процес Федака відбувся доперва за рік у Львові перед окружним л:вівським судом дня 23-го жовтня 1922 р. Федак зізнав на суді, що його атентат не був спрямований на начальника польської держави Й. Пілсудського, а лише проти львівського воеводи Грабовського, як представника польської окупаційної влади, який по анексії Східньої Галичини поляками винищував всі українські надбання в області про-світній, господарчій і культурній всіма можливими засобами. Обжалований твердив, що він виконав атентат без співучасті третіх осіб і без нічєї намови. Чин його був тільки актом розпуки з приводу нелюдських знущань над українцями Східньої Галичини. Суд засудив обвинуваченого Стефана Федака за намірене вбивство воеводи Грабовського на 6 літ тюрми. Співобвинувачених Д. Палієва, Матчака, Яремійчука й Е. Зиблікевича на дещо лагіднішу кару. В першій половині 1924 року польський сойм схвалив амнестію з нагоди ухвалення конституції і на цій підставі засуджені разом із Федаком вийшли на волю.

Атентат Стефана Федака на голову польської держави викликав велику міжнародню сенсацію й велике порушення серед населення Галичини. Всі зрозуміли, що дух незалежності серед українського галицького населення не загине. Що існує сила, яка не дозволить, щоб дерево польських знущань над нашим цивільним населенням і нашими воїнами, які томилися і масово загинули в польських таборах смерті, — досягло небес. Треба було полякам застановитися над причинами і консеквенціями цього політичного атентату, а коли це не сталося, то війна пішла розгоном, бо остаточно війна-війною. Скоро по українській стороні згинули серед нечуваних таборових злиднів і знущань десятки тисяч наших людей, то міг згинути також той, хто ті знущання зорганізував, розпочав і безгранично толерував. Тому замах на Пілсудського, як автора наших нещасть, був із точки моралі для українського загалу оправданий.

ВБИВСТВО ПРОФ. СИДОРА ТВЕРДОХЛІБА.

А вже цілком неоправдане було вбивство проф. Сидора Твердохліба, dokonane 14-го жовтня 1922 року членами УВО з цілою премедитацією і провокацією. Хто це був Сидір Твердохліб? Це була дитина Львова. Батько його був дрібоньким урядовцем в австрійському намісництві у Львові. Його син Сидір по закінченні своїх гімназійних і університетських студій був учителем української мови в Українській Гімназії у Львові.

Прямо видається дивним, що цей чоловік, живучи в польському середовищі, не зденаціоналізувався, але остався свідомим українцем серед польського оточення. Поза тим молодий Сидір був по трохи поетом та добрим перекладачем творів українських поетів на німецьку й польську мову. Так про нього позитивно згадує С. Єфремів в “Історії Українського Письменства” (Київ 1917 р., стор. 444). В товариських відносинах був Твердохліб любим, веселим і життєрадісним молодим чоловіком.

Від року 1917 я мешкав у Львові при вулиці Гродіцьких 2 і там провадив канцелярію емеритованого австрійського гофрата, адвоката К. Маючи до диспозиції шість великих кімнат і кухню, я відступив дві кімнати проф. Вознякові, — одну на його робітню, а другу на помешкання. Проф. Возняк займався розслідуванням і студіями над творчістю д-ра Івана Франка та Лесі Українки. З цієї рації приходили до нього різні його знайомі, наші вчені, як: В. Шурат, Б. Барвінський, М. Яцків, В'яч. Будзиновський, Федь Федорців, а кілька разів з М. Яцковим приходив до Возняка і С. Твердохліб. Велися в тому часі різні інтересні розмови, не виключаючи й теж політики. Говорено про відозви УВО, розліплені на мурах міста, при чому роблено припущення, що УВО розколоне з причин розліплення на мурах міста двоякого рода відозв. Велика дискусія велася на тему атентату Федака на Пілсудського. Ріжно говорено на ту тему, перемагали побоювання про відплату зі сторони поляків і т. п.

З нагоди заповіджених виборів до польського сойму в 1922 році всі галичани годилися загально на бойкот виборів. Панувала тоді у Львові майже всевладно між українськими політиками фільорядянська концепція. При тих розмовах був часто Твердохліб. Я не пригадую собі, щоб він колибудь

говорив щобудь в польонофільськiм сенсі. Одного разу говорив, що шкiльна рада бажає замовити у нього спорядження пiдручникiв української мови для нижчих клас в українських гiмназiях. Твердохлiб був дуже занепокоєний пiдкладанням бомб поляками пiд українські iнституцiї, що вже в тому часi практикувалося.

Побоювався Твердохлiб, що однiєї ночi поляки можуть зробити українцям у Львовi “Вартоломейську нiч”. Про наближення виборiв я нiколи не говорив iз Твердохлiбом, хоч часто бачився з ним у молочарнi Чарнецького на обiдах при вул. Валова в будинку Ставропiгiї. Так минали днi й мiсяцi. Настав 1922 рiк, рiк заповiджених виборiв до польського сойму. Одного дня, а це було в понедiлок, 15-го жовтня 1922 р., перед полуднем влетiв до канцелярiї, де я урядував, в найвищому зденерованнi М. Яцкiв та й сказав менi, що вчора, в недiлю ввечерi, пострiляно пiд Камiнкою Струмiловою професора Твердохлiба. Він у шпиталi вмирає. Я пiшов з М. Яцковим до кiмнати М. Возняка, а М. Яцкiв оповiв нам, що слiдує:

Менш-бiльш вiд двох-трьох мiсяцiв находили до нього i до Твердохлiба хлопцi, якi твердили, що вони є членами УВО. Вони намовляли нас, щоб ми кандидували в посли до польського сойму. Вони говорили нам, що УВО бажає мати в польськiм соймi свої “вуха i свої очi”, себто довірених собi людей, якi iнформували б УВО про настрої в соймi, серед послiв, в урядi, про балачки, пляни правительства супроти українцiв, про колонiзацiю Галичини мазурами, словом про все, що iнтересує українцiв.

Це мусять бути люди iнтелiгентнi, якi володiють досконало польською мовою, а такими мали б бути ми оба — я i Твердохлiб. Я, — оповiдав Яцкiв далi — змiсця вiдмовився, говорячи, що я не полiтик, слабий бесiдник, а тiльки письменник. Твердохлiб теж вiдмовився, але вони з упором налягали на Твердохлiба, що саме він, як гiмназiйний учитель i всесторонньо освiчена людина, iдеально надається на посла й iнформатора для УВО. Своiм вибором зробить Твердохлiб органiзацiї УВО велику прислугу, яка йому не забудеться. Десь перед трьома тижнями, говорив менi Твердохлiб — так оповiдав далше Яцкiв — що УВО дає йому до диспозицiї при виборчiй акцiї спецiального секретаря, який буде разом iз ним їздити по виборчiм окрузi, помагати уряджувати вiча,

провадити відповідну пропаганду і т. п. Кошти цієї виборчої акції понесе УВО. Вкоротці по тій нашій розмові — оповідав мені Твердохліб, — що він правдоподібно погодиться на пропозицію УВО, бо УВО призначило йому вже на секретаря старшину Галицької Армії, а зараз члена УВО, Дзіковського. В суботу вечером, себто передучора, — оповідав дальше Яцків — був у мене Твердохліб і сказав, що він поїде в неділю з Дзіковським до Камінки Струмислової, до тамтейшого пароха, розвідатися, як евентуально поставиться до виборів місцевого населення, інтелігенція, духовенство і т. п.

Якщо інформації випадуть позитивно, то буде замовлена зала і назначений час на віче. Сьогодні рано десь о коло дев'ятої години прийшов до мене чоловік зі шпиталю й оповів, що проф. Твердохліб зістав важко пострілений під Камінкою і що вже є вмираючий. Оповідав дальше Яцків, що він був у шпиталі, старався побачитися з Твердохлібом, але поліція не допустила його до Твердохліба. Стільки сказав Яцків.

Як відомо, Твердохліб помер у середу або в четвер. На його похорон ходив проф. Возняк з М. Яцковим. Я був зайнятий у суді й мені не було можливим віддати Покійникові останню прислугу. Від того часу минуло понад сорок літ. Роздумуючи тоді над тією справою, ми всі думали, що якась частина УВО дійсно бажала мати Твердохліба послом у Варшавським соймі і що друга частина УВО була проти цієї концепції. Коли однак Твердохліб погодився кандидувати в послы, група опонентів з УВО вдавала позірно, що й вона годиться на це.

В дійсності однак опоненти постановили вбити Твердохліба і післати до нього Дзіковського, який те вбивство перепровадив.

Розповідь інж. Федора Яцури про те, в який спосіб і серед яких обставин вбито проф. Твердохліба.

Розповідь ця міститься в "Срібній Сурмі", виданій у Канаді, у Вінніпегу, за редакцією З. Книша. Ось що розповів інж. Яцура про себе і про вбивство проф. Твердохліба. Інж. Яцура каже про себе, що він служив, як студент, добровольцем при Українських Січових Стрільцях. Від осені 1918 року

служив у Галицькій Армії, як старшина. По розвалі наших визвольних змагань він повернув у 1920 році до Львова, докінчив науку в гімназії і здав матуру на весну 1921 року. Перебуваючи у Львові, він знав, що існує УВО, але він до УВО не належав. У 1922 році мали відбутись вибори до польського союму також і на терені Східньої Галичини. Відомо йому було, що вийшов наказ від д-ра Петрушевича і від Міжпартійної Ради у Львові бойкотувати вибори, щоб не дати полякам в руки атуту, що мовляв українське населення Галичини бажає жити в згоді з поляками й визнає в цей спосіб анексію Галицької Землі польською державою.

Ходили однак у тому часі у Львові вістки, що частина українців бажає взяти участь у виборах і що з львівської округи має кандидувати в посли проф. Твердохліб. В Академічній Домі спіткав Яцура знайомого собі студента Терлецького, який оповів Яцурі, що УВО засудило С. Твердохліба на смерть за національну зраду. Терлецький дав Яцурі доручення слідкувати за Твердохлібом, щоб пізнати його спосіб життя, його заходи в справі виборчої акції й т. п. Терлецький дав до помочі Яцурі студента Кульчицького, а цей сконтактував Яцуру зі старшиною УГА Дзіковським, якого, як каже інж. Яцура, **УВО відрядило до С. Твердохліба, як його секретаря**. Яцура мав співділати з Дзіковським і бути в порозумінні з польським виборчим комітетом у Львові у всіх справах, зв'язаних з виборчою акцією Твердохліба і звітувати про це все організації УВО.

Організація УВО вирішила вбити Твердохліба поза Львовом на якомусь передвиборчому вічі. Яцура довідався від Дзіковського, що Твердохліб має відбути віче в Камінці Струмівій. Яцура розповів Дзіковському, що близько Камінки є розположене село Честине, родинне село Яцури, який з цієї причини знає докладно терен. Яцура вважав, що ця околиця найкраще надається до виконання атентату. Думку Яцури одобрих Дзіковський і вирішено вбити Твердохліба в Камінці ввечері дня 14-го жовтня 1922 року підчас їзди до потягу з Камінки на стацію Сапіжанка, звідки ввечері відходив до Львова потяг, їдучий зі Сокаля. До виконання атентату призначило УВО в порозумінні з Яцурою двох молодих студентів: Пасіку і Садовського. Оба мали приїхати зі Львова до Сапіжанки роверами, вбито над'їжджаючого з Камінки на стацію Сапіжанка Твердохліба, а опісля бічними дорога-

ми, вказаними їм Яцурою, від'їхати до Львова. Яцура не мав брати безпосередньої участі в наміренім атентаті, але весь час цього дня мав перебувати у своїх батьків в Честиню для евентуального добре підмурованого алібі.

Дзіковський прибув з Твердохлібом до Камінки в дійсності на "віче" дня 14-го жовтня 1922 року, а ввечері згідно з уложенім пляном самим Дзіковським, Твердохліб разом із Дзіковським машерували пішки з Камінки на стацію Сапіжанка, віддалену на півтора кілометра від Камінки Срумілової. Перед стацією на дорозі переловили Пасіка і Садовський Твердохліба і "всипали" в нього цілий магазин куль. Пострілах оба атентатчики від'їхали роверами дорогою до Львова.

Дзіковський стріляв у напрямі від'їжджаючих атентатчиків із револьвера, щоб викликати вражіння у постріленого Твердохліба, що він стріляв в обороні Твердохліба. Поліція доставила важко пораненого Твердохліба до Львова, до шпиталю, переслухала інформативно Дзіковського і відпустила його додому. Твердохліб боронив Дзіковського, бо мовляв Дзіковський стріляв до напасників. Це не дуже переконало поліцію про навинність Дзіковського, бо його ще тої самої ночі арештовано поновно. Тим разом Дзіковський змісця заломався. Він видав усе, що знав, майже цілий склад Начальної Команди УВО, багато Окружних і Повітових Команд УВО і не промовчав ні одного знаного собі прізвища особн, чинної в УВО. Наступила повна деконспірація майже цілої організації УВО. Польська поліція виарештувала всіх до одного, при чому заповнила тюрми людьми часто непричасними до УВО ("Срібна Сурма", полк. Є. Коновалець, О. Навроцький, стор. 144). Коновалець не дістався однак у руки поліції, бо як тільки розпочалися арешти, на другий день по атентаті, то є в понеділок, явився Коновалець у приміщенні "Червоної Калини" в Дністрі й заявив членові Команди УВО, О. Навроцькому, що він з огляду на зізнання Дзіковського виїжджає на село до батьків. Коновалець щасливо виїхав за границю і більше аж до смерти ні одного разу не показався в Галичині. Краєвим Командантом УВО стався Андрій Мельник і був ним до весни 1924 року. Поліція арештувала також і О. Навроцького, а на поліції інспектор Лукомський і підкомісар Чеховський навипередки один перед другим питали Навроцького, чи він знає Є. Коновальця і В. Целевича і де

вони є. Навроцький відповів, що знає обох, але не знає, де вони тепер. (З. Книш, “Срібна Сурма”, Початки УВО у Львові, О. Навроцький, стор. 56 і 57). Всіх арештованих у цій справі було 58 осіб. Вбивці Твердохліба, Пасіка і Садовський, виїхали за границю. Допоміг їм до утечі В. Мартинець. Він дав їм гроші на виїзд і вказівки, як дістатися до Чехо-Словаччини. В 1930 році несподівано Пасіка повернув до Львова. Зістав арештований і засуджений на кару смерти, яку рівночасно на підставі обов'язуючої амністії з 3-го травня 1928 року перемінено йому на десять літ тюрми. Садовський без вісті пропав на Чехах. Говорено, що повинив самогубство. Дзіковському вдалося в білий день втекти до Праги зі слідчої тюрми при вулиці Баторого. В Празі повстало між членами УВО підозріння, що львівська поліція допомгла йому втекти з в'язниці за зраду УВО їй її членів.

УВО засудило його на кару смерти. Він виїхав до Совітської України, але їй там досягла його рука незнаного месника. Його арештували большевики і розстріляли. Інж. Яцуру арештовано також. Він однак до ніякої вини не признався. Одиноким свідком проти нього були Пасіка, Садовський і Дзіковський. По їхній утечі до Чехо-Словаччини прокуратура втратила можливість притягнути Яцуру до відповідальности, а тому його звільнено з в'язниці та припинено проти нього слідство задля браку доказу вини.

Інші арештовані в цій справі зістали по кількох місяцях випущені з в'язниці на волю задля браку доказу вини.

Так трагічно і сумно для цілого ряду молодих ідейних хлопців закінчилася та сумна справа з атентатом на проф. С. Твердохліба. Цей атентат ні в якому разі не приніс слави ані для УВО, ані для її вождя. Завданням УВО було провадити війну проти окупантів Галицької Землі, а не провадити війни проти українського населення при допомозі провокаційних засобів. Зрештою, атентат на Твердохліба був засадничо непотрібний, бо Твердохліб упав жертвою внутрішніх інтриг і непорозумінь в УВО, як про це оповідав М. Яцків. Але коли б навіть прийняти всупереч логіці, що Твердохліб, молодий фантаст, з власної ініціативи рішився кандидувати, то не слід йому було в цьому ділі в провокативний спосіб допомагати, призначати для нього “секретаря”, посилати його до польського виборчого комітету, фінансувати його виїзд до Камінки Струмілової та пхати його в той спосіб в обійми

смерти. Треба було з ним безпосередньо скомунікуватися і вказати йому на погані наслідки для його власної особи й його будучої життєвої кар'єри, якщо він буде ломати одноцілий український фронт, який виповівся за бойкотом виборів. Міг таку розмову з Твердохлібом перевести навіть хтось з організації УВО, незнаний Твердохлібові, або ще краще, хтось із Горожанського Комітету чи з Міжпартійної Ради. Не був би від такої розмови з Твердохлібом ухилився ані д-р Федак, ані проф. Галущинський, який дружив із проф. Твердохлібом, ані д-р Охримович, ані інж. Павликовський, — всі вони були добре знайомі з Твердохлібом. Коли б це було сталося, був би проф. Твердохліб, напевно, без надуми свій плян перевірив і зліквідував. Він же був всім серцем і душею наша добра українська людина.

АТЕНТАТ НА ПРЕЗИДЕНТА ПОЛЬЩІ СТАНИСЛАВА ВОЙЦЕХОВСЬКОГО.

Другим з черги упрянованим через УВО атентатом на високого польського достойника був атентат на президента Польщі Станіслава Войцеховського, виконаний у Львові дня 5-го вересня 1924 року. В тому часі Галичина була вже дефінітивно признана Польщі Радою Амбасадорів у Парижі. В 1924 році поляки уряджували у Львові т. зв. “Східні Торги” і на відкриття тих торгів на день 5-го вересня 1924 року зістав запрошений президент Польщі Станіслав Войцеховський. Коли по відкритті Східніх Торгів президент Ст. Войцеховський переїздив зі своїм почотом в кареті, тягнений шерстернею через Марійську Площу, зі сторони вулиці Коперника боєць УВО кинув під ноги другій парі коней бомбу. Бомба засичіла, капслі вистрілили, бомба задимила, але не вибухла. Повстала велика паніка поміж публікою. Кавалькада з президентом Войцеховським у блискавичнім темпі від'їхала назад на вулицю Коперника.

Піротехніки по розборі бомби ствердили, що бомба була меленітова, що була майстерно зроблена, вибухова її сила була страшна. Коли б вона була вибухла, то з карети і б коней і близького оточення президента не осталося б сліду. Бомба не вибухла лише тому, бо меленіт натягнув по зробленні бомби вогкості й тому не вибухнув. Президент Войце-

ховський щасливо виїхав зі Львова до Варшави, а Львів і багато людей, які були на тротуарі вулиці, де кинено бомбу, минули щасливо катастрофи.

Вістка про атентат розійшлася блискавично по цілому світі, даючи доказ, що українці Галицької Землі не признають ані польської анексії, ані польського панування над Галицькою Землею. Політична ціль атентату зістала осягнена. Бомбу сконструував інж. Федір Яцура, член УВО. Пізніше аж до упадку Польщі 1939 року не відвідував більше Східньої Галичини ані Й. Пілсудський, ані останній польський президент Мосціцкий. Атентат президента Войцеховського zorganizував Краєвий Комендант УВО, сот. Юліян Головінський.

ВБИВСТВО ДИРЕКТОРА УКРАЇНСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ У ЛЬВОВІ І БАБІЯ ТА ІНШИХ УКРАЇНЦІВ У ГАЛИЧИНІ ЧЛЕНАМИ У.В.О.

Другим вбивством, яке викликало серед українського загалу Східньої Галичини, а у Львові зосібна, навіть у рядах націоналістів, глибокий несмак і огірчення, було вбивство директора Української Академічної Гімназії у Львові І. Бабія у 1932 році.

Відомо, що поляки щорічно врочисто святкували день 3-го травня, як день польського державного свята. Цей день був вільний від зайнятть у всіх державних установах, включаючи туди і всі школи. Зосібна на підставі зарядження Шкільної Державної Кураторії у Львові мали відбуватися для учнів державних шкіл Богослуження в церквах, зглядно костьолах. Це зарядження відносилось теж до існуючих українських гімназій на терені Східньої Галичини. Сталосся отже так, що директор Бабій замовив Богослуження на день 3-го травня в Преображенській Церкві у Львові, на яке явилися всі студенти Академічної Гімназії разом з учительським збором. Під час Богослуження один з учнів розсипав у церкві поміж присутніх студентів друковані летючки, зміст яких був спрямований проти польського уряду, як окупанта Східньої Галичини.

Повстало в церкві замішання, на яке звернули увагу присутні професори й директор Бабій. Правдоподібно був у

церкві також поліційний розвідчик, який по закінченні Богослуження мав можливість змісця довідатися про особу справці. Зрештою, ця подія й особа справці сталися відомі вже того самого дня сотням мешканців у Львові, бо в церкві було присутніх около 400 студентів. Справця зістав мабуть ще того самого дня арештований і поставлений перед суд під закидом поповнення злочину підбурювання проти польської держави і польського уряду. Директор Бабії був слуханий на судовій розправі проти обвинуваченого, як свідок. Він зізнав, що в певнім моменті під час Богослуження повстало певного рода серед студентів замішання. Він обернувся і видів здалека, як котрийсь з-поміж студентів, піднесеною догори рукою, розкинув між учнів летючки. Зізнав директор Бабій дальше, що він не видів обличчя цього студента, а тому не може сказати, чи летючки розкинув саме обвинувачений, який сидів на лаві обвинувачених. Це було все, що директор Бабій зізнав. Тут треба додати й те, що обвинувачений признався до вчинку, слуханий на поліції й у суді.

Суд засудив обвинуваченого на шість місяців в'язниці. Вкоротці по засуді застрілено на вулиці у Львові директора Бабія недалеко його мешкання. Всі були переконані, що це робота націоналістів. Я був на похороні директора Бабія разом із адвокатом д-ром Ст. Шухевичем. Мушу сказати, що похорон директора Бабія перемінився у велику жалібну маніфестацію, в якій взяло участь яких 5-6 тисяч осіб, в тому учні Головної Української Гімназії й Філії Академічної Гімназії. Я в моім довгім житті не видів ніколи другої такої української маніфестації у Львові. Присутні залили від вулиці Личаківської вздовж вулиці св. Петра й Павла, аж до Личаківського кладовища тротуари по обох сторонах вулиці, площу перед брамою кладовища, площу за брамою на терені кладовища і цвинтарні алеї довкруги могили для померлого. Спазматичний плач жінок відправляв батяка нашої найстаршої гімназії на місце вічного спочинку.

Належито й заслужено віддали львов'яни останню прислугу померлому, опікунові нашої дівтори і директорові нашої гімназії — кузні, в якій виковувалася наша будуча інтелігенція-робітники на нашій народній ниві. По похороні я вертався разом із адвокатом д-ром С. Шухевичем до міста, з яким едали мене різні вузли приязні в зв'язку з багатьома процесами проти націоналістів, у яких ми брали часто спіль-

ну участь. Знаючи, що адвокат д-р Шухевич був головним дорадником ОУН на терені Східньої Галичини, я сказав до нього: “Товаришу, вплиніть на провід ОУН, щоб провід заперестав провадити війну з українським безборонним населенням”. А на це д-р Шухевич: “Нічого не можу зробити. Вбивство сталося на виразний розказ “гори”. Так дослівно сказав адвокат д-р Шухевич. Додам тут і те, що д-р С. Шухевич ніколи не бавився у фантазборства. Він був чесний і тверезий чоловік до кінця свого життя.

Але, коли б д-р Шухевич все ж таки з якихбудь причин помилявся (категорично виключаю однак злу волю д-ра Шухевича), є обов'язком обох відламів організації ОУН цю скверну справу вияснити та вказати поіменно на того, хто це вбивство зарядив. Пора також і в цій справі сказати правду!

До безпосередньої вини Коновальця в лучності з вбивством директора Бабія треба ще додати й те, що Провід Організації Українських Націоналістів, згідно УВО, втягали гімназійну молодь до боевої акції проти Польщі. Результатом цієї акції було розв'язання української гімназії в місті Тернополі й українського учительського семінара в Долині. Не треба багато говорити про те, яку ми понесли втрату в наслідок розв'язання тих наших науково-учбових закладів. Пропали нам у наслідок того сотні наших інтелігентів. Правдоподібно були б поляки розв'язали також українську гімназію у Львові за безглуздий вибрик молодого хлопця, але смерть директора Бабія відкупила прогріх молодика і гімназія зістала врятована. Поляки в цім випадку не перетягнули струни, гімназії не розв'язали, хоч мали на це претекст. Не відомо мені, що сталося зі справцями цієї трагедії, з убійцем директора Бабія та з учнем, який розкидав у церкві летючки. Оповідали, що вбивця директора Бабія поповнив самогубство.

Треба тут зазначити, що “ПУН”, видячи глибоку відразу, нехить і ненависне наставлення української суспільности до справи вбивства Бабія, трактував цю справу з певною резервою. Вправді зараз по вбивстві старалися націоналісти оправдати вбивство директора Бабія, розголошуючи сплетні, що нібито директор Бабій зробив на справця розкинення летючок донесення до поліції, але всі з цього закиду голосно сміялися. Опісля, по судовій розправі і по смерті директора

Бабія ОУН заперестала інтересуватися справою вбивства, а тепер не вчисляє цього вбивства, як героїчного подвигу ОУН-УВО у Львові. Це, між іншим, наступило й тому, бо вияснилося, що директором Бабій був не лише директором гімназії, але також батьком і правдивим опікуном відданої йому під опіку молоді. Він у тих важких часах прийняв не одного студента до своєї гімназії, який не міг знайти в іншій гімназії пристановища. В числі 31. "Гомону України" з дня 1-го вересня 1962 року видруковано в листі до редакції за підписом Б. Кальба про директора Бабія слідує: "Читаючи про Дмитра Мирона-Орлика в "Гомоні України" від 18-го серпня 1962 року запримітив я помилки про справу Дмитра Мирона, мого товариша з одної кляси гімназії в Бережанах, які я в ім'я правди хотів би спростувати. Дмитро Мирон не був арештований поляками 1928 року за проти-польські демонстрації. Його викинули з гімназії 1929 року після того, як польська поліція викрила таємний пластовий гурток (до якого і я належав) і подала всіх членів гуртка до суду. Відбулися в Бережанах дві судові розправи, на яких зізнавав як свідок директор Іван Бабій зі Львова, і треба сказати, що дуже прихильно для підсудних. Суд усіх підсудних звільнив, але з гімназії викинули помімо того, хоч всі якраз закінчили були 7. клясу. У Канаді з тодішніх підсудних, крім мене, є Мгр. Василь Бойко в Торонті і Д-р Вол. Бородайкевич у Монтреалі. Матуру здав Мирон 1930 року, але не в Малій Семінарії, бо з Малої Семінарії у Львівський Університет не приймали, а в Академічній Гімназії, де його прийняв директор Ів. Бабій". Є ще і в Торонті чоловік, якого директор Бабій прийняв до своєї гімназії, де він закінчив свою гімназійну науку, хоч цей чоловік, а тоді студент, не міг бути прийнятий до ніякої іншої гімназії по причині влаштування з товаришами демонстрації в Академічній Гімназії у Львові в дні 1-го листопада. Ним є мгр. Роман Ракочий. ("Вільне Слово" ч. 29, 1965 рік).

Так малася справа зі смертю блаженної пам'яті директора Івана Бабія. Моя згадка про його трагічний кінець нехай буде китицею квітів, зложеною на його могилу на нашій рідній землі від усіх тих, які його любили й поважали.

Всі вищезгадані вбивства наших людей організацією ОУН, зглядно УВО, викликали серед українського населення Галичини глибоке розчарування, глибоку нехоть і явну ненависть, як до цих організацій, так і до їхнього вождя Євге-

на Коновальця, якого роблено відповідальним за ці вбивства. Цього, зрештою, був свідомий і сам Коновалець. Пише про це його славословець д-р Петро Мірчук у своїй розвідці під наголовком “Євген Коновалець” на сторони 94 і 95, як слідує: “Не перебірчива лайка в пресі українських партійних діячів, і їхні несовісні наклепи й інсинуації мусіли безмірно боліти Коновальця, і раз-у-раз приходилось йому на протязі двадцяти років повторяти з гіркістю вислів Цезаря: “І ти, Бруте, проти мене”, “і ви, українські політичні діячі, члени українського народу, проти мене”, “але ці всі нікчемні напасти українських партійних політиків не змогли надщербити крицевої стійкості Коновальця”.

Якщо такий оборот мали справи ОУН й УВО в Галичині, то заходить питання, за що мали галичани любити Коновальця, скоро Коновалець не любив галичан? Розуміли цю справу досконало Краєві Коменданти ОУН і УВО, а тому не дуже числилися з зарядженнями Коновальця на терені Галичини, а провадили пізніше акцію проти Польщі після свого власного розуміння. Тоді припинилися вбивства галичан, а Коновалець звернув свій зір на Східню Україну, про що буде мова пізніше.

У зв'язку з вищезгаданими вбивствами проф. Твердохліба й дир. Бабія, крім них вбили члени УВО, згідно ОУН, як це виявив процес проти справців вбивства Собінського, шкільного куратора, в 1926 році, ще слідуючих українців: Пігалюка, Бехматюка, Куцака, Антонова, Петрійчука і ближче неозначене число т. зв. “хрунів” (звання “хрунь” дуже легко чоловікові причепити) — головно вїттів за уявні приятні настрої супроти поляків. (Кутько, “Темна сторона місяця”, ч. 2, стор. 29). Крім цього, руками якоїсь дівчини вложило УВО в друкарні Яськова у Львові до кімнати, яку часово займала редакція “Громадський Голос”, пакунок з пекольною машиною з пімсти за те, що редакція в своєму тижневику помістила якусь критичну заввагу відносно особи Коновальця. В кімнаті в часі зложення пакунку не було нікого з редакторів, які вибралися з редакції на обід. В часі їх неприсутности наступив сильний вибух машини. Сила вибуху вивалила в кімнаті стіну, знищила урядження в кімнаті, а в цілім домі вилетіли шиби з вікон. Редактори врятували своє життя щасливим трафом.

З діяльності УВО в тому часі треба ще згадати про атентат на директора семінарії в Перемишлі Матіяса й на експропріацію фамілійних преціозів у знаного суспільного діяча й адвоката в Перемишлі, д-ра Кормуша.

Про це все напевно знав голова УВО Коновалець, але він цих убивств публічно в націоналістичній пресі не осудив. Мабуть він не зробив цього тому, бо, як зазначив Дм. Костик, великий возвеличник Коновальця, в своїх споминах під наголовком “Євген Коновалець” (ст. 39) — “Славному зі Славних”, що Коновалець “ніде правди заховати, любив більше наддніпрянців, як галичан. Також правдою є, що від галичан він завжди більше вимагав, часто картав, або й усував їх, — тоді як до наддніпрянців він мав іншу мірку й важко з будь-ким із них розставався”.

На будуче Організація Українських Націоналістів повинна категорично занехати того роду промахи. Війну треба провадити з нашими національними ворогами, які активно беруть у ній участь.

ВІДНОСИНИ Є. КОНОВАЛЬЦЯ ДО УРЯДУ Д-РА Є. ПЕТРУШЕВИЧА В СПРАВІ У.В.О. НА ЕМІГРАЦІЇ.

По виїзді Коновальця зі Львова в зв'язку з вбивством проф. Твердохліба дня 15-го жовтня 1922 року, Коновалець опинився у Відні, а керівництво УВО в краю обняв Краєвий Комендант УВО, полковник Андрій Мельник.

У Відні розпочалися розмови між Коновальцем а Галицьким Еміграційним Урядом д-ра Петрушевича в справі спільної акції УВО на рідних землях у Галичині. Розмови велися за посередництвом д-ра Селезінки, шефа Військової Канцелярії Уряду Петрушевича.

“Д-р Є. Петрушевич поставив Коновальцеві вимогу безоглядного підпорядкування УВО йому, диктаторові Західньо-Української Народної Республіки. Рівночасно Петрушевич ні на крок не думав відступити від обраної ним політичної лінії партикуляризму, себто повного відмежування інтересів Західньо-Українських Земель (Східньої Галичини) від інтересів Наддніпрянської України, та шукання піддержки то в Антанти, то знову в большевиків” (Д-р Петро Мірчук. Євген Коновалець”, стор. 79).

Вимоги д-ра Петрушевача були слушні, а це тому, бо в Польщі існував для Наддніпрянської України особний уряд Петлюри в Тарнові, з яким співпраця для Галичини була неможлива, бо Петлюра відступив Галичину Варшавським договором полякам, а тому Уряд д-ра Петрушевича не мав ніякої легітиматії, ані права, інтересуватися справами Східньої України. З другого боку, так само й Петлюра не мав права інтересуватися Східньою Галичиною, бо він відступив її Польщі.

А відносно справи партикуляризму, то знову рація цього домагання була по стороні д-ра Петрушевича, бо партикулярне відмежування інтересів Галицької України від Наддніпрянської впровадив в життя Петлюра Варшавським договором. Петлюра віддав полякам Східню Галичину, а не д-р Петрушевич, а тому д-р Петрушевич, як Президент Галицької Держави, мав право жадати, щоб галицька боева організація УВО підпорядковувалася Галицькому Урядові. Дво-владдя (УВО і Галицький Уряд) не могло існувати. УВО мало статися армією, хоч і підпільною Галицького Уряду так, як це було за попередників Коновальця, а Коновалець мав остатися Вождем УВО, залежним від Галицького Уряду.

А відносно закиду, що д-р Петрушевич шукав піддержки то в Антанті, то знову у большевиків (що мені особисто не є відоме), то, якщо це дійсно д-р Петрушевич робив, то він робив це слушно і правно. Відомо, що Уряд д-ра Петрушевича видав т. зв. "Криваву книгу", в якій були докладно описані всі звірства, які поповняв перманентно польський уряд над українським населенням Галичини. Д-р Петрушевич був Президентом Галицької Землі, вибраним у демократичний спосіб двократно Українською Національною Радою, а тому д-р Петрушевич, як Президент Галицької Землі, мав не тільки право, але також абсолютний обов'язок звертатися до тих потуг, які признали Галичину Польщі, з жаданням, щоб вони припинили звірства, практиковані поляками над населенням Галичини й Волині, бо й Антанта, і большевики були одинокими чинниками, які мали право й обов'язок це зробити. Антанта тому, бо Польща зобов'язалася перед Антантою впровадити в Галичині для галицького населення автономію, що правда, дуже паршивеньку: заложити університет і т. п.

А большевики були зобов'язані й управнені зажадати від Польщі, щоб вона додержала зобов'язання, взяті на себе

супроти українського населення в Польщі договором у Ризі з 1921 року. В цім договорі Польща зобов'язалася охороняти релігійні, господарські й національні права українців у Польщі. Д-р Баран, посол до польського сойму з УНДО, в своїй розвідці про митрополита Андрея Шептицького зібрав докладну статистику про цю "охорону" українців у Польщі і спрезентував її полякам в польському соймі. Він в уступі "Українці в польській займанщині" (стор. 92 і наступній) пише, що слідує: "По заняттю Галичини, розпочала польська адміністрація доконувати масові арешти всіх активніших українських громадян, у наслідок чого в польських концетраційних таборах опинилося незабаром понад 100 тисяч галицьких українців, з яких більше, як четвертина, вигинула там від пошестних недуг і голодування. Польща скасувала в Галичині всі головні залишки автономії Східньої Галичини з австрійських часів, як Галицький Сойм, Краєвий Виділ, Громадські самоупрядуння. Польща знищила в зародку українське сільке шкільництво, а впровадила польське, скасувала всі українські катедри у Львівському університеті, словом, скасувала майже всі наші національні надбання, здобуті за часів Австрії у важкій боротьбі з поляками". А про польські оргії на Волині пише Баран, щослідує: "Около сто православних церков розібрано й спалено. Многі замкнено. Часто нищено зняряддя релігійного культу. Людей змушувано насильством приймати католицьку віру в латинському обряді. Заборонено вчити дітей катехізму і проповідувати в українській мові в церквах, які де-не-де осталися. Волинь і Холмщину залито польськими колоністами, які нападали на православних селян і змушували їх до переходу на римо-католицизм. Деякі села вцілости переходили під терором на римо-католицизм" (там же, стор. 109-111).. В цій ситуації інтервенція д-ра Петрушевича в большевиків в справі українців у Польщі була виправдана й конечна. Тому не лише правом, але також і обов'язком д-ра Петрушевича було це робити, а як хто робить з цього приводу д-рові Петрушевичеві закиди і пробує знеславити його пам'ять, то такому наївному дуракові треба тільки побажати, щоб він із титулом дурака перейшов до історії.

Подіями в Польщі заінтересувався тоді також уряд СССР, а совітський амбасадор у Варшаві вніс гострий протест-демарш до Міністерства Закордонних Справ у Варшаві,

використовуючи відповідні постанови Ризького договору з 1921 року про охорону релігійних, господарчих і національних прав українців у Польщі. Польща цей протест зігнорувала, а в 1939 році прийшли більшовики і “освободили” українців у Польщі, а при тім викопали також гріб для Польщі.

**
*

Тут треба зазначити, що незгода між д-ром Петрушевичем а Коновальцем потягнула за собою важкі наслідки і для Галицького Уряду і для УВО, очолюваного Коновальцем. Д-р Петрушевич осамітнівся, бо втратив всяку військову силу, а Коновалець стався, як оптимістично виражається Мартинець, “самостійною політичною силою”, на ділі однак тільки вождем терористичного підземелля. Відомо, що ситий не знає голодного. Спокійний світ не любив ніколи й тепер не любить підпільників, і тому знелюбив також і Коновальця. Результат розриву з д-ром Петрушевичем був той, що Коновалець втратив пункт легального і сталого опертя при Уряді д-ра Петрушевича, а тим самми у всіх державах Європи, навіть у свободолюбній Швейцарії. Поліція всіх держав слідила за ним та проганяла його з місця на місце. Рятувався Коновалець фальшивими паспортами та фіктивним литовським громадянством і т. п., але це йому багато не помагало. Польща докладала всіх сил, щоб унеможливити Коновальцеві побут в Європі й мала в цьому повний успіх. Зізнав же капітан польського генерального штабу Місінський на процесі Романа Барановського в Самборі, що польська військова розвідка мала в колах ОУН-УВО своїх інформаторів у Галичині, в Празі й за границею. Дві лише держави в Європі дивилися на акцію УВО з певною симпатією та з прижмуреним оком, це большевицький Союз і Литва. Совіти нічого іншого не бажали Польщі, як тільки загибелі, а тому наразі заключили з Організацією УВО пакт неагресії (“нолі ме тангере”). Про цю справу згадує д-р Іван Макух у своїх споминах “На народній службі” (на стор. 287), як слідує: “Ред. Дмитро Паліїв, бувший член УВО, писав публічно, що Коновалець і Мельник мали цілком формальний договір зі совітськими чинниками в Харкові про взаємний ненапад”. Це, зрештою, була загально знана справа у Львові. Симпатично

відносилася до акції УВО також Литва, бо вона мала свої обрахунки з Польщею за анексію частини Литви зі столицею Вільно. Галичани натомість у справі відношення до УВО розділились на дві частини. Можна сказати — на “батьків” і на “молодь”. Молодь беззастережно йшла на бій з Польщею. Не страшили її в'язниці, засуди, побої, ані часті смертні судові вироки. З гаслом: “Геть з Польщею з Галицької Землі!” йшла наша молодь, між ними й дівчата, безстрашно до бою на протязі двадцятьох літ за волю рідної нашої країни — Галицької Землі.

Тому нехай моя скромна згадка про посвяту й героїстство тодішньої нашої молоді в обороні волі Галицької Землі буде для неї вінцем безсмертної слави. Нехай ця боева акція, повна самовідречення, навіки останеться дорогою пам'яткою в серцях галичан і буде незабутнім приміром для наших потомків в годині, коли знову прийде до кривавих боїв за волю відвічно нашої Галицької Землі.

Для історичної правди треба тут дещо сказати також про становище нашої старшої генерації (батьків) відносно революційної акції молоді того часу, зосібна по дефінітивним признанні Галичини Польщі. Старша генерация відносилася до акції молоді, спрямованої проти польської державної влади з повним вирозумінням, але чинної участі в акції не брала. Осуджувано однак вбивства, які Організація УВО виконувала на українцях, як цілковито неоправдані й непотрібні. Натомість усі розуміли, що в тому часі **загал населення** Галичини не був підготований до загальної революції проти польського уряду. Тому то в тому часі, як молодь робила проти польського уряду революцію, старша генерація трудилася на різних відтинках нашого національного життя, щоб відбудувати наш національний доробок, що зістав в часі воєнної завирюхи знищений або пошкоджений, та задержати й оборонити наш стан посідання, який остався по війні ненарушений, а крім цього, щоб поширити і розбудувати наше національне життя у всіх можливих напрямках, в першу чергу на відтинку господарчому, просвітньому, в шкільництві, а в дальшій черзі — на політичному відтинку. В тій цілі розбудовано й відновлено в першу чергу наші фінансові інституції, Земельний Банк та різні кредитові спілки. А далше розпочато з широким розмахом організувати по селах і містах різного рода кооперативи, крамниці, спілки для збуту худоби,

збіжжя, яєць і т. п. Творено повітові Союзи Кооператив. Відновлено у Львові Народню Торговлю. Зорганізовано у Львові “Маслосоюз”, який покрити своїми станицями для збірки молока майже всі наші села. Молочні продукти експортовано за границю. Створено у Львові Ревізійний Союз Українських Кооператив та “Центросоюз”.

Відновило свою діяльність товариство “Сільський Господар”, яке створило в Милувані у власній маєтності Сільсько-Господарську Школу. Митрополит А. Шептицький уфундував у Львові український шпиталь “Народню Лічницю”, бурсу для школярів, захоронки для дітей, а опираючись на приписах конкордату, який заключила Польща з Апостольською Столицею в 1925 році, а який давав католицьким єпископам законну можливість творити приватні конфесійні школи, Митрополит покликав до життя т. зв. Малу Семінарію, типу 8-класової клясичної гімназії, а також Богословську Академію університетського типу, яка мала два факультети: філософічний і теологічний.

Відновило свою працю Товариство “Просвіта” і відновило Читальні в місцевостях, де вони зістали в часі війни знищені. Створилося Товариство “Рідна Школа” і Українське Педагогічне Товариство (УПТ), які займалися організуванням нижчого й вищого шкільництва. Існували також гімназія і семінар СС. Василянок у Львові під опікою Митрополита А. Шептицького. Отворено також українські гімназії в місцевостях, де вони існували за часів Австрії, а у Львові — Головну Академічну Гімназію і Філію в повному складі кляс. Відновлено Наукове Товариство ім. Шевченка, спортові товариства, робітничі й т. п. В сфері політичній відновлено діяльність політичних партій, а то: Української Національної Демократичної Партії, яку перейменовано на Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО), Радикальну Партію, Українську Соціалістичну Демократичну Партію, створено нові партії, а то: Фронт Національної Єдності, Українську Народню Обнову, що була організацією єпископа Хомишина. Органом цієї організації була “Нова Зоря” у Львові. Відновлено видавання української преси, як: “Діло”, “Свобода”, “Громадський Голос”, “Новий Час” і інші.

Почавши від 1928 року українське населення брало участь у виборах до польського сойму. Греко-Католицька Церква в Галичині, в противності до православної церкви на

Волині, не була засадничо переслідувана поляками. Її існування обороняв конкордат, який Польща заключила з Апостольською Столицею в 1925 році.

Такими то двоторовими шляхами проходило життя галицького населення в Польщі від часу розвалу наших державних змагань у Галичині в 1919 році, аж до 1939 року. Молодь наша в тому часі провадила війну на терені Галичини з польським урядом за волю Галицької Землі, а наша старша генерація дуже поважно розбудувала наше національне життя мирними заходами в тіні меча УВО й ОУН, мимо перешкод, ставлених нам польським урядом.

Катастрофа заскочила нас у вересні 1939 року. В тому місяці зайняли большевики Галичину, розторожили всі наші національні надбання, а при кінці війни в 1945 році уярмили й цілу Польщу та зробили її своїм сателітом.

ЗЛУКА УВО І РІЗНИХ НАЦІОНАЛІСТИЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В ЄДИНУ ОУН.

По розриві наміреної, але недовершеної співпраці з д-ром Петрушевичем, сталося УВО “самостійним політичним чинником” без програмового політичного завершення. В додатку повстали на еміграції дві націоналістичні організації, а то: Група Української Національної Молоді, зложена переважно з галичан-емігрантів, та Легія Українських Націоналістів у Подєбрадах, зложена в більшості з емігрантів-наддніпрянців. Також повстав у Львові Союз Української Націоналістичної Молоді, зложений з націоналістичних груп із різних місцевостей Галичини. В цім союзі гуртувалися студенти, ремісничі й селянська молодь. Усі три вищезгадані організації не мали жадного зв'язку в УВО і працювали на власну руку в границях програми, накресленої їхніми статутами. (Самоосвідомлення членів при допомозі сходин, рефератів, уладжування аматорських кружків, хорів, вистав, обговорювання визвольної боротьби і т. п.).

В тій ситуації повстала в Проводі УВО на еміграції в Західній Європі думка, щоб створити з усіх існуючих вищезгаданих націоналістичних одиниць в лучності з УВО одну нову революційну, націоналістичну організацію. Ту постанову схвалено під час нарад першої конференції українських

націоналістів, яка відбулася в днях 3-7 листопада 1927 р. Тоді також покликано до життя Провід Українських Націоналістів (ПУН). Головою ПУН вибрано Коновальця.

По довшій підготовці відбувся в днях від 29-го січня до 3-го лютого 1929 року перший Конгрес Українських Націоналістів. На ньому покликано до життя на місце УВО й усіх інших націоналістичних організацій та гуртків єдину революційну підпільну організацію з назвою “Організація Українських Націоналістів” (ОУН), а головою Проводу ОУН вибрано Коновальця. Головне завдання цієї організації було зорганізувати й викликати революцію на всіх українських землях, щоб добитися Незалежної Соборної Української Націоналістичної Держави. Це було в контрасті до первісної програми УВО, яка мала за ціль і завдання континуувати війну тільки з Польщею для звільнення Галицької Землі з під польського панування.

Передвступом до будови тієї держави була потреба усунення всіх окупантів з українських земель і відкинення орієнтації на історичних ворогів України. В той спосіб зістала злучена організація УВО з існуючими в тім часі більшими націоналістичними групами. В краю однак і надалі існувало й діяло УВО, головно між молоддю, яка, зрештою, правдоподібно навіть не знала про повстання єдиної націоналістичної організації ОУН. Зрештою, назва не грала тут ніякої ролі. Підпільна війна проти Польщі так поділила на уми сільської й маломістечкової молоді, яку досі провадило УВО, що й вона забажала взяти участь у війні проти Польщі. Майже в кожному селі творилися самочинні гуртки, які називали себе “організацією”. Ці гуртки вважали за пункт амбіції шкодити польському пануванню над нашою Галицькою Землею.

Горіли по ночах польські двори, горіли оселі польських колоністів, стирти зі збіжжям, шпихліри, магазини, множилися напади на постерунки жандармерії, підтинано телефонічні стовпи й т. п. Всю цю “роботу” робила сільська молодь відрухово, переважно без відома й наказу керівних органів ОУН, які доперва “пост фактум” довідувалися про цю самочинну війну нашої молоді.

Незалежно від цієї незорганізованої акції відбувалася воєнна акція, зорганізована керівниками ОУН. В ній брала участь старша інтелігентна молодь, гімназійні учні з вищих клас, студенти університету, бувші вояки. Тут розвива-

лася саботажна акція в грубших і ширших розмірах, і то пляново. Щоденно доносила польська преса про вбивства представників польської влади на терені Східньої Галичини, про многочисельні напади на поштові уряди, саліни, фабричні заведення, щоб здобути гроші для організації, про підпали воєнних магазинів, людських домів, залізничних станцій та складів амуніції (Ряшів). “Модне” було того часу перетинання телеграфічних дротів, а то й цілих телеграфних сітей, висаджування денамітом залізничних мостів, задержування тягарових-вантажних поїздів і забирання всього того, що лише могло представляти вартість для організації. Горіла ціла Східня Галичина. Такої громадної акції не виділа ще ніколи наша країна.

Очевидно, не спали й поляки. В 1930 році розпочалася т. зв. польська “паціфікація”. Вона була вимірена не лише проти винних, але загальною проти цілого нашого населення. Збірні відповідальність тріюмфувала. Це діялося в той спосіб, що до сіл приїздили карні військові експедиції-кавалерія, кватирували в селі і виряджували населенню даного села найбільш дошкульні втрати. В кожному селі, куди ці експедиції попали, нищено читальні, бібліотеки, молочарні і кооперативи. Матеріяли з кооператив викидувано на землю і поливано нафтою або толочено ногами. Машини в молочарнях нищено. Цивільне населення побивано і тортуровано. Розв’язано в тому часі гімназію в Тернополі й учительський семінар у Долині. Під українські інституції в містах підкладано бомби.

Ця акція тривала три місяці. Арештовано в тому часі українських послів до польського сойму й тисячі наших людей. Арештованих важко побивано й катовано. Всі в’язниці по більших містах — у Львові, в Тернополі, в Бережанах, в Станіславові, в Стрию, в Бориславі, в Дрогобичі, в Перемішлі й т. д. — були вщерть переповнені. Арештовані терпіли важкі знущання. Вони задля браку приміщень спали на коридорах і гинули масово від заразливих хворіб, головню від п’ятнистого тифу. Арештованих голодовано й масово ставлено перед судами, які засуджували арештованих на довготривалі кари.

Цю акцію зарядив польський міністер внутрішніх справ Перацький, а за це і згинув з рук членів ОУН. Згинули далі куратор Собінський за знищення українського сільсько-

го шкільництва, комісар поліції Чеховський і багато інших. Згинуло також і багато бійців на підставі вироків польських судів, а многи через довгі літа карались у поганих в'язницях серед дуже тяжких умовин.

Існують тепер на еміграції два центри ОУН. Вважаю, що є їх обов'язком виготовити на підставі різних споминів і вісток з пресових органів, які знаходяться в бібліотеках наших товариств, докладний список тих, які впали в бою за волю рідного краю з наїзниками на Галицьку Землю. Це був би належний пам'ятник для тих молодих героїв, які посвятили своє життя на те, щоб змогли жити свободними їхні брати на своїй рідній землі, в своїй незалежній державі.

Тепер треба сказати кілька слів під адресою тих українців, які осуджують акцію УВО і ОУН. Вони твердять, що ця акція була непотрібна і для нас шкідлива. Ми стратили багато молоді, яка замість вчитися гинула або ломила своє молоде життя по в'язницях. Каже д-р Макух у своїх споминах "На народній службі" (стор. 295) на цю тему так: "Ми нація, а не конспірація". Ми **боремося** за те, щоб нація мала якнайбільшу можливість свого вияву і врешті волю, а не пхати націю в підпілля тоді, коли це не було потрібне. Українська Радикальна Партія поборювала методи УВО". Це гарно сказане, але забув д-р Макух сказати, чим ми властиво мали боротись, якщо не треба було боротися зброєю. Оставалося хіба боротися тільки балаканиною з поляками. Ми так і робили через 600 літ і до нічого не добалакалися. Часом наші брати робили навіть із поляками угоду. От, наприклад, угоду, звану "Новою ерою", твір д-ра Костя Левицького, Олександра Барвінського і проф. Романчука. І з того нічого не вийшло. Поляки не впровадили в життя ні однієї точки з цього договору.

А якщо д-р Макух каже, що Радикальна Партія боролася за те, щоб мати можливість добитися волі для нашої нації в Польщі, то знову забув д-р Макух сказати, до чого він доборовся, будучи довголітнім сенатором у Польщі. Не доборовся навіть до того, щоб Польща впровадила в життя ту паршивеньку воевідську автономію, яку сойм ухвалив дня 26-го вересня 1922 р., щоб добитися признання Галичини для Польщі Антантою, хоч би для самих людських очей. У тій ситуації осталося тільки одно — збройно битися з польським урядом. Іншої ради не було.

В ЯКИЙ СПОСІБ ОУН НАМІРЯЛО ВІДБУДУВАТИ НЕЗАЛЕЖНУ СОБОРНУ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ. ПОШИРЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОУН НА СХІДНО- УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ.

Архітекти, які поставили собі за ціль відбудувати Незалежну Соборну Українську Державу, мали гарні пляни. Одного їм тільки бракувало, а саме, реальної сили до переведення замислу в діло. Крім доброї волі, ці мрійники-емігранти нічого іншого не мали. Не мали ані відповідних матеріальних засобів, ані відповідної кількості людей, ані союзників. Тому то вже перша точка їхнього пляну, себто усунення всіх окупантів з усіх українських земель, була невикональною фантазією. Числилося хіба на те, що “Версальський Мировий Договір” невічний, що скорше чи пізніше вибухне в Європі війна, яка може створити шанси для прогнання окупантів з українських земель. Тією надією жили наші емігранти та старалися цю надію впоювати нашому населенню на рідних землях, щоб скріпити його віру в кращу будучність і приготувати його до непевного, але важного “завтра”. Та надія на краще “завтра” держала в карбах нашу галицьку молодь, яка билася без перерви зі самопосвятою з польською інвазією на Галицьку Землю аж до вибуху другої світової війни в році 1939.

**
*

З огляду на вищезгадані труднощі, які стояли надорозі до будови запланованої Незалежної Соборної Української Держави, виринула в умі Коновальця ідея поширити діяльність ОУН на Східній Україні, розбудувати там революційні клітини організації, поширити в дорозі пропаганди політичну свідомість між населенням про потребу своєї власної незалежної держави і приготувати населення на те, щоб воно у відподному часі було готове повстати, скинути зі себе московське ярмо й утворити свою власну, від Москви незалежну, Самостійну Українську Державу. Це була ідея з точки теорії бездоганна, натомість із точки практичної й реальної була фантастична, нереальна й невикональна. Фантастична тому, бо на її переведення треба було виховати в національній свідомості нове покоління на Східній Україні. Невико-

нальна тому, бо на дорозі до її здійснення стояли такі важкі перешкоди, що їх ані Коновалець сам, ані разом з ОУН ні в якому разі не були спроможні повалити. Перешкоди ці були наступні: Україна була опанована в тім часі без решти Москвою. В київському уряді УРСР сиділи українські большевики-раби, насаджені Москвою, для яких ідея Самостійної України була так само ворожа, як і для Москви. Вони докладно слідили за розвитком кожної акції ОУН в Польщі за посередництвом своїх агентів, які грасували по Східній Галичині. Зрештою, вони мали також багато відомостей про акцію УВО-ОУН з польських часописів, зі судових процесів проти членів УВО-ОУН тощо. Большевики також напевно знали, що акцією УВО-ОУН керує Коновалець зі Січовими Стрільцями, який брав участь у боях проти большевиків на Східній Україні в часі наших визвольних змагань від грудня 1917 р. до кінця 1919 р. Большевики також знали напевно, де перебував Коновалець по виїзді зі Львова у зв'язку з атентатом на проф. Твердохліба. Мусіли також знати большевики, що задумує робити Коновалець і УВО на еміграції. Певна річ, що ГПУ мало своїх інформаторів також на еміграції між деякими членами УВО-ОУН.

Певна річ також, що робота і замисли УВО ніяк не подобалися большевикам. Вони в себе нищили беззглядно кожний прояв стремління, зміряючий до повернення волі та звільнення України від кривавої опіки Москви. Це докладно виявив процес Спілки Визволення України в Харкові в 1930 році, в якому совітська влада в Україні посадила на лаву обвинувачених 45 визначних українських діячів, обвинувачуючи їх у змові повернути Україні волю й відновити УНР. Опісля прийшла черга на приклонників Хвильового і Шумського, а в 1934 році засуд на розстріл 28-ох українських письменників і поетів, які в добі "українізації" виринули на поверхню українського життя, як свідомі українці, бажаючи волі для України, хоча б навіть у дружбі й федерації зі совітською російською республікою. По тих розправах сталося для кожного ясно, що якабудь злагода з большевиками шляхом мирних переговорів про злагіднення політичного й соціального поневолення України — немислима.

Опоравшись з антибольшевицькою опозицією в себе, большевики рішили знищити також ОУН на еміграції, від діяльності якої нічого доброго для себе не могли сподіва-

тися. Правдою було, що в 1925 році УВО за посередництвом редактора Д. Палієва, бувшого члена Центрального Військового Комітету у Львові, і інженера А. Мельника в часах “романсів” галицьких політиків зі совітським консулом у Львові заключили договір зі совітськими чинниками в Харкові від імени УВО про взаємний ненапад, але договір цей зістав зірваний по вбивстві Лемиком, членом ОУН, урядовця совітського консульату Манілова в жовтні 1933 р. Вбивство Манілова членом ОУН було для большевиків доказом, що Коновалець зірвав з ними всякі контакти й що він бажає нав'язати зв'язки зі Східною Україною для зорганізування революції в Україні, яка мала б на цілі повалити панування Москви над Україною.

ЧУЖЕ ТІЛО В ЖИВІМ ОРГАНІЗМІ У.В.О. — СОТНИК РИШАРД ЯРИ.

Тому, що сот. Р. Яри відограв в літах від 1921 аж до розбиття ОУН важну роль в організації ОУН і був подекуди правою рукою Коновальця, з цих причин треба і про нього дещо тут згадати. Його особою інтересується М. Мартинець у своїх споминах під заголовком “Від УВО до ОУН” (стор. 187-189); Ярослав Кутько в своїх споминах “Пекольна машина в Ротердамі” (частина 3, стор. 16-18) і З. Книш у своїх споминах п. з. “Дух, що тіло рве до бою” (стор. 94) та інші.

Сотник Р. Яри народився 14-го квітня 1898 року в Ряшеві, в Західній Галичині. Його батько був сотником в Австрійській армії. Р. Яри служив також при австрійській армії в першій світовій війні й був з Австрійською армією в Україні. Під час відвороту Австрійської армії з України, по поваленні Гетьмана, Яри приєднався до Галицької Армії і служив при українській кавалерії в характері сотника. По розвалі наших державницьких змагань в Україні Р. Яри прилучився до бригади ген. Кравса і з нею перейшов зі Східної України до Чехо-Словаччини і, мабуть, був в Ужгороді комендантом одного військового відділу. Десь около 1921 р Р. Яри появився в УВО. Ніхто не знає докладно, як це сталося. Тут зіткнувся Яри з Коновальцем, а що Яри був людиною військового фаху, веселої вдачі, зручним і хитрим дипломатом, репрезентативним, коректним у поведінці, володіючим

в слові й письмі німецькою мовою, в зносинах із людьми — симпатичним, говорячим, хоч не ідеально добре українською мовою, Коновалець прийняв його в члени УВО і відразу приділено йому важливий платний пост в організації — пост-організатора боевої техніки, для постачання зброї й військових матеріалів для УВО та пост-представника УВО в Німеччині. В короткому часі зістав Яри покликаний на військового референта для закордонної делегації Військової Організації (З.А.Д.В.О.Р.). В. Мартинець каже, “що це був уряд настільки важливий і довірочного характеру, що навіть інші члени ЗАДВОР не мали до нього докладного вгляду. В тому часі Р. Яри почав себе вважати за українця зі сентименту до українців, і назвався Ярий. Річ очевидна, що Р. Ярий був також членом ПУН, а навіть належав до Вужчого ПУН-а, найвищої Установи ОУН, у склад якої входило тільки трьох людей з найближчого оточення Коновальця, а то: Р. Ярий, Сенік-Грибівський і Ярослав Барановський. Цей тріумвірат був дорадником Коновальця і виповняв його різні спеціальні доручення. Відомо також, що Р. Ярий був головним організатором шпигунства на терені Польщі, а на другім Великім Зборі Українських Націоналістів у днях від 26-го до 27-го серпня 1939 року, на якому вибрано по смерті Коновальця новим провідником Андрія Мельника, Р. Ярий під псевдом “Карпат” зістав покликаний до військової комісії під головуванням Сича. Відомо також, що Ярий, будучи представником УВО в Німеччині і членом ЗАДВОР, був рівночасно членом німецької військової розвідки, що Коновальцеві й усім іншим було відомо. Також відомо всім, що по смерті Коновальця Ярий відіграв визначну ролю в доконаному розвалі ОУН та що він по розвалі ОУН в часі другої світової війни співпрацював з групою Бандера-Стецько. Пізніше зірвав зв'язок з ОУН. Не треба ніякого доказу на те, що Р. Ярий, працюючи довгі літа в Організації УВО та знаючи найдокладніше про все, що в цій Організації діялось, задумувалось і робилося, ховав це все до власної кишені на добру пам'ять. Думаю, що було противно. Будучи представником УВО в Німеччині, а рівночасно членом німецької військової розвідки, Ярий напевно інформував військову німецьку розвідку про все, що діялося в Організації УВО і про всіх достойників, які входили в склад ПУН-а. Думаю, що всі члени ПУН-а разом із головою ПУН-а Коновальцем мали про

це все сто-відсоткову свідомість, але якщо з цим годилися, то мабуть думали, що це все УВО не шкодить. Мабуть вважали тоді Німеччину за свого будучого союзника, а тому були тієї думки, що нема потреби скривати перед Німеччиною деталей своєї діяльності. Історія виявила, що цей погляд був мильним, а навіть трагічним для українського націоналістичного руху на чужині і для нашої визвольної боротьби в другій світовій війні. А може навіть і для трагічної смерті Коновальця.

УВО ОРГАНІЗУЄ РОЗВІДКУ-“ШПИГУНСТВО” НА ТЕРЕНІ ЦІЛОЇ ПОЛЬЩІ.

Десь у 1925 році вирішив розвідчий відділ УВО зорганізувати на терені цілої Польщі військову розвідку (шпигунство). Тематика розвідки розтягалася на військові, політичні, промислові й господарські справи. Кандидатів до цієї акції ангажовано з-поміж молодих хлопців, які служили у польському війську або працювали, як робітники у військових інституціях, фабриках, арсеналах і в міністерстві військових справ. Акцію розпочато від збирання мобілізаційних карт у тих українців, які відслужили польське військо. Карти ті фотографовано й пересилано організаторам акції, а оригінали повертано власникам. Дуже скоро розвідча акція поширилася на цілу територію Польщі. Згадує про це Мартинець у своїх споминах “Від УВО до ОУН” (стор. 171), як слідує: “Розвідча сітка УВО була найбільшою і найкраще зорганізованою цього рода сіткою в Європі. В часі підготовки Польщею загарблення Гданська в 1925 році Начальна Команда УВО мала найточніші й найскоріші відомості про розташування польських військ на всій границі аж до Варшави, включно до руху кожного батальйону. Пляни крісів, гранат та іншої зброї, а навіть пляни військової хемічної фабрики Менціце, фотографії всякого роду військових об’єктів були також у її посіданні”.

Розвідкою на терені Польщі інтересувався особисто Коновалець зі своїм “адютантом” Ярим. Цей останній зрештою більше, як сам Коновалець. Павло Заблоцький, організатор розвідки на округ Перемишль, брав участь в одній конференції в Берліні 6-го липня 1926 р. і у своїх споминах він пише, що слідує: “Присутніми були Коновалець, Ришард

Ярий і три українці, старшини колишньої Української Армії. Вирішено тоді поширити розвідку з чисто військової ділянки на політичну і господарчу. **Інструкції видавав Ярий**, заповідаючи, що деталі відносно дальшої акції дістане Заболоцький пізніше. На цій нараді дістав Заболоцький новий шифр, яким мав на майбутнє користуватися в переписці. Вертаючи додому, дістав Заболоцький для керівників експозитури в Данцігу пакет з грішми. Каже Заболоцький, що він дуже лякався, щоб не сталося з цим пакетом якийсь нещастя на границі Данцінгу, але все пішло добре, гроші дісталися в ненарушеному пакеті Онишкевичеві, керівникові експозитури УВО в Данцігу. Крім цього, Заболоцький привіз зі собою з Берліна запальний матеріал у формі капзлів, величезної запальної сили. (З. Книш, “Срібна сурма”, Розповідь Павла Заболоцького з Перемишля).

Очевидно, що шпигунство не мало нічого спільного з ідеологією ОУН. Шпигунство ведене було головню для чужих агентур, у першу чергу для Німеччини, а головним її організатором був “адьютант” Коновальця Ришард Ярий, співпрацівник німецької військової розвідки. Інформації, які Ярий наказував збирати членам розвідки, були для ОУН не потрібні й безвартісні, але потрібні були для Німеччини.

Становище Краєвого Коменданта УВО, сотника Юліяна Головінського, до розвідної роботи УВО 6 літах 1924-1926.

У вищезгаданій “Срібній сурмі”, якої видавцем є Зиновій Книш, знаходиться на стор. 62-63 лист інж. Онишкевича, члена УВО, керівника станиці УВО в Данцігу з 20-го вересня 1961 року, в якому є згадка, що проти розвідної референтури в Польщі завжди виступали сотник Юліян Головінський і ред. Дмитро Паліїв. Інж. Онишкевич був одного разу присутнім при розмові сот. Головінського з Коновальцем на тему розвідки. Зазначає інж. Онишкевич, що сот. Головінський поставився у тій справі дуже рішуче і домагався цілковитої ліквідації розвідного реферату, зазначаючи, що в противному випадкові він зрезигнує зі становища Краєвого Коменданта УВО.

Так воно тривало около двох років. Вкінці наступило те, що мусіло наступити, а саме: викриття Організації через польську поліцію. Оповідає Заболоцький у своїх вищезгада-

них споминах, що хлопці, маючи до диспозиції “золоті”, почали весело забавляться і через це самі на себе звернули увагу поліції (стор. 106). Хлопці влаштували забави в своїх приватних квартирах, не раз до ранку, щедро лився там алькоголь. Це було майже щотижня. В сусідстві була станція польської поліції й її комендант, поляк із Познаня, зацікавився, звідки хлопці мають стільки грошей і чому вони більше забавляються, як учаться. Також з іншого боку — переловлені деякі листи — кинули світло на ведену розвідчу акцію. Кінець-кінцем справа розвідки вийшла наверх. Поліція арештувала цілу масу винних і невинних. Більшість, яким не можна було доказати вини, зістали звільненими, а 16 стануло перед судом присяглих у Кракові. Боронили адвокат д-р Старосольський і адвокат д-р Стефан Шухевич. Всі обвинувачені зістали засуджені за злочин в шпигунстві на різні кари. Процес цей не приніс УВО ні слави, ні лаврів. Наша суспільність разом із пресою поставилися до цієї справи вповні негативно. Справу соромливо промовчено, наша преса не спімнула краківського процесу ні одним словом. Багато українських родин, яких члени мали працю в польських приватних і державних установах, втратили працю. Частина націоналістів поставилася також до цього шпигунство негативно. Беручи до уваги заяву Головінського і закиди нашої суспільности, що мовляв УВО служить чужим агентурам, та що дальше існування розвідки може пошкодити престижеві УВО, Начальна Команда УВО зарядила здержання дії розвідного апарату, а введовзі по цім розвідчі дії цілковито припинилися на зарядження краевого коменданта Головінського. Недалеким від правди буде припущення, що в зв'язку з негативним становищем Головінського до вищеобговорюваної розвідки Головінський втратив своє життя. Він був арештований і вбитий під Бібркою 30-го вересня 1930 року польською поліцією, яка ескортувала його по конфронтації в Глібовичах до станції в Бібріці в справі нападу на поштовий амбулянс під Бібркою в липні 1930 році.

МАКАБРИЧНЕ ВБИВСТВО ПОСЛА МИРА ТАДЕЯ ГОЛУВКА ТА СПРАВА СОТНИКА ЮЛІЯНА ГОЛОВІНСЬКОГО.

Хто це був Т. Голувко? Він був поляком і членом польської урядової партії у Варшаві. При кінці серпня 1931 р.

Голувко прибув на чиесь запрошення (на чие саме запрошення, це не зістало ніколи виявлене) до Трускавця і замешкав в пансіоні Українських Сестер Служебниць у справі переговорів про заключення з українцями польсько-української угоди. Тут треба зазначити, що вже попередньо у Варшаві посол Голувко з послом Єнджеєвичем провадили з УНДО-м переговори в справі заключення польсько-української угоди. Дня 29-го серпня 1931 року около год. 8-ої вечером впало до отвертої наостіж кімнати, де спав Голувко двох людей і віддали до сплячого в ліжку Голувки шість стрілів, які okazалися смертельними. Кілька стрілів було зовсім близьких, бо на тілі вбитого знайдено опаленину. Справці вбивства втекли під охороною темної дощової ночі. Слідство в справі цього вбивства тягнулося два роки. Остаточню поліції вдалося викрити справців вбивства й поставити їх перед судом присяглих у Самборі. Всі вони були членами ОУН. Процес розпочався 19-го вересня 1933 року. Слідство виказало, що Т. Голувка вбили члени УВО: Василь Білас і Дмитро Данилишин, а помічними були в тім вбивстві Олекса Буній, портьер дому Сестер Служевниць, де мешкав Голувко. Він вказав вбивцям кімнату Голувка і догідну хвилю для вбивства. А дальше причасними до вбивства Голувка були Микола Мотика, який дав вістку вбивцям про приїзд Голувка до Трускавця, і Роман Барановський, який за посередництвом членів ОУН достарчив два револьвери, з яких вбито Голувка. Білас і Данилишин призналися до вбивства, в цім процесі вони однак не були суджені, бо вони вже попередньо були засуджені на кару смерти за напад на пошту в Городку Ягайлонським. Обвинувачені Буній і Мотика признали свою принадлежність до ОУН і свою участь у вбивстві Голувки. Відносно обвинуваченого Барановського зістало стверджено поліційними свідками, що він був і членом ОУН і поліційним конфідентом від 1929 року. Як член ОУН, він займав в організації важливе становище. Він був начальником відділу експропріації, опісля краєвим боевим референтом, а вкінці заступником краєвого коменданта, д-ра Б. Гнатевича. Як поліційний конфідент, Барановський побирав від поліції стало місячну гажу у висоті 200 злотих, а осібно діставав нагороду за видачу в руки поліції важніших членів ОУН. За видачу Коссака, який був організаційним референтом ОУН, а після тверджень Барановського, моральним справцем вбивства Го-

лувка, про місце побуту якого Барановський довідався від члена ОУН Бойдуника, дістав Барановський від комісара поліції Чеховського 1500 злотих. Прокуратор твердив, що Барановського на конфідента до поліції вислала Організація Українських Націоналістів, а завданням його було розвідуватися про прізвища інших можливих поліцейних конфідентів із кругів ОУН, то впроваджувати поліцію в блуд через кидання підозрінь на різних українців, зовсім непричасних в справах, які були предметом поліцейних доходжень по dokonаних якихось антидержавних виступах.

Слуханий перед судом свідок Галляс, бувший львівський староста, зізнав, що Барановський просив свідка дати йому ім'я якогось конфідента з-поміж членів ОУН. Барановський твердив, що він подасть це ім'я до відома ОУН, щоб здобути собі в ОУН більше довір'я. Свідок порадив комісарові Чеховському, який "працював" з Барановським, щоб комісар Чеховський подав Барановському імена кількох визначних українців, як поліцейних конфідентів. Дальше твердив свідок Галляс, що Барановський за 2000 злотих хотів вбити Марію Федусевичівну, яка мала бути посередником між "низами ОУН", а "горою ОУН". Свідок не погодився на мокру роботу Барановського. Також зізнав свідок, що Барановський подавав різні фальшиві пошляки на різних людей у справах, якими інтересувалася поліція, і зводив у той спосіб слідство з належного шляху.

Свідок Ст. Кухарський, шеф виділу безпеки у Варшаві, переслухував Барановського на тему, хто міг вбити комісара Чеховського. Барановський признав, що був членом ОУН, але за відомом поліції, признав також, що був поліцейним конфідентом, і що співпрацював з поліцією в справах, які її інтересували. Признав також, що видав поліції Коссака і що дістав за це від поліції 1500 злотих. Не признався однак до того, що був висланником Організації Українських Націоналістів до поліції в харктері розвідчика-провокатора.

Відносно вбивства Чеховського, то Барановський зізнав, що відомо йому було, що член ОУН Сайкевич носився зі заміром вбити ком. Чеховського, чи в дійсності Сайкевич убив Чеховського, цього Барановський не міг потвердити.

Признав також Барановський, що через його руку перейшли два револьвери, з яких вбито Голувка, але перечив, немовбито він знав, що ці револьвери будуть вжиті при

вбивстві Голувка. Капітан відділу розвідки польського генерального штабу, свідок Місінський, зізнав, що військова розвідка мала своїх окремих інформаторів у колах ОУН в краю і за границею. Свідок заявив, що мав точні інформації і з Праги, і з Краю, що в тому часі, коли Барановський повин був службу в польській поліції, він одночасно організував замах на польські Східні Торги. Свідок про це повідомив львівську поліцію, щоб вона знала, що Барановський працює на два боки.

Чому вбито Тадея Голувка?

Суд слухав у тій справі посла до польського сойму Остапа Луцького. Луцький зізнав, що він зі сенатором Галушчинським і послом Загайкевичем вели з рамени УНДО переговори з президією польської урядової партії, від якої виступали Голувко і Єнджейович, в справі заключення польсько-української угоди. Переговори зістали перервані. Голувко мав між польськими політиками марку "українофіла". Він обстоював для українців під Польшею територіяльну автономію та осуджував пацифікацію. Був слуханий ще свідок Михайло Матчак, покликаний судом на обставину, що думає українське громадянство й ОУН про справу вбивства посла Голувка. М. Матчак був послом до Варшавського сойму від радикальної партії. Свідок зізнав, що він мав нагоду по атентаті на посла Голувка зустрінутися з полковником Сушком, який стоїть близько до ОУН. Полк. Сушко заявив, що ОУН нічого спільного не має з убивством посла мира. Свідок зізнав, що з кінцем 1931 року дехто підозрівав, що Барановський працює і в ОУН, і з поліцією. Свідок також підозрівав, що Барановський має зв'язки з поліцією. Однак міродайні кола ОУН заявили, що Барановський заслуговує на довір'я. Орган ОУН ("Розбудова Нації") гостро виступила проти свідка й українських незалежних громадських чинників за те, що з Барановського робиться провокатора. З нагоди зустрічі свідка з провідниками націоналістів із закордону, свідок сказав цим провідникам, що в краю діються жахливі дива, а саме, провокація серед верхів, а анархія серед низів.

Комісари львівської поліції старалися боронити Барановського перед закидом, що Барановський працював на два боки, себто і для поліції, і для ОУН. Радник поліції Казимир

Івахів твердив, що Барановський їздив два рази на конгрес ОУН до Праги за поліційні гроші, що давав добрі інформації про напад на пошту під Бібркою, що він видав краевого коменданта Головінського в руки поліції та вказав на вбивників Голувка. Комісар Білевич зізнав, що Барановський передав поліції список осіб, які працювали в ОУН, що видав плян замаху на міністра Складковського в Дрогобичі, плян замаху на польський “Сокіл” у Бориславі, на банк у Бориславі, про напад на пошту в Трускавці й багато, багато іншого, — словом, що Барановський був “віссю поліційної розвідки” і що він чесно виконував свої поліційні обов’язки . . . Прокуратор був однак тієї думки, що Барановський був післаний на конфідента поліції самою Організацією Українських Націоналістів, якій служив вірно й виконував її накази згідно зі зложеною присягою ОУН. В поодиноких випадках служив також вірно поліції за гроші, а деколи вдавав, що подає вірні поліції вістки, хоч вони були фальшиві.

Так воно було, чи інакше, ніхто однак не вмів вияснити на суді, звідки міг порт’єр пенсіонату Сестер Службниць, Буній, знати, хто це є той новий льокатор, поляк, який прибув до українського пенсіонату; яке його ім’я, яке його суспільне становище, пощо властиво він заїхав до українського пенсіонату, скоро в Трускавці знаходилися польські пенсіонати. А найважливіше, звідки міг порт’єр пенсіонату знати, що цього новоприбулого треба вбити. Очевидно, хтось з-поміж членів ОУН мусів його ще перед приїздом Голувка до Трускавця поінформувати про особу Голувка й дати йому приказ завідомити про приїзд і побут Голувка в пенсіонаті М. Мотику, щоб цей з черги завідомив про це Біласа й Данилишина. В кругах адвокатів, які займалися обороною націоналістів перед польськими судами, загальною говорено, що Голувка спровадив до Трускавця на жадання націоналістів у добрій вірі член УНДО і посол до польського сойму Целевич, нібито на конференцію з націоналістами в справі завершення польсько-української угоди, розпочатої УНДО-м. Целевич був також членом УВО і ОУН і був знаний з того, що він у порозумінні з УНДО-м складав часто в соймі польнонофільські заяви. Можна вірити, що Целевич не підозрівав, що Голувко має бути вбитий. Однак ті, які зааранжували приїзд Голувка на конференцію до Трускавця, видали наказ підступно його вбити, бо ОУН була категорично проти польсько-української угоди.

Суд присяглих признав винними Бунія і Мотику за приналежність до ОУН й за допомогу Біласові й Данилишинові вбити посла Голувка (співучасть у вбивстві). Щодо Барановського, то його признано також винним в участі вбивства Голувка і винним за приналежність до організації ОУН. Трибунал засудив Барановського на 10 років тюрми, в якій Барановський також помер.

Користаючись споминами Я. Кутька “Темна сторона місяця” ч. I про перебіг судової розправи проти вбивників “апостола мира”-Голувка, я навів частину прогріхів Р. Барановського, закинутих йому і стверджених на розправі перед судом присяглих у Самборі у вересні 1933 року. Тих прогріхів Роман Барановський у засаді не перечив, перечив лише немовбито він подався на конфідента поліції з доручення Організації Українських Націоналістів і що в той спосіб працював на два боки — для ОУН і для поліції. Ярослав Кутько у своїх вищезгаданих споминах (ч. 2-га, стор. 47) відносно співпраці Барановського з поліцією зазначає, що слідує: “Начальна Команда УВО, згідно Провід ОУН, знав про ролю Барановського в поліції від Головінського, але **безпосередньо** не давав Барановському наказу йти до поліції в ролі конфідента. Формально оставалася ця справа на відповідальність Барановського й Головінського, як краевого коменданта Організації”. Словом, “гора” знала, але мовчала і незабороняла . . . Тому кожний може собі думати про прогріхи Барановського, як хоче.

Злочин Барановського поповнений на Ю. Головінським.

Роман Барановський поповнив однак у часі своєї співпраці з поліцією один злочин, який у кожного чоловіка, як би він і не дивився на роботу й політику ОУН, викликати мусить почуття глибокої відрази як до особи Барановського, так і для тих евентуально, які його на цей злочин поштовхнули. Цим злочином була видача в руки поліції Юліяна Головінського, Краєвого Командира ОУН. Злочин цей є не тільки гідний погорди тому, що зістав підло зражений Краєвий Командир ОУН, але ще більше тому, що Барановський і Головінський були щирими й сердечними приятелями, і що між ними ніколи не було ніяких ані особистих, ані службових непорозумінь, ані прихованої ненависти чи зависти, а тільки приязнь,

яка виглядала бути догробовою. Початок цієї великої приязні Романа Барановського до Головінського розпочався в 1928 році по звільненню Головінського з тюрми, судженого за співучасть у вбивстві шкільного куратора Субінського у Львові. Краєвим Командиром УВО був тоді полковник Сушко, а боевим референтом і співробітником Романа Сушка був Роман Барановський, звільнений з тюрми у 1929 році, в якій перебував за напад на поштову касу. Чомусь групі давніх молодих співробітників Головінського, які з ним працювали перед його арештуванням до 19-го жовтня 1926 року не подобався Р. Сушко (Кіндрат Сич), як краєвий командир УВО. Йому закидали, що він занадто обережний в своїх діях, що він особисто не бере участі в бойових акціях, що він нездара, трус і т. п. Сушко в дійсності був одним із найбільш визначних військових старшин у визвольній українській війні в роках 1917-1921. Він, як полковник Січових Стрільців, брав участь у кривавих боях з большевиками, які велися на Східній Україні й керував найславнішими боями нашої найновішої історії. Він був відданий УВО душою й тілом, не шукав ні почестей, ні слави, належав до найбільше довірених людей Коновальця, був завжди готовий перебрати найбільше експоновний пост, що зв'язаний був завжди із втратою життя або довголітньою тюрмою. Походив родом із Ременова коло Львова. Так Сушка характеризував В. Мартинець у своїх споминах "Від УВО до ОУН" (стор. 220), який довгі літа знав його особисто й бачив його працю.

Цього воїна без скази група молодиків забажала усунути зі становища Краєвого Командира УВО, а на його місце посадити сотника Головінського. Дехто з незадоволених "підшептував" тихенько, що хто знає, чи Сушко не має зв'язків з польською поліцією . . . Це очевидно був нонсенс. Групою незадоволених керував Роман Барановський, бойовий референт Організації, приятель сотника Головінського. Зиновій Книш, добрий знайомий Р. Барановського, пише про цей заговор у своїх споминах "Дух, що тіло рве до бою" (стор. 108-109), що слідує: "Одного разу, зіткнувшись із Романом Барановським, я довідався від нього речей, від яких волосся могло стати мені дубом на голові. В основному інформація зводилася до того, що теперішній Краєвий Комендант Сушко-Сич особа негодяща, не хоче ступитися зі свого місця й пустити туди Юлька, що є даним думати, що він діє в в порозумінні

з польською поліцією. Сича треба так чи сяк здемаскувати в той спосіб, щоб пірвати його на вулиці й вивезти за місто, там “взяти його на магель” (віддати тортурам) і видобути від нього признання. На те призначена хата на відлюдді за містом у напрямі на Жовкву, шофер “свій хлоп” з автом готовий. Пірвати мусимо його, як буде виходити з будинку “Дністра”, куди майже кожного дня заходив він на побачення з д-ром Іваном Рудницьким, тодішнім скарбником у Краєвій Команді. Запитав, чи я готовий зайнятися переведенням того діла? На мене Сич не має підозріння і мені це найлегше було б зробити. Хоч був я в першій хвилі ошоломлений тими ревелаяціями, одначе двох думок у мене не могло бути. Як же ж не повірити “Рибаківі”-Барановському, якого я знав від давна і з яким неодна перебув. А ще до того якийсь там Сич, будь він собі й полковник Сушко, важиться стояти на перешкоді Юлькові? Ясно, що схоплю Сича і такі дам йому “фацки” (побої), що рідну маму забуде і виспіває все”.

Так описав цю несамовиту історію, намірену Романом Барановським, Зиновій Книш, потенціяльний учасник підлого заговору проти власної Краєвої Команди. На щастя, цей замах на особу полковника Сушка не зістав зреалізований. Саме тоді відбувався в Данцігу з’їзд Начальної Команди УВО, на який виїхав Роман Барановський зі своїм братом. Тому, що Коновалець мав повне довір’я до полковника Сушка, то справа з бунтом зістала занехана. Мимо того Барановський і його товариші дальше збирали “матеріал” проти Сушка. Остаточ-но Сушко перебув на своїм становищі Краєвого Коменданта ще один рік. З нагоди об’єднання УВО з ОУН Коновалець покликав сотника Головінського на Краєвого Коменданта УВО, зглядно ОУН, а в 1929 році Роман Барановський вступив у зв’язок з польською поліцією, як платний конфідент. Дня 20-го вересня 1930 року видав Роман Барановський сотника Головінського польській поліції, яка його вивезла до Бібрки, нібито на конфронтацію в справі нападу на поштовий амбулянс, а по невдалій кофронтації під час повороту на залізничну станцію Бібрка вночі його підступно вбила 30-го вересня 1930 року. Головінський похоронений на кладовищі в Глібовичах.

Ще в 1932 році Барановський, замкнений позірно поліцією до Львівських Бригідок, щоб скріпити й підмурувати його становище в організації ОУН (це признав комісар полі-

ції Івахів на розправі проти Барановського в Самборі) при випадковій зустрічі на коридорі у в'язниці з Зиновієм Книшем жалів Барановський Головінського та божився, що сотн. Головінського видав поліції полк. Сушко, щоб позбутися конкурента в Організації й заволодіти впливами в національному русі в Східній Галичині. Остаточо Романа Барановського, як вбивцю сотника Головінського, здемаскував на згаданій уже проти нього розправі в Самборі поліційний комісар Івахів у 1933 році, про що вже була мова.

Важливою річчю є свердити, хто споводував Р. Барановського видати поліції сотника Головінського, його щиро-го приятеля. З власної ініціативи або з жадоби взяти поважну грошеву винагороду, як це сталося з видачею Коссака, Роман Барановський цього не зробив. Він не взяв за видачу сотника Головінського ніякої грошевої винагороди, хоч потенціально міг таку винагороду дістати. З якоїсь ненависти цього також не зробив. Виходить, що видача сотника Головінського поліції наступила на виразне жадання когось дуже важного з "націоналістичної гори". Сотник Головінський мав між членами "гори" ворогів з часу переходу його 6-ої дивізії при кінці грудня 1919 року на польську сторону, а також ворогів з причини скасування військового шпигунства на терені Польщі, зааранжованого "горою" ОУН, пробуваючою на еміграції на Заході. Під загрозою когось з "гори", що Барановський зістане здемаскований, як польський шпигун перед публікою в Галичині, Р. Барановський заломився і видав сотника Головінського поліції. Живуть іще на еміграції деякі члени тодішнього ПУН-а. Може хтось цю загадку колись в'яснить. Мені здається, що моє переконання єдино слушне. На це я, правда, не маю доказів, але логіка також певного роду доказ. ПУН своїх членів не щадив, якщо вони чимось прогрішилились, наприклад, непослухом або критикою заряджень ПУН-а.

Хто це був Юліян Головінський?

Юліян Головінський був сотником Української Галицької Армії, командиром 6-ої Равської Бригади, а пізніше співосновником Військової Української Організації. Від 1924 року до 1926, а пізніше від року 1930, був Краєвим Комендан-

том УВО. Під час 1-ої світової війни служив Головінський при австрійській армії у 30-ім полку піхоти. Відзначався великою відвагою і здобув старшинський ступінь поручника. По проголошенні Незалежної Галицької Держави в Галичині він, як комендант 6-ої Равської Бригади, брав участь у складі Галицької Армії у всіх боях із поляками, які провадилися від 1-го листопада 1917 року на терені Галичини. По переході Галицької Армії на Східню Україну, Головінський брав участь у поході Українських Армій на Київ, який ці Армії здобули від большевиків 30-го серпня 1919 року. По розвалі наших Українських Армій на Східній Україні в грудні 1919 р., Головінський відтягнув свою бригаду на терен Галичини, маючи на цілі врятувати хоч би частину вояцтва. Знав Головінський, що большевики на випадок евентуального об'єднання галичан зі совітською армією знищать бригаду доценту. З двоякого зля Головінський вибрав менше, надіючись, що поляки звільнять із таборів інтернованих вояків, як тільки розпочнеться похід поляків із відділами Петлюри проти большевиків, предвиджений т. зв. Варшавською Угодою. Це і сталося в квітні 1920 року. Інтерновані вояки зістали звільнені, хоч, правда, многі з них згинули в таборі від пошестних недуг та недокормлення. Старшини бригади частинно вернули домів, інші виїхали нелегально до Чехословаччини. До Чехо-Словаччини добився також Головінський і там у Берні закінчив ветеринарські студії (1924)). Опісля вернув Головінський до Галичини та вступив до УВО. Тут він став Краєвим Комендантом УВО і, як такий, розвинув широку, успішну й багатогранну воєнну діяльність проти польської окупації Східньої Галичини. Він розбудовував кадри УВО, був творцем т. зв. "летючих бригад", від себе незалежних, зложених із невеликого числа бойовиків, які мали за завдання продовжати саботажну акцію проти польської окупації Галичини, нищити двори польських панів і садиби польських осадників, виконувати атентати на польських урядовців, які своїми зарядженнями нищили безпощадно наші національні й культурні здобутки, яких ми добилися в часах, коли Галичина була під австрійською владою. Спеціальні відділи, зложені зі старших віком членів УВО, мали за завдання займатися експропріацією грошей з польських державних установ. Експропріаційна акція була широко розгалужена і занотувала в своїй історії багато поважних

досягнень. Маю на думці напад на поштовий амбулянс під Бібркою, напад на головну пошту у Львові й на поштового листоноша у Львові, напад на пошту в Городку, в Богородчанах, в Долині, в Калуші й багато інших. З атентатів, організованих Головінським, треба згадати атентат на президента Войцеховського, вбивство поліційного комісара Чеховського, вбивство шкільного куратора Яна Собінського за знищення українського шкільництва й багато, багато інших. Очевидно, акція УВО викликала зі сторони польського уряду реакцію, при чому впало багато наших молодих ідейних хлопців та знищено багато нашого матеріального добра, зосібна під час т. зв. пацифікації. Сумні думки тиснуть до голови на згадку про ці кроваві роки. Потіхою для нас тільки те, що не ми, українці, розпочали цю кроваву непотрібну розправу. Розпочали її поляки, вдираючись війною на територію нашої Галицької Держави. Галицькі українці в боях із поляками користувалися лишень правом власної оборони. Право на власну оборону є вроджене найменшій тварині, очевидно, з цього права може й повинна скористати також людина, а в дальшу чергу народ загрожений у своєму існуванні. Грозив же нам, галичанам дня 31-го липня 1924 року професор львівського університету Грабський у соймі під час нарад над законом про вживання української мови в судах і адміністрації, що за 20 років не буде в Польщі українською проблеми. Його пророцтво сповнилось. Тепер там нема української проблеми, але також не стало незалежної Польщі. Добре було б і для нас, і для Польщі, коли б поляки засвоїли собі велику правду, potwierdжену віками, що тільки тоді буде існувати незалежна Польща в спокою й мирі, якщо полякам колись вдасться її відбудувати на чисто корінних польських землях. Якщо так не станеться, то чи скорше, чи пізніше Москва й німці знову розділять між себе Польщу. Тоді вже ніхто не стане в обороні Польщі, бо ані Франція, ані Англія не будуть у стані й не схотять боронити агресора-Польщу.

Повертаючи до справи Головінського, треба тут зазначити, що він кілька разів бував арештований польською поліцією, але завжди вдавалося йому видістатися на волю. Дня 20-го вересня 1930 року несподівано арештовано Головінського у Львові в хвилі, як він виходив із центрального комітету УНДО при вулиці Костюшка. Зразу ніхто не знав,

що з ним сталося й де він ув'язнений. Доперва Польська Агенція Телеграфічна подала 30-го вересня 1930 року вістку, що Юліян Гобовінський зістав застрілений поліцією під Бібркою в часі ескортовання його на залізничу станцію. Після тверджень ПАТ, Юліян Головінський старався вирватись із рук поліції та втекти. В гонитві пустився за ним поліціант, вистрілив за Головінським шість разів і вбив його на місці. Ясно, що поліція вбила Головінського з премедитацією. Головінський, будичи окружений поліцистами, не потребував втікати, бо як пізніше виказалось, ніхто Головінського під час конфронтації не розпізнав, як учасника нападу членів УВО на поштовий амбулянс під Бібркою. Так закінчив життя сотник Юліян Головінський, один із найкращих і найідейніших воїнів УВО.

КАМПАНІЯ Г.П.У. ПРОТИ ОУН НА ЕМІГРАЦІЇ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ.

Г.П.У., знаючи, що ОУН стремить добитися зв'язків зі Східною Україною, рішило "допомогти" ОУН у цьому ділі через вислання за кордон своїх розвідників-провокаторів, які мали за завдання поширювати непорозуміння поміж членами ПУН і ОУН та зорганізувати вбивство членів верхівки ОУН, у першу чергу вбивство Коновальця. Першим розвідником ГПУ був Хом'як, уявно Січковий Стрільць, який прибув дня 5-го серпня 1933 року до Брукселі в Бельгії. По приїзді до Брукселі, Хом'як довідався в однім ресторані від господині ресторану, що в Брукселі живе Д. Андрієвський разом із інж. М. Сціборським. Хом'як зайшов до квартири Сціборського й оповів йому, що він є бувший старшина Січових Стрільців, що він називається Хом'як, що він знає Коновальця й полковника Сушка, що він остався по упадку наших визвольних змагань в Україні, замешкав у Харкові, що він має 30 літ, жонатий і має одного сина, що він прибув до одного з портів Бельгії совітським кораблем, який привіз льон, захований через свого приятеля в трюмі корабля.

Говорив далі Хом'як, що він бажає остатися поза границями ССРСР, бо там розпочалися переслідування галичан і йому грозить вивіз на Сибір. Д. Андрієвський повідомив негайно про все Коновальця, який незабаром прибув до Брук-

селі й "розпізнав" у Хом'якові старшину СС. Так само Р. Сушко повідомив Коновальця листом, що він знає Василя Хом'яка, як старшину СС і що Хом'як — це порядна людина. Хом'як зівстав замельдований у поліції під прізвищем Найденко, пізніше називали його також Пригодою. Найденко (Хом'як) проживав на власні засоби з продажу золотого годинника та з продажу золотих червінців, які привіз із собою. Хом'як-Найденко був скромний, чемний, товариський, нудився без праці, був вороже настроєний до москалів і большевиків. Оповідав про жорстокі переслідування галичан, які осталися в СРСР. Оповідав про голод в Україні, радо давав інформації до української преси, а до Організації Українських Націоналістів відносився з резервою, волів бачити в Україні національну партію, а не ОУН. Час-від-часу кореспондував із дружиною через Ленінград, де мешкали батьки його дружини. Всім показував ці листи. В 1934 році дістав позірно від брата з Галичини трохи грошей. В році 1934 вдалося знайти для Найденка працю. Від того часу його життя було нормальне. Він нікому не накидався з інформаціями про життя в СРСР, але питаний, такі інформації радо давав. Товариші праці, як українці, так і чужинці, любили й шанували його. Він робив вражіння порядної людини, якій вдалося щасливо втекти з большевицького пекла. Нічого йому не мож було закинути.

Хом'як вертається до Харкова.

На весну 1934 року Хом'як показав листа з України, в якому доносили йому, що він може вертатися безпечно додому, що становище його дружини прикре й що вона має намір розпочати заходи про розвід, якщо він не вернеться додому. Просив Хом'як допомогти йому у виїзді в Україну. Коновалець почав робити старання про паспорт на виїзд для Хом'яка. Справа протягалася місяцями, остаточно за порадою Коновальця дали Хом'якові дещо гроша на виїзд і паспорт Іртіна Габрусевича. Десь з початком вересня 1934 року Хом'як виїхав до Гельсінк у Фінляндії, де тоді головою української громади був Баранецький, член ОУН. Хом'яка скеровано до Баранецького, а він з допомогою Баранецького перейшов совітський кордон. За якийсь час надійшов із Чернігова лист від Хом'яка, що все гаразд. Пише Євген Онацький у своїх спо-

минах “Шляхом на Роттердам”, що в часі роблення підготовки на виїзд Хом’яка в Україну прислав Коновалець під адресою Хом’яка запит, чи не було б можливе зв’язатися з нашими людьми на Східній Україні для співпраці з проводом ОУН.

**Пригода інж. М. Сціборського з розвідником ГПУ
Іваном Івановичем у Парижі.**

Хто це був інж. М. Сціборський? Він походив родом зі Східньої України з Житомира. Уроджений 1896 році, був старшиною російської армії у першій світовій війні. У час наших визвольних змагань був Сціборський підполковником кінноти армії УНР. По розвалі наших державних змагань опинився в таборі полонених у Польщі. Опісля дістався до Чехо-Словаччини та студював в Українській Господарській Академії в Подєбрадах.

Опісля зв’язався з націоналістичним рухом і стався гарячим націоналістом. Був членом УВО і членом Проводу. Був це чоловік високоосвічений, боевий тип, любив боротьбу та змагання, добрий бесідник і добрий знавець людської психології. Коновалець відносився до нього зі щирою симпатією і повним довір’ям та вважав його за найцінніший і надзвичайний набуток для націоналістичного руху.

Цьому то Сціборському, який мешкав у Парижі, трапилося в напередодні приїзду Хом’яка до Роттердаму незвичайна пригода. До нього заходив два рази совітський агент, який називав себе Іваном Івановичем. Цей агент провадив зі Сціборським довгі розмови в предметі ОУН, її діяльності і діяльності її Проводу. Він привіз зі собою для Сціборського листа від сестри Сціборського, лікарки, в якому сестра взивала Сціборського вертатися додому в Україну. Іван Іванович говорив Сціборському, що він ділає з доручення Рад-нар-кома Чубара. Говорив далі, що в справі Сціборського відбулася в Харкові нарада, в якій крім Чубара брали участь Постишев, Любченко, Балицький і Порайко. Український уряд пропонує Сціборському поворот в Україну. Уряд гварантує Сціборському повну безпеку його особи, а також спроможність відповідалної праці на користь свого народу в тій ділянці, яку Сціборський сам собі обере. По короткім побуті в Україні, Сціборський переконається, що сучасність, у якій перебуває

тепер український нарід, найкраще відповідає всім умовам і перспективам його розвитку на будуче. Далі говорив, що робота ОУН може потягнути за собою для України велике нещастя, що радянський уряд знає всі подробиці про пляни роботи ОУН та її заміри. Пляни ОУН невикональні, бо ОУН не має відповідних провідників, які ці пляни й задуми змогли б перевести в життя, навіть, коли б і трапилася до цього відповідна нагода. Ввесь український нарід є проти ОУН і її політики. А щоб переконати Сціборського про те, що большевики докладно поінформовані про діяльність ОУН і її членів, Іван Іванович подав характеристику членів ПУН-а й осіб із ПУН-ом співпрацюючих. Він сказав: **Андрієвський** — це інтелігентний суб'єкт з містичними шуканнями, в практиці ніщо. Людина не наша й не ваша. **Мартинець** — це пильний працівник. Обмежений. Нічого не видумає й не дасть нічого більшого. **Богуш** — “отставной человек”, себто здемісіонована людина. **Ріко Ярій** — зручний практик, добрий агент для доручень, людина політично примітивна, крім того чужа. **Онацький** — нічого собі, як публіцист, обиватель, міщанин. **Ген. Капустянський** — людина безхребетна, піде туди, хто більше дасть. Знаю, що Уенерівці давали йому 1500 фр., а він у свій час до них не пішов. У вас дістає 500 фр. (Онацький тут додає від себе: Яка точність! — себто які докладні вісті мав Ів. Іванович). Капустянський випадкова в русі людина. **Сушко** — типовий офіцер, нічого собою не уявляє. **Бойків** — типовий примітив. “Українське Слово”, яке він видає, це для вас самих скандал. Салдафонська публіцистика. Дивуюся, що щось подібне дозволяєте видавати. Хвалив “Розбудову Нації”, “Новий Шлях” і “Українського Націоналіста”.

Згадуючи про акт Лемика (атентат на большевицький консулят у Львові), назвав його безглуздом, який може потягнути за собою реванжі, і то по всій лінії. Розмову з Іваном Івановичем закінчив Сціборський категоричним “ні”!! Сціборський заявив, що він своїх націоналістичних переконань під ніякою умовою не змінить і на службу до комуністичного уряду України в Харкові не вступить. Оба розпрощалися раз на все. Цікаве в тій справі було те, що Іван Іванович не подав характеристики Коновальця. Можливе однак є, що Євген Онацький з розмислу у своїх споминах характеристики Коновальця не цитує. В кожному разі при прощанні сказав Іван

Іванович до Сціборського з усмішкою: “Вітайте, пана Євгена, я його знаю”. (“Шлях на Роттердам”, “Свобода”, відтинок 7; та й те, що як пізніше виявилось, Іван Іванович бував у тих часах також у Брюкселі — “Шлях на Роттердам”, “Свобода”, відтинок 2).

Про свої розмови з Іваном Івановичем поінформував Сціборський докладно листовно Коновальця, Д. Андрієвського й В. Мартинця. Всі три радили Сціборському припинити далі розмови з Іваном Івановичем, що і сталося. Додати тут треба й те, що розмови ці мали місце недовгий час перед приїздом Хом'яка-Найденка до Брюкселі. Щоб про ті розмови Сціборського з большевицьким агентом не ширилися баламутні поголоски, Сціборський зажадав, що цю справу розглянув організаційний суд. Це і сталося, а організаційний суд всеціло виправдав М. Сціборського.

Беручи до уваги, що Іван Іванович при прощанні зі Сціборським з усмішкою просив Сціборського, щоб він “вітав” пана Коновальця від нього, “бо я його знаю”, є дуже правдоподібне, що Іван Іванович розговорював також попередньо з Коновальцем на тему політики ОУН. Правдоподібно Іван Іванович до нічого не договорився з Коновальцем, а тому по невдачі з Коновальцем звернувся до Сціборського. Це останнє є тільки мій здогад.

ТАЙНІ РОЗВІДКИ КОНОВАЛЬЦЯ ПРО ПОЛІТИЧНУ І ГОСПОДАРЧУ СИТУАЦІЮ У СХІДНІЙ УКРАЇНІ.

Коновалець зі своєї сторони провадив також на власну руку тайну розвідку відносно політичної та господарчої ситуації, яка панувала в тому часі у Східній Україні. Про це згадують різні мемуаристи того часу. Згори треба сказати тут, що розвідка ця була ведена з молодечою легкодушністю, бо була ведена серед комуністів, з якими час-від-часу стрічався Коновалець, а тому була безрезультатна і безвартісна для ОУН, а навіть шкідлива для ОУН. Ось, наприклад, великий приятель Коновальця, В. Мартинець, у своїх споминах під назвою “Від УВО до ОУН” (стор. 309) написав, що “Коновалець у роках 1927-1928 підтримував таємні зв'язки з членом большевицького посольства в Берліні, українцем Г., що його опісля большевики зліквідували”. М. Селешко у “Вільнім

Слові" ч. 30-31/63 оповідає, що з нагоди міжнародного конгресу істориків у Берліні, на який прибули історики зі Східної України: проф. Гермайзе, проф. Покровський і проф. Яворський, розмовляв з тими істориками на доручення Коновальця сотник Сидір Чучман. Сам Коновалець розмовляв із проф. В. Поршем і з проф. Гермайзе "про події на Україні, про політичні тенденції Москви супроти українців, про те, хто з українців займає який високий пост в Україні, в яких умовах працює і що від такого чоловіка можна сподіватися на майбутнє" (!!)

Чисто дитячі запити.

Незалежно від вищезгаданого всі мемуаристи, які споминають епоху Коновальця, зазначають, що справою зв'язків з УРСР "займався сам Коновалець і беріг її в таємниці абсолютно перед усіма особами, в них незаінтересованими" (Мартинець, як вище, стор. 305). А д-р Петро Мірчук в своїй розвідці "Євген Коновалець" (стор. 92) зазначає, що "Коновалець зустрічався із зв'язковими з-під советської України особисто, сам один завжди в іншому місці, а то й у іншій за кожним разом європейській країні, їздячи для того не тільки по всіх країнах Західної і Центральної Європи, але й до Фінляндії, Литви, Швеції й Норвегії".

А далі той самий автор пише (стор. 91), що Коновалець творив у Східній Україні націоналістичні клітини, але "зв'язок із організаторами й керівниками тих клітин переймав Коновалець особисто у власні руки. Тільки він один, йому одному відомими способами, контактувався із зв'язковими підпільної організації на СУЗ, які під якимось претекстом мали змогу побувати поза кордонами СРСР і знову повернутися в Україну". А Е. Костик в споминах про Коновальця "Славному зі славних" зазначає, що Коновалець мав, без сумніву, зв'язки зі Східною Україною, але "так суворо зберігав він ті зв'язки перед ким би то не було, що навіть ті, які з ним щоденно співпрацювали, мало що можуть сьогодні сказати про ті зв'язки Коновальця". Тільки про розвідку, яку провадив Коновалець тайком, дещо знали його співробітники. Очевидно, тим останнім тактика Коновальця ніяк не могла подобатися. Вони всі не вважали себе за гірших від Коновальця й на цьому тлі почала витворюватися нехоть до Коновальця, а то й ненависть, головню в тих, які стало перебували в Берліні.

Дехто твердить, що Коновалець займався не тільки розвідкою про політично-господарську ситуацію в СРСР, головню в Україні, за посередництвом висланих до Європи різних зв'язкових-комуністів, але що він також старався порозумітися з Польщею та Петлюрою в справі організації українсько-польських боєвих військових частин, які мали мати за завдання продовжати зі совітами війну, яку поляки закінчили зі совітами миром у Ризі 18-го березня 1921 року. Про це згадує Ярослав Кутько в своїх споминах "Пекольна машина в Роттердамі" ч. 1, стор. 38, як слідує: "В році 1920, коли воєнна кампанія у зв'язку з неудалим походом поляків і Петлюри виразно пережилася на некористь Польщі, Євген Коновалець вислав парламентарів до Бельведеру у Варшаві, де жив і урядовав Й. Пілсудський із пляном організації української проти-совітської армії в Карпатах". Якщо ця вістка правдива (націоналісти її досі не заперечили), то ця акція Коновальця свідчить недобре про політичний хист Коновальця, бо навіть, коли б Пілсудський був погодився на цю аферу (про це не могло бути мови), то ніхто з галичан, за винятком Коновальця, не був би дався взяти на службу у такій "армії". Примусової "бранки" поляки ані в 1920 році, ані в 1922 році, ані в 1923 році не могли робити, бо тоді Галичина не була ще признана полякам. Д-р Петрушевич також не був би погодився на цю безглузду концепцію, а галицькі вояки, які перебували в тому часі у Чехо-Словаччині, не були б також пішли битися за Польщу. Зрештою, саме тоді творилися в Чехо-Словаччині військові з'єднання, які себе називали УВО, а які ставили собі за завдання провадити дальше війну проти Польщі за волю Галицької Землі.

Уважаю, що ці всі професори, зв'язкові й організатори національних клітин в Україні, про які вище була мова, приїздили до Західньої Європи за виразним дозволом, а то й на доручення большевицького уряду. Всі вони були сто процентові большевики, а тому їхні інформації, яких жадав від них Коновалець, були підшиті большевицькою брехнею і большевицькою пропагандою. Правди вони Коновальцеві ніяк не сказали. Натомість вони довідувалися від Коновальця про існування ОУН, про місце розташування ОУН в Європі, про заміри ОУН, про найважливіших членів, які очолювали ОУН на еміграції і про місце їх замешкання. Тому ці розмови Ко-

новальця з комуністичними дискусантами були бездонно наївні і для ОУН шкідливі, бо ті дискусанти по повероті до СССР склали узискані інформації від Коновальця тайній большевицькій поліції (ГПУ). Треба тут додати ще і те, що большевицька ГПУ саме в тому часі пірвала в білий день у Франції двох керівників біло-московських військових організацій, а то генерала Кутепова і генерала Міллера. Цей факт був знаний у цілій Європі й на цей факт звертали Коновальцеві його найближчі приятелі увагу. Але Коновалець “рішуче й послідовно стояв на становищі, щоб керівництво поодинокими центрами підпільно-революційної організації і контакт із провідниками тих центрів позіставали безпосередньо в його руках”. Що більше. “Весною 1938 р. подав Коновалець своїм найближчим співробітникам до відома, що він пригтовляється до того, щоб в найближчих місяцях особисто дістатись нелегально до УРСР і там особисто провірити стан і можливости підпільної революційної дії”. (Петро Мірчук, “Євген Коновалець”, стор. 92-93).

Читач певно буде завдавати собі питання, чому “ПУН” не опам’ятав Коновальця і не заборонив йому цих невідповідальних зустрічей і контактів з “організаторами націоналізму зі Східньої України”, яких щедро достарчало Коновальцеві ГПУ. Відповідь на це питання проста й ясна. Члени “ПУН” були морально і впрост фізично цілковито залежні від Коновальця. Опинившись на чужині і зв’язавшись з організацією УВО і ОУН, члени “ПУН” раз назавжди заперли за собою двері на поворот додому. Дістати якусь відповідну для себе працю на Заході, було мабуть для них трудно й у цій ситуації осталося тільки одно: оберігати своє фізичне існування, а зовсім не інтересуватись тим, що робив Коновалець. Хай Коновалець робить, що хоче, так буде спати, як собі постелить. Так напевно думали й так робили члени “ПУН”.

Пише на цю тему залежності членів “ПУН” від Коновальця В. Мартинець у своїх споминах “Від УВО до ОУН” (стор. 184), що слідує: “Полковник, себто Коновалець, не належав до тих провідників-демагогів, що залюбки маніфестуються перед юрбою подертими штанами і діравими черевиками. мовляв, дивіться, що ми за чесні і багатостраждальні ідеалісти. Престиж і добро організації вимагало, а засоби її цілком на це дозволяли, щоб її провідник був забезпечений і

не журився матеріальними справами. А втім не йшло тільки про особу полковника. Бо й він дбав, щоб увесь провідний актив мав нормальні умовини життя та змогу праці”.

Тепер ясно кожному, що мотором ділання провідного активу ОУН на еміграції була журба про себе і свої родини, про щоденний хліб насущний, який їм достарчав Коновалець. У цій ситуації годі було провідному активові виступати проти Коновальця. Кожний керувався засадою: “Моя хата скраю, нічого не видів, нічого не чув і нічого не знаю. Все робить вождь”.

Тому, коли б колись історія повторилася і ОУН відновила знову **боеву** діяльність на терені Українських Земель, то касою організації, як і іншими справами організації повинен диспонувати виключно ПУН, а не сам провідник. Це дуже важлива справа для організації.

ДРАМАТИЧНА ЗАЯВА АДВОКАТА Д-РА ГАНКЕВИЧА НА ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛІСТІВ ПРО ПІДПАЛ СХІДНІХ ТОРГІВ У ЛЬВОВІ — В СПРАВІ ОРГАНІЗОВАННЯ ВОЄННОЇ АКЦІЇ КОНОВАЛЬЦЕМ ПРОТИ БОЛЬШЕВИКІВ ПРИ СПІВУЧАСТІ ПОЛЬЩІ, РУМУНІЇ Й АНГЛІЇ.

Нав'язуючи до згаданої вже акції Коновальця, зміряючої до нав'язання зв'язків з високопоставленими особами, зглядно урядами європейських держав, в цілі урядження свого рода хрестоносного походу проти большевиків, треба тут згадати також про заяву адвоката Ганкевича відносно того самого предмету на процесі членів організації УВО в зв'язку з атакою членів УВО на будинки Східних Торгів у Львові дня 7-го вересня 1929 року. Процес цей розпочався у Львові дня 26-го травня 1930 року перед судом присяглих. Стануло перед судом 17 обвинувачених, між ними дві симпатичні дівчинки. Сборонцями обвинувачених були: адвокат д-р Шухевич, адвокат д-р Старосольський і адвокат д-р Ганкевич, як оборонці назначені організацією УВО. Адвокат д-р Шевчук обороняв головного обвинуваченого в тому процесі Володимира Попадюка, як оборонець з вибору, замовлений сестрою Попадюка. Всі обвинувачені притягалися до відповідальности за приналежність до Української Військової Організації, а в

зв'язку з тим за саботажі й терор, за недозволене посідання зброї, вибухових матеріалів і т. п. Процес тягнувся 27 днів і закінчився 27-го червня 1930 року. Предсідником трибуналу був суддя Ангельський, завжди тактовний і спокійний, обвинувачував прокуратор Ліпш, який відносився до обвинувачених засаднично з певного рода респектом. Обжаловані боролися згідно з попередньо умовленим через оборону пляном. Одні признавалися до деяких закидів і твердили, що вони діяли на власну руку і з власної ініціативи. Інші перечили ставленим їм закидам. Мій клієнт Попадюк, якому акт обвинувачення закидав, що він був членом боевого реферату УВО і що він підготовив і організував напад на павільони Східних Торгів при допомозі денамітових бомб і т. п., — перечив ставленим йому закидам в цілості. Словом, процес провадився спокійно, без якихбудь перепалок і інцидентів. Прокуратор Ліпш “демаскував” УВО і твердив, що УВО стремить до відірвання Східньої Галичини від Польщі, себто частини державної території від цілості, що становить згідно з приписами карного кодексу злочин головної зради. Спімнув також прокурор про Коновальця, як провідника терористичної УВО, та твердив, що УВО під проводом Коновальця веде агресивну акцію тільки проти Польщі, а Совітів залишає в спокою, мабуть тому, бо заміром УВО є об'єднання Східньої Галичини з Радянською Україною. На тему обвинувачення обвинувачених зі статті 58ц. і 59б. (приналежність до УВО, саботажі, терор), себто на тему злочину головної зради, велася між обороною а прокурором культурна, а повна верви дискусія, в якій головну ролю відгравав д-р Старосольський, а хоробро секундував йому д-р Шухевич. Я, як оборонець Попадюка, держався в тіні. Мій клієнт В. Попадюк, хоч на поліції до дечого признався, на суді відкликав признання, заслонюючись тим, що його під час переслухання агети поліційні дещо побили. Тому то я не вважав за всказане запускатися в дискусію над параграфами й евентуально дразнити присяглих, натомість я виказував непричасність Попадюка до справи Східних Торгів свідками на алібі, себто, що Попадюк, мешкаючий у Коломиї, ані не був у Львові в тих часах, як наступила змова в зв'язку з атакою на Східні Торги, ані не був у Львові того дня, в якому цей атак мав місце, себто дня 7-го вересня 1920 року.

Адвокат д-р Старосольський і адвокат д-р Шухевич закидали, що стаття 58ц. і 59б. відрізняє безпосередню участь у злочині із вищезгаданих статей і посередню участь у злочині з тих самих статей. Безпосередню участь у злочині з вищезгаданих статей приписується тому, хто організує, керує цілістю акції й наказує її переведення. Словом тому, хто є комендантом та рукою акції. За дальших учасників злочину з вищезгаданих статей вважає закон тих, які сліпо виконують прикази коменданта. Це сліпі мечі акції, які часто-густо ані не знають головного організатора акції, ані не знають, до чого прямує головний організатор задуманого злочину. Не доказано нікому, щоб хтось із обвинувачених був комендантом спричиненого атакую на будинки Східніх Торгів. Не доведено також, чи взагалі цим атакую інтересувалася якась організація, зосібна УВО. Вчинки, поповнені у Східній Галичині й у Львові на будинках Східніх Торгів, були тільки відруховими вчинками одиниць, робленими на власну руку. Супроти того обвинувачені можуть тільки відповідати за вчинки, які вони особисто поповнили, отже за підпал, евентуально за злочин зі ст. 65 підбурювання проти держави, нарушення публічного спокою й т. п., але не за злочин головної зради.

Прокурор обстоював свій погляд і твердив, що рукою, закиненого обвинуваченим злочину головної зради, керує, як усім відомо, організація, звана популярно УВО під управою Коновальця, що всі обвинувачені є членами УВО і що вони докладно знають, до чого прямує УВО — воно прямує до відірвання Східньої Галичини від цілоти держави. Трибунал і присяглі судді з увагою прислухувалися до дискусії оборони з прокуратором. По закінченні дискусії, піднявся з лави оборонців адвокат д-р Ганкевич, просив про голос і поставив внесення на покликання слідуєчих відводових свідків: колишнього міністра Юзефського і референтів міністерства заграничних справ Тадея Голувка та Леона Васілевського. Вони мали б ствердити, що діяльність УВО звернена не тільки проти Польщі, та що Є. Коновалець по порозумінні з польським, англійським і румунським урядами формує легіони для звільнення українського народу з-під московської окупації.

Внесок д-ра Ганкевича викликав велику сенсацію серед членів трибуналу, суддів присяглих і між чисельно зібраною на залі публікою. Репортери преси сквапливо нотували вне-

сок та мотиви внеску, підсудні перешептувалися, прокуратор підсміхувався, а д-р Шухевич і д-р Старосольський тупо гляділи перед себе й видно було, що снуються в їхніх головах важкі думки. Прокурор заявив, що децизію відносно внеску залишає оцінці трибуналу, а предсідник трибуналу проголосив, що децизія відносно внеску буде проголошена трибуналом пізніше. Якийсь час ще продовжувалася розправа, а опісля предсідник проголосив перерву розправи на пів години. Д-р Старосольський запросив нас, оборонців, до кімнати, призначеної виключно для адвокатів на нараду. І тут Д-р Старосольський і д-р Шухевич робили гіркі закиди д-рові Ганкевікеві. Вони твердили, що у внеску д-ра Ганкевича нема ані одного слова правди, що його заява фантазьорська, що проголошення цього внеску буде шкідливо й деморалізуюче ділати як на обвинувачених, так і на членів УВО взагалі, бо кожний буде питати себе, за що він б'ється і наражується на в'язницю, евентуально на смерть, якщо управа УВО "лобзається з ляшеньками". А навіть, коли б акція Коновальця була правдива, то й так держави, до яких мав звернутися Коновалець, зігнорували б його пропозицію, як нереальну й наївну. Зрештою суд такого внеску не міг би допустити, бо само таке звернення Коновальця, хоч і нереальне, творило б державну таємницю, проголошення якої не слід публічно обговорювати.

Д-р Ганкевич твердив однак категорично, що він відомість про акцію Коновальця, про яку була вище мова, дістав від віродостойних осіб, які стоять близько особи Пілсудського і що він вповні в цю інформацію вірить. Внесення його має на цілі повалити обвинувачення про злочин головної зради, бо, мовляв, як Коновалець організує акцію проти большевиків у порозумінні, між іншим, із Польщею, то він не задумує відривати Східньої Галичини від Польщі. Ми всі гірко сміялися та твердили, що УВО не є ідентично з Коновальцем і УВО існувало б далше навіть тоді, коли б Коновалець подався бити большевиків з наміреними його спільниками, як їх дорадник.

По закінченні перерви розправи, відновлено процес. Предсідник трибуналу проголосив, що внесення д-ра Ганкевича не зістало узгляднене. Д-р Старосольський просив предсідника трибуналу про голос і зложив слідуочу заяву: "Щоб вяснити, чим є УВО політично (а не юридично), ми поста-

вили різні внесення. Між іншим, поставили ми внесення, щоб покликати на свідків високих польських достойників, які ствердили б, що УВО в порозумінні з Англією, Польщею і т. д. має виставити збройну силу проти Советського Союзу. Вельмишановні панове! Ми знали, що так не є, що це неправда і не хотіли доказувати того, що не існує. Але ми могли тільки в тій формі поставити внесення, що допровадило б до того, щоб перед вами станули децидуючі польські чинники і своїми зізнаннями зілюстрували те, чим є УВО політично". Гірка це була заява . . . , Ганкевич на неї не реагував. "Новий Час" ч. 72 (830), понеділок, 30. червня 1930 р., остро засудив внесення д-ра Ганкевича, зазначаючи: "На такі карколомні "гоцки-кльоцки" може дозволити собі о боронець десь у III-ій секції суду, але не в великому політичному процесі, де кожне внесення мусить бути продумане". Рівнож "Сурма" остро осудила внесення д-ра Ганкевича, але ані ПУН, ані Коновалець не заперечили публічно в пресі, що Коновалець пробував дійсно організувати воєнний похід проти большевиків при допомозі Польщі, Румунії й Англії. В тій ситуації кожен може думати про внесення Ганкевича, що схоче.

Вищезгаданий процес закінчився засудженням вісьмох обвинувачених на різні кари, а десятиох обвинувачених, між ними Володимира Попадюка, звільнено від вини й кари й ще того самого дня випущено на волю. (Справа Східніх Торгів у Львові, Зиновій Книш).

Відносно звільнення Попадюка від вини й кари, як уявного організатора нападу членами ОУН на будинки Східніх Торгів у Львові, то звільнено його цілковито слушно, бо на процесі проти Р. Барановського в Самборі свідок Місінський, капітан відділу розвідки польського генерального штабу, зізнав, що військова розвідка мала своїх окремих інформаторів в колах ОУН в "Краю" і за границею і від них мала точні інформації і з Праги, і з "Краю", в тому напрямі, що Роман Барановський, будучи одночасно конфідентом при польській поліції і членом ОУН, сам організував замах на Східні Торги. Вищезгаданий свідок дальше зізнав, що він повідомив про це своєчасно ще перед замахом на Східні Торги поліцію у Львові. Процес проти Романа Барановського, як уже відомо, провадився в Самборі у вересні 1933-го року.

НАЙДЕНКО (ХОМ'ЯК) ПРИВІЗ ЗВ'ЯЗКОВОГО ПАВЛУСЯ (ВАЛЮХА). СМЕРТЬ КОНОВАЛЬЦЯ В РОТТЕРДАМІ ДНЯ 23-го ТРАВНЯ 1938 Р.

Вже було сказано, що при від'їзді Хом'яка зі західньої Європи до СРСР Коновалець запитав, чи Хом'як не міг би прислати на Захід для ОУН якогось зв'язкового, який вороже ставиться до московського панування над Україною. При кінці лютого 1935 року повідомив Найденко (Хом'як), що він приїде до Фінляндії та просив про зустріч із кимось із організації. І, дійсно, 9-го березня 1935 року привіз Найденко зі собою молодого хлопця, літ около 28, і твердив, що цей хлопець сирота, бувший комсомолец, вихованок Хом'яка, зараз народній учитель. Він розчарувався в комунізмі й хоче інформуватися про націоналізм і його ідеологію. Його ім'я та прізвище Павло Гриценко й на це прізвище мав Павлусь совітську легітимацію. Мемуаристи зазначають, що Павлусь Гриценко в часі свого побуту в західній Європі, стикаючись із членами ОУН, уживав різних псевд. Називано його Норберт, Велмуд, Валюх.

Уряджено сконтактування Павлуся з Коновальцем у Берліні. Коновалець був очарований Павлусем і виражався про нього якнайкраще. Коновалець писав: Павлусь прекрасний хеопець. Інтелігентний, не п'є, не курить, тонкий в поведінці, по-приятельськи відноситься до кожного чоловіка. Такий він мабуть був у дійсності. Відносини в Україні представляв Павлусь в оптимістичнім світлі. Твердив Павлусь, що на Східніх Землях знають про ОУН і її акцію проти Польщі. Обожав Сталіна. Голодові історії в Україні вважав за переборщені. Твердив, що школа в Україні добре поставлена, а так само колхози. Вихваляв розбудову промисловости та рівноуправнення жінок. Скрипник був у нього раз народнім героєм, інший раз твердив, що Скрипник був зненавиджений молоддю за те, що він особисто вдирався до селянських забудовань і виносив звідти збіжжя, яке забиравало від селян насильно НКВД, і т. п.

Павлусь раз-у-раз жадав від ОУН грошей "для вдервання себе у фізичних силах". Лінухував. Вередував за харчі, відбував подорожі по великих містах і столицях Європи безконтрольно. Бував у Відні, Берліні, Люзані, а в Парижі за-

ходив на костюмовий бал. Елегантно вбірався. Коновалець відбував із ним при нагоді зустріч довгі проходи вдвійку. Все це робив Павлусь за гроші ОУН, яких достарчала йому організація на доручення Коновальця. В розмовах із Коновальцем Павлусь одушевлявся Р. Ярим.

З-поміж членів організації, найближчих співпрацівників Коновальця, ніхто Павлуся не любив і **всі остерігали перед ним Коновальця**. Сушко називав Павлуся “пройдисвітом”, що дуже обурювало Коновальця. “Опікун” Павлуся, Хом’як, при нагоді прибуття з Павлусем на Захід 9-го березня 1935 року (він незабаром від’їхав в Україну) оповідав теж членам ОУН історії про смалені дуби. Твердив, що він, Хом’як, є висланником Центра Націоналістичних Організацій в Україні, що націоналістичні організації в Україні охоплюють майже всі ділянки суспільного й державного життя, що в команднім складі армії існують свої націоналісти, що Командувач КВО Дубовий входить у склад керівного комітету організації, що Центр націоналістів в Україні бажає підпорядкуватися Проводові Націоналістів на Заході і що бажає делегувати в склад ПУН свого чоловіка. Твердив, що колективізація переведена на 93%. Коновалець приймав ті всі теревені за добру монету. Натомість Сенік-Грибівський називав Хом’яка в його присутності провокатором, а його оповідання провокацією, що дуже обурювало і дразнило як Хом’яка, так і Павлуся. (“Свобода”, відтинок 25, 28, 9, і 10, “Шляхом на Роттердам”, Є. Онацький).

Остаточно в серпні 1936 р. Павлусь виїхав в Україну. Перед виїздом доручив Коновалець Павлусеві підшукати зв’язкового, який стояв би інтелектуально на висоті свого завдання і спровадити його на Захід та сконтактувати з ОУН для обговорення справи скликання конгресу із членів Центру в Україні та членів ОУН для обговорення різних проблем, які інтересують ОУН. Павлусь обіцяв це зробити.

Другий приїзд Павлуся.

Десь у вересні 1937 року заповів Павлусь свій приїзд до Гент, зазначючи, що він працює тепер, як радист на торговельнім кораблі. Заповів, що він дуже буде бажати видітися з Мудрим (Коновалець) і що буде потребувати грошей для

організації в Україні. Барановський повідомив про це Коновальця. Павлусь дійсно прибув на кораблі до Гент при кінці вересня 1937 року. Павлусь сконтактувався телефонічно з Коновальцем, а цей обіцяв Павлусеві, що дасть зарядження передати Павлусеві гроші й що сам приїде до Гент, оскільки дістане візу. Павлусь твердив, що бажає здати Мудрому звіт про склад націоналістичного Центру в Україні. Павлусь привіз для Мудргоо якісь большевицькі плякати, паперці від цукерків, пасту від зубів, а Андрієвський доручив Павлусеві для організації 1000 долярів. Мудрий знову сконтактувався з Павлусем телефонічно і поінформував його, що для браку візи не буде міг приїхати до Гент. Барановський обладував Павлуся антибольшевицькою бібулою для розповсюдження її в Україні. Павлусь задоволений візитом щасливо відїхав, при чому не бажав, щоб його хтобудь з організації відпроваджував до пристані.

Третій приїзр Павлуся.

Це мало місце в лютім 1938 року в Роттердамі, куди прибув Павлусь, як “радист”, на кораблі ,який привіз до Роттердаму дерево з ССРСР. Прибув до Роттердаму на конференцію також Коновалець у товаристві Ярослава Барановського. Павлусь привіз Мудрому (Коновальцеві) українські книжки, сигаретки, цукерки й вишивки, як дарунок. Сходина відбулася в каварні “Атлянта” ввечері. В певнім моменті Павлусь бажав поговорити щось із Коновальцем на особності й запропонував, щоб оба вийшли з каварні о год. 9-ій вечером. Оба вийшли, а Барановський остався в каварні. Прохід тривав майже до 12-ої години вночі. Оповідав Барановський пізніше, що він (Барановський) був майже певний, що Коновальця пірвали большевики. Перед 12-ою год. оба вернулися до каварні. Павлусь за кілька хвилин відїхав таксівною до порту. Коновалець був сильно поденервований. Барановський по відході Павлуся робив Коновальцеві закиди, що він так необережно поступає й проходиться серед ночі з підозрілою людиною. Тоді Коновалець виявив Барановському зміст розмови з Павлусем, зміст якої концентрувався в тому, що берлінська група націоналістів: Сніп, Іртен, Мек і Оршан старалися приєднати Павлуся до пучу проти Коновальця. Вищезгадані змовники ка-

зали Павлусеві переказати в Україні, що фактичним провідником і вождем націоналістів не є Коновалець, а тільки Ярій, і що вони тільки Ярого визнають провідником. Ці балачки вели з Павлусем в першу чергу Сніп і Іртен.

Рівночасно висловилися про Коновальця ординарними словами і твердили, що він є радше тим, що саботує революцію, а не вождем. Коновалець жадав від Павлуся, щоб він на другий день повторив цілу розмову з берлінцями перед Барановським. Це сталося на другий день. Павлусь повторив вищезгадану розмову зі змовниками перед Барановським у присутності Коновальця.

Того самого дня Барановський передав Павлусеві люточки з антибольшевицьким змістом і радив розкинути їх для пропаганди в оперному театрі. Коновалець купив для Хом'яка різну білизну, годинник, папіросницю та й золото, про яке спеціально просив Хом'як. Коновалець дав Павлусеві виразне доручення, щоб він привіз у черговий раз зі собою деякі речі зі совітського побуту. Павлусь дістав від Коновальця теж незнану Барановському суму грошей. Барановський не чув теж точно, які речі мав Павлусь привезти для Коновальця. На цьому і закінчилася третя зустріч Коновальця з Павлусем. (28. відтинок "Свободи": "Шляхом на Роттердам").

Четвертий приїзд Павлуся (Валуха).

У двох листах із 18-го та 30-го квітня 1938 року Павлусь заповів свій приїзд пароплавом до Роттердаму. Барановський повідомив про це Коновальця, а Коновалець сконтактувався зі Селешком, який тоді повнив обов'язки фінансового референта ОУН. Коновалець заявив Селешкові, що в травні або в червні 1938 року прибуде Павлусь до Роттердаму й тоді треба буде йому дати дві тисячі доларів. Тому таку суму треба тримати на поготові. Про день приїзду Павлуся мав бути повідомлений Селешко, а цей з черги мав повідомити і Коновальця, який перебував у тім часі в Берліні, і Барановського, який мешкав у Відні на квартирі у Сушка. В суботу, 21-го травня 1938 року Павлусь-Валух зголосив телефонічно Сушкові у Відні, що він приїхав до Роттердаму. Сушко повідомив про це Коновальця в Берліні, який зі своєї сторони бажав го-

організації в Україні. Барановський повідомив про це Коновальця. Павлусь дійсно прибув на кораблі до Гент при кінці вересня 1937 року. Павлусь сконтактувався телефонічно з Коновальцем, а цей обіцяв Павлусеві, що дасть зарядження передати Павлусеві гроші й що сам приїде до Гент, оскільки дістане візу. Павлусь твердив, що бажає здати Мудрому звіт про склад націоналістичного Центру в Україні. Павлусь привіз для Мудрого якісь большевицькі плякати, паперці від цукерків, пасту від зубів, а Андрієвський доручив Павлусеві для організації 1000 доларів. Мудрий знову сконтактувався з Павлусем телефонічно і поінформував його, що для браку візи не буде міг приїхати до Гент. Барановський обладував Павлуся антибольшевицькою бібулою для розповсюдження її в Україні. Павлусь задоволений візитою щасливо від'їхав, при чому не бажав, щоб його хтобудь з організації відпроваджував до пристані.

Третій приїзр Павлуся.

Це мало місце в лютім 1938 року в Роттердамі, куди прибув Павлусь, як "радист", на кораблі, який привіз до Роттердаму дерево з ССРСР. Прибув до Роттердаму на конференцію також Коновалець у товаристві Ярослава Барановського. Павлусь привіз Мудрому (Коновальцеві) українські книжки, сигаретки, цукерки й вишивки, як дарунок. Сходина відбулася в каварні "Атлянта" ввечері. В певнім моменті Павлусь бажав поговорити щось із Коновальцем на особності й запропонував, щоб оба вийшли з каварні о год. 9-ій вечером. Оба вийшли, а Барановський остався в каварні. Прохід тривав майже до 12-ої години вночі. Оповідав Барановський пізніше, що він (Барановський) був майже певний, що Коновальця пірвали большевики. Перед 12-ою год. оба вернулися до каварні. Павлусь за кілька хвилин від'їхав таксівою до порту. Коновалець був сильно поденерований. Барановський по відході Павлуся робив Коновальцеві закиди, що він так необережно поступає й проходиться серед ночі з підозрілою людиною. Тоді Коновалець виявив Барановському зміст розмови з Павлусем, зміст якої концентрувався в тому, що берлінська група націоналістів: Сніп, Ірген, Мек і Оршан старалися приєднати Павлуся до пучу проти Коновальця. Вищезгадані змовники ка-

зали Павлусеві переказати в Україні, що фактичним провідником і вождем націоналістів не є Коновалець, а тільки Ярій, і що вони тільки Ярого визнають провідником. Ці балачки вели з Павлусем в першу чергу Сніп і Ірген.

Рівночасно висловилися про Коновальця ординарними словами і твердили, що він є радше тим, що саботує революцію, а не вождем. Коновалець жадав від Павлуся, щоб він на другий день повторив цілу розмову з берлінцями перед Барановським. Це сталось на другий день. Павлусь повторив вищезгадану розмову зі змовниками перед Барановським у присутності Коновальця.

Того самого дня Барановський передав Павлусеві лютючки з антибольшевицьким змістом і радив розкинути їх для пропаганди в оперному театрі. Коновалець купив для Хом'яка різну білизну, годинник, папіросницю та й золото, про яке спеціально просив Хом'як. Коновалець дав Павлусеві виразне доручення, щоб він привіз у черговий раз зі собою деякі речі зі совітського побуту. Павлусь дістав від Коновальця теж незнану Барановському суму грошей. Барановський не чув теж точно, які речі мав Павлусь привезти для Коновальця. На цьому і закінчилася третя зустріч Коновальця з Павлусем. (28. відтинок "Свободи": "Шляхом на Роттердам").

Четвертий приїзд Павлуся (Валюха).

У двох листах із 18-го та 30-го квітня 1938 року Павлусь заповів свій приїзд пароплавом до Роттердаму. Барановський повідомив про це Коновальця, а Коновалець сконтактувався зі Селешком, який тоді повнив обов'язки фінансового референта ОУН. Коновалець заявив Селешкові, що в травні або в червні 1938 року прибуде Павлусь до Роттердаму й тоді треба буде йому дати дві тисячі доларів. Тому таку суму треба тримати на поготові. Про день приїзду Павлуся мав бути повідомлений Селешко, а цей з черги мав повідомити і Коновальця, який перебував у тім часі в Берліні, і Барановського, який мешкав у Відні на квартирі у Сушка. В суботу, 21-го травня 1938 року Павлусь-Валюх зголосив телефонічно Сушкові у Відні, що він приїхав до Роттердаму. Сушко повідомив про це Коновальця в Берліні, який зі своєї сторони бажав го-

ворити з Барановським у Відні у Сушка. Барановського однак не було в тому часі на квартирі, а доперва ввечері того дня вдалося Коновальцеві сконтактуватися з Барановським телефонічно на квартирі у Сушка. Коновалець повідомив Барановського, що він вибирається до Роттердаму потягом у неділю ввечері.

Павлусь мав оставатися в Роттердамі до четверга, а Барановський на доручення Коновальця мав прибути до Роттердаму потягом або літаком із Відня на год. 4-ту пополудні в понеділок. Барановський прибув до Роттердаму літаком околo год. 16-ої пополудні. Він шукав за Коновальцем у каварні “Атлантик”, а не заставши там Коновальця, пішов до готелю “Централь”, де постійно затримувався Коновалець у часі свого побуту в Роттердамі під прізвищем Новак. Порт'єр готелю сказав Барановському, що Новак дійсно мешкає в готелю, що він вийшов до міста й що незабаром поверне. Казав Барановському заждати. Барановський вийшов з готелю і очікував приходу Коновальця перед готелем на вулиці. Там зістав арештований агентом поліції. Він питався агентів, чому його арештують, а вони сказали йому, що вони завезуть його до Новака. Тим часом агенти завезли його на поліцію. Там питали Барановського про його біографічні дані, чому він приїхав до Роттердаму, чи знає Новака, чого Новак приїхав до Роттердаму й т. п. Барановський, не бажаючи розконспірувати ОУН, відповів, що він прибув до Роттердаму у справах торговельних і що бажає видітися в цій справі з Новаком. Це, очевидно, не заспокоїло поліційних органів. Йому сказали, що його мусять задержати на поліції, доки не виясниться справа, хто він є. Про те, що Новак зістав того дня ранком вбитий бомбою, не сказали Барановському ні слова. На другий день у вівторок рано знову розпитувала поліція Барановського, що його в'яже з Новаком, а Барановський знову жадав, щоб його зведено з Новаком. Тоді поліція показала йому знимку Коновальця. Коновалець лежав укритий білою скатертю, голова відкрита, очі отворені, а поліційний комісар пояснив йому, що Коновалець-Новак впав жертвою замаху і що він не живе. Тоді Барановський зразу оповів поліції всю правду. Він подав правдиве прізвище своє й Новака — Коновальця. Оповів, чим Коновалець займався і що Коновалець прибув до Роттердаму в понеділок рано для зустрічі з одним

українцем з України, який мав бути членом української революційної організації в Україні. Барановський описав цього уявного члена революційної організації і висказав припущення, що це він напевно був поліційним совітським агентом, і що це він вручив Коновальцеві пекольну машину. Барановський жадав, щоб поліція зробила ревізію на большевицьких кораблях в цілі відшукування убивця. Поліція заявила, що цього зробити не може з огляду на торговельні зносини з СРСР. Совітський корабель від'їхав із порту у вівторок о год. 18-ій пополудні.

У четвер пополудні приїхала до Роттердаму з Риму дружина Коновальця, а поліція розпочала її негайно переслухувати. Дружина Коновальця ствердила, що її муж, виїжджаючи до Роттердаму, казав, що їде на зустріч з чоловіком зі Східної України. Муж її казав також, що цей чоловік мав приїхати товарним пароплавом. У суботу відбувся похорон Коновальця. На похороні були присутні Ярослав Барановський, Стахів, ген. Курманович і радн. Тарнавецький. Прокуратор притягнув Барановського до відповідальности, що він прибув до Роттердаму на фальшивий пашпорт. Барановський зістав засуджений на два місяці тюрми. Апеляційний суд у Гаазі наказав випустити Барановського на вільну стопу, а пізніше на апеляційній розправі звільнено Барановського в цілості від вини й кари.

Що ствердила голляндська поліція в справі вбивства Євгена Коновальця?

Слідство в цій справі провадив поліційний комісар Росбах, а вислід слідства зістав опрелюднений у голляндській пресі. Вкоротці подаю цей вислід за споминами Ярослава Кутька під заголовком "Пекольна машина в Роттердамі", який у своїх споминах подав цей вислід в автентичнім передруку з голляндської преси. Ближчі дані про особу Павлюся-Валюха розповіла дружина Коновальця поліції, коли вона розпізнала свого подруга в трупарні. Щодо питання, хто може стояти за плечима убійника, то поліція приймала дві можливості: Поперше, советську політичну поліцію-ГПУ або подруге, внутрішні справи в організації на особистім тлі. Треба

прийняти, що найбільше правдоподібне є, що за цим замахом стояла ГПУ. ГПУ послуговується українцями зі Східної України, бо ці люди могли представитися з успіхом перед Коновальцем у характері його прихильників. Цього однак напевно не стверджено, тому треба числитися також із другою можливістю. На основі слідства стверджено, що **впродовж двох років перед замахом** був хтось у Роттердамі, що удержував постійні зв'язки з Коновальцем. Він кликав Коновальця до телефону під час побуту Коновальця в Римі, Берліні, Відні, Цюріху чи в інших містах. Це стверджено на основі записок телефонічної централі в Роттердамі. В сам день замаху, себто в понеділок, хтось кликав Коновальця в Берліні з Роттердаму до телефону. Стверджено також, що вже на довгий час перед замахом телеграфовано до Коновальця до Берліну й Риму, і що він був замовлений, щоб в означенім часі явитися в каварні "Атлянта", де дістане пакет. До сьогодні відомо лише стільки, що в каварні "Атлянта" якийсь чоловік передав Коновальцеві пакет, але ніхто не може сказати, що цей чоловік був саме той Валюх, як його описала дружина Коновальця. Навіть це ще питання, чи цей чоловік, що передав пакет Коновальцеві, знав про те, який небезпечний зміст є в тому пакеті. Поліція стверджує, що Барановський спочатку зовсім не хотів нічого зізнати про особу Валюха.

Це пані Коновальцева зізнала перша, що Коновалець одержував правильно пакети від Валюха і що в тих пакетах були між іншим гроші, сигаретки й цукерки.

Хоч ця вістка була дуже важлива для слідства в справі вбивства Коновальця, то Барановський хотів її замовчати з огляду на свою організацію, — каже поліційний звіт. Дотепер тоді, коли Барановський довідався, що пані Коновалець зізнала, що Коновалець регулярно одержував пакети та гроші, Барановський також признав, що це і йому було відоме. Звіт поліції для преси кінчиться ствердженням, що хоч найправдоподібніше, що Коновальця вбила руками Валюха советська поліція (ГПУ), то однак Роттердамська поліція вважає зовсім за невиключене, що тут мається до діла з внутрішньою українською справою.

Ще перед похороном Коновальця ствердила поліція за вказівкою пані Коновальцевої, що Коновалець мав у банку в Роттердамі своє власне конто, на яке приходили гроші для

нього з Америки, про що Роттердамська поліція нічого попередньо не знала. Роттердамська поліція також не знала, що Коновалець мав рівнож зв'язки з Колосовським і М. Колодзінський у другім великім місті в Голляндії, в Амстердамі, і що Павлусь мабуть знав також Колосовського. Полковник М. Колосовський був членом Військового Штабу ОУН (З. Книш, "Б'є Дванадцять", стор. 279), а М. Колодзінський, галичанин, був членом УВО і ОУН. Згадує про них Є. Онацький (Відтинок "Свободи" ч. 27), при чому додає, що Михайло Колодзінський співпрацював тоді з Колосовським. Шкода, що поліція з Роттердаму не мала можливости переслухати Колосовського і Колодзінського. Може вони знали, хто многі рази телефонував і телеграфував із Роттердаму до Коновальця до різних міст західньої Европи. Може їхні інформації були б причинилися до ясного усталення, хто вбив Коновальця й чий руки зарядили вбивство. Зі споминів Є. Онацького "Шляхом на Роттердам" виходить, що Барановський був з Коновальцем у Роттердамі тільки два рази.

Становище ОУН до смерти Коновальця.

Організація ОУН не старалася досі вияснити обставин, які довели до вбивства Коновальця. Зазначає Кутько у своїх споминах "Пекольна машина в Роттердамі", що справді організація видала в 1938 році книжку під заголовком "Євген Коновалець", де стверджує організація, що поза всякими сумнівами Коновальця вбили большевики, але в цій книжці не подано навіть четвєртини того матеріялу, який збрала поліція в Роттердамі в часі слідства, а який то матеріял був друкований у голляндській пресі.

Натомість багато цікавого матеріялу про УВО й ОУН на еміграції в Західній Европі про діяльність Коновальця у зв'язку з надсиланими до нього через ГПУ "зв'язковими" помістив у "Свободі" в 1958 році проф. Є. Онацький. Реакцією на ці спомини Онацького була коротка заява інж. Мельника, голови проводу ОУН, оголошена в пресі, що матеріял, зібраний і оголошений проф. Є. Онацьким у "Свободі", не покривається з документами ОУН, зібраними в архіві ОУН . . . Натомість у нашій пресі друкується час від часу різні гістєричні

“вздохи”, а більш нічого реального. Характеристичне було те, що про смерть Коновальця не відозвався ні одним словом В. Мартинець у своїх споминах “Від УВО до ОУН”, виданих у 1949 році. Мартинця вважав Коновалець за свого найціннішого й найвірнішого друга, вирізняваного поміж усіма іншими. Мартинець був редактором “Сурми” і співпрацівником інших націоналістичних видавництв, головним інтерпретатором українського націоналізму, його ідей, ідеалів і т. п.

ЧИЙМ ВИСЛАННИКОМ МІГ БУТИ ЯЦЕНКО-ПАВЛУСЬ-ВАЛЮХ?

Загальна думка така, що Павлусь був висланником московського ГПУ. Це дуже можливе. Відомо, що Коновалець і ОУН були терням у большевицьких ногах. Не є однак виключене, що Валюх міг бути теж висланником польської або німецької розвідки, бо і Польща, і Німеччина були заінтересовані в тому, щоб позбутися Коновальця і розвалити ОУН. Німеччина готовилася до війни для повалення Версальського Договору й до опанування, як змога, найбільше просторів на Сході для поширення туди своїх господарчих і політичних інтересів. Німецька розвідка знала напевно від Р. Ярого про заміри, ціль і прямування ОУН, що змагали до відбудови Незалежної Української Держави. Тому то Німеччина досконало розуміла, що на випадок війни Німеччини зі Сходом, ОУН може створити для німецьких замірів на Сході дуже поважну диверсію.

А Польща докладно знала, що Коновалець є спричинником кривавих неспокоїв, від яких кипіла Східня Галичина. Тому в інтересі обох держав було позбутися Провідника ОУН, вважаючи, що по усуненні Провідника повстане в організації замішання, а то й розвал організації.

Хто міг бути Павлусь-Валюх?

Як оповідав Хом'як, Павлусь мав бути сиротою-комсомольцем, вихованком Хом'яка, — словом, бідним нещасним хлопчиськом, на чолі якого большевицька революція зі своїми злиднями, голодом і холодом витиснула п'ятно нещасника. А

тим часом Павлусь-Валух показався націоналістам-емігрантам зовсім іншим, як він повинен був бути, беручи до уваги його нещасну молодість. Члени ОУН, які зіткнулися з ним, уже по короткому часі згідно разом із Коновальцем, прийшли до переконання, що Павлусь є під кожним оглядом досконалим. Його українська мова була літературно клясична, абсолютно без домішок якихбудь московських слів або виразів. Його листи, писані з різних міст Європи до Коновальця й до деяких співробітників Коновальця відзначаються зразковим стилем, доведеним до фінезії, з досконалою ортографією. Павлусь володів, крім української мови, також московською, німецькою та французькою. Ті, що з ним стикалися, згідно твердять, що Павлусь робив на кожного чаруюче вражіння своєю привітністю, тонкістю в поведінці, приятельським відношенням до кожного і своїм товариським шліфом. Павлусь знав також досконало історію наших визвольних змагань і інтересувався націоналізмом. Таким, як Павлусь у дійсності був, міг його виховати тільки теплий, культурний, батьківський дім і національно свідомі українські батьки, а в ніякому разі ані большевицькі енкаведисти, ані Хом'як, який пішов до австрійської армії з-під селянської стріхи, а опісля проживав, як галичанин, в Україні під наглядом поліційної влади, як, зрештою, всі галичани у вічнім страху перед арештуванням і вивезенням на Сибір.

Очевидно, в цій ситуації й до голови не приходила Хом'якові думка "шліфувати" свого вихованця, вчити його історії, заінтересовувати його націоналізмом, у якому Хом'як і сам не орієнтувався, і т. п. Цього всього не міг влити в душу сироти ані комсомол, ані ГПУ. Хто ж могли бути батьки Павлуса? Очевидно, що хтось із багатих наддніпрянців, емігрантів, які жили у вільному світі на Заході, розсіяні в Німеччині, Франції й Польщі.

Многі з них мали різні порахунки з Коновальцем. Петлюрівці могли робити змову проти Коновальця, щоб догодити Польщі. Очевидно, цілу ту акцію проти Коновальця робив Павлусь за згодою своєї родини, за вказівками якогось спритного аранжера-українця, може члена ГПУ, який продумав і перепровадив у рафінований спосіб атаку на Коновальця. Ще належало б розглянути оповідання Павлуса, що він нібито приїздив совітським пароплавом до західньої Європи для ві-

зити Коновальця, що переходив совітську границю у Фінляндії, згідно Естонії, що його спровадив на Захід його виховник, стрілець Хом'як, і т. п.

Ці оповідання Павлуся не мусять бути правдиві. Властиво ніхто 100-процентово не ствердив ідентичности Хом'яка. Цей нібито Хом'як покликався на те, що його знає Коновалець і полковник Сушко. Сушко Хом'яка — по першій приїзді до Брюсселю — не видів, а запитаний листовно, відповів листовно, що йому відомо, що в СС був Хом'як, порядний хлопака, але, зрештою, в СС було двох Хом'яків. А Сенік-Грибівський, наслуховавшись принагідно оповідань Хом'яка про ситуацію в Україні, сказав йому до очей, що оповідання Хом'яка — це провокація, а сам Хом'як Найденко — провокатор. Ця драматична розмова Хом'яка-Найденка зі Сеніком-Грибівським відбулася в привності Д. Андрієвського. Зрештою, ГПУ мало докладний список СС-ів, тож не трудно було для ГПУ втягнути до акції Хом'яка.

А відносно переходів через границю Хом'яка і Павлуся в Фінляндії, Лотві чи Естонії, то правдою є, що дехто зі співробітників Коновальця підвозив Павлуся чи Хом'яка до Фінляндії чи Естонії на границю, але ніхто на власні очі не бачив, що Павлусь чи Хом'як дійсно границю перейшли. Коновалець тільки прийняв до відома, що Хом'як є бувший СС, але особисто його не розпізнав, бо, зрештою, це було й неможливе з огляду на довгий уплив часу, а крім цього Коновалець не міг інтересуватися кожним стрільцем в часі побуту в Україні.

Відносно позірного подорожування Павлуся совітським пароплавом до Західньої Європи, то тут потрібно знову покликатися на об'єктивний факт. Правдою є, що згідно з оповіданням Павлуся він мав подорожувати совітським пароплавом, але фактом є, що ніхто зі співробітників Коновальця не видів, чи Павлусь дійсно колибудь приїхав совітським пароплавом або ним відїхав. Барановський бажав цю квестію ствердити, але Павлусь рішуче заборонив Барановському відправляти себе до пристані, бо, мовляв, хтось може нас побачити. Павлусь відїздив з міста Роттердаму до пристані Роттердаму по розмові з Коновальцем таксівою, а в Гент пішов до близького порту пішком, забороняючи, щоб хтобудь йому товаришив. Не боявся однак забирати зі совою великих пакунків з антисовітською бібулою, хоч відомо було, що на

совітським пароплаві існувала завжди контроля ГПУ супроти тих, що виходили з пароплава, або опісля всідали на пароплав.

Відносно пароплавів, то певна справа, що до всіх портів Голляндії, а також до Роттердаму й Генту приходили щоденно різні пароплави — товарові й особові. Були там пароплави німецькі, польські, совітські, французькі й т. д. Очевидно, Павлусь міг подорожувати кожним із них, не конче совітським. А може він зовсім не подорожував пароплавом, а тільки залізницею або літаком. Вкінці відносно різних “фатолашків” (тютюн, цукерки, папіроски, вишивки, совітські часописи), які нібито Павлусь привозив із України, то ті всі “фаталашки” можна було набути і в Польщі, і в Лотві, Литві, Естонії й Фінляндії. Вони не становлять ніякого доказу на те, що їх Павлусь-Валюх куповав саме в Україні. А гроші, які після зізнань дружини Коновальця доручував Павлусь-Валюх Коновальцеві, — то гроші, це ж інтернаціональний товар. Можна було в кожному більшому місті Європи набути валюту, яку хто бажав, також золоті рублі.

Тому я думаю, що Павлусь — це дитина української, патріотичної, інтелігентної й багатой родини, перебуваючої на еміграції в Західній Європі. Очевидно, порушали Павлусем руки чужих розвідок, правдоподібно польської, московської або німецької. Яким чином Павлусь попав у руки чужих розвідок, не важливе. Таких причин могло бути доволі, наприклад, терор, виконуваний на родині якоюсь із розвідок, які інтересувалися Коновальцем, або може атентат на Коновальця був спричинений з пімсти на Коновальцеві за усунення Гетьмана. А відносно Хом'яка, то оскільки Хом'як походив із Галичини, то він міг бути по волі або неволі зняряддям ГПУ.

З цілости справи виглядає бути певним, що Павлусь дійсно “працював” над загибеллю Коновальця, але рівночасно дуже є сумнівним, чи саме Павлусь вручив Коновальцеві о год. 12-ій вполудне в каварні в Роттердамі пекольну машину. Сумнівним є, щоб такий панич, як Павлусь, ризикував своїм життям і носився з бомбою, яка вибухла в руках Коновальця кілька хвилин (кажуть у 5-ох мінутах) по виході Коновальця з каварні “Атлянта”. Мабуть Павлусь післав з бомбою когось іншого до Коновальця. Коновальцеві також знаного.

З доходжень поліційних у Роттердамі виходить, що Коновалець мав у Роттердамі більше “Павлусів”, які “дибали”

на його смерть. Ствердила ж поліція на підставі записок у телефонічному уряді в Роттердамі, що Коновальця на протязі останніх двох літ до його смерті хтось стало кликав з Роттердаму на телефонічні розмови й одержував із Коновальцем сталі зв'язки, який перебував у різних місцевостях Європи.

З цього виходить, що Коновалець мав зв'язки з різними "Павлусями" у Роттердамі, про що, очевидно, не знав ПУН, ані Барановський.

У цій ситуації можна прийняти, що правдивий Павлусь, вихованець Хом'яка, вправді приготував для Коновальця загибель, а бомбу Коновальцеві вручив хтось інший, очевидно спільник Павлуся. Можливим є також, що Коновалець мав критичного дня назначені сходи з двома від себе відрубаними людьми. З одним о годині околo 12-ої вполудне, а з другим, себто з Павлусем, о годині 4-ій пополудні, в якій мав брати участь Я. Барановський.

ЯРОСЛАВ БАРАНОВСЬКИЙ І ВБИВСТВО КОНОВАЛЬЦЯ.

Я не займаюся на еміграції розв'язкою політичних ребусів. Але переглядаючи спомини різних авторів про вбивство Коновальця в Роттердамі, вважаю за річ потрібну, евентуально для дискусії, поділитися з читачами своїми думками, які мені насуваються у зв'язку з вбивством Коновальця. Ззначаю, що я не є непомильний. Дивує мене тільки те, що ніхто з втаємничених співпрацівників Коновальця досі не пробував вияснити справи вбивства Коновальця. Ще живе дехто зі співробітників Коновальця, який міг би кинути світло на темну справу вбивства. Всі однак мовчать. Інші, які знали про фактичний стан вбивства, вже не живуть. Маю на думці Сеника Гребівського, Сціборського, Романа Сушка й Ярослава Барановського. Дехто каже про Ярослава Барановського, що його роля в справі вбивства Коновальця є дещо таємнича й невиразна. Я вважаю, що була цілком виразна. Я. Барановський поїхав до Роттердаму на виразне бажання Коновальця і ставився в каварні "Атлянта" о год. 4-ій пополудні в понеділок, як це йому доручив зробити Коновалець. Тим часом Коновалець відбув зустріч зі своїм вбивником о год. 12-ій вполудне.

Тепер насувається питання, чого був би їхав Я. Барановський до Роттердаму, коли б він був знав, що там того дня має відбутись вбивство Коновальця. Думаю, що коли б Барановський був у цю справу втаємничений, то він не був би поїхав до Роттердаму. Він знав, що там його змісця арештує поліція, що він наразиться на грубі неприємності, на арешт за недозволений приїзд до Роттердаму на фалшивий паспорт, на скандал перед цілим світом, а може навіть і на смерть разом із Коновальцем. А однак Барановський приїхав на час і зголосився до готелю “Централь”, куди завжди заїздив Коновалець. І там арештувала його голляндська поліція. А що Барановський не сказав відразу поліції всієї правди про особу Коновальця, то це пілком зрозуміле. Він не знав, що Коновалець вбитий, це сказала йому поліція аж на другий день по арештуванні. Барановський думав, що Коновалець зівстав арештований може у зв'язку з якоюсь аферою, наприклад, шпигунством тощо, то волів був мовчати, щоб зискати час на передумання, що має сказати поліції і що має робити даліше. Відомо, що приписи організації суворо забороняли своїм членам “хляпати” язиком перед першим ліпшим чоловіком про організаційні тайни. Барановський держався цих приписів. По моїй думці, Барановський не мав ніякого відношення до вбивства Коновальця. Зрештою, коли б навіть він був зараз таки по годині 4-ій в понеділок відкрив поліції тайну Коновальця, то й це не було б причинилося до арештування Валюха, приймаючи, що Валюх вручив Коновальцеві пекольну машину. Це тому, бо Роттердамська поліція не мала зовсім охоти входити на корабель чужої держави, тим більше, що тут ішло про вбивство чужинця. Зрештою у вівторок околo год. 10-ої рано Барановський, переконавшись, що Коновалець вбитий, виявив поліції фактичний стан справи. Помимо того поліція не спішилася вдиратися на совітський пароплав, вимовляючись, що Роттердам стоїть у тісних торговельних зносинах із СССР. Большевицький пароплав відїхав із Роттердаму доперва у вівторок о год. 6-ій пополудні. Із цілости відносин Барановського до Коновальця і його дружини виходить, що обое завжди довіряли Барановському й вважали його за свого приятеля, а зі своєї сторони Барановський був завжди вірним другом Коновальця і таким остався до його смерти. Тому, по моїй думці, не належить поневіряти пам'яті

Ярослава Барановського. За гріхи свого брата Романа, Ярослав Барановський не може відповідати. Він його не впровадив на бездоріжжя, зробив це хтось важливіший . . .

ЧИ БУЛА Й ЧИ Є ПОТРІБНА ДЛЯ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ БОЄВА ОРГАНІЗАЦІЯ? ПОВСТАННЯ ОПОЗИЦІЇ ПРОТИ “ПУН” І КОНОВАЛЬЦЯ, ЧЛЕНІВ ОУН НА ЕМІГРАЦІЇ ТА В КРАЮ.

Відповідь на це питання може бути тільки одна: безперечно потрібна. Потрібна з цієї причини, що поляки не зреклися ніколи претенсії до Галицької Землі й не думають зрікатися на будуче. Вони побиті історичною сліпотою і не розуміють цього, що забрання Галицької Землі буде для “Сходу” “казус беллі” проти Польщі без огляду на те, який би той Схід не був — Самостійна Україна чи сфедерована з Москвою. На той випадок можуть проти Польщі виступити ще раз німці й може повторитися ще раз 1939 рік. Ані Англія, ані Франція не підуть тим разом рятувати імперіялістичну Польщу, бо вони самі зреклися своїх колоній. А коли б повторився 1920 рік із його Варшавською Угодою, то й це не спасе Польщу. Ми, галичани, не сміємо відступити Польщі ні куска нашої землі, бо вона наша від віків, а земля її пересякла кров'ю, потом і сльозами її мешканців. Галичани ігнорують Варшавську угоду. Це повинні знати всі заінтересовані в цій справі.

Тому мусить існувати боева організація галичан, яка мала б за завдання, по розвалі влади большевиків на наших землях, продовжати війну з Польщею на випадок польської агресії і добиватися своєї Незалежної Галицької Держави. Надії на поміч Східної України в боротьбі галичан з Польщею ми не маємо. Не маємо тому, бо вожді Східної України не бажають мати свою Незалежну Українську Державу. Тому й її не буде. З цієї причини треба нам, галичанам, розраховувати тільки на власні сили й на духові сили нашого населення в Галичині.

На евентуальну заввагу, чи закид, що Галицька Українська Національна Рада в Станиславові погодилася на об'єднання Галицької Держави з Наддніпрянською Україною зі застереженням територіальної автономії для Галицької Землі і

що видала в цьому напрямі постанову дня 3-го січня 1919 р., відповідаю, що цю постанову перекреслив уряд Східньої України зі своїм вождем Петлюрою, бо голова уряду УНР відступив Польщі Галицьку Землю Варшавською Угодою проти волі галицького уряду і галицького населення. Тому то для галичан не існує вже більше ніяка умова з Наддніпрянською Україною в справі об'єднання обох українських держав, тим більше, що умови про об'єднання обох українських держав з 1919 року не були затверджені парламентами обох держав, а тому вони не були викінчені.

Якщо йдеться про боеву організацію, яка мала б битися за волю Галицької Землі, то існуючу тепер Організацію Українських Націоналістів належить переіменувати на Боеву Організацію Галичан. Теперішня назва Організації Українських Націоналістів, на мою думку, невластива. Невластива тому, бо ми всі в стислому значенні слова й без організації є націоналістами. Ми всі любимо свій нарід, його звичаї й обичаї, його історію, його землю та бажаємо для неї волі, щастя й незалежності. Тому вищезгадана назва організації є маркантиша, бо вже сама назва говорить, яке завдання має виконати ця організація. Устрій Організації треба однак корінно змінити. Вона мусить мати демократичний устрій. Мрії про однопартійну державу з націоналістичною доктриною треба безжалісно викинути на історичний смітник. Видимо, до чого довів Гітлер Німеччину, а Сталін і його наслідники — народи давньої Росії однопартійним устроєм своїх держав та диктатурою. Вчімся розуму зі шкоди інших.

Треба твердо означити права провідника боевої організації, щоб він не літав, як орел сизокрилий лугами-полями та не грав ролі непогрішимого диктатора та всезнайка, щоб не видавав на власну руку вироків смерти на наших людей, щоб не організував провокацій, щоб не втягав безконтрольно нашу молодь у роботу, суперечну з ідеологією організації, як, наприклад, шпигунством на користь чужих держав і за вказівками чужих агентів, щоб не робив нічого на власну руку, але щоб держався твердо постанов, схвалених більшістю голосів Проводу Організації. Само собою розуміється, що провідник повинен бути освіченим і інтелігентним чоловіком, а не "самоустилізованим героєм". Часи, коли капралі володіли світом, на щастя, минули. А коли б провідник не ре-

спектував постанов Проводу й бавився в диктатора, то обов'язком Проводу було б негайно усунути його й це усунення публічно оголосити в українській пресі для відома всім членам організації й галицькому населенню. Для "Краєвого Командира" в "Краю" треба приділити делегата ПУН-а, щоб він контролював дії краєвого командира й не дозволяв йому перевищати своєї влади. Обов'язком членів Проводу є співпрацювати з головою Проводу й бути його дорадником, але в ніякому разі не бути хлопцями до послуг для провідника. Річ очевидна, що членами ПУН-а повинні бути також життєво досвідчені й зрівноважені люди.

За головування Коновальця в ОУН і УВО було однак інакше. Всяка критика вождя була впрост виключена. Хто відважився що будь критичного про нього сказати або критикувати його дії, змісця попадав в забуття без огляду на його позиції в Начальній Команді УВО і Проводі ОУН. Оповідає В. Мартинець у своїх споминах піз заголовком "Від УВО до ОУН" (стор. 177), що він (Мартинець) стрінувся одного разу на еміграції в Берліні з Василем Кучабським, співробітником Коновальця і членом Начальної Команди УВО, а цей — так пише Мартинець — "позволив собі переді мною на дуже остру й явну злобну критику Начальної Команди УВО. Я звірився про це — пише Мартинець — полковникові Коновальцеві, а результат був такий, що з ним зірвали всякі зносини і перестали вважати його за члена УВО". А на сторони 172, як пише далше Мартинець, читаємо: "Готовилися в Начальній Команді УВО непорозуміння, а навіть "пуч", яким кермував референт розвідки УВО, сотник Думин) (це на платформі попирання д-ра Петрушевича через Начальну Команду УВО). Коновалець викрив цей "пуч" і його зліквідував. Сотника Думина виключено з УВО і він пропав без сліду, як камінь у воду.

Коновалець мірив свою силу своїми замірами. Його сила була однак дрібна і без реальної підстави, а заміри великі та впрост невикональні. Коновалець вірив, що він змонтує у Східній Україні велику українську революцію, яка потрясе підвалинами СРСР і що з того повстане вільна Україна під його, очевидно, проводом. Фантастична ідея. Не брав однак чомусь Коновалець під увагу того всього, що він сам бачив і що пережив у Східній Україні в літах 1917-1919. А пережив

і бачив багато. Бачив, що будівничі України — Українська Центральна Рада й усі соціалістичні партії — рішуче не хотіли Незалежної й Суверенної України, навіть по проголошенні Самостійности Української Народньої Республіки і по признанні Україні повної незалежности й суверенности Центральними Державами в Берестю Литовським із 8-го на 9-го лютого 1918 року. Вони бажали тільки для України національно-територіяльної автономії з російською республікою. Це саме схвалив ще 19-го квітня 1918 року Український Національний Конгрес, на який явилось 1500 делегатів з усіх кінців України, і на цьому становищі стояли провідники України також уже по признанні Україні повної незалежности мировим договором у Берестю Литовським. Про це вже була докладна і джерельно опрацьована мова попередньо. Коновалець вірив натомість у фальшиві реляції Хом'яка, Павлуся й інших агентів ГПУ про уявне стихійне поширення націоналістичного руху в Україні, хоч многі співробітники остерігали його перед цією фантазмагорією. Пробирав Коновалець щастя також із великими цього світа — знову в тайні перед членами Проводу організації, — але для сильних цього світа Коновалець був лише малозначним провідником підпілля, з яким не варта було їм завдаватися і прислухуватися його дівтацьким помислам. Світ числиться тільки зі силою, а такої сили у Коновальця не було. Своїми диктаторськими затіями зразив Коновалець до себе й до своїх співпрацівників і Край з його Проводом, і українську суспільність у Галичині, та засіяв між членами ОУН зерна недовір'я до Проводу Організації і до себе самого. “Край” зрозумів, що цілий тягар ведення війни з Польщею в Галичині лежить виключно на його плечах, що ніякої допомоги від Коновальця і ПУН-а не дістане, а результатом зневіри в Провід Організації було відчуження Краю від Проводу ОУН і особи Коновальця.

У половині 30-их років “Край” вислав до місцевостей у Західній Європі, в яких були розташовані члени ОУН свого довіреного в особі Миколи Лебеда, щоб він розглянувся там у ситуації зблизька і поінформував “Край” докладно, як працює на еміграції Провід ОУН і її вождь Коновалець. Микола Лебідь по повероті до “Краю” заявив на засіданні Краєвої Екзекутиви. “що полковник Коновалець надається хіба на

народнього вчителя, а не на вождя” (Гляди: Зиновій Книш: “Розбрат”, стор. 36).

Заввага автора: Здається мені, що порівняння Коновальця з народнім учителем є недоречне та грубо невластиве. Народній учитель по закінченні своїх студій, живучи та працюючи між народом і для народу, жив завжди тверезим і реальним життям, яке належито оформлювало також його життєву практику. Якись нереальні помисли й фантазійні фаєрверки були завжди для народнього вчителя чужими.

Рівночасно на еміграції почала творитися явна опозиція проти ПУН і особи Коновальця, до якої прилучився також “вірний Коновальцеві Ярій”. Опозиція жадала відсунути ПУН від керми ОУН з причини нездібности до керми й поставити на чолі ПУН іншу людину. Головою ПУН був, як відомо, на еміграції аж до своєї смерти саме Коновалець. Коли це доведено до відома Коновальцеві, він тільки всміхнувся. (Зиновій Книш, “Розбрат”, стор. 34).

Незадоволені гуртувалися головню в Берліні, звідки Коновалець був видалений німецькою владою, і там повстав т. зв. “Ініціативний Центр” під проводом провідника незадоволених Джона Габрусевича, псевдо Іртен. Про цей центр і про його працю ось що пише Книш (“Розбрат”, стор. 37): “На одній з конференцій “Ініціативного Центру” офіційно заявив один з “іртенівців” — на те маються відповідні протоколи, — що ОУН не має вождя. Існували також проекти “заслати” вождя на два роки до Америки під виглядом (претекстом) організаційної поїздки. Безоглядність “іртенівців” в останній стадії путчу дійшла таких меж, що це домагання вони безпосередньо поставили перед сл.п. Бождем. Водночас велася кирична робота і на окупованих землях. На переломі 1935-36 років “іртенівці” прийшли до переконання, що настала пора одвертого путчу. Для того при безпосередній участі Ярого зроблено низку підготовчих заходів. Зокрема Ярій, тайно від сл. п. Вождя, захопив частину організаційних фондів і переслав їх при посередництві одного члена за кордон, де гроші були здепоновані в банку, як диспозиційна резерва для “путчистів”. “З. Книш, “Розбрат”, стор. 38). Слід тут згадати, що гроші ці для ОУН назавжди пропали.

Коновалець реагував на це в той спосіб, що Габрусевича-Іртена усунено від усіх справ і вислано на провінцію.

За чергою розігнано інших учасників групи й застосовано до них різні організаційні репресії. В той спосіб хвилево придумано опозицію, але по смерті Коновальця, зокрема по вибуху польсько-німецької війни й по звільненню членів ОУН, які томилися в польських в'язницях, а з ними краєвого коменданта ОУН, Степана Бандеру, наступило розбиття ОУН на два непримиримі табори, яке триває досі. Наступникові Коновальця інж. Мельникові не вдалося врятувати єдності ОУН.

ДЕЩО ПРО КОНТАКТИ З БОЛЬШЕВИЦЬКИМИ ВИСЛАННИКАМИ З УРСР ПІД СУЧАСНУ ПОРУ.

На питання, чи контакти з большевицькими висланниками з УРСР на Захід, зокрема на американський континент, є для нас потрібні й корисні, — треба твердо відповісти ні!!

Вони не потрібні для нас тому, бо ми й без контактів знаємо з різних джерел, між іншим, також із большевицької преси, що в цілім большевицькім Союзі панує дика сваволя і терор большевицьких партійців над поневоленими народами, які позбавлені можливості вільного й людського життя, коротають зі затисненими зубами свій вік у неволі духа, в голоді, холоді й серед усіх можливих життєвих недостатків.

Знаємо також, що партійці живуть весело, щасливо і заможно. Це все ми віродостойно знаємо і большевицькі висланці не можуть нас переконати, що ми в блуді. Так діється на цілій території ССРСР.

Якщо ж йдеться про нашу ближчу Батьківщину-Галичину, то до всіх лих і нещасть, які панують на цілому терені ССРСР, у нас в Галичині зосібна долучилося ще спеціальне нещастя, а саме: насильне обмосковщування нашого населення всіма можливими засобами, вивіз нашої молоді на сибірські землі й дике та нечуване в культурному світі переслідування нашої греко-католицької Церкви, получене з нищенням і замиканням церков та диким переслідуванням тих, які твердо в катакомбах держаться своєї церкви й віри в Бога. Такого релігійного переслідування, яке є зараз у совітах, а засібна в Галичині, немає ні в якій нинішній комуністичній державі на цілому світі. Нема його також серед півдиких досі народів, не було також його в часах Джінгісхана.

Виходить із вищесказаного, що висилані до нас большевицьким урядом партійні комуністи не можуть нам нічого більше сказати поза тим, що ми всі знаємо. Ми також не маємо їм нічого до сказання. Ми їх у нічому не переконаємо, а тому нема ніякої потреби з ними стикатися, бо такі зустрічі неітересні й безрезультатні, натомість шкідливі, бо деморалізують і розбивають нашу еміграцію.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНИХ СЛІВ

З.У.Н.Р. — Західньо-Українська Народна Республіка, проголошена 19-го жовтня 1918 року у Львові, яку ми популярно називали Галицька Незалежна Держава.

У.Н.Д.О. — Українське Національне Демократичне Об'єднання, давніша Українська Національно-Демократична Партія, яка зістала в 1925 році переіменована на УНДО.

У.Г.А. — Українська Галицька Армія, зформована Урядом ЗУНР на оборону Галицької Землі перед Польщею.

У.С.С. — Українські Січові Стрільці, військова організація, зложена з галицьких добровольців у 1914 році по вибуху австрійсько-російської війни. Українські Січові Стрільці (УСС) брали участь у цілій австрійсько-російській війні до листопада 1918 р. Від листопада 1918 р. брали участь в обороні Львова, відтак брали участь в українсько-польській війні до часу переходу Галицької Армії за ріку Збруч на Східню Україну і там брали участь у війні з большевиками разом із Наддніпрянською Армією аж до листопада 1919 року.

С.С. — Січові Стрільці — це військова організація, яка нічого спільного не мала з Українськими Січовими Стрільцями. Січові Стрільці (СС) — це бувші вояки австрійської армії, які в літах 1914 - 1918 попали в російський полон і перебували в таборах полонених на території Росії, головню над рікою Волгою. По вибуху російської революції в 1917 році табори полонених зістали розпушені, а полонені мали право вернутися домів. З цього однак вони не могли тоді ще скористати, бо на перешкоді повороту стояв на цілій ширині давньої російсько-австрійської границі та дальше на північ німецько-австрійський та російський фронт. У цій ситуації галичани, звільнені з таборів полонених, опинившись у Києві, вступили на службу, як осібний військовий відділ для Української Центральної Ради. Між ними були також українці-австрійські старшини, а між ними й Євген Коновалець, який

попав до полону в 1914 році на Підкарпатті в характері хорунжого (хорунжий — це ідентичний титул прапорщика в російській армії). В грудні 1917 року зівстав Євген Коновалець іменованим начальником цього відділу полонених галичан (між ними було і декілька буковинців), — а відділ цей прибрав назву Січові Стрільці (СС). Симон Петлюра, тодішній міністер війни в Українській Центральній Раді, іменував Євгена Коновальця отаманом (полковником) Січових Стрільців. Січові Стрільці брали чинну участь в обороні Східньої України перед большевиками, а пізніше в обороні УНР (Українською Народною Республікою, Східня Україна). Ніколи Січові Стрільці не були складовою частиною Галицької Армії, і тому не можна їх зовсім ідентифікувати з Українськими Січовими Стрільцями, які входили в склад Галицької Армії.

У.Н.Р. — Українська Народня Республіка, Східня Україна, головним отаманом якої був Симон Петлюра.

ДИРЕКТОРІЯ — Правительство Східньої України під головуванням С. Петлюри.

У.Р.Д.П. — Українська Радикальна Демократична Партія. Ця партія називалася Партією Українських Соціалістів Федералістів на Східній Україні.

АНТАНТА — Порозуміння-згода. В першій світовій війні Антанта, як англо-французько-американський бльок, провадила війну з Центральними Державами Європи: Німеччиною, Австрією, Болгарією й Туреччиною.

КОНСТИТУАНТА — Збори народніх представників для ухвалення основних законів державного ладу, себто конституції.

АВТОНОМІЯ — Самоуправа.

ФЕДЕРАЦІЯ — Союз держав.

ТРУДОВИЙ КОНГРЕС — По обнятті влади в Україні, по поваленні Гетьмана, видала Директорія 26-го грудня 1918 року Деклярацію в справі скликання Трудового Конгресу. В

цій Деклярації заявлялося, що влада в Українській Народній Республіці повинна належати лише працюючим клясам, робітникам і селянству, себто тим клясам, що здобули владу своєю кров'ю. З інтелігенції право участі у виборах до Трудового Конгресу мали лише ті, що не визискують самі, не допомагають другим визискувати чужу працю і не володіють майном, яке приносить нетрудові доходи. Трудовий Конгрес відбув 23-го січня в Києві (в Оперному Театрі) своє перше засідання. Він склався з 528 делегатів, а то: від селян 377, від робітників 118, від трудової інтелігенції 33, від галичан 65. Не всі члени Трудового Конгресу явилися на це перше засідання. Найбільшу фракцію в Конгресі, як вище згадано, творили члени селянської спілки, але селянською фракцією руководили українські соц. революціонери. Крім цього, і в інших фракціях мали перевагу соціялісти, між якими було 30 явних прихильників совітської влади, які належали до лівих українських есерів-боротьбістів. Дня 28-го січня розійшовся Трудовий Конгрес і вже більше ніколи не зійшовся. Того самого дня відбулася в Києві конференція українських соц.-революціонерів. На цій конференції ухвалено, що партія стає на ґрунт соціялістичної революції і приймає радянську форму влади в Україні. Такий то був петлюрівський парламент.

У.В.О. — Українська Військова Організація. Вона повстала по розвалі наших державницьких змагань, щоб відбудувати Галицьку Державу. В склад УВО входили в першу чергу старшини Галицької Армії, Українські Січові Стрільці та Січові Стрільці. Це було підпільне військове об'єднання, яке поставило собі за ціль зі зброєю в руках зліквідувати польське панування над Галицькою Землею. Провідником УВО був Євген Коновалець.

О.У.Н. — Організація Українських Націоналістів. Ця організація мала ту саму ціль і ті самі завдання, як Українська Військова Організація (УВО).

П.У.Н. — Провід Українських Націоналістів. Це була Начальна Команда ОУН.

З.А.Д.В.О.Р. — Це була закордонна делегація Української Військової Організації в Західній Європі.

Г.П.У. — Главное Политическое Управление, Московська тайна совітська поліція.

ВЕРСАЛЬСЬКИЙ ДОГОВІР — Договором цим закінчено першу світову війну 28-го червня 1919 р. між цісарською Німеччиною, Австрією й Антантою. Цим договором обкромлено Німеччину з її власної території на користь Польщі та Франції. Через німецьку територію проведено коридор до Балтійського моря, як доступ для Польщі. Місто Гданськ признано вільним містом.

ВАЖЛИВІША ЛІТЕРАТУРА

I.

Д-р Кость Левицький: Історія визвольних змагань галицьких українців з часів світової війни 1914-1918 р. Львів, 1928 р.

Д-р Кость Левицький: Великий зрив, Львів, 1931 р.

Д-р Осип Назарук: Рік на Великій Україні, Відень, 1921 р.

О. Доценко: Літопис української революції. Т. кн. 1-5, Львів, 1923-1924 р.

І. Мазепа: Україна в огні й бурі революції 1917-1921 I - III, Видавництво "Прометей", 1951 р.

Д-р Степан Шухевич: Спомини, 1-5, Львів, 1929 р.

Д-р Степан Томашівський: Під колесами історії. Булава, Нью-Йорк, 1962 р.

Сидір Ярославин: Визвольна боротьба на Західно-Українських Землях у 1918-1923 рр.

Проф. Дмитро Дорошенко: Історія України, 1917-1923 Том I і II, Нью-Йорк, 1954 р.

Д-р Іван Макух: На народній службі, Дітройт, 1958 р.

Степан Баран: Митрополит Андрей Шептицький. Вид. "Вернигора", Мюнхен, 1947 р.

Остап Войнаренко: До нової Полтави, Нью-Йорк, 1955 р.

о. Ізидор Сохаський: Будівничі новітньої української державности в Галичині, — Історичні постаті Галичини XIX-XX ст., Нью-Йорк, 1961 р.

Никифор Гірняк: Останній Акт Трагедії Української Галицької Армії. 1959, Видання Українського Військово-Історичного Інституту в США.

Д-р Лонгин Цегельський: Від легенд до правди. Видавництво "Булава", Нью-Йорк-Філадельфія, 1960 р.

Д-р Степан Ріпецький: Листопад 1918 року. Нью-Йорк-Дітройт, 1961 р.

В'ячеслав Липинський: Україна на переломі, 1657-1659 Відень, 1920 р.

Д-р Матвій Стахів: Гетьманський Режим в 1918 році. Скрантон, 1951 р.

Д-р Матвій Стахів: Україна на Мировій Конференції в Парижі, 1919 р. — 1958 р. Скрантон. "Народна Воля".

Павло Грицак: Галицько-Волинська Держава. Нью-Йорк, 1958 р.

II.

Инж. В. Мартинець: Українське підпілля — Від У.В.О. до О.У.Н. Вінніпег, 1949.

Тома Лапичак: Український націоналізм. Нью-Йорк, В-во “Ключі”, 1962 р.

Петро Мірчук: Євген Коновалець. ЛВУ, Торонто, 1958 рік.

Дмитро Костик: Євген Коновалець — “Славному зі славних”. Париж.

Ярослав Кутько: Пекольна машина в Роттердамі. Скрентон, 1952-1953 рр.

Ярослав Кутько: Темна сторона місяця. Скрентон, 1953 р.

Проф. Євген Онацький: Шляхом на Роттердам. Нью-Йорк, “Свобода”, 1958 р.

Зиновій Книш: “Дрижить підземний гук”. Вінніпег, 1953 р. “Срібна Сурма”, збірник I і II. Торонто. “Б’є дванадцять”, Срібна Сурма, Торонто. “Дух, що тіло две до бою”. Вінніпег, 1951 р. “Перед походом на Схід”, Торонто. “Розбрат”, Срібна Сурма, Торонто. “Справа Східних Торгів”, Торонто.

З М І С Т

I

1. Життєвий шлях д-ра Євгена Петрушевича	5
2. Д-р Євген Петрушевич, його життя і праця для Галицької Землі	8
Проголошення Західньо-Української Народної Республіки 18. жовтня 1918 р. у Львові. Наш Перший Листопад 1918 року. Відпис Маніфесту цесаря Карла I.	
3. Вибух польсько-української війни	17
4. Події в Східній Україні від березня 1917 р. до 14. грудня 1918 р.	19
Короткий перегляд політичних подій, які мали місце у Східній Україні від вибуху російської революції в березні 1917 року до часу утворення Української Гетьманської Держави.	
5. Гетьманська Держава	28
Гетьман і Антанта. Упадок Гетьманської Держави і роз- тіч українських військових з'єднань.	
6. Виїзд Делегації Української Національної Ради за підмогою до Києва по Січових Стрільців	39
7. Проба державного об'єднання Галицької України з Наддніпрянською Україною	43
Акт з 22. січня 1919 року в Києві.	
8. Праця Української Національної Ради в Станиславові	48
9. Офензива ген. Галлера. Останні дні Української Галицької Армії в Галичині	51
10. Перехід Галицької Армії через Збруч на Східню Україну	54
Галицька Армія на Східній Україні.	
11. Зайняття Києва Українськими Арміями 30-го серпня 1919 р. і зустріч з армією Денікіна в Києві	57
В комірнім у брата.	

12. Народи обох Урядів над поправою ситуації, в якій
знайшлася об'єднана армія обох урядів восени 1919 р. 63
Народи в Жмеринці. Порозуміння галичан з Денікином.
Трагічний кінець наших змагань добитися волі і незалеж-
ности для Галицької Землі та нещасна доля Галицької
Армії на Східній Україні. — Виїзд д-ра Є. Петрушевича
на еміграцію. Відносини Галицької Армії до Армії Дирек-
торії по заключенні договору ГА з Денікином.
13. Як віроломно Петлюра використав намагання Га-
лицької Української Національної Ради об'єднати
Галицьку Державу з Наддніпрянською Україною і як
цинічно Петлюра відступив Галицьку Державу Поль-
щі 69
Місія полковника Курдиновського. Місія Пилипчука. Місія
А. Лівницького у Варшаві. Як працювала у Варшаві спіль-
на місія під проводом А. Лівницького, яка прибула до Вар-
шави 7-го жовтня 1919 року. А. Лівницький без порозумін-
ня з галицькими делегатами відступив Польщі Західньо-
Українські Землі, а то Холмщину, Полісся, Підляшшя,
західню Волинь і цілу Східню Галичину по Збруч. Писем-
ні протести галицьких делегатів проти декларації А. Лі-
вицького в предметі відступлення Польщі Західньо-Га-
лицької Держави і Західньо-Українських Земель. Заява
Панейка з 16-го грудня 1919 року про його вихід з деле-
гації УНР в Парижі. Варшавський договір з 21-го квітня
1920 року. Протест Галицької Української Національної
Ради на еміграції у Відні. Життєвий шлях українських
делегатів Галичини з місії Лівницького у Варшаві. Проба
замирення уряду Петлюри з українськими більшевиками.
14. Весела історія про віче в Подєбрадах. Інформація
секретаріату ЦК УРДП про стан формування викон-
ного органу УНРади 88
15. Що написав Василь Іванис про передсмертний плян
Симона Петлюри відносно відбудови Української
Держави у Східній Україні? 94
Як мається справа з важністю зглядно неважністю Вар-
шавського договору.
16. Виїзд Петлюри до Варшави 101
17. Польська господарка за Збручем по виїзді за гра-
ницю д-ра Петрушевича з Кам'янця до Відня, а Пет-
люри до Варшави 104
18. Агонія Галицької Армії 108
19. Жахливі відносини в польських таборах інтернова-
них воїнів Армії Директорії, воїнів Галицької Армії
і Січових Стрільців 117

20. Діяльність д-ра Є. Петрушевича на еміграції	120
21. Про польсько-українське співжиття по окупації Галицької Землі поляками в часі від липня 1919 р. до вересня 1939 р.	125
22. Опінія наддніпрянців про С. Петлюру і д-ра Є. Петрушевича	135
23. Причини, які зложилися на трагедію відбудови незалежної і суверенної Наддніпрянської України і відбудови Західньо-Української Народної Республіки (Галицької Незалежної Держави)	148
24. Трагічний кінець наших визвольних змагань у світлі критики Критика критиків політичної діяльності д-ра Є. Петрушевича.	150
25. Політична трагікомедія на еміграції	168
Галицька Земля і її населення в обличчі катастрофи. Комунікат німецької команди міста Львова в справі вбивства в'язнів комуністами у Львові в червні 1941 р. Погром Греко-Католицької Церкви в Галичині більшовиками в 1945 році.	
26. Світлій Пам'яті д-ра Євгена Петрушевича, Президента Західньо-Української Народної Республіки (Галицької Держави), з нагоди річниці 1-го листопада 1918 року	188
27. На спомин Президентові Д-рові Є. Петрушевичеві в 25-літні роковини його смерті	189
28. Спомин про перший листопад 1918 р.	190

II

1. Початок Української Військової Організації і Організації Українських Націоналістів	192
Атентат на Й. Пілсудського.	
2. Вбивство проф. Сидора Твердохліба	198
3. Атентат на президента Польщі Станіслава Войцеховського	204
4. Вбивство директора української гімназії у Львові ІІ. Бабія та інших українців у Галичині членами У.В.О.	205

5. Відносини Є. Коновальця до Уряду д-ра Є. Петрушевича в справі У.В.О. на еміграції	210
6. Злука УВО і різних націоналістичних об'єднань в єдину ОУН	216
7. В який спосіб ОУН наміряло відбудувати Незалежну Соборну Українську Державу. Поширення діяльності ОУН на східньо-українські землі	220
8. Чуже тіло в живім організмі У.В.О. — сотник Ришард Яри	222
9. УВО організує розвідку-“шпигунство” на терені цілої Польщі	224
10. Макабричне вбивство посла мира Тадея Голувка .. Справа сотника Юліяна Головінського.	226
12. Кампанія Г.П.У. проти ОУН на еміграції в Західній Європі	237
12. Тайні розвідки Коновальця про політичну і господарчу ситуацію у Східній Україні	241
13. Драматична заява адвоката д-ра Ганкевича на процесі націоналістів про підпал Східніх Торгів у Львові — в справі організованя військової акції Коновальця проти большевиків при співучасті Польщі, Румунії й Англії	245
14. Найденко (Хом'як) привіз зв'язкового Павлуса (Валюха). Смерть Коновальця в Роттердамі дня 23-го травня 1938 р.	250
15. Чиїм висланником міг бути Яценко-Павлусь-Валюх?	258
16. Ярослав Барановський і вбивство Коновальця	262
17. Чи була й чи є потрібна для Галицької Землі боева організація?	264
Повстання опозиції проти ПУН і Коновальця, членів ОУН на еміграції і в краю.	
18. Дещо про контакти з большевицькими висланниками з УРСР під сучасну пору	269
19. Пояснення скорочених слів	271
20. Важливіша література	275